

Мария

*Живот
между трона
и любовта*

Терезия

Габриеле Мари
Кристен

Във владетелските дворове на Европа от XVIII век явлението брак по любов е немислимо, дори недопустимо. Невръстни младежи и девойки биват съчетавани, за да сложат край на война между две страни или за да скрепят съюза на две страни срещу трета, за да разширят границите на страната или за да попречат на друг да разшири границите си за нейна сметка...

В тази епоха на уредени бракове, в двореца „Хофбург“, едно 14-годишно момиче очаква с ужас своята съдба. Защото момичето е първородната дъщеря на императора на Свещената Римска империя и е предопределено да стане императрица, ако не се появи наследник от мъжки пол. И защото е имало неблагоприятното да се влюби до полууда в младеж без шансове за корона. Мария Терезия Австрийска и Франц Стефан Лотарингски.

Съдбата този път е на страната на влюбените. Дали от бащинска обич, или все още с надеждата да се сдобие със син, Карл VI разрешава на дъщеря си да се омъжи за своя любим. Но съдбата не е на негова страна — в разцвета на силите си той си отива от този свят, без да остави мъжки наследник. Двайсет и три годишна, бременна с четвъртото си дете, Мария Терезия поема управлението на империята и пред нея, наред с въпроса как да спаси държавата от външните врагове и от вътрешната разруха, се изправя и въпросът как да опази любовта и брака си...

-
- [Габриеле Мари Кристен — Известните жени в историята: Мария Терезия. Между трона и любовта](#)
 - [Пролог](#)
 - [Виена, 2 ноември 1780 година](#)
 - [Виена, Задушница 1780 година](#)
 - [Виена, март 1729 — декември 1735 година](#)
 - [Виена, „Хофбург“, 31 януари 1736 — есента на 1736 година](#)
 - [Виена, февруари 1737 — 20 октомври 1740 година](#)
 - [Виена, 20 октомври 1740 — април 1741 година](#)
 - [Виена, май 1741 — януари 1743 година](#)
 - [Виена, февруари 1743 — февруари 1744 година](#)
 - [Виена, март 1744 — Франкфурт, октомври 1745 година](#)
 - [Виена, 27 октомври 1745 — „Шьонбрун“, май 1746 година](#)
 - [Виена, карнавалът 1747 — февруари 1749 година](#)
 - [Виена, март 1749 — „Шьонбрун“, лятото на 1755 година](#)
 - [Виена, септември 1755 — декември 1756 година](#)
 - [Виена, януари 1757 — октомври 1758 година](#)
 - [Виена, януари 1759 — декември 1761 година](#)
 - [Виена, януари 1762 — ноември 1763 година](#)
 - [Виена, януари 1764 — Инсбрук, 18 август 1765 година](#)
 - [Инсбрук, 19 август 1765 — Виена, декември 1770 година](#)
 - [Виена, януари 1771 — декември 1778 година](#)
 - [Виена, януари 1778 — 2 ноември 1780 година](#)

- [Епилог](#)
 - [Виена, Задушница 1780 година](#)
- [Информация за текста](#)
- [notes](#)
 - [1](#)
 - [2](#)
 - [3](#)
 - [4](#)
 - [5](#)
 - [6](#)
 - [7](#)
 - [8](#)
 - [9](#)
 - [10](#)
 - [11](#)
 - [12](#)
 - [13](#)
 - [14](#)
 - [15](#)
 - [16](#)
 - [17](#)
 - [18](#)
 - [19](#)
 - [20](#)
 - [21](#)
 - [22](#)
 - [23](#)
 - [24](#)
 - [25](#)
 - [26](#)
 - [27](#)
 - [28](#)
 - [29](#)
 - [30](#)
 - [31](#)
 - [32](#)
 - [33](#)
 - [34](#)
 - [35](#)
 - [36](#)
 - [37](#)
 - [38](#)
 - [39](#)
 - [40](#)
 - [41](#)

- [42](#)
 - [43](#)
 - [44](#)
 - [45](#)
 - [46](#)
 - [47](#)
 - [48](#)
 - [49](#)
 - [50](#)
 - [51](#)
 - [52](#)
 - [53](#)
 - [54](#)
 - [55](#)
 - [56](#)
 - [57](#)
 - [58](#)
 - [59](#)
 - [60](#)
 - [61](#)
 - [62](#)
 - [63](#)
 - [64](#)
 - [65](#)
 - [66](#)
 - [67](#)
 - [68](#)
 - [69](#)
-

**Габриеле Мари Кристен — Известните жени в
историята: Мария Терезия. Между трона и любовта**

„Криптата не иска да ме пусне“

— Щяла да говори с него? Да говори с мъртвец?

— Тихо! Може вече да недовижда, ала има отличен слух. Мрази да се шушука зад гърба ѝ.

Двете дами в кадифени пелерини, обточени с кожа, се притискаха една към друга зад каретата, търсейки заслон от вятъра. Макар следобедът на Задушница едва да бе започнал, над „Мелмаркт“^[1] бяха надвиснали сиви облаци, сякаш вече се свечеряваше. Режещият вятър обещаваще поредния дъжд и довяваше боклуци и сухи листа. Районът пред манастира на капуцините, представляващ обикновено пъстра гмеж от търговци, викове и кипящ живот, сега се простираше самотен и гол, празен, докдето стигат очите. Империята отдаваше почит на душите на своите покойници.

Единствено тихото плискане на фонтана „Донер“^[2], чиито амуретки императрицата, възмутена от толкова голота, бе наредила да премахнат, се смесваше с пръхтенето на конския впряг, със звънтенето и дрънченето на юздите и със скърцането на каретата, закована пред входа на манастира и поклащаща се на кожените си ремъци. Двама яки млади мъже в униформата на императорската гвардия уважително помагаха на една безформена фигура да слезе от колата. Матроната, цялата в черно — от шумолящите фусти до вдовишкото боне — пъхтеше от усилието.

Едва застанала на собствените си нозе, тя раздразнено потропа по паважа с черния бастун, изглеждащ колкото като помощник, толкова и като заплашителен инструмент. Без да обръща внимание на малобройните зяпачи — свидетели на пристигането ѝ, тя се обърна грубо към своите придружителки.

— Е, какво сега? Няма ли някоя от вас да се погрижи да ни пуснат вътре, или ще стоим да ни зяпат?

— Разбира се, Ваше Величество, веднага, Ваше Величество.

По-младата, която едва от брое дни имаше привилегията да служи на императрицата, се втурна толкова бързо към портата, че насмалко не се сблъска с един лейбгвардеец. За краткото време от встъпването си в длъжност вече бе научила, че не е препоръчително да караш да чака Нейно Апостолическо Величество Мария Терезия Хабсбургска и Лотарингска, вдовстваща императрица на Свещената Римска империя на германската нация^[3], ерцхерцогиня на Австрия и кралица на Унгария и Бохемия.

Преди да е отзвучал последният тенекиен тон на камбанката, портата се отвори. Капуцинският монах, зиморничаво криещ ръце в ръкавите на расото си, тържествено сведе глава в знак на уважение и пусна групичката да влезе, промърморвайки поздрав.

Набожните братя също бяха изпитали на свой гръб нетърпеливостта на височайшата дама.

Портата се захлопна с глух звук и пресече всякакви шумове отвън. Монотонното потропване на бастуна и стъпките на владетелката отекваха необичайно силно във внезапно настъпилата тишина. Тя вървеше бавно, грижливо разпределяйки силите си.

— Защо си причинява това? — прошепна младата контеса^[4] Щархемберг в ухото на

спътничката си, въпреки отправеното ѝ по-рано предупреждение. Любопитството взе връх над свенливостта ѝ. Независимо от августейшото си потекло, осигурило ѝ тъй желаното място на придворна дама, тя притежаваше нахаканото любопитство на перачка от предградията.

— Задушница е, мила моя. Молитвите в неговата гробница ѝ носят утеха — тихичко отвърна графиня Бройнер. — Може да си представя, че той я чува от ковчега.

Контесата се ококори от сливане.

— Че какво може да чува един труп, при това нарязан и погребан в различни църкви? Сърцето е в Църквата на августинците, вътрешностите — в катедралата „Свети Стефан“. Направо да му призлее на човек, като си помисли какво са направили с мъртвия император. Някой ден и с нея ще се случи същото.

Графинята сви рамене и замълча. Междувременно бяха стигнали до приспособлението, един вид въжена линия, която даваше възможност на 63-годишната владетелка да се придвижва до императорската гробница, без да ѝ се налага да използва тясната и разбита каменна стълба. На пръв поглед простичката гредова конструкция, състояща се от полиспаст и тапициран стол с облегалка, не внушаваше особено доверие. Младата Щархемберг и графинята помогнаха на императрицата да се настани на въпросния стол и поеа бастуна, от който вече нямаше нужда.

— Хайде, стига сте ме оправяли — безмилостно се оплака владетелката, подразнена от опита на нервната контеса да подреди гънките на брокатената пола на императорските вдовишки одежди, та всичко да бъде, както му е редът.

— *Allez*^[5], на работа, господа!

Последното се отнасяше до гвардейците, отговарящи за задвижването на приспособлението; през това време управителят на императрицата, граф Пар, собственоръчно затегна коланите, фиксиращи владетелката към нейния подемен стол. После даде знак на мъжете с въжетата. Конструкцията се издигна с клатушкане и с помощта на въртяща се греда бе наместена внимателно, така че да попадне над големия отвор в сводестата извивка, преди да се спусне бавно към осветените от факли дълбини.

Контесата потърси в каменната физиономия под вдовишкото боне някакви следи от страх, знак за живот, полъх на чувство, което да издава какво усеща императрицата при това ужасяващо спускане. Не откри обаче дори намек за отминалата красота, запечатана върху толкова много портрети в „Хофбург“^[6] и „Шьонбрун“^[7].

Това бяха чертите на една навъсена, охранена вдовица с месести бузи и дълбоко врязани бръчки на челото и около устата. Сред безбройните гънки се спотайваха мътни, зачервени очички. Те говореха за твърде малко сън и твърде дълги часове работа на свещ. Отпуснатата, бледа кожа свидетелстваше за болест и умора. За миг императрицата вдигна очи и улови изпитателния поглед на придворната дама. Младата жена се прекръсти суеверно — имаше чувството, че владетелката е прочела неуважителните ѝ мисли.

— Няма защо да се боите за мен — явно императрицата изтълкува набожния жест като загриженост; колкото по-надолу се спускаше, толкова по-тихо се чуваше привикналият ѝ да заповядва глас. — Моите обични мъртъвци са най-добрата ми компания.

Смаяната придворна дама се прекръсти повторно и се дръпна от отвора, сякаш се страхуваше, че може да бъде повлечена надолу.

— Мили Боже, аз...

— Тихо, малка глупачке — прекъсна я графинята, преди да е продължила. — Не ни подобава да коментираме действията на височайшата особа...

Ала и нейните думи бяха прекъснати от силен трясък, наподобяващ плющенето на камшик, последван от приглушен вик и ужасяващ грохот.

— Какво, за Бога, беше това?

— Въжето се скъса! — Граф Пар се вгурна разтревожен напред и мушна глава в отвора. — Ваше Величество! За Бога, Ваше Величество!

Графинята сграбчи контесата за ръката и тутакси я повлече към стълбата.

— Бързо, трябва да видим как е императрицата!

Младата придворна дама нямаше време да изпита страх. Вместо това се запрепъва подир спътницата си по неравните вековни камъни на владетелската крипта, тънеща в мъждива светлина. Факлите осветяваха само най-отдалечената ѝ част, където бе новата императорска гробница. За щастие столът с неподвижната владетелка, цял-целеничък, стоеше точно пред двойния саркофаг, в който покойният император очакваше деня, когато щяха да положат съпругата му до него.

Приглушен стон наруши тишината. В последния момент контесата потисна истеричния си писък, осъзнавайки, че звукът идва от владетелката, а не от някой ковчег.

— Какво стана? — объркано попита императрицата, а графиня Бройнер успокоително отвърна:

— Изглежда въжето се е скъсало, Ваше Величество. Паднахте заедно със стола, наранена ли сте?

— Приземих се рязко и страшно се раздрусих — изпъшка владетелката, внимателно размърда крайниците си и оправи кривналото се боне. — Смятам обаче, че всичко си е на мястото.

— Ваше Величество? Ваше Императорско Височество? За Бога, какво нещастие! Не знам какво да кажа! — Граф Пар довтаса с развети по ли на жакета.

— Тогава замълчете и не обременявайте Бога с глупости — сопна му се императрицата. Вече преодоляла шока, тя се върна към обичайното си авторитарно държане. — Нужно ли е да правим такъв панаир заради едно скъсано въже? Моля, оставете ме насаме с моя съпруг. Имайте грижата през това време господата горе да оправят конструкцията.

— Но това иска време, Ваше Величество. Скрипецът също се счупи...

— Е, по-добре скрипецът, отколкото вратът ми. Ще рече човек, че криптата не иска да ме пусне.

— Ваше Величество благоволява да се шегува — ужаси се смутеният управител. — Несъмнено ще е нужно време, за да се набави нов материал.

— В такъв случай започвайте незабавно. Нямам проблем да изчакам тук, заобиколена от покойници, които обичам и които ме обичаха. Желая да остана насаме с тях.

Двете придворни дами размениха въпросителен поглед, който не убягна на императрицата.

— Това се отнася и за вас, дами.

Нямаше нужда от подканващия жест на управителя — нито една от двете не държеше да прави компания на господарката си при това зловещо посещение. Припряното им оттегляне приличаше на бягство. Лакираните дървени токове на модните им извезани пантофи изтрополиха забързано по тясната стълба, представляваща непреодолимо препятствие за тромавата им господарка.

Болна и физически, и душевно, императрицата-вдовица от известно време беше принудена да прибегва до помощта на носилки и подежни конструкции, когато пожелаеше да напусне покоите си на втория етаж на „Хофбург“. За да ѝ се спести качването и слизането по стълби, в самия дворец също беше изградена рампа, водеща от площада пред него до върха на крепостната стена. По нея императорската карета стигаше до „Белария“ — висока предстройка откъм западната страна на Леополдинското крило, така че Мария Терезия да слезе точно пред апартаментите си на втория етаж. По този начин тя стигаше до тапицираните си изцяло в сиво покои, в които се бе настанила след смъртта на императора, движейки се само по равно.

— Най-добре изчакайте тук, та при необходимост да се притечете на помощ на Нейно Величество — нареди граф Пар на двете дами, които напразно се озъртаха за пейка или стол в сводестия коридор.

Графиня Бройнер се примири безмълвно с неудобството и се облегна на варосаната стена, докато контеса Щархемберг въздъхна горестно, зъзнейки въпреки топлата наметка, и обгърна с ръце тялото си. Беше студено, неудобно и твърде тихо в това преддверие към смъртта. Младата жена се мъчеше напразно да преодолее страха си.

Наистина не си беше представяла така бляскавия живот на една придворна дама на императрицата.

Виена, Задушница 1780 година

„Време е да си вървя“

Колко са ми досадни тези гладки и чисти момичешки лица, върху които животът още не е написал нищо!

Всички те имат питащи очи, превръщащи ме в чудновата старица, за която е по-добре да остане вкъщи в молитвения си стол, отколкото да досажда на света със своите желания и изисквания.

Знам си аз защо предпочитам да ми прислужват по-възрастни жени. Незрелите девици само ми напомнят, че е време да си вървя. Време да отстъпя мястото си. Някоя от сорта на малката Щархемберг не може дори да си представи, че преди повече от четири десетилетия щеше да бледнее до мен.

Онази Мария Терезия притежаваше леката и непринудена грация на танцьорка, стегнатото тяло на принцеса, недокоснато от мъките на ражданията, и самоуверената гордост на обичано дете, което вече блестеше на сцената с изпълнението на оперни арии и нямаше други грехове за изповядване освен може би своето нетърпение и лекомислие.

Тя беше разглезено създание, въобразяващо си, че целият свят лежи в краката ѝ, само защото бащиният двор я ласкаеше. Едно влюбено момиче, отказващо да проумее защо тъй внезапно си замина приказният принц, за когото твърдо вярваше, че ще остане при нея завинаги.

Няма отказ от Лотарингия — няма ерцхерцогиня!"

Беше пролетта на 1729 година, а аз бях на смешната възраст от дванайсет години, когато ни се наложи да се сбогуваме за първи път. Помниш ли онзи ден, Франц? Ти тъкмо беше посетил баща ми, императора, и бе получил позволения му да заминеш.

— Заминавате ли?

Събрала всичкия си кураж, препречих пътя на Франц Стефан Лотарингски, излизащ от императорската зала за частни аудиенции.

— Ваше Императорско Височество... — Той хвърли поглед към двамата лейбгвардейци от двете страни на вратата, които се взираха в пространството, ала със сигурност попиваха всяка дума. — Избягали сте от графиня Фукс?

В отговор само свих рамене. Случаят беше спешен, а при спешни случаи етикетът няма значение.

— Сбогували сте се с императора? — изказах предположение аз, докато се вмъквахме в една прозоречна ниша, където щяхме да бъдем необезпокоявани, невидими както за гвардейците, така и за всички други обитатели на „Хофбург“, минаващи от тук.

— Да. У дома, в Лотарингия, ме очакват.

— О...

Твоят дом е тук, във Виена, при нас, при мен — исках да протестирам, ала думите заседнаха в гърлото ми. Една престолонаследница и ерцхерцогиня не бива да се отпуска, тя е длъжна да бъде дама, пък макар едва на дванайсет години. Ала цялото ми възпитание бе безсилно пред лицето на страха, че оставам сама. За първи път забелязах, че младежът, когото толкова добре познавах, е възмъжал през последните месеци. От край време си беше висок, мъничко недодялан, с непринудени движения. Сега обаче широките му рамене изпъваха везаната куртка, а в гласа му се прокрадваше едно ново самочувствие.

През декември миналата година Франц Стефан Лотарингски бе навършил двайсет години; ясните му сини очи ме гледаха така, че всичко в главата ми се обърка. Сърцето ми препускаше под тесния корсет на копринената рокля, избродирана с рози. Дали той забелязваше движението под плата?

— Какво ще правя, ако ме напуснете? — прошепнах, нарушавайки мълчанието, и сплетох неспокойни пръсти между гънките на полата си.

— Няма да ви остава време да мислите за мен, Тереза — весело отвърна той. — Денят ви е запълнен с уроци. Покрай часовете по музика и пеене, по рисуване с пастелни бои и всички останали неща, които трябва да учи една престолонаследница, няма място за безполезни мисли за някакъв си лотарингец. Сигурно ще сте ме забравили още преди каретата ми да е напуснала предградията на Виена.

— Аз не забравям приятелите си — кипнах от възмущение аз. — А ние с вас сме приятели, нали? — додадох подозрително след кратка пауза и плахо протегнах ръце към него.

Той ги сграбчи.

— Как можете да се съмнявате, Тереза?

Що за въпрос! Защото през дванайсетата година от своя живот се научих да се съмнявам във всичко. Нима целият двор не бе очаквал да ни обявят за сгодени? Нима и най-глупавият

коминочистач не знаеше, че лотарингският принц бе възпитан във Виена, за да се ожени за престолонаследницата? Защо обаче осемнайсетият рожден ден на Франц Стефан отмина, без баща ми, императорът, да вземе решението, което всички чакаха? Защото тогава бях твърде млада?

Ето, сега бях пораснала с две години, а вместо това той му бе позволил да замине за родината си и да наследи покойния си баща. Това ли беше развръзката на една политика, целяща да обвърже Лотарингия с Австрия? Краят на моите мечти? Защото аз не желяех друг съпруг освен любезния принц със засмените очи.

По онова време не знаех нищо за застрашеното равновесие на европейските сили. За това, че срещу признаването на Прагматическата санкция^[8] императорът бе обещал да уреди брака ми с принц, чиито интереси да бъдат насочени против Франция и който да не представлява заплаха за великите морски сили Испания и Англия. Най-напред това беше Клеменс Лотарингски, а след смъртта му — следващият син, Франц Стефан.

От край време Франция бе хранила апетити към Лотарингия. Майката на Франц Стефан, дъщеря на онази Лизелоте Пфалцска, която се бе омъжила за брата на Краля Слънце, трябвало да направи първия пробив в крепостта, наречена Лотарингия. Ала кралят на Франция подценил херцог Леополд, когото събрал със знатната невеста. Лотарингецът предпочел да се съюзи със своя приятел и братовчед — с моя баща, императора, Карл Шести Хабсбургски. Алиансът трябваше да бъде увенчан с женитбата на техните деца; в този случай императорът дори се примиряваше с факта, че майката на бъдещия ми съпруг произхожда от френското кралско семейство. Между Хабсбурги и Бурбони цареше вражда след Войната за испанското наследство.

За мен обаче имаше значение само, че най-скъпият ми приятел в двореца сега бе станал управляващ херцог на Лотарингия и трябваше да встъпи в тази си длъжност в своята резиденция в Люневил. Майка му го очакваше там с нетърпение.

— Винаги ще бъдем приятели, Резерл — нежно потвърди Франц, наричайки ме с галеното ми детско име, което използваша само близките членове на семейството и любимите ми приятелки от най-личните фамилии на страната.

За първи път не посмях да му повярвам. Наистина ли решението за или против това приятелство зависеше от нас двамата — или последна дума имаше политиката?

Досега не се бях замисляла какво означава да бъдеш наследницата на императора. Изучавах прилежно всичко, което се изискваше от мен, но най-голямо удоволствие ми доставяха уроците по музика и рисуване. В този момент обаче с ужас проумях, че занапред ще трябва да обръщам повече внимание на обясненията на господин придворния библиотекар Шпанагел.

Заминаването на Франц Стефан бе продиктувано единствено от държавническото изкуство. Отлично знаех, че раздялата беше трудна и за баща ми. За него той бе не само племенник, но и синът, с който съдбата упорито отказваше да го дари. Щом дори императорът бе принуден да се подчини на дипломатическите обстоятелства, то това държавническо изкуство се оказваше по-важно за живота ми, отколкото бях предполагала.

— Непременно да ми пишете — примолих се на принца аз, неохотно приемайки факта на неговото заминаване. — Колкото може по-често, за да знам как сте. Аз пък ще ви отговарям.

— Това е невъзможно, Тереза.

— Нима се съмнявате в способността ми да напиша писмо? — кипнах аз, давайки воля

на гибелния си темперамент, който бавачката ми от години се опитваше да обуздае.

— В никакъв случай, Ваше Императорско Височество — любезно отвърна той. — Дворцовият етикет обаче не позволява една ерцхерцогиня от династията на Хабсбургите да пише на мъж, който нито ѝ е годеник, нито близък родственик, и двамата сме наясно по този въпрос. Не бива да си правим илюзии.

Прехапах долната си устна и свъсих чело. Той беше прав. Баща ми, императорът, държеше много на точното спазване на правилата на испанския дворецов етикет в официалното общуване помежду ни. Неслучайно бе зачислил към Франц Стефан трима мъже — граф Кобенцъл, барон Пфючнер и апелативния съветник Лангер, които през последните пет години имаха грижа възпитанието и държането му да съответстват на правилата на императорския двор.

Подадох се леко от нашето укритие, за да огледам обстановката. Очаквах всеки момент да видя графиня Фукс, която от година изпълняваше длъжността на моя „ая“, както в двореца наричаха гувернантките. Така я бях обикнала, че ѝ виках „мами“ и ѝ доверявах повечето тайни на моя дванайсетгодишен живот. До днес не я бях лъгала. Вероятно ми оставаха броени мигове да разговарям необезпокоявана с Франц Стефан.

— Сигурно са ви известни плановете, дето се кроят относно принц Максимилиан Йозеф Баварски и моя милост — разпалено изтърсих аз, неспособна да удържа тревогата си.

Новият херцог на Лотарингия направи един от онези типично френски жестове, които толкова харесвах: комбинация от свиване на рамене, гримаса и намек за уважителен реверанс.

— Ваше Императорско Височество, вие сте невеста, която би прилягала на всеки владетелски двор в Европа — с подчертана сдържаност отвърна той. — Тези красиви къдрилици са сякаш създадени за корона.

— Що за глупости говорите — бурно възразих аз. — Никога не бих... не мога... не искам никога да... — Кой знае защо, не бях в състояние просто да формулирам учтивата си благодарност за току-що направения ми красив комплимент. Изведнъж със закъснение проумях смисъла на продължителното вмесване и пудрене на косата. В крайна сметка едва промълвих: — Ще се върнете ли?

— Ако вие го желаете, Тереза.

— Повече, отколкото бих могла да изразя с думи — прошепнах аз. Страните ми горяха, сърцето ми препускаше. — Ще чакам и няма да позволя на никого да заеме вашето място. Ще отговарям и на писмата ви, ако ми изпращате такива.

Не посмях да кажа повече. Пък и не бях в състояние — в главата ми цареше пълен хаос.

— Не знам как би могло да стане — въздъхна той.

— Много е просто — решението ми хрумна изведнъж. — Вие адресирайте писмата си до графиня Фукс, аз пък ще ѝ давам моите, за да ги придвижи по-нататък. Знаем, че ще го направи заради нас.

Ако ли пък се противи, ще я обработвам, докато отстъпи. Никой член на семейството и изобщо никой в двореца не можеше да се мери с моето упорство, след като твърдо съм си наумила нещо.

Погледите ни се преплетоха. Виждали се бяхме хиляди пъти, бяхме се смели, приказвали и пели заедно, бяхме танцували и ходили на лов — ала в този момент всичко изглеждаше съвсем различно. Ново. Непознато и в същото време така прекрасно, че имах чувството, сякаш всеки миг ще избухна в сълзи.

— Трябва да ми пишете, обещаите — настоях аз.

— Как е възможно човек на дванайсет години вече да е толкова своенравен и упорит? — прошепна той и се усмихна с прекрасната си усмивка.

— Такива са императорските щерки — дръзко отвърнах аз. — Всички са длъжни да ги слушат. Дайте ми думата си, Ваше Кралско Височество!

Новата титла се полагаше на херцога на Лотарингия, както на мен се полагаше реверансът, с който той приклепна пред мен.

— Ваш покорен слуга завинаги, Ваше Императорско Височество.

Забравих за миг тревогите си и се изкикотих, очарована от жеста му. Бях на дванайсет и за първи път ясно осъзнавах до каква степен чувствата ми към теб, скъпи Франц, се различаваха от любовта ми към моите родители, към сестра ми или приятелките ми. Те бяха нещо повече. По-големи. По-важни. Съкровище, което исках да притежавам и пазя цял живот.

— Аз обаче не желая да се омъжвам за никакъв баварец, камо ли за някой от Бурбоните — тръснах аз пред моята гувернантка, която укори поредния ми изблик на инат с кротко поклащане на главата.

— Това не е въпрос на желание, Тереза, то е въпрос на политическа необходимост — меко ме порица тя. — Когато му дойде времето, вашият баща, императорът, ще реши кой е подходящият съпруг за вас. Днес ще е по-добре да започнете с латинския превод, който ви е дал за домашно господин придворният библиотекар Шпанегел. В крайна сметка латинският е официален език в Унгария и членовете на императорското семейство трябва да го владеят отлично.

Графиня Фукс пък майсторски владееше изкуството да ме отклонява от темата. Този път обаче удари на камък, твърде присърце ми беше проблемът.

— Целият дворец обсъжда темата за кого да се омъжа, защо аз да не говоря за това?

— Защото ви спохождат глупави мисли, Тереза.

Действително. Мислите ми летяха към Лотарингия. Тя знаеше това, нали съвсем наскоро ми чете конско, че не ми подобавало непрекъснато да споменавам името на младия херцог.

— Хората приказват, че татко вижда в лицето на Франц Стефан сина, с който мама не можа да го дари — твърдоглаво повторих аз дочутите дворцови клюки. — Ако Франц се ожени за мен, той ще бъде син на татко и следващият император. Затова трябва най-после да се върне във Виена. Империята има нужда от своя наследник.

— Империята *си има* наследница — невъзмутимо заяви графинята. — В крайна сметка нали от 1713 година съществува Прагматическата санкция. Ако императорът, да пази Господ, умре без син, на трона ще го наследи най-голямата му дъщеря. Как ли ще стане това обаче, след като тя постоянно се отдава на глупави мечти, вместо да си учи уроците, както подобава на една наследница...

— Вече приключих с тях, мами Фукс — посочих аз листовете, които лежах разбъркано върху малкото писалище, понеже, ходейки напред-назад, правех толкова вятър с полите си, че те се разхвърчаха отново и отново. — Написах си домашните рано тази сутрин, защото не ми се спеше. А като свърших, приготвих и това писъмце...

Графинята въздъхна тежко при вида на многократно сгънатия и запечатан лист хартия, който измъкнах от диплите на полата си.

— Ще бъдете ли така добра да го поверите на лотарингския пратеник мосю Жакмен, а

той да го предаде на херцога, мила ми Лисичке^[9]?

— Не знам дали е за добро — усъмни се моята гувернантка, ала все пак пое писмото.

— За добро е, защото той ще се върне — инатливо отвърнах аз. — Нали ми обеща, пък и татко специално го е избрал за мен.

— Може би сега императорът гледа по друг начин на нещата, Тереза. Аз бих...

— Маестро Вагензайл е тук за урока по музика. — В стаята доприпка Нейно Императорско Височество ерцхерцогиня Мария Ана и прекъсна разговора, който и без това се въртеше в кръг. Тя беше с една година по-малка от мен — не само моя сестра, но и най-добрата ми приятелка. — Не го карай да чака, Тереза, ако искаш да усвоиш до съвършенство арията си за татковия имен ден. Вчера пееше малко нечисто в средната част — напомни ми тя.

Изпълнението на кантатата „Germania il di che spende sagro all Augusto nome“^[10] беше предвидено за 4 ноември 1730 година, а аз трябваше да изпея първата си голяма ария в нея. Стрелнах с поглед моята „ая“, за да се уверя, е скрила писмото ми от любопитните очи на Мария Ана, и бързо последвах сестра си в музикалната стая. Италианските песни и арии, толкова модни в момента, ми даваха възможност да дам воля на скритите си чувства, та затова не желяех да пропусна нито минута от уроците.

При все това често намирах за странно вавилонското стълпотворение от множество езици, което определяше всекидневието ни. Официалният език в двора беше френският. Дворцовият церемониал си служеше с испанския. Музиката, поезията и песните идваха при нас почти само на италиански, а задушевното виенско наречие на немския се използваше в тесен семеен кръг. Само там императорът наричаше мен Резерл, а майка ми, императрица Елизабет Кристина — Лизел. Когато искаше да бъде особено мил с нея и предполагаше, че никой от нас не го чува, дори ѝ казваше „моята бяла Лизел“. Може би защото ненапудрената сребристо руса коса на майка ми имаше особено красив оттенък, а кожата ѝ, по-специално тази на ръцете, беше прекрасно светла, почти бяла като алабастър.

И аз като всички останали се възхищавах на императрицата. В моите очи тя дори беше единствената истинска императрица, защото понастоящем имаше още две жени, на които се полагаше тази титла: леля ми Вилхелмина, вдовицата на император Йозеф, брата на баща ми, който бе починал от едра шарка, и баба ми, императрица Елеонора, майката на двамата братя. Миналата година обаче леля Вилхелмина се бе оттеглила в манастир — факт, който посрещнахме с тайно облекчение. Никой не тъгуваше за нея, тъй като тя беше прекалено набожна дори за нашия строг християнски двор.

В този двор мама беше звездата, затъмняваща с блясъка си сестрите на императора, придворните дами и аристократките от най-старите дворянски родове. Освен това тя владееше изкуството да се справя елегантно както с йерархията на всички тези дами, така и с мрачните настроения на моя баща. Никой не можеше да направи нещо през главата на императрицата, тя бе избрала и мами Фукс за моя гувернантка. Мама владееше виенския двор и живота на дъщерите си.

— Концентрация, Ваше Императорско Височество — смъмри ме маестро Вагензайл, забелязал, че мислите ми са къде ли не, само не и в изпълнението ми. — Дори превъзходен талант като вашия се нуждае от дисциплина и школуване.

Сведох засрамено глава. Макар да бе казал „Императорско Височество“, той вероятно имаше предвид „малка глупачке“. При това аз полагах много по-голямо старание на уроците

по музика, отколкото в часовете по история, езици или на лекциите по история на църквата. По-голямо дори от това на уроците по танци и рисуване, които най-много ценях след музиката. Наистина ми оставаше много малко време да се отдавам на копнежи за един определен млад херцог.

По тази причина аз, за щастие, почти нямах възможност да размишлявам върху слуховете, които ме женеха ту за испански

Бурбон, ту за баварец, ту даже за саксонец. Въпреки това тревогата постоянно дебнеше в периферията на съзнанието ми, затова се доверих на майка ми, след като цяла Виена започна да приказва, че високоуважаваният принц Ойген^[11], най-големият австрийски пълководец, се обявил публично срещу евентуалната връзка с Лотарингия.

— Вярно ли е, че настоявал да се омъжа за германски княз, мамо? — нервно попитах аз. — Ами че тези, които са свободни, до един са много по-малки от мен. Същински деца.

— И ти си дете — кротко отвърна императрицата и подръпна грижливо навитата къдрица, паднала на раменете ми от вдигнатата на кок коса. — Ти си наша дъщеря, а не на принц Ойген. Когато му дойде времето да обсъждаме въпроса с твоя брак, императорът и аз ще решаваме кой е подходящият мъж за теб, а не някакъв стар военен, все едно с колко заслуги се е окичил.

— Какво има да се решава? Та нали той... лотарингецът...

— Шът! Приключихме — укори ме императрицата и се върна към писмото, което пишеше, преди да нахълтам в кабинета ѝ. Хвърли ми дяволит, многозначителен поглед и потопа перото в мастилницата. — Да добавя ли много здраве от теб? Тъкмо пиша на принц Стефан, за да му честитя именния ден.

Почувствах как от радост ме обливат ту студени, ту горещи вълни. Мама беше на моя страна! Потвърдила го бе без думи. Преглътнах.

— Кажете му, пишете му... — напразно търсех подходящия израз.

— Ще му пиша, че и ти му честитиш и че никой в двореца не е заинтересован от благополучието му повече от теб. Харесва ли ти?

Закимах усърдно, при което от изкусната ми прическа се изплъзна още един къдрав кичур, а няколко фиби изтракаха по лъснатия под на императорския салон в „Хофбург“.

— Благодаря Ви, скъпа майко — спомних си за добрите маниери аз и направих особено дълбок реверанс пред императрицата.

С крайчеца на окото си видях как тя размени усмивка и поглед с мами Фукс, която, както обикновено, стоеше на заден план. Поне се усмихваше отново. Откакто миналата година почина сестра ни Мария Амалия, майка ми плачеше много и изливаше мъката си пред Бога с безброй молитви и заупокойни меси. Макар всички да скърбяхме за малката, майчината скръб сякаш бе безкрайна. Не можеше да прежали най-малката си дъщеря, която си отиде едва на пет години.

Радвах се да видя, че най-после е преодоляла мъката си и отново крои планове. Планове, които да осигурят щастieto на голямата ѝ дъщеря? Сърцето ми произнесе безмълвна молитва и я изпрати към небесата. Молитвите никога не могат да навредят, нали...

— Смяташ ли, че ще му се харесам?

Завъртях се бавно около собствената си ос, а Мария Ана присви очи, бавейки се да сподели сестринската си оценка. По случай празненството за петнайсетия ми рожден ден и тя бе получила прекрасна нова рокля от тафта в прасковен цвят. Ала колкото и хубава да беше, колкото и пишно да се диплеше бродираната ѝ с цветя пола, тя не можеше да се мери с

моята.

Тъмносиният метален нюанс на тежката коприна подчертаваше нежната ми кожа и вдигнатата на кок коса. По корсажа блестяха избродирани със златни конци арабески, а правоъгълното деколте и ръкавите бяха обточени с искрящо бяла брюкселска дантела. Тясната горна част завършваше в изострена талия; наниз от кремави перли красеше колосания кант, от който започваше богато надиплена пола, стигаща чак до нозете ми, обути в нови пантофки. Други наниз от перли пристягаха ръкавите на височината на лакътя, така че дантелените маншети се спускаха над китките на ръцете подобно на бял водопад.

Огледалото показваше пленителния образ на една принцеса, на която не можеше да се намери и най-малкият недостатък. Или сестра ми откриваше основание за критика? Не казваше нищо, стоеше безмълвно със скръстени на гърдите ръце и продължаваше да ме съзерцава.

— Много ли е претрупано? Твърде помпозно? — с растяща тревога попитах аз, изнервена от мълчанието ѝ.

— Ако не е ослепял там, в родината си, просто е длъжен да се влюби в теб, Резерл! — най-сетне прошепна с възхита Мария Ана. — Направо си чудно красива.

Това беше първият, но не и последният комплимент в този майски ден на 1732 година, в който аз бях в центъра на веселото празненство в Ловния замък на „Шьонбрун“. Едва следобед обаче ми се удаде възможност да говоря с онзи специален гост, за когото бях копняла толкова. Обитателите на двореца се разхождаха в скромните дворцови градини, обрамчени с гори, из които баща ми, императорът, така обичаше да ходи на лов. Неговият предшественик бе започнал да превръща старата ловна хижа в представителен летен замък, а вдовицата му, императрица Вилхелмина, го бе предоставила на императора. Сега той го използваше за ловни излети и за отбелязването на петнайсетия рожден ден на голямата си дъщеря, изпитваща особена слабост към „Шьонбрун“.

Продълговатата приземна сграда с плосък покрив, която Фишер фон Ерлах бе проектирал за покойния ми чичо, ми харесваше много повече от лъхация на мухъл „Хофбург“ или от простоватия замък „фаворита“. Потънала в съзерцание на фасадата, се стреснах от любимия глас и се извърнах със зяпнала от изненада уста.

— Ще ми бъде ли позволено да изкажа личните си благопожелания, Ваше Императорско Височество?

— Франц!

Бързо се огледах и установих, че както графиня Фукс, така и другите ми придружители бяха изостанали. Това бе възможно единствено с императорска заповед. Макар сърцето ми да се беше качило чак до дантелените рюшчета на деколтето ми, аз се опитах да се държа достолепно, като зряла жена. Вече не бях детето, което Франц Стефан напусна навремето. Междувременно бях свикнала да ме ласкаят. За зла участ обаче той не направи опит да ме ласкае.

Преди три години се бяхме видели за последен път. Нима не му правеше впечатление разликата? Отлично съзнавах, че пред мен стои управляващият херцог на една държава. Кавалер с всичкия светски и дипломатически опит, който бе натрупал при посещенията си в Париж, Берлин и много други европейски столици. Първоначалното ми разочарование бе допълнено от плахост. Може би вече не ме харесваше след всичките дами, които бе видял из другите владетелски дворове? Тук най-после се обади гордостта ми. Наследницата на империята няма да проси комплименти от него.

— Разкажете ми за пътуванията си, Франсоа — подканих го аз с усмивка, от която ме заболя устата, толкова насилена беше. — Вярно ли е, че сте се сприятелили с пруския престолонаследник?

— Пардон, Ваше Императорско Височество? — Франц Стефан ме погледна, сякаш не бе разбрал нито дума.

Как беше възможно? Всички хвалеха до небесата езиковите ми познания, а и френският ми беше по-добър, отколкото на повечето дами от императорския двор.

— Моля за снизхождение, Ваше Императорско Височество — най-сетне проговори той, след като си пое дълбоко дъх. — Не мога да повярвам, че това е моята Тереза, с която се сбогувах навремето. Къде е малкото момиче, което говореше, каквото му е на сърцето? Кое тичаше по пътеките и коридорите със запретнати поли, а сините му очи преливаха от лудории?

— Да не искате да кажете, че вече не ме познавате? — попитах, а облекчението ми вече бе примесено със солидна порция кокетство. Лисичката щеше да ме порицае за тази палавост, но пък нали не ме чуваше. Беше някъде там, сред групата придворни, които ни следяха с любопитни погледи, но достатъчно далече, за да не могат да подслушват разговора ни.

— Оставих една малка приятелка с обещанието за бъдеща красота и при завръщането си у дома намирам възхитителна принцеса — отвърна той с този фатален чар, на който не успях да устоя през целия си живот.

Какво трябваше да отговоря? С пламнали страни се взирах в подрязания чемширен храст до него и вдъхвах тръпчивия аромат на зелените листа, протягащи се към майското слънце. По-лесно ми беше да си бърбям с миниатюрния му портрет, който с разрешение на баща ми отскоро държах в покоите си. Картината немеше, каквото и да й кажех. Докато оригиналът се оказваше толкова вълнуващ, че ме беше страх да не изгърся някоя глупост.

— Наистина ли това е завръщане у дома, Ваше Кралско Височество? След толкова пътувания знаете ли изобщо къде е вашият дом? — прошепнах най-после аз, събирайки целия си кураж.

— Що за въпрос, Тереза? — попита той.

— Почти нямах новини от вас, докато бяхте в Берлин и в Силезия и се съвещавахте с Фридрих Пруски. — В изплъзналите ми се думи се съдържаше по-голям упрек, отколкото възнамерявах. — Научавам също, че сте си кореспондирали с принц Ойген по-изчерпателно, отколкото с някаква глупава принцеса, така жадно очакваща вест от вас.

Престарелият пълководец на императора бе давал на лотарингеца множество политически съвети за пътуването му до Прусия. В двореца се мълвеше, че Франц успял да убеди Фридрих в правотата на императора. Баща ми търсеше съюзници срещу придобиващата все по-голяма мощ Франция, а приемният му син бе играл ролята на негов посланик. И отново щеше да замине след рождения ми ден. Този път за Пресбург^[12], за да встъпи в почетната длъжност наместник в Унгария, докато майка му, овдовялата херцогиня Елизабет Тарлота, по рождение Орлеанска принцеса, управляваше от негово име в Лотарингия. Вече не се говореше, че може някога да стане зет на императора.

— Уверявам ви, че причината не е в мен, Тереза — потвърди най-лошите ми опасения херцогът. — Ако слушах сърцето си, всеки ден щяхте да получавате дълго послание от мен. Знаете обаче, че не смея да гневя императора. Той ме помоли за търпение и аз му обещах да го послушам.

— А какво обещавате на мен?

Не владеех витиеватия език на дипломатията, който той така умело използваше. Можех само да задавам ясни въпроси. Твърде наивна бях, за да проумея в онзи ден, че чезнещата надежда на императора да се сдобие с престолонаследник бе определяща за собствената ми съдба. Всичките тези лечения, на които се бе подлагала мама, за да роди син, бяха подкопали здравето ѝ. Вече никой не очакваше от нея отново да даде живот на дете.

Лично на мен и през ум не ми минаваха подобни неща. Баща ми щеше да живее и управлява още дълги години. Прекалено много го обичах, за да допусна дори за миг мисълта за смъртта му, камо ли пък за наследството, очакващо ме след неговата кончина.

В този момент за мен беше важно единствено, че в сините очи на младия херцог бях открила пламък, който беше заредил с магия въздуха около мен. За първи път той ме възприемаше като жена, а не като малко момиче.

— Мечтая за деня, в който ще мога да ви кажа всичко, което чувствам — с необичайна настойчивост промълви той. — Дал съм дума да не ви притеснявам, Тереза. Трябва да знаете обаче, че няма друг човек на света, чието щастие да ми лежи повече на сърцето.

Люшках се между смущението, плахостта и блаженството, между нетърпението и надеждата. Приемах, че той не можеше да каже нищо повече, но въпреки това така ми се искаше да чуя още нещо! Пред очите на двора и подчинявайки се на етикета, ни оставаха само погледи, плахо ръкостискане и много, много надежди.

По-късно често си спомнях за тази скъпоценна среща. Още на следващата година избухна Войната за полското наследство. След смъртта на Август II Австрия и Русия издигнаха кандидатурата на Август III Саксонски за нов полски крал, докато Франция и Испания се съюзиха в стремежа си да поставят на трона полския благородник Станислав Лешчински, който бе съумял да привлече на своя страна и по-голямата част от полската аристокрация. Поляците не желяеха саксонец за крал, но народът най-малко имаше думата.

— Не става въпрос само за Полша, принцесо — придворният библиотекар Шпанегел търпеливо ми обясняваше комплицираните взаимовръзки. — На Франция много ѝ се иска да се разшири на изток, а Испания се надява да придобие повече власт и влияние в Италия. Докато вашият баща, императорът, непременно трябва да запази влиянието си върху Изтока и същевременно да не допусне Франция да протяга алчните си ръце към Лотарингия.

Споменаването на Лотарингия ме накара да се отнасям към уроците си доста по-внимателно от обикновено. Франц Стефан още беше в Унгария — мъчеше се в Пресбург да внесе ред в обърканите реалности на едно кралство, чийто официален език беше латинският, понеже почти никой във Виена не говореше странния и неразбираем унгарски.

Под секрет обаче той през смях ми бе признал, че латинският му също е крайно незадоволителен. Пропуснал бил много учебни часове, защото предпочитал да ходи на лов с императора. Разбирах го — и аз изпитвах нужда от свеж въздух и движение, докато Шпанегел говореше за Прагматическата санкция, уреждаща претенциите ми върху наследството на империята. Повечето ни съседи и съюзници я бяха признали, макар и поставяйки всевъзможни условия.

Събитията потвърдиха опасенията на моя учител. Франция нахлу в Лотарингия и прогони майката на Франц Стефан. Същевременно испанците завзеха Сицилия и Неапол, така че през 1735 година баща ми бе принуден да встъпи в мирни преговори. Резултатът от тях оказва влияние и върху моя живот. Кралят на Франция се съгласи саксонецът да получи полската корона, но за компенсация поиска херцогство Лотарингия.

Пазарлъкът за държави и корони приключи с отказа на Лешчински от Полша, в замяна на което той получи правото да управлява херцогство Лотарингия до смъртта си. След това Лотарингия щеше да стане владение на френския крал Луи XV, който предвидливо се бе оженил за дъщерята на господин Лешчински. Франц Стефан Лотарингски пък бе обезщетен с титлата велик херцог на Тоскана. В момента там управляваше Джан Гастоне, последният от рода Медичи, един болен владетел, чиито живот отиваше към своя край. Как можеха да си помислят, че Франц би се отказал от родината си просто така заради Тоскана?

— Никога! — дръзнах да възразя на майка си аз, след като ми разказа за този политически пазарлък, защото не можех да го окачества по друг начин. — Знаете, майко, той е лотарингец и телом, и духом. Не могат просто така да го превърнат в италианец. Императорът не бива да допуска това.

— Императорът няма друг избор, Тереза — спокойно отвърна тя. — Сега испанските Бурбони са господари на Неапол и Сицилия. Да се радваме, че се задоволяват с това, а ние можем да задържим Милано. Новите херцогства Парма и Пиаченца не са кой знае каква печалба, но с този мирен договор Франция най-после се съгласи да одобри Прагматическата санкция. Става въпрос за бъдещето на империята, а не за нашите желания.

— Ами Франсоа, какво казва той? — плахо попитах аз.

— Секретарят на Тайната австрийска държавна конференция, барон Фон Бартенщайн, ще разговаря с него. Надявам се да му представи нещата така, че в близко време да подпише декларация за отказ от Лотарингия — отвърна императрицата.

Обаче тя се лъжеше. В двореца гъмжеше от слухове. Франц Стефан, повикан от Пресбург във Виена, отказал да се лиши от своето херцогство, мълвяха всички. Майка му го притискаше с пламенни писма да не прерязва гърлото на себе си и на своето семейство. Сестра ми Мария Ана ми носеше дворцовите клюки, защото за разлика от мен не се колебаеше да проявява любопитство.

— Твърди се, че господин фон Бартенщайн бил упражнил натиск върху Франц Стефан и обвързал решението му с твоя милост — възмутено ми сподели тя. — „Няма отказ от Лотарингия — няма ерцхерцогиня!“, така му бил казал. Но въпреки това Франц още не е подписал.

Как бих могла да упрекна моя любим лотарингец за това? Как са посмели да го изправят пред такъв ужасен избор? Любовта или родината? Бракът или предателството? Никой не бива да бъде поставян пред подобна дилема.

— Херцогинята е избягала от Люневил във Франция и ежедневно изпраща нови и нови куриери — продължи да шепне Мария Ана, без да обръща внимание на обзелия ме ужас. — Умолява го да не се отказва от наследството си, защото иначе ще се превърне в храненик на Австрия. Да не отстъпва нито педя лотарингска земя, да остане твърд и непоколебим, в противен случай няма вече да е неин син, ами предател.

— Откъде знаеш всички тези неща?

Сестра ми сви рамене.

— В „Хофбург“ няма тайни.

— И как ще постъпи той според теб? — с пресипнал глас попитах аз.

Мария Ана беше единствената ми истинска довереница по този важен въпрос, понеже подозирах мама и графиня Фукс, че не ми разказват всичко, което знаят. Вероятно по понятна причина — да не ме тревожат, но за жалост не разбираха, че предпочитам всяка основателна тревога пред ужасното чувство, че всичко се решава през главата ми.

— Не се страхувай — сестра ми сякаш прочете мислите ми. — Франц няма да те изостави. Той те харесва, сигурно ще вземе решение в твоя полза.

Надявах се с цялото си сърце да излезе права. Искях обаче Франц да вземе решението си по свободна воля, а не защото господин Фон Бартенщайн го притиска по политически причини.

— Аз не съм предмет на пазарлъци! — заявих пред графиня Фукс.

— Но сте наследница на Хабсбургите — трезво ми напомни моята гувернантка.

— Това, което правят с него, е унизително — промърморих под нос, вече доста по-малко войнствено настроена. — Ако се откаже от Лотарингия, всички ще кажат, че я е продал, за да получи мен. Ако не се откаже... мили Боже, не знам какво ще правя тогава! Толкова го обичам! Но не мога да искам от него да замени родината си за една ерцхерцогиня! Това е недостойно и неправилно.

— Това е политика, Тереза — отвърна гувернантката ми. Беше права, но това не подобряваше положението.

Потърсих съвет от Господ, ала от всичките ми молитви май нямаше никаква полза. Господин фон Бартенщайн, който още тогава ми изглеждаше престарял, демонстрираше под перуката си физиономия, мрачна като лятна буря. Императорът ходеше на лов, за да не му се налага да отговаря на въпроси. Особено ако ги задава дъщеря му. Приятелките ми, все от първите фамилии на империята, криеха съчувствието си зад пресилена веселост.

Най-лошото от всичко обаче беше един разговор, който дочух случайно, минавайки покрай отворената врата на игралния салон. Естествено, майка ми и нейните придворни дами също обсъждаха въпросния тъй важен подпис.

— Той има добро сърце — чух да казва императрицата. — Накрая ще подпише. Любов към родината или не, но няма да се откаже от Тереза. Знае колко му е предана тя. Обикна го от все сърце още в първия миг, когато го видя. Все пак тя е наследницата, най-желаната партия в цяла Европа, човек не може да отхвърли такава принцеса заради глупавата си сантименталност.

Отиваха твърде далече! Гордостта ми не позволяваше да търгуват с чувствата ми като бакали. Копнеех за обичта на лотарингеца, а не за неговата любов към ближния. Възмутена се завтекох към графиня Фукс.

— Трябва да се видя с него! — примолих й се аз. — Дори да наруша всички дворцови правила накуп.

— Дали е разумно? — попита тя, без обаче да ми възразява по същество. Познаваше ме. Знаеше кога съм взела решение, от което няма да се откажа.

— Важно е! Трябва да говорим на четири очи. И да стане бързо, преди да е подписал нещо, за което после, ще съжалява!

Гувернантката ми въздъхна, по което познах, че съм победила. Колкото и да ценях и уважавах мами Фукс, през изминалите години се бях научила да й се налагам, когато е необходимо.

Дали тя знаеше колко се страхувам от този разговор, на който така държах? Когато се изправих пред Франц Стефан в пустия есенен парк на замъка „фаворита“, изпитах затруднение да осъществя героичния план, довел ме тук. Хладният ноемврийски вятър подгони покрай нас няколко шумолящи листа, а очертанятията на именията отвъд поляните, които обграждаха летния замък на императора, чезнеха в падащата мъгла.

Ние обаче не обръщаме внимание на всичко това. Всеки търсеше в погледа на другия

отговор на собствените си въпроси. Бяхме сериозни и съзнавахме, че тази среща е опасна. И двамата искахме да избегнем скандала, който би избухнал неминуемо, ако станеше известно, че сме се срещнали зад гърба на императора.

— Исках да ви кажа, че нищо не ми дължите, Франсоа, все едно какво се твърди в двореца — впуснах се в обяснения без каквито и да било предисловия. Избрах официалния френски, а не мекия виенски, който той отлично разбираше и сам говореше с очарователен акцент. — Не бива да се отричате от родината си заради мен. Това, което искат от вас, е ужасно и не желая да смятате, че...

— Светлейша ерцхерцогиньо — прекъсна словоизлиянията ми той, използвайки официалната ми титла, и ме хвана за ръцете. — Скъпа Тереза — додаде много по-нежно. — Колко прекрасно изглеждате. Не ми трябва слънце, щом мога да гледам тези лъчисти очи.

— Не съм дошла да си прося комплименти — възразих аз, макар че гласът ми леко трепереше. Храброто ми намерение да пожертвам любовта си бе застрашено. — Става дума за декларацията за отказ, която искат да подпишете. За Лотарингия...

— Клетата ми Лотарингия — със сериозно изражение отвърна той. — Една малка страна като буфер между жадните за власт велики сили. Тя е загубена във всички случаи, все едно какво ще реша аз. Не мога да я задържа, след като кралят на Франция използва силата си, за да я получи. И той няма да я даде доброволно въз основа на някакви роднински връзки, които единствено майка ми зачита.

— Значи ще подпишете? — беззвучно попитах аз.

— Ако гледам реално на нещата, не ми остава друг изход — призна той. — Знаех го от самото начало. Обаче не одобрявам увереността, с която всички очакват да заменя с леко сърце моята родина срещу част от Тоскана.

Сведох очи към преплетените ни ръце. Моите бяха бели и нежни, неговите — заякнали от употребата на юздите и на шпагата. Беше майстор както в ездата, така и в танците и фехтовката, да не говорим за лова, който бе изучил под ръководството на императора. Всички дами в двореца мечтаеха за него, понякога ме хващаше страх, защото много от тези дами бяха млади като мен, а някои дори — по-красиви. Каква причина имаше той да избере точно мен?

— Не бива да се съгласявате заради мен — натъртих аз. — Разбирам, че гордостта ви страда от настойчивостта на Бартенщайн.

— Господин фон Бартенщайн прави това, което му заповядва императорът, Тереза. А той пък също няма избор. Императорът не може да продължава войната. Липсват му не само кадърни войници и генерали, но и нужните финансови средства, с които да им плаща. Карл VI Хабсбургски трябва да внимава да не загуби още по-важни стълбове на своята власт, отколкото само няколко италиански провинции или влиянието си в Лотарингия. Цялата империя е в опасност и спешно се нуждае от мир. Аз му дължа послушание и лоялност, не ми подобава да го нападам в гръб.

Синовно послушание? Въпросът напираше на устните ми, ала аз го преглътнах храбро.

— Значи ще останете във Виена? Завинаги? Нали Медичи е още жив... — осмелих се да попитам вместо това.

— Желаете ли го, Тереза?

— Как може да питате? — темпераментно възнегодувах аз. — Знаете, че не желая нищо по-силно, откакто заминахте и ни напуснахте.

— Тогава се сбoguвах с едно очарователно дете — тихо изрече той и ме притегли към себе си. — Междувременно малкото момиче е пораснало. То е важна шахматна фигура в

играта на власт, но и млада жена, която има право сама да определя накъде я тегли сърцето, все едно какво казва политиката.

— Знаете какво иска моето сърце, Франсоа — с дрезгав глас отвърнах аз.

— А другите кандидати? Испанският престолонаследник? Баварският принц или пък някой от саксонците? — съвестно изброи той, сякаш принц Ойген Савойски лично го бе инструктирал да напомни на императорската щерка за задълженията ѝ.

— Сърцето ми принадлежи на лотарингеца — кратко и ясно сложих край на тази игра.

— А моето — на светлейшата ерцхерцогиня — спокойно отвърна той. В първия момент изобщо не проумях, че бе изрекъл думите, които от незапомнени времена очаквах да чуя от устата му. Докато главата и сърцето ми осъзнаят чудото, вече се бях озовала в обятията му.

Почти се бяхме изравнили по ръст, така че не му се налагаше да се навежда много, за да ме целуне. Устремих се към него, непохватна в усърдието си да не пропусна нито секунда от този момент. Вследствие на което се сблъскахме нос в нос и стреснато се отдръпнахме. Дружният ни смях пропъди неловкостта ми.

— Моята вихрена Тереза — пошегува се той. След това долавях само кипежа на кръвта си, която той разпали с целувка.

— Закълни ми се, че винаги ще обичаш само мен — настоях, след като най-сетне отново бях в състояние да дишам. — Че ще ме чакаш, все едно колко дълго, докато императорът най-после одобри брака ни!

— *Mon dieu*^[13], та ти си можела да заповядваш толкова добре, колкото и да се целуваш — засмя се Франц Стефан. После взе десницата ми и я постави в областта на сърцето си върху елегантно ушития сюртук, който носеше закопчан над бродираната си жилетка, за да се предпази от капризите на времето. — Усещаш ли го как бие? — настоятелно попита той. — Бие само за теб. То принадлежи на ерцхерцогиня Мария Терезия Австрийска.

Обливаха ме горещи и студени вълни едновременно, затова вероятно не забелязах, че не получих клетвата във вярност до гроб, която бях поискала от него. Сетих се много по-късно за това. Но нямаше да променя решението си, дори да знаех какви проблеми ми готви бъдещето.

— Защо не се случва нищо?

Не бях удостоена с отговор. Вече нито графиня Фукс, нито майка ми, императрицата, си даваха труда да реагират на въпроса, който задавах непрекъснато. Погълнати бяха от подробностите около големия дворцов прием, който щеше да се състои за отпразнуване на предстоящата Коледа и трябваше да бъде особено пищен предвид на новия мир. Празненство, сякаш създадено за оповестяването на моя годеж, ала никой освен мен май не предвиждаше тази възможност.

Бяха изминали седмици на мъчителна несигурност. Лотарингският херцог се бе върнал в Пресбург при своите унгарци и ако чувах нещо, то беше единствено чрез трети лица. Краткото писъмце от него, което мами Фукс ми предаде преди няколко дни, беше толкова официално, че от разочарование избухнах в сълзи.

Моята „ая“ се видя принудена да ми напомни най-енергично, че той не се опитвал да ме компрометира, което говорело за възвишения му характер.

Угрижено се вирах през прозореца. Покритите със сняг покриви на Виена и стените на крепостта се губеха в полумрака, сгъстен от пушека на безбройните комини. За това допринасяха и огнищата на „Хофбург“ — императорските огняри имаха много работа през тези дни, докато захранят с букови цепеници всички кахлени печки в нашите покои.

Императрицата искаше да е топло, защото постоянно мръзнеше. Само на мен ми се щеше да отворя прозорците и да подложам лице на хладния декемврийски въздух. Комбинацията от твърде топли помещения и ледени, ветровити коридори ме смущаваше повече от всякога.

Стъклото се бе изпотило от дъха ми, когато зад мен се отвори врата и по шумолящите фусти разбрах, че лично императорът е оказал чест на съпругата си и на нейните придворни дами. Испанският дворцов церемониал, от който баща ми не желаше да се откаже, налагаше на всеки член на императорското семейство да направи тържествен реверанс с приклякане. В тесен кръг ние не го правехме, но мами Фукс, естествено, беше длъжна да изпълни учтивия жест, както и първата придворна дама и останалите дами от антуража на майка ми. Аз също приклекнах пред баща си, защото той се насочи право към мен с тържествена сериозност, сякаш това посещение се отнасяше лично за мен.

— Значи пак сме се отдали на мрачни настроения, госпожичке — укорително изрече императорът, след като разгледа физиономията ми и си направи заключенията.

Изпънах рамене, отчасти от инат, отчасти от чувство за вина, и си замълчах. В мен ли беше причината, че през тези седмици ми беше трудно да се смея? Че загубих апетит и не можех да спя нощем, понеже през ума ми минаваха толкова много мисли? За мой срам трябва да призная, че тези мисли в никакъв случай не бяха свързани с нещата, дебатирани на конференцията на Тайния съвет, в който имах право да участвам от четиринайсетата си годишнина.

Макар баща ми никога да не говореше с мен по темите, които се обсъждаха там, нито ми позволяваше да задавам въпроси, аз съзнавах, че на тази конференция се разискваха решения от изключителна важност. Достопочтените господа, заседаващи с императора, почти не забелязваха моето присъствие. За тях аз бях кукла, шахматна фигура, която доказваше, че империята има бъдеще. Колкото и да беше глупаво обаче, загубих съня си не заради бъдещето на империята, а заради моето собствено.

— Оставете ни сами, дами — след кратко и многозначително мълчание заповяда императорът. Започна да крачи из салона със сплетени зад гърба ръце, докато и последната придворна дама се сбогува и остана само майка ми, императрицата, за да ме подкрепя.

Наблюдавах загрижено баща си изпод притворените си клепачи. Той носеше испанска мантия от тежък черен плат с блестящи златни галони. Дрехата придаваше заплашителна величавост на средната му на ръст фигура. Това не беше моят татко, а император Карл VI. И без това чертите му — дългият нос, издадената долна устна и меланхоличният поглед — не предразполагаха към усмивка. Когато обаче изглеждаше така сломен от горест, както в този момент, беше препоръчително да си проверя списъка с греховете.

Имаше само един голям грях, с който нарушавах дълга си на императорска рожба и съответните предписания. Тайно бях заложила сърцето си, без да проявя послушание като дъщеря и да изчакам неговото решение. Дали беше научил за това? Дали бе дошъл да ми иска сметка?

Неволно сбрах длани, отчасти като молитва за помощ от Бог, отчасти в опит да прикрия нервността си. Обичах баща си, но в този момент се боях от него.

— Е, Резерл — напълно неочаквано подзе той на провлеченото виенско наречие, щом останахме на шест очи. — Дойдох да ти кажа, че взех решение. Догодина ще се омъжиш. Преди това обаче трябва да подпишеш, че се отказваш от всички наследствени права, в случай че императрицата и аз все пак се сдобием с престолонаследник от мъжки пол.

Стрелнах с очи майка, която след толкова години брак успяваше да се изчерви като

момиче при този намек за съпружески интимности. Преди години беше родила момче, за пръв и последен път, ала брат ми Леополд бе починал само след няколко месеца. Междувременно тя беше на четирийсет и четири и мисълта още веднъж да роди дете определено бе по-скоро желание, отколкото реалност. Да не говорим, че здравето ѝ беше разклатено и през последните години бе доста напълняла.

Сигурно усети погледа ми — винаги разбираше, когато безмълвно я молах за помощ. Ала този път не ме погледна. Съзерцаваше грижливо поддържаните си бели ръце, напомнящи за някогашната ѝ красота, и мълчеше. Нещо в позата ѝ ме предупреждаваше да не си правя прибързани заключения. Императорът още не беше казал за кого трябва да се омъжа. Да не се окаже накрая испанецът Дон Карлос или принц Йозеф Максимилиан Баварски?

— Не се ли радваш? — зачуди се на моето мълчание баща ми.

— Не знам дали мога — предпазливо отвърнах аз и се опитах да отгатна нещо по черните му очи. — Няма ли най-напред да ми кажете кой ще бъде моят жених, татко?

— Ама какви са тия работи? — с леко смущение изръмжа той. — Та кой да бъде? Щом трябва да дам любимата си дъщеря, то ще я получи само мъж, когото отсега обичам като син. Ще съобщим официално преди Коледното празненство: Франц Стефан Лотарингски се жени за ерцхерцогиня Мария Терезия Австрийска.

— Значи най-после е подписал — с облекчение се обади майка ми, докато цялата стая се въртеше около мен. Изведнъж ме връхлетя странното чувство, че се нося две педи над земята. Сънувах ли?

— Не, взех това решение без неговия подпис — отвърна императорът за изненада и на двете ни. — Ще подпише, той е умна глава. Но това няма нищо общо с неговото сватосване. Не ми се нрави, че нещата се смесват, и ще одобря ухажването му без политически условия. Разбира се, само ако и ти го желаеш, Резерл.

Ама че въпрос!

— И още как го желая, татко! — дадох най-сетне воля на ликуването си аз и в разрез с церемониала му се увесих на врата. — Желая го повече от всичко на света.

— Е, добре — той ме потупа непохватно по гърба. — В такъв случай обещаващ, че от този миг насетне преставаш да тревожиш майка си и мен? Да не се поболееш от толкова кахъри и копнежи.

Императорът живееше в постоянен страх за здравето на своето твърде малко семейство.

— Знаете, че никога не боледувам, татко — засмях се аз и този път за разнообразие прегърнах майка си. — Благодаря ви от все сърце.

— Добре тогава — трогнато промърмори императорът. — Ще насрочим сватбата за началото на годината. Няма причина да изчакваме.

Виена, „Хофбург“, 31 януари 1736 — есента на 1736 година

„Прегръщам Ви от цялото си сърце!“

— Не ви подобава да се тресете така, Тереза. Вече не сте дете — укорително ме изгледа императрицата. В присъствието на трети лица прибягваше до учтивата форма като обръщение към бъдещата херцогиня на Лотарингия или велика херцогиня на Тоскана — никой не знаеше точно коя титла ще нося в скоро време.

Проскърцващата тихо рамка на крехкото канапе издаваше, че не седя мирно. Нямахме смисъл да отричам вълнението, изпълващо ме от глава до пети. Беше ми безкрайно трудно да чакам невъзмутимо като императрицата нещата, които имаше да ми се случват.

— Извинете ме, майко — отвърнах тихо аз и малко по-силно добавих: — Кога най-после ще дойде той при нас?

— Когато всичко е наред — тежко-тежко отвърна майка ми. — Императорът държи да се спази церемониалът в този толкова важен случай.

Опитах се да си представя шествието, което в този момент вероятно се движеше от покоите на херцога на Лотарингия, през „Хофбург“, към залата за частни аудиенции на императора. Датата беше 31 януари 1736 година; предполагах, че в този ден господин Фон Бартенщайн ужасно се ядосва, задето императорът е подкопал неговата изнудваческа политика. Франц Стефан получи позволение официално да поиска ръката ми, макар още да не беше подписал грамотата, предаваща херцогството му във владение на френския крал.

Дълбоко в сърцето си смятах за несправедливо, че не ми беше разрешено да видя с очите си тържествената делегация, придружаваща Франц Стефан по пътя му до императора. Все пак всичко се въртеше около моята особа. Етикетът предписваше той да бъде съпровождан от цялата си свита, облечена в най-великолепни одежди. От бързоходеца и личния лакей, от пажовете до благородните придворни и камерхерите — всеки носеше тежестта на собствената си значимост.

Единственият, който вероятно се подсмивваше тайно на всичко това, беше другото главно действащо лице в спектакъла. Франц Стефан се подчиняваше на церемониала, когато това се налагаше, но предпочиташе да се въздържа от помпозната суетня, която баща ми смяташе за абсолютно задължителна. При един от първите си обеди на императорската трапеза в „Хофбург“ младият, ревностен принц на Лотарингия скочи от стола си пред една сервираща придворна дама и я удостои с поклон. Никога няма да забравя с какъв поглед го удостои императорът. Бяха го учили да бъде учтив, ала баща ми бе ужасен от това небивало нарушение на обноските, подобаващи за трапезата на императора. Нямахме да бъде по-страшно дори ако Франц бе разлял супата върху скута на клетата графиня.

Днес управителят на императора щеше да бди над всяка стъпка на моя годеник и да държи под око тържествените действия. В крайна сметка не се случваше всеки ден кандидат да моли императора за ръката на наследница на Хабсбургите. Макар годежът да бе отдавна оповестен, все още липсваше собственото ми официално съгласие. За целта Франц трябваше да се появи в Огледалната зала на императрицата. Кога най-после щеше да дойде?

Колко време му беше нужно, за да помоли императора за ръката на високоблагородната

му дъщеря, ерцхерцогиня Мария Терезия Валбурга Амалия Кристина, както повеляваше испанският дворецов обичай? Това трябваше да стане на четири очи в личните покои на баща ми, докато великолепното шествие на придворната суета чакаше отвън.

— Той дойде!

Атмосферата в стаята мигом се промени. Майка ми се изправи и пристъпи към голямата маса. Даде ми знак да я последвам. Замлъкна шепотът на присъстващите в пълен състав придворни дами, подредени в шпалир зад отворената врата на залата за аудиенции. Шумоленето на тържествените им одежди показваше, че се покланят пред годеника.

Най-сетне той застана на вратата. Висок, строен, обсипан от глава до пети с искрящи скъпоценности. Единствено блясъкът на сините му очи засенчваше белия пламък на брилянтните му копчета. Сърцето ми препускаше лудо, сякаш искаше да взриви безмилостно стегнатите панделки, предназначени да предпазят от надипляне драгоценната извезана горна част на копринената ми рокля и да подчертаят по най-изгоден начин деколтето ми.

Милата ми мами Фукс и първата придворна дама на императрицата го приветстваха с добре дошъл като обикновен посетител. Макар всички да знаеха защо е тук, традицията повеляваше всички да си играем на грациозно неведение. Той елегантно коленичи трижди пред императрицата и получи разрешението ѝ да изложи своето искане.

Високопарните слова се съчетаваха в толкова витиевати, сложни изречения, че „високоблагородната млада господарка“, както бях наречена, трябваше да си прехапе долната устна, за да не избухне в нервен кикот. В изпълненото с ласкателства предложение ставаше дума единствено за чест, очакване и деня на възвишено възжелание. Любовта не бе предвидена от церемониала. Колко хубаво, че бяхме изяснили този въпрос на четири очи във „Фаворита“. След като свърши, той се поклони отново и ми връчи обрамчена с диаманти миниатюра с неговия портрет.

Щом я приемех, се смятахме за сгодени. Ала дворецовият ритуал предвиждаше мъничко театралност и за мен, и аз я изиграх със същото въодушевление, каквото изпитвах на сцената, когато пеех и танцувах. Полагаше ми се да се изчервя и да погледна въпросително към императрицата. Едва след като тя кимнеше милостиво, можех да приема подаръка и да изрека своето „да“. Разбира се, мама сведе глава с усмивка. Накрая аз поразвалих сцената, като посегнах припряно към миниатюрата и изтърсих „Да!“, да не би някой да ми забрани това в последния момент.

— Франсоа — промълвих приглушено, а той взе ръката ми и я целуна нежно.

— Високоблагородна принцесо — отвърна и додаде тихо, така че да го чуя само аз: — Моята Резерл!

Всъщност аз само се надигнах мъничко на пръсти, така че очите ми да се изравнят с неговите, но после някак от само себе си всичко прерасна в бурна прегръдка. Целувахме се толкова нежно и дълго, че императрицата тихо се засмя и ни предупреди да бъдем повздържащи.

— *Contenance*^[14], мили мои — каза тя и прикрепи портретчето към корсажа ми, след като се откъснахме един от друг с пламнали лица. Бижутото вече беше снабдено с подходяща игла, защото Франц бе превърнал обичайния дар в скъпоценно украшение. Миниатюрният портрет бе покрит не с обикновено кристално стъкло, а с шлифован диамантен диск, и всяко движение хвърляше искрящ водопад от всевъзможни цветове на дъгата върху светлосинята ми официална рокля.

— Цял живот ще имате време да се целувате, деца мои — добави майка ми. — Още

веднъж добре дошъл в нашето семейство, Франсоа.

Моят любим се наклони с перфектна грациозност към протегнатата ръка на императрицата.

Над сведената му глава срещнах погледа на обичната ми гувернантка. Толкова много дължах на мами Фукс! Цял живот нямаше да ми стигне, за да ѝ се отблагодаря. Отлично знаех кой с любезната си дипломатичност бе склонил императрицата за тази партия, така че тя от своя страна да използва цялото си влияние пред императора и да наклони везните в желаната посока.

— Няма нужда от благодарности, Тереза — отклони порива ми моята „ая“, когато я прегърнах екзалтирано. — Всичко, което искам, е да бъдете щастлива. Дано Господ ви дари със здрави деца и с дълъг, щастлив живот редом с вашия съпруг. Всеки ден ще се моля за това.

Всички имахме възможност да се помолим, защото след приключване на сватосването императорският двор се отправи на тържествено богослужение в църквата „Свети Августин“ в „Хофбург“. Макар да имах основателна причина да благодаря на Бога, през този ден, за жалост, ми липсваше обичайната набожност. Под спуснатите си клепачи поглеждах по-често към моя годеник, отколкото към олтара. После положих клетва пред Тайния държавен съвет да призная за наследник един евентуален син на императора, в случай че такъв се появи на бял свят. Франц Стефан също трябваше да подпише документ, в който се отказваше от всякакви претенции за наследство на трона, ако аз умра преди него.

Изпълненият с вълнения ден завърши с тържествена вечеря. Под звуците на дворцова музика бяха поднесени най-изискани деликатеси от императорската кухня. За съжаление това беше и едно от особено церемониалните хранения, при които всяка чиния минава през безброй ръце, докато най-сетне се озове пред теб. Накрая ядеш студена супа, хладко рагу и десерти, които може би са били студени в кухнята.

Тази вечер аз бездруго не проявявах интерес към кулинарните деликатеси. Преливах от щастие, не чувствах нито глад, нито жажда.

Франц Стефан се върна незабавно в Пресбург, а аз бях принудена да се примиря с това положение. Обичаят изискваше годениците да бъдат разделени до сватбата. Ядосвах се, но разбирах смисъла на тази строга разпоредба. Как бих могла да се концентрирам върху всичките сватбени приготовления, знаейки, че той ме очаква само няколко врати или няколко стени по-нататък? Пресбург беше толкова далече, че ми оставаха само писмата.

— Този път можеш да ми пишеш открито. Най-малко — всеки ден — помолих на сбогуване Франц и в отговор получих лека гримаса.

— Ще се опитам, но боравенето с перото не е сред големите ми таланти — предупреди ме той. — Не бях прилежен ученик.

— Знам, предпочиташе да ходиш на лов с императора — спомних си аз. — Но в това имаше и нещо положително. По този начин той те обикна и те предпази от машинациите на господин фон Бартенщайн, така че да можем да се съберем. Пиши ми каквото ти дойде на ум, аз ще го разгадая.

— Само след дванайсет дни ще се върна във Виена, Резерл — с усмивка ме успокои той. — След всичките години на чакане тези дни ще минат като насън.

Сватбата беше насрочена за 12 февруари.

— Кой знае колко време е отредил Бог за съвместния ни живот...

— Моята вихрена Резерл!

Той ме притисна към себе си, защото мами Фукс ни бе осигурила възможността да се сбогуваме насаме, след като сутринта в първия ден на февруари извършихме тържествения акт на отричането. В присъствието на висшите сановници на империята и двамата признахме Прагматическата санкция.

— Когато се върнеш, никога повече няма да се разделяме — заклех се аз и го целунах страстно с цялата си любов, която изпитвах към него. Любов, която не е намаляла до ден-днешен, макар животът и последвалите събития да й нанесоха много удари.

„До светлейшия княз Франциско, херцог на Лотарингия, моя многообичан годеник“, бях написала на един дъх аз, но сега спрях перото си. Как да продължа? Наистина ли това беше лично писмо, в което можех да кажа колко копнея за годеника си? Или беше препоръчително да се държа благовъзпитано и учтиво?

Франц се беше изразил извънредно елегантно. Писмото му, като изключим действително трудния за разчитане почерк и мизерния правопис, бе формулирано безупречно. „... След като Негово Величество императорът ми даде позволение да пиша на Ваша светлост, аз нямам търпение да се възползвам от тази милост...“, препрочитах редовете аз. „Смея да уверя Ваша светлост, че ми е далеч по-трудно да го направя писмено, вместо сам да легна в нозете Ви.“

Мили Боже, та аз не исках Франц, който да лежи в нозете ми, а Франц, когото да държа в обятията си. При все това се постарах да последвам добрия му пример. Едва в послеслова дадох воля на чувства си и те поведоха перото ми.

„Скъпо съкровище, безкрайно съм Ви благодарна за вниманието и писъмцето, понеже бях натъжена като клето кученце. Обичайте ме поне мъничко и ми простете, ако не Ви отговарям достатъчно изчерпателно, обаче часът е десет и Ербевил чака писмото ми. Аудио, мишленце, прегръщам Ви от все сърце, бедете здрав. Аудио, любими мой годенико, оставам Ваша предана годеница.“

Без да препрочета всичко това, наръсих пясък върху незасъхналото мастило, сгънах листа във формата на писмо и го подпечатах с моя печат, преди да го предам на мами Фукс.

— Ербевил да тръгва незабавно, та годеникът ми да получи моето послание час по-скоро — заповядах аз с новия авторитет, който бях придобила изведнъж, откакто вече не бях само дъщеря, но и годеница.

Графинята се бе отказала да ми напомня, че след броени дни и без това щях да съм омъжена за моя мил Франсоа. Имах усещането за неотложност, непознато ми досега. Приготовленията за сватбата на 12 февруари вървяха с пълна пара. Цяла армия от шивачки се трудеше ден и нощ върху булчинската ми рокля и празничните одежди, докато дърводелци, тапицери и бояджии подготвяха жилище за мен и съпруга ми в необозримите покои на „Хофбург“.

Единствена мами Фукс имаше поглед върху целия този хаос. Тя се грижеше да не пропусна нито една аудиенция, нито един прием, празник, проба, гостуване на някоя леля или църковна служба. Вечер бях толкова уморена, че почти няха сили да затворя мастилницата.

— Какви са тия работи? — учуди се моята гувернантка, заварила ме да седя замечтана на писалището. — Време е за сън, Тереза. Нали искате да изглеждате хубава и отпочинала, когато Негова милост се върне от Пресбург, за да ви отведе до олтара.

— Не е ли странно — въздъхнах аз и бавно се изправих. — Толкова години чаках търпеливо, а сега не знам как ще издържа последните дни.

Свещите трепкаха от течението, макар в тази февруарска вечер завесите на високите прозорци да бяха грижливо затворени. Лично на мен не ми пречеше постоянният приток на хладен въздух сред старите стени на „Хофбург“. Майка ми, императрицата, обаче всеки път се оплакваше от промяната, когато в началото на есента трябваше да се върне от „фаворита“ в императорската крепост с нейните десет различни сгради, безкрайни коридори, множество дворове и скърцащи стълби. Като деца веднъж със сестра ми се опитахме да преброим помещенията, но се наложи да се откажем. Просто бяха прекалено много, а по заповед на императора непрекъснато се добавяха нови.

— Нищо чудно, че дните ви се струват дълги, след като нямате мира и през нощта, дете мое — с обич ме смъмри моята „ая“.

Тя ми помогна да се справя с кукичките, връзките и коланчетата на роклята, след като бе свалила от деколтето миниатюрата, която за през нощта имаше почетно място върху шкафчето до леглото ми. Предаваше една по една дрехите ми на камериерката — бродираната копринена пола, колосаното горнище, подплатените долни фусти, корсета с твърдите вложки от китова кост, внимателно свалените и навити чорапи. Всичко се поставяше на мястото му в дрешника, след като бе изтръскано и при необходимост — почистено. Когато седнах по нощница в леглото, облегната на възглавниците, вече бяхме останали сами в стаята. Както всяка вечер моята „ая“ се увери, че всичко е наред, и угаси собственоръчно последните свещи.

— Бог да закриля съня ви, Тереза — нежна целувка по челото ми, хлопване на врата и аз останах сама с моите мисли.

Ала колкото и уморена да бях, сънят не идваше и не идваше. Внезапно осъзнах, че щях да спя още съвсем малко дни в тази позната стая и в това познато легло. Един отрязък от живота ми отиваше към своя край. Колкото и да се радвах, в този момент на размисъл изпитвах и мъничко боязън.

Страх ме беше от всичките непознати неща, които ме очакваха. А също и от голямото, разкошно легло, приготвено за херцогинята на Лотарингия и нейния съпруг в едно от онези грижливо обзаведени помещения, няколко коридора по-нататък. То беше достатъчно широко за двама, нали щях да го споделям с Франц. Често спях в едно легло с Мария Ана, но това вероятно не можеше да се сравнява със съпругеския живот, който ми предстоеше. Сред тъмнината на тази нощ аз за първи път се осмелих да се замисля какво по-точно ще представлява в действителност тази тясна близост с мъж, със съпруг? Какви ли щяха да бъдат брачните интимности, за които мамините придворни дами шепнеха, загулвайки с ръка устата си? Плътската любов, за която двете със сестра ми имахме по-скоро бегла и авантюристична представа?

Единственият пример, по който можех да се ориентирам, беше бракът на моите родители. По всичко изглеждаше, че той съществува на първо и най-важно място с цел да произведе престолонаследник. Година след година задължението да роди този наследник определяше всекидневието на майка ми, императрицата. През покоите ѝ се извървяха безброй лекари, съветници, мъдри жени и учени мъже. Всички те — посветени на едничката възвишена цел да посочат на императрицата начин как да зачене дете на тази възраст.

От години тя послушно изпълняваше всичко, което ѝ препоръчваха. Изпиваше, например, удивителни количества червено вино и ликьор, понеже така щяла да забременее по-лесно. Не възрази дори когато изрисуваха императорската спалня с крайно неприлични еротични сцени, тъй като някои медици застъпваха становището, че ако ги гледа,

императрицата непременно ще роди син.

Но макар родителите ми всяка вечер да се оттегляха заедно зад вратата на въпросните покои, дворецът от години напразно очакваше нова бременност. Както изглеждаше, сега по-скоро щях да зачена аз, но не и майка ми.

Мама не позволяваше на мен и на сестра ми да припарим в императорската спалня, но въпреки това двете с Мария Ана, целите пламнали, тайничко бяхме разгледали безбожните изображения. Дори надзорът на мами Фукс не бе в състояние да възпре императорските дъщери от всякакви шуротии.

Изминало беше доста време от тази лудория, така че аз напразно се мъчех да си спомня точни подробности от картините. Видели бяхме много голотия и непонятни неща. Тогавашната ни възбуда се дължеше по-скоро на съзнанието, че вършим нещо абсолютно забранено, отколкото на вникването ни в шокиращите изображения. Дали те изобщо имаха нещо общо с копнежа, с това прекрасно чувство, което обземаше цялото ми същество, щом Франц ме погледнеше?

Въпреки строгия етикет, всекидневието на виенския двор бе подчинено на френския образец. Обичайно беше придворните дами да даряват с благоволение не само благоверния си съпруг, но и някой и друг любезен кавалер. Аристократите направо обсаждаха красивата императрица, докато все още беше стройна и здрава. В отговор баща ми протежираше сменящи се фаворитки, но никой не се съмняваше, че императорската двойка се обича с цялото си сърце.

И двамата бяха сериозни, набожни хора; нямаха нищо общо с неприличния начин на живот на някои двойки, безсрамно сменящи партньорите си, при което не само флиртуваха и танцуваха с тях. Проявявайки своята величава улегналост, императорът и съпругата му се нагаждаха към модата в нравите, но не се възползваха от нея така безочливо, както се говореше за Версайския дворец.

Възпитанието и собствената ми воля ми говореха, че е по-препоръчително да следвам примера на моите родители, отколкото пагубните френски нрави. Само дете Франц никак не приличаше на моя меланхоличен и спокоен баща, който се оживяваше само по време на лов или ако някой наруши спокойствието му в неподходящ момент. Аз, от своя страна, не умеех да бъда така величествена и непоклатима като майка ми. Как ли щеше да изглежда съвместният живот с моя съпруг?

В тъмното посегнах към медальона и го стиснах с горещите си пръсти.

— Дойде ли вече?

Излишно беше да обяснявам кого имах предвид. Вече пет-шест пъти бях задавала този въпрос. За мен оставаше загадка защо глупавият церемониал не позволява годеникът ми да се върне във Виена ден преди сватбата.

Нервите ми бяха опънати до крайност, когато сестра ми най-сетне донесе спасителната новина в четири следобед. Въпреки течащите приготовления до този момент не бях повярвала истински, че действително ще се омъжвам днес.

— Той е вече при интенданта, облича одеждите за венчавката — съобщи Мария Ана, блестяща в официалните си дрехи и не по-малко възбудена от мен.

— И брат му е дошъл — додаде малко по-тихо тя.

Дали другите забелязваха, че страните й поруменяваха, щом заговореше за Карл Лотарингски? Сестра ми изпитваше влечение към по-малкия брат на Франц, което досега бе признала само пред мен. Крайно съмнително беше императорът да разреши втори

лотарингски брак, тъй че Мария Ана непрекъснато се люшкеше между надеждата и отчаянието. Днес обаче вълненията около празника засенчваха всичките ѝ съмнения.

Целият град беше на крак в тази карнавална неделя, за да се весели до насита. На любопитните по природа виенчани несъмнено би им се искало да наблюдават великолепното шествие, което към шест часа вечерта най-после потегли от императорската резиденция, премина през Августинския пасаж и се отправи към празнично украсената църква „Свети Августин“. Налагаше им се обаче да се лишат от зрелищната, бляскава процесия, тъй като тържеството щеше да се проведе сред стените на „Хофбург“. Оставаше им да се задоволят по-късно с описанието във „Винер Диариум“, където щяха да бъдат изброени прецизно императорските и лотарингските кавалери, а също и тайните съветници, държавните министри и рицарите на Златното руно, участвали в нашата сватба, наконтени във великолепни одежди и окичени с отличителните знаци на своя сан.

Група благородници крачеха пред младоженеца и императора, а аз ги следвах, придружавана от две императрици. Заради повода дори вдовстващата императрица, леля Вилхелмина, бе напуснала манастира си и ме съпровождаше заедно с майка ми. Зад двамата пажове, които осветяваха пътя ни с бели восъчни факли, вървяха леля Мария Магдалена — сестра на баща ми, и собствената ми сестра Мария Ана.

Сърцето ми биеше развълнувано под тежката сребриста рокля, в чиито бродерии блестяха неизброими брилянти, а дантелените ѝ гарнитурни се развяваха при всяко движение като цветни листенца. Франц също носеше бяло и сребристо, както и широката огърлица на Ордена на Златното руно, който допускаше в редиците си само най-благородните господари и князе. Снежнобелите щраусови пера на шапката му се люшкаха над главите пред мен; искаше ми се да запретна пола и да се завтека невъзпитано напред, за да се хвърля в обятията му.

Ала тежестта на разточителната официална дреха ме възпираше от подобни глупости. Обилието от плат, бижута, дантели и долни фусти се съчетаваше в товар, който от само себе си забраняваше всякакво друго придвижване освен достолепното и отмерено крачене. Към това се добавяше и безкрайно дългият шлейф, чийто край носеше мами Фукс.

В този ден пътят до дворцовата църква, построена преди близо четиристотин години от августински отшелници и впоследствие многократно разширявана и уголемявана, ми се стори необичайно дълъг, а самият Божи храм — неузнаваем под пищната украса. Над олтара изпъкваше алегорична картина: небесният Отец, който ни връчва халките и същевременно дава божествената си благословия за желаното мъжко наследство на престола, което всички очакваха от женитбата ми с Франц. Стените бяха покрити с нидерландски тъкани гоблени и ковъори; безчет свещи обвиваха църковния кораб в призрачна светлина.

Под звънливите звуци на фанфарите стигнах до високия олтар, където ме очакваха папският нунций Доменико Пасионеи и годеникът ми. Това бе предизвикало гнева на архиепископа на Виена, кардинал Колониц, който с удоволствие би се окичил с честта да венчае наследницата и нейния избраник. В двореца се шушукаше, че заболяването, попречило му да присъства днес сред нас, всъщност се нарича накърнена гордост. Негово Високопреосвещенство бе неразположен и пребиваваше в именията си.

Може би страданието му щеше да понамалее, ако знаеше, че на моята сватба пратеникът на папата също бе принуден да се лиши от част от властта си, която обикновено олицетворяваше длъжността му. Баща ми не бе разрешил достолепният духовник да извърши венчавката в седнало положение, както бе обичайно. Немислимо беше да седиш в

присъствието на императора, докато самият той стои прав. Нунцията трябваше да посрещне булката изправен — и той го направи, мобилизирайки цялото си благочестиво достойнство. Ако се бе надявал да ме впечатли обаче, трябваше да го разочаровам — почти не го забелязвах.

Цялото ми внимание бе насочено единствено към сребристо-бялата фигура, стояща до него. В този ден Франц Стефан Лотарингски още не се бе отказал официално от наследственото си херцогство, затова и беше величан като „Негово Кралско Височество“, когато подаде ръката си на ерцхерцогинята на Австрия, инфантата на Испания, Унгария, Бохемия и на двете Сицилии^[15], както гласяха официалните ми титли.

Едва не се олюлях от замайващата смесица от тамян, мирис на свещи, изпарения на стотиците хора, тълпящи се в църквата, както и от собствената си покъртеност. Коленете ми трепереха, с мъка запазвах самообладание. Сякаш наблюдавах венчавката ни през плътен воал. Обаче със силен глас изрекох „Volo!“^[16], с което дадох израз на непоколебимата си воля да взема за съпруг Франц Стефан, та да ме чуят всички.

Преди това нунцията бе помолил жениха за неговото „Volo!“, аз пък трябваше да изчакам покорно кимването на баща си, преди да отговоря. Едва след това разменихме пръстените, а духовникът обвини сплетените ни ръце със своя епитрахил, преди да благослови нашия съюз. След това органът изпълни до краен предел храма с мощните звуци на химна „Тебе Бога хвалим“. Гръмнаха тимпани, та чак въздухът затрепери, екнаха фанфари, а салютите в наша чест отекнаха от крепостта и преминаха отвъд границите на Виена. Вярно, гражданите бяха принудени да останат извън вратите на църквата, ала и последният просяк от предградията вече знаеше, че наследницата се е омъжила — още един повод за празнуване.

Сред този грохот не можехме да чуем и собствените си думи, затова се задоволихме с погледите, разменени под бащинската усмивка на папския нунций. Погледите на моя съпруг бяха любезни, весели и явно доволни. Моите — триумфиращи, пламенни и вперени само и единствено в него, та чуждестранните пратеници после писали до своите владетели, че очевидно ставало въпрос за истински брак по любов.

След тържественото богослужение ни очакваше пищна сватбена вечеря в Комедийната зала на „Хофбург“ — една така наречена „отворена трапеза“, организирана съгласно строгите правила на испанския дворцов церемониал. Разбира се, баща ми зае почетното място под златния балдахин и бе единственият кавалер, останал с шапка на главата. По този тържествен повод Франц за първи път имаше право да седи до мен — публично доказателство, че от този миг той е част от семейството на императора и от Хабсбургите. Само членовете на това семейство имаха правото да седят и да се хранят тук. Всички останали лица от императорския двор, облечени в най-хубавите си празнични дрехи, ни наблюдаваха със страхопочитание.

Това беше строго официална вечеря, при която отделните чинии бяха поднасяни и отнасяни от най-важните сановници в двора, постоянно покланящи се. Едни почетни дами ни раздаваха салфетките, други през равни интервали от време предаваха свещниците на камериера, отговарящ за сребърната посъдина, за да ги почисти. И това, естествено, бе съпровождано от безброй поклони. Същото се отнасяше и за напитките, за подправките, за сребърните купи с вода за измиване на ръцете и за кърпите, с които след това ги подсушавахме. Всичко отнемаше страшно много време, тъй че ако човек беше гладен, червата му започваха да куркат, докато най-сетне успее да хапне от изстиналата супа.

Като малка не намирах смисъл в тази обстоятелствена парадност. Впоследствие графиня Фукс ми бе обяснила, че всички тези знатни аристократи се кланят не пред свещите и пред купите, а пред властта на императора. А той изпитваше необходимост да демонстрира тази власт на сватбата на голямата си дъщеря. Гордо нахлупил черната тривърха шапка с кичести, боядисани в червено щраусови пера, той владееше трапезата, а когато погледите ни се срещнаха, ме дари с една от редките си усмивки.

Франц също бе включен в тази усмивка, и аз го погледнах, за да видя реакцията му. В отговор и той се усмихна — до мозъка на костите синът, който баща ми открай време бе искал.

Както всички, и той се бе преоблякъл за официалната вечеря: сега беше в елегантен кафяв жакет от кадифе, чиито златисти бродерии блестяха на светлината на свещите. Колебаех се кое ми харесва повече — елегантният му вид или изисканото му държане. Буклите на щедро напудрената в бяло перука криеха русите му коси и подчертаваха блясъка на сапфирените му очи. За какво ли си мислеше в момента?

— Какво ви мъчи, Тереза? — попита ме тихо той.

— Че ще се събудя и ще се окаже, че всичко е било сън — непохватно изплюх камъчето аз.

— Истина е, не усещате ли? — той взе ръката ми и целуна връхчетата на пръстите ми.

Пламнала от неудобство, издърпах пръстите си и смутено се възрях в чинията. Иначе добрият ми апетит ме напусна, от възбуда не можех да преглътна и зальк.

Опитах се да се разсея, да мисля за нещо друго. Колко жалко, че само този път, заради специалния повод, можехме да седим един до друг на трапезата! Днес на първо място беше семейството, а занапред обичайният дворцов живот щеше отново да прави строга разлика според потеклото и титлите. Един херцог, все едно от коя страна, по ранг беше под една ерцхерцогиня и престолонаследница. На следващите големи официални обеди и вечери мястото му щеше да бъде в долния край, далече от мен, независимо дали е мой съпруг, или не.

Всички — с изключение на императора, който ценеше всяка церемония с цялата ѝ обстоятелственост — си отдъхнаха с облекчение, когато най-сетне можехме да се оттеглим. Изведнъж изтощението от дългия ден си каза думата. Очакването, вълненията и тържествените церемонии бяха изчерпили моите иначе несломими сили. Спънах се, когато тръгнахме към новата ни съпружеска спалня, съпроводени от родителите ми, моята „ая“, най-тесния кръг от придворни и от обичайните носачи на фенери. За щастие сега имаше силна ръка, на която можех да се опра. Вкопчих се в нея като в спасителна котва, когато достигнахме целта си.

— Е, Резерл — задъхано каза баща ми на свойското виенско наречие и свали шапката си, сякаш той е свършил главната работа през този важен ден. — Пожелавам ти щастие в брака. Бъди добра жена на Франц и изпълни дълга си, както му е редът.

— Да, татко — отвърнах аз и плахо се запитах какво очакваше от мен: прегръдка или реверанс.

Понякога ми беше трудно да преценя това, защото той умееше ненадейно да се превръща от император в баща и после обратно. Потърсих с поглед помощ от майка — тя ми се усмихна окуражаващо. Прави, каквото ти повелява сърцето, прочетох в тази усмивка аз. Вдигнах ръце към баща си, ала той отдавна бе престанал да ме забелязва.

Цялото му внимание бе насочено към моя съпруг; той дари изненадания лотарингец с

онази прегръдка, която се бях надявала да получа.

— Скъпи синко — нарече го той и продължи, видимо затрогнат: — Благодаря на Бога, че в твоє лице ми подари момчето, което винаги съм очаквал! — А после добави доста грубоватия според мен съвет „да се хваща за работа, та империята да се сдобие с наследник“.

Протегнатите ми очаквателно ръце се отпуснаха, страните ми поруменияха. Както изглежда, бях се лъгала. В цялата тази история аз бях най-маловажната персона. За баща ми съществуваше единствено Франц. Смехът, с който съпругът ми реагира на прямата му забележка, ме направи още по-неуверена. Не исках да го виждам, предпочитах да погледна към императрицата.

Нейните страни бяха пламнали почти колкото моите. Внезапно си спомних за странния разговор, който бе провела с мен тази сутрин. Всичко в него се въртеше около съпругеския дълг и търпеливостта на жената, около покорството и безмълвната отстъпчивост. Слушах я, но в действителност мислите ми бяха твърде заети с въпроса дали годеникът ми ще пристигне навреме във Виена. Едва в този миг проумях, че по всяка вероятност ми е говорила за онази „работа“, с която така нетактично се шегуваха Франц и баща ми.

Обичах Франц и имах най-доброто намерение да го направя щастлив, ала в този момент изпитах леко раздразнение. Не ми харесваше, дето над главата ми се споглеждаше многозначително с баща ми. Не ми допаднаше да бъда изключвана от разговора, а гордостта ми трудно понасяше чуждото съзаклятничество на мъжете, принизяващо майка ми и мен до неми получателки на заповеди. Все пак аз бях наследницата, аз продължавах кръвната линия на Хабсбургите.

Императрицата отгатна моите бунтарски мисли и успокоително сложи ръка върху агресивно стегнатите ми рамене. Безмълвното предупреждение, съчетано с умората ми, имаше ефект. От гърдите ми се откъсна дълга въздишка, която привлече вниманието на моя съпруг.

Часовникът удари полунощ, когато най-после останахме сами. Моята любима Лисичка, издигната от „ая“ до първа дама, държеше да ми помогне лично при събличането. След като най-накрая бе развързана и последната панделка, а последните следи от пудра бяха изресани откосите ми, аз облякох дреха, несравнима с нощниците, които бях притежавала досега.

Стори ми се кажи-речи прозрачна, от най-фина, тънка коприна, щедро гарнирана с дантели и панделки. Пеньоарът към нея криеше още по-малко — приличаше повече на воал, нежели на дреха. Бродираните нощници, които бяха изложени публично заедно с драгоценния ми чеиз, както повеляваше обичаят, изглеждаха доста по-целомъдрени от това греховно нещо. Задръжките и смущението ми щяха да са още по-големи, ако не ми го бе подала лично собствената ми гувернантка.

Но и Франц се изправи пред мен без обичайната си екипировка от дворцов костюм, перука и бижута. Изпод тази външност се появи един извънредно привлекателен млад мъж по домашен халат, който ме гледаше с толкова възхитени очи, че кръвта отново нахлу в главата ми. За първи път бяхме наистина сами. Никаква мами Фукс, която да ни отпуска грижливо отброени минути, никакви придворни дами, които да ни наблюдават, никакви шпиони, които да ни дебнат. Само Тереза и Франц Стефан. Мъж и жена. Нищо чудно, че ме обливаха ту горещи, ту студени вълни, докато сърцето ми спря от очакване и нервно преплетох ледени пръсти. Какво трябваше да направя? Какво очакваше той от мен?

Колко наивно и глупаво беше младото момиче тогава и колко съм ти благодарна днес, *mon vieux* ¹¹⁷¹, задето през онази нощ ми даде още толкова много причини да те обичам и след

смъртта ти! През нашата първа брачна нощ оцених за първи път търпението, нежността и любовта ти. Загубата на тази скъпоценна Света Троица ме боли и след годините на самота, сякаш раната е била нанесена едва вчера.

Твоята нежна прегръдка премахна с магическа пръчка умората ми, изведнъж престанах да се чувствам объркана и самотна. Бях намерила мястото си и се заклех никога да не го напускам.

— Наистина ли ще ме обичаш, докато смъртта ни раздели? — попитах между безбройните целувки аз.

Младата съпруга в мен търсеше не само широки рамене, за които да се хване, но и непоколебимите думи на една клетва, която да ѝ даде допълнителна увереност. Сега, след като знаеше какво има да губи, тя вече обмисляше как да си подsigури тази собственост.

— Как бих могъл да имам други дела и желания, Резерл! — отвърна ми ти със сериозност, неотстъпваща по нищо на онези мигове в празнично украсената църква. — Дватама сме свързани завинаги, навеки.

— Любими мой съпруже!

Бог ми бе подарил единствения мъж, когото съм искала да имам.

Водовъртежът на последвалите сватбени тържества съвпадна с кулминацията на виенския карнавал. В спомените ми тези дни на 1736 година се сливат в един безкраен празник. В бърза последователност се сменяха приеми, дворцови балове, галавечери, опери, а също тържествени литургии и меси. При всяко от тези събития Франц беше до мен и всеки път изпитвах гордост, когато церемониалмайсторът с пълно гърло оповестяваше преди влизането ми: „Ерцхерцогинята на Австрия и херцогинята на Лотарингия!“.

Самата поредност на титлите подчертаваше коварността на испанския дворец церемониал. Престолонаследницата се ползваше с предимство пред своя съпруг. Сега седяхме на маса разделени, а и в театъра Франц бе принуден да се задоволи с мястото зад мен.

И карнавалът, и сватбените тържества приключваха с големия маскен бал в Испанската зала на „Хофбург“. Нищо чудно, че всички дами от двора седмици преди това бяха умували какви костюми да изберат. Зад маската бяха позволени много неща, на които иначе не се гледаше с добро око. Някои от тях дори използваха свободата на прикритието си за забранени кръшкания.

Дори не помислях за подобен грях. Въпреки това не устоях на изкушението да изиграя малък номер на Франц. Той, изглежда, подозираше нещо, защото постоянно се опитваше да узнае конспирацията около моя костюм. Аз обаче успях умело да отбягвам рафинираните му въпроси, а в деня на бала се облякох тайно в покоите на графиня Фукс.

Доста щеше да се затрудни Франц, докато открие истинската си партньорка сред гъмжилото от маскирани дами и господа.

Сигурно щеше да търси пишно облечена, обсипана с блестящи бижута благородница, затова избрах точно противоположния вариант. Скромната наметка в пастелно розово и подходящата кадифена маска ме превръщаха в млада контеса, неразполагаща със средства за екстравагантни одежди. На херцога на Лотарингия щеше да му се наложи усърдно да се оглежда сред арлекините, гръцките богини, одалиските от харема или пастирките, докато съпругата му не се издаде сама.

— Какво удоволствие ще ви достави той да ви търси цяла вечер и да не ви намери,

Тереза? — укори ме графинята за глупавото ми хрумване. — Още не е късно да облечете подготовения костюм. Като Диана ще му се харесате повече, отколкото с тази евтина наметка. Императорът го е заразил с любовта си към лова.

— Нека да ме хване тогава — лекомислено отвърнах аз. — Да видим доколко е вярно твърдението му, че винаги виждал само мен.

Мърморейки под нос, мами Фукс прикрепил маската към напудрената ми в розово коса. Бялото кадифе, обточено с тясна черна ивица, закриваше лицето ми чак до устните. Перфектна заблуда. Никакви биещи на очи бижута, никакви драгоценни перли, само няколко красиви пера. По-скоро дрънкулки, отколкото украшения. Никой нямаше да заподозре, че наследницата е избрала подобен маскараден костюм.

— Предизвиквате съдбата, Ваше Императорско Височество — изсумтя графиня Фукс толкова строго, че насмалко щях да се откажа от всичко. Ала в този момент се появи сестра ми, която, естествено, беше посветена в номера и го смяташе за чудесна шега.

„Доброволното предрешаване с танци“, както официално се наричаше спектакълът, беше в пълен разгар, когато се смесихме с празнуващите. На мига бяхме разделени, някакъв римски сенатор ме хвана за ръката и ме поведе към първия танц. Едва бяхме направили няколко стъпки обаче, когато към нас се приближи една несъмнено позната, висока фигура, изобразяваща Нептун, бога на морето, и съвсем непринудено изблъска настрани моя кавалер. Преди да успее да си поема въздух, ръката ми се озова в ръката на друг партньор.

— Светлейша съпруго!

Смехът зад маската на Нептун ме накара да поклатя възмутено глава. Всичко се бе случило твърде бързо.

— Как ме откри? Кой ме издаде? Мами Фукс ли? Как успя да я предумащ? — през смях се възмутих аз на онзи мек и гальовен виенски изговор, който неизбежно се бе превърнал в езика на най-интимните ни моменти. Когато прибягвахме до него, си говорехме на „ти“, докато дворецовият френски предписваше официалното обръщение „Вие“ за съпрузи, деца и родители.

— Бих те разпознал сред цяла армия от жени, Резерл — прошепна той, толкова близко до ухото ми, че от думите му по гърба ми полазиха извънредно приятни тръпки. — Никоя друга не танцува така грациозно и елегантно като теб. Никоя не притежава такава възхитителна и царствена стойка като моята сладка съпруга. Никога не би ми се изплъзнала, дори да се преоблечеш като перачка от предградията.

Как да му се сърдя, че ми развали удоволствието, след като умееше да се обяснява тъй красиво?

— Правите комплименти като истински кавалер, Ваше Кралско Височество — палаво го подкачих аз, преминавайки отново на френски. — Хайде сега да видим как стои въпросът с вашите танцови умения.

— Ще се препъвам, светлейша съпруго, защото непрекъснато ще гледам прекрасните ви очи.

С усмивка се подредихме за менуета. Не ме беше грижа нито за шушукането по адрес на твърде простата ми маскировка, нито за завистливите погледи, които ни следяха. От деня на сватбата си бях принудена да живея с това, да бъда в центъра на клюките.

Първоначално се чудех на всеобщата любознателност. Досега не бях наблюдавана с такава неподправено любопитство. Животът ми не беше давал материал за приказки, като изключим променящите се слухове за възможните кандидати за брак.

Мами Фукс ми беше обяснила как стоят нещата.

— Разбира се, Тереза, клюкарките искат да разберат как първата брачна нощ е понесла на престолонаследницата — трезво констатира тя. — Леглото на императорската щерка е предмет на всеобщо любопитство. Ще бъде така, докато се появят признаци за първото дете. Колкото и да обичате вашия Франц, този брак служи на първо място да гарантира продължаването на императорския род, а клюкарите предполагат, че вие ще се пожертвате, само и само да подсигурите това бъдеще. Колкото по-скоро заченете, толкова по-бързо ще стихне жаждата за сензации.

Самата тя обаче също бе проявила любопитство по този въпрос.

— Но вие не ме слушате — взмути се в този момент херцогът. — Може ли да попитам за какво мисли ваша милост?

— За моя съпруг, естествено, Ваше Кралско Височество. През тези дни мислите ми кръжат само около него — отвърнах аз, доволна, че маската ме защитава от погледите му.

Той стисна пръстите ми в голямата си ръка, преди да се наведе и нежно да ги целуне.

— В такъв случай мислите ни трябва да се срещнат, светлейша принцесо, защото моите летят към вас.

На сутринта след маскения бал потеглихме за Мария Цел. Поклонихме се пред чудотворната икона на Божията майка и още веднъж изпросихме Божията благословия за нашия брак, за много деца и щастие. Тайно се молах най-вече за плодовитост, защото по собствената ми майка виждах колко важни са децата за една владетелска двойка. Положихме в нозете на чудотворната икона две златни сърца, чийто благороден материал блестеше между лаврови клонки под светлината на свещите.

Какви мисли минаваха в момента зад челото на Франц? Той коленичи до мен пред олтара, необичайно сериозен, със сведена глава и непроницаема физиономия. Съдбата бе отредила на мъжете по-изгодна роля по въпроса за създаването на деца. Те изпълняваха с удоволствие своя дълг, докато жените износваха месеци наред желаните си синове и ги раждаха сред болки. Въпреки това аз желаех от все сърце да изживея тези мъки.

— Пресвета Богородице, дари ни със син, та всичко да бъде наред — горещо се молах аз и притисках така силно сплетените си за молитва ръце, че новият златен пръстен се вдълба в кожата ми.

Скоро разбрах, че Божията майка от Цел е приела милостиво нашето пожертвование. В края на лятото придворният лекар установи, че през следващата година престолонаследницата ще роди.

„Следващото ще е момче!“

— Би ли могла да се застъпиш за мен? — Сестра ми Мария Ана ме гледаше толкова умолително, че просто трябваше да я прегърна, макар коремът ужасно да ми пречеше. За разлика от мен тя беше стройна като брезичка, ала нещастна. Страдаше от любов и очакваше от мен помощ и съвет.

— Нали познаваш нашия баща, императора — внимателно се опитах да ѝ обясня положението, неподлежащо на обсъждане. — Настоящата му политика не предвижда да подсили позициите на лотарингската фамилия с втора императорска дъщеря. Бъди търпелива. Знаеш колко бързо могат да се променят нещата. Спомни си само как искаха да ме съберат ту с един, ту с друг престолонаследник, от което накрая не излезе нищо.

— Но той вече няма нищо общо с Лотарингия — запъна се Мария Ана. — Откакто през април миналата година твоят Франц подписа декларацията за отказ, в Люневил управлява полякът Лещчински. Карл носи името „Лотарингски“ само формално. И татко е бил крал на Испания, пък сега живее във Виена.

Мария Ана не се интересуваеше особено от политика, затова нямаше смисъл да ѝ обяснявам, че един по-малък син от херцогски род без управляваща власт не е най-подходящата партия, която императорът си представя за втората си дъщеря. За нея важно беше само, че баща ни в крайна сметка се бе съгласил да се омъжа точно за мъжа, който си бях наумила. Можех ли да ѝ се сърдя, че настояваше и тя да има същото право?

Понастоящем и Франц не представляваше кой знае колко добра партия. Откакто през април с болка на сърцето подписа предаването на херцогството си в чужди ръце, той, строго погледнато, беше владетел без земя. В Тоскана все още управляваше последният Медичи, великият херцог Джан Гастоне, чиято скорошна смърт всички очакваха, тя обаче се бавеше. По принцип клетият ми съпруг не притежаваше нищо освен малкото графство Фалкенщайн в германските земи. Този анклав му беше останал, за да може той, като сроден чрез женитба с Хабсбургите, някога, след смъртта на баща ми, да предяви претенции за титлата „император на Свещената Римска империя на германската нация“.

Злите езици вече наричаха Франц „храненик на Хабсбургите“; а клюкарите не пропускаха да довеждат до знанието ми подобни гадости. Особено злобните представители на императорския двор дори отказваха да се обръщат към него с „Ваше Кралско Височество“ — обръщение, което по право му се полагаше. За тях той беше „французинът, който се ожени за ерцхерцогинята“, и нищо повече.

Франц отминаваше великодушно тези перфидни убождания, но на мен ми липсваше подобно душевно благородство. Той обаче не позволяваше да се намесвам и да искам обяснение от разни глупци.

— Не се занимавай с тях — беше ме посъветвал. — Това са блюдолизци, търсеци единствено собствената си изгода. Подобни креатури живуркат във всеки владетелски двор.

Поне можеше да бъде сигурен в благосклонността на императора. Баща ми бе възнаградил отказа му от Лотарингия с длъжността „генерал-губернатор на Нидерландия“. Тя ни гарантираше издръжка, която за нас бе добре дошла, докато се надявахме нещата да се обърнат в полза на Франц. Разбира се, не можеше да става дума да встъпи в тази длъжност в

Брюксел, тъй като очаквахме раждането на първото си дете. Един син бездруго би променил всичко.

— Освен това аз не съм престолонаследница — Мария Ана се натрапи в разсъжденията ми с необичайно упорство. — В моя случай е напълно безразлично за кого ще се омъжа.

— Ни най-малко — възразих аз, подразнена от наивността ѝ. — Ти също си дъщеря на императора. Императорските щерки не се омъжват толкова просто като гражданските момичета. Камо ли пък — за втори по ред синове без имущество или титла, много добре знаеш това.

— Вярно — въздъхна тъжно Мария Ана и се измъкна от прегръдката ми. — Ако не му беше любимка, татко сигурно щеше да те спазари с някой испанец или с баварския принц.

— Какви ги говориш! — Хванах я за ръката, изпълнена отчасти с възмущение, отчасти с чувство за вина. Не можех да преглътна без възражение тези приказки. Едно беше дворът да мърмори, че императорът си бил позволил лишена от политически разум слабост, съгласявайки се с моята женитба, и съвсем друго — дори собствената ми сестра да смята, че съм била предпочетена несправедливо. Сега тя отбягваше погледа ми, което доказваше правотата на предположенията ми.

— Знаеш, че бащите ни са планирали тази сватба още когато съм била едва шестгодишна. По Божия милост той се оказва подходящият за мен.

— А пък Карл е подходящият за мен — настоя на своето Мария Ана. — Искам да се омъжа за него и за никой друг. Трябва да ме разбереш. В крайна сметка той е брат на Франц и ако се омъжа за него, ще бъдем двойни сестри.

— Би било чудесно. Само дето наистина не знам как бих могла да ти помогна... — отвърнах безпомощно аз и удивено си поех дъх, защото в същия миг детето в утробата ми неочаквано се размърда. Тугакси довгаса мами Фукс. Изобщо не бях чула кога е влязла в стаята.

— Какви са тия работи? — смъмри ме тя и тихо изцъка с език. — Трябва да си почивате преди приема. Кръвопускането ви изтощи, Тереза. Има далеч по-добри случаи за сестринско бърбене.

Мария Ана се изчерви и веднага взе присърце укора. Тя беше по-попослушна от мен, понемака и много по-лесно се поддаваше на сплашване. Само пред мен дръзваше понякога да си покаже рогата.

— Извинявай — веднага промърмори тя. — Колко съм несъобразителна.

— Не си, Нанерл — използвах галеното ѝ име аз. — Но как да се чувства човек, когато носи под корсажа си цяло винено буренце и се задъхва при най-малкото движение?

Последните дни от бременността ми се точеха сякаш безкрайно. Можех само да се надявам, че лекарите са прави и раждането предстои непосредствено. В някои сутрини се страхувах да не продължа да раста до безкрайност и по някое време просто да се пръсна. През първите седмици и месеци почти щях да се спускам от щастие и гордост, ала сега действително се боях, че ще експлодирам в най-близко време.

На всичкото отгоре дворът проявяваше прекалена загриженост за мен, което ме правеше още по-кисела. Какво ли си мислеха? Че ще навредя на скъпоценния наследник, ако не ме държат под око? Нима не вярвах, че имам достатъчно разум, за да пазя сама бъдещия живот? Това дете бе мое, то ми беше безкрайно мило и скъпо, нямах нужда от придворни подлизурковци, които да се месят във всичко.

Дори императорът се опитваше да опекунства над всекидневието ни. Настояваше повече

да не пия кафе. И без това презираше модната напитка и не желаше тя да се сервира в двореца. Франц обаче споделяше предпочитанието ми към нея, затова първоначално вмъквахме торбичките с ароматните зърна в „Хофбург“, сякаш бяха крадена плячка, само и само да не се лишаваме от великолепното питие. Ако някой си бе направил труда да се разрови из личните ми вещи, щеше да го издаде ароматът му сред бонетата в кутията за шапки или в платнената торба с молитвениците.

Но тези авантюри бяха останали в миналото. Франц се бе заразил от всеобщата истерия около моята персона. Или просто не желаше да рискува неприятности с императора? В последно време бях станала толкова чувствителна и нетърпелива, че дори започвах да се съмнявам в любовта му и в благородните му мотиви.

Сестра ми ме познаваше достатъчно добре, за да усети безпокойството и раздразнението ми — сега, когато не бе заета изключително със собствените си проблеми.

— Още малко остава, Резерл — опита се да ме утеши тя. — Това беше третото кръвопускане. Раждането на детето ти предстои, а щом прегърнеш сина си, ще забравиш всички мъки.

— Моля се Богу да си права — изохках аз и се отпуснах като чувал с картофи върху тапицираното канапе, до което внимателно ме бе отвела моята главна придворна дама. — Ненавиждам проклетите кръвопускания.

След официалното оповестяване на бременността бях подложена на първата от тези отвратителни процедури. Втората беше по средата на бременността, а третата — този предобед. Лекарите твърдяха, че били необходими, за да се облекчи състоянието на бъдещата майка. Бях ми заповядали да почивам след процедурата, за да мога после да приема благопожеланията на императорския двор за предстоящото раждане.

Цялата империя — от дамите и господата в двореца до виенчани в града и обитателите на предградията — очакваше с трескаво вълнение да родя; единствено на мен бе отредено да вегетирам в парализиращо бездействие. Бях заобиколена от загрижени дами начело със скъпата ми майка, императрицата, и едва ми разрешаваха сама да държа ветрилото или да направя няколко крачки, без да се опирам на нечия услужлива ръка.

Нервирах се, задето бях осъдена на обездвижване. Темпераментът ми искаше движение, чист въздух, танци и не на последно място — прегръдките на моя съпруг. Моите желания обаче не бяха важни. Важно беше единствено детето. Наследникът. Принцът. Бъдещето на Хабсбургската династия.

— Ще се простудите, Ваше Височество — мами Фукс затвори прозореца, който току-що бях отворила, защото едва дишах в претопленото помещение. Тя успяваше по неподражаем начин да накара обръщението да прозвучи като укор. — Едва февруари е. Само това ни липсваше, да се поболеем точно преди раждането.

— Ще се поболеем само ако нямам въздух — безмилостно отвърнах аз.

Този път не получих отговор. Направих гримаса и затворих очи. Бях защитена от по-нататъшни съвети и напомняния, докато се появяше императрицата, за да ме вземе за приема. Искаше ми се да откажа да ходя там. Струваше ми се смешно да седя в преносимо кресло, само защото церемониалът изискваше подобаващото транспортиране на моя „благословен плод“.

Майка ми се отнесе спокойно към настроението ми; по-скоро видът ѝ, отколкото авторитетът ѝ ме накараха да се подчиня в крайна сметка. Мама бе станала тромава и пълна, страдаше от задух и херпес зостер, но никога не се оплакваше. Откъде накъде имах право аз

да хленча заради няколко дребни неблагоприятности, резултат от милостта на Бог да ме дари с дете?

— Какво е?

Стисках облегалките на родилния стол със схванати рамене, докато в утробата ми отшумяваха вълните на последните родилни мъки. Над всички останали гласове се извисяваше хленчът на новородено. Моето дете!

Изстенах при поредната контракция.

— Още ли не е свършило?

— Плацентата, Тереза. Всичко е наред. Отпуснете се, ей сега ще приключи.

Императрицата бе поела командването на многото хора, които се тълпяха около мен при това раждане. С непоклатимо спокойствие се бе погрижила да не изпадна в паника и всеки да изпълнява задачата си максимално добре. Нейният глас ми беше опора, а присъствието ѝ — най-голямата помощ за мен. Сега обаче ме обзе съвсем различен страх. Защо не отговаряха на първия ми въпрос?

— Момче ли е? — изпъшках аз, щом си поех дъх, за да мога да говоря.

— Момиченце е, Ваше Императорско Височество — официално оповести придворният лекар. — Здрава и силна принцеса, с отлично телосложение и фини крайници.

Думите му предизвикаха такава потискаща тишина в помещението, че хленченето на новороденото отекна особено силно в ушите на присъстващите. Не син. Не наследник. Само момиче. Всички щяха да бъдат разочаровани, виждах го вече по лицата около мен. Пак не се получи момче. Престолонаследницата следваше пагубния пример на собствената си майка. Защо всъщност самата аз никога не бях очаквала, че ще родя момиче на този 5 февруари 1737 година?

— Благодарим на Бога за вашата дъщеря — властно наруши мълчанието императрицата. — Ей сега ще прегърнете малката, Тереза. Но първо трябва да се погрижим за вас. Скъпи дами, помогнете ми да настаним ерцхерцогинята в леглото, готово ли е всичко?

Твърде изтощена, за да възразя, аз се оставих на грижите им. Най-сетне се озовах в леглото, подпряна от множество възглавници, и забравих всички мъки, когато за първи път зърнах мъничкото, червено и разкривено личице на моята дъщеря. В сърцето ми избухна такава невероятна, грандиозна любов към този нов живот, че помете всички други чувства. Първата рожба на нашата обич. Загърнато плътно в най-фини ленени пелени, детенцето се прозина с отворена уста насреща ми, преди да затвори очички и тутакси да заспи. Истинско Божие чудо!

— Следващото ще е момче! — така императорът коментира появата на своята внучка, без да показва разочарованието си. Може би защото от управленски дела не му оставаше време за семейните въпроси. Задълженията по договора с Русия го бяха принудили да встъпи във война с Турция, поради което още преди месеци императорски войскове части бяха прехвърлени към Унгария и в източна посока. Сега трябваше да ги последват още войници и материали, та най-сетне да се извоюва желаната победа над османците, рамо до рамо с руснаците. Каква беше изненадата ми, когато разбрах кой още възнамерява да тръгне на война.

— Не говорите сериозно, нали? — властно прекъснах Франц, когато ми съобщи за плановете си. — Какво ви води при войниците, Франсоа? Аз се нуждая от вас тук, във Виена! Не бива да изоставяте мен и дъщеря си Мария Елизабет.

— И дума не може да става, че ви изоставям, светлейша съпруго — отвърна той. —

Просто изпълнявам дълга си към императора.

— Можете да го изпълнявате и във Виена.

— Какво да правя във Виена? Да кърмя Мария Елизабет? Нали за целта си има дойка?

Вперихме погледи един в друг. И двамата се отличавахме с избухлив темперамент, който вече се бе проявявал в някои спорове за дреболии. Това обаче беше първата ни наистина сериозна караница. Той се подиграваше на моите тревоги, тук вече чашата преля. Обичаше силно нашата дъщеря и не ме беше упрекнал нито за миг, задето го бях дарила с момиче, а не със син. Как можеше сега да използва малкото същество, за да осмее загрижеността ми?

— Трябва да останете във Виена, за да забременея отново, и то скоро. Империята има нужда от наследник — заинатих се аз и подпрях ръце на хълбоците си; за щастие талията ми си бе възвърнала предишните размери. — Добре знаете какви надежди свързва императорът със следващото ни дете. Не бива да се излагате на опасност по бойните полета.

— Не възнамерявам да загина в бой, Резерл — поклати глава той и с помирителен тон продължи: — Не се тревожи. Забрави ли, че дядо ми се е казвал Карл Лотарингски? Великият пълководец е освободил Виена от турската напаст. Аз произхождам от семейство на воители и ще продължа тяхната славна традиция, за да се гордееш с мен.

— Ох, Франц...

Свалих ръце от хълбоците си и въздъгнах. Внезапно осъзнах какво го тласкаше към тази авантюра. Искаше да натрие носа на двореца, на виенчани, на целия свят и нито аргументи, нито семейни сцени щяха да го принудят да се откаже от търсенето на войнска слава на бойното поле. Нямах шанс пред тази комбинация от амбиции и младежка разпаленост.

— Страхувам се за теб — прошепнах. — Няма да понеса, ако ти се случи нещо. Войната е опасна работа. Включително за пълководците. Може да те ранят, дори да те убият. Искам да бъда твоя жена, а не безутешната ти вдовица.

— Моето глупавичко, мило съкровище! — Франц ме прегърна и нежно ме целуна. Вече бе разбрал как да ме умилостиви, когато се разсърдя. — Правя го само заради теб и малката. Искам да имате мъж и баща, с когото да се гордеете. Време е да докажа на Виена и на империята на какво е способен лотарингецът.

Загадката, наречена „мъжка гордост“. За първи път се сблъсках с нея; не я разбирах тогава, не я разбирам и сега, в края на житейския си път. Нима си заслужава да заложиш на карта живота си заради едната слава и чест? По-късно и аз бях принудена да водя войни, но го правех заради мира, никога от високомерие или жажда за власт и винаги с желанието да ги приключа, колкото може по-скоро. Както изглежда, мъжкият разум не приема схващането, че всеки посредствен мир е по-добър и от най-славната война.

Франц се впусна незабавно в приготовленията за заминаването си. Заедно с по-малкия си брат Карл планираше да се отправи към турския фронт с кораб по Дунава. За целта бяха нужни единайсет кораба, защото благородник с неговото потекло не можеше да тръгне на път без свитата, камериерите, лакеите, готвачите, бръснарите, изповедника, личния лекар и много други. Налагаше се да се транспортират по вода и запасите от вино и хранителни продукти, а също — конете и оръдията. Молах се на Божията майка поне всички тези хора да се погрижат за неговата сигурност. Да образуват защитна преграда срещу вражеските оръжия.

Насълзена, се сбогувах с него на 10 юни 1737 година, след като го бях изпратила до Мария Ланцендорф. Отчаянието ми го трогна, ала не промени намеренията му. Той ме потупа утешително по гърба, а мислите му вече витаеха около признанието и военната слава,

на които се надяваше.

— Не е нужно да се впускаш в това опасно начинание заради мен — горко изхлипах аз, без да ме е грижа, че предизвиквам недостойна сцена и че всички виждат сълзите ми.

— Той го прави за империята, а не за вас, дъще — строго се намеси императорът. Беше позволил да го убедят, че Франц е наследил военния талант на дядо си, макар още да не му бе поверил командването на военна единица. — Като негова съпруга следва да му пожелаете успех, а не да му слагате грижи на сърцето.

Уважението към баща ми надделя. Никога не бях дръзвала да му противореча.

А имаше достатъчно причини за това. Ако беше толкова убеден в способностите на зет си, защо не му даваше да ръководи собствен отряд? Как тъй императорът го пращаше на фронта без командна власт? Днес се досещам за отговорите. Във Франция можеше да възникнат опасения, че бившият херцог на Лотарингия се упражнява във военния занаят. Че дори възнамерява да си върне с бой херцогството. Императорът не обичаше да дразни враговете на запад, когато му се налагаше да се отбранява на изток.

— Тънкостите на политиката са работа на императора, Ваше Височество — опита се да ме успокои графиня Фукс, когато потърсих утеха от нея. — Доверете се на способността му да прави най-доброто за всички нас.

Повлияна от житейския й опит и от нежната й обич, аз, макар да не се примирих с отсъствието на моя съпруг, все пак успях да запазя самообладание и да се справям с всекидневието. Малката ми дъщеря ме разтушаваше, а когато копнежът ставаше много силен, посягах към перото, за да пиша на Франц Стефан. Всеки императорски куриер, който заминаваше за фронта, носеше в раницата си и моите послания. Доста време минаваше обаче, докато се върнеше отново във Виена с вести от театъра на военните действия.

За мен това означаваше нощи на тревога и безпокойно мятане в леглото, часове, през които се чувствах самотна в голямото ни брачно ложе. Дребните ежедневни интимности ми липсваха повече, отколкото страстните прегръдки. Франц беше станал част от моя живот.

Официалните съобщения за похода не допринасяха за успокояването ми. След първоначалните успехи настъплението на австрийската войска бе забавено, а накрая напълно спряно. Съпругата в мен се радваше, защото опасността намаляваше; императорската дъщеря обаче споделяше гнева на своя баща. Защо не напредваха? Къде бяха героичните дела, които всички очакваха?

Не откривах нищо многообещаващо и в писмата, които получавах от Франц и които продължаваха да се отличават с извънредно забавното незачитане на каквито и да било правописни правила, все едно на кой език. Лятото отмина, без фелдмаршал Зекендорф, под чието командване се намираха Франц и брат му, да е задвижил отново своите войски.

Докато Франц бе заседнал в Унгария, до нас достигнаха важни новини от юг. Последният Медичи от мъжки пол, великият херцог Джан Гастоне, бе починал на 9 юли 1737 година. По този начин великото херцогство Тоскана, съгласно договореностите, преминаваше във владение на Франц Стефан Лотарингски. Тукатси изпратих вест на изток с надеждата, че Франц ще се яви незабавно във Виена, за да приеме наследството си.

— Знаеш ли дали ще доведе и брат си? — предпазливо ме попита Мария Ана, след като куриерът бе взел писмото ми.

— Карл ли? Откъде накъде?

— Ама и ти задаваш едни въпроси! Защото на мен ми се иска така. Забрави ли какво е да не можеш да замениш и най-малкото писъмце, понеже не било прилично? Когато те

боли сърцето, но не бива да го показваш?

Горката Мария Ана. Колкото да ценях моя девер Карл, досега той с нито една дума не беше дал да се разбере дали споделя чувствата ѝ. Да не говорим, че и императорът не бе обелил дума по въпроса кой благородник предвижда за съпруг на Мария Ана. Тя беше вече на деветнайсет, наистина достатъчно голяма за женене. Дали беше редно Франц да намекне нещо в тази връзка на императора? Но за целта трябваше най-напред да се върне във Виена.

Измина още един дълъг месец, преди да го прегърна отново. Скоро обаче се оказа, че въпреки наследството той ни най-малко не възнамерява да се откаже от военните си амбиции. Беше дошъл само за да убеди с ласкателства императора да му възложи военно командване и да му даде повече влияние. Не повярвах на ушите си, когато ми изложи своите планове. Ужасена, потърсих лицето му в огледалото. Той стоеше зад мен, докато аз седях пред тоалетката си и се чудех къде да сложа малката изкуствена бенка, както повеляваше най-новата френска мода. Миниатюрното парченце от гумирана черна коприна, наричано *touché* — „муха“, имаше свой собствен език; трябваше да обмисля дали да го сложа до окото, за да демонстрирам страст, или в тъгълчето на устните — охота за целувки. Франц обаче изглеждаше толкова зает със себе си, така вгълбен във военните си мечти, че не избрах нито едното, нито другото. Припряно отблъснах ковчежето и се изправих.

— Чиста лудост! — кипнах. — Какво ще търсите при турците? Бих проявила разбиране, ако заминете за Флоренция. Обаче...

— Какво ще правя във Флоренция, след като сърцето на империята бие във Виена? Назначих мосю Бово-Краон за мой наместник в Тоскана. Той ще се погрижи за необходимото във Флоренция. В момента е по-важно императорът да ме произведе в генералисимус. Турците трябва да бъдат победени и аз съм подходящият пълководец за целта.

— На първо място сте мой съпруг! — Извисих глас, така че вероятно дори Лисичката чуваше от съседния кабинет колко сърдита бях на този войнолюбив твърдоглавец. — Бъдете сигурен, че от мен няма да получите подкрепа за това начинание. Напротив, ще помоля императора да не ви поверява командването! Искам да останете при мен. Каква полза от съпруг, който не е във Виена? Знаете, че империята има нужда от престолонаследник. Как ще стане това, докато водите война с мюсюлманите?

Той ме изгледа — в сините му очи имаше толкова лед, че фините косъмчета по врата ми настръхнаха от ужас. С типично френския си маниер вирна нос и ме измери с такъв обиден поглед, та на мига забравих всичко, изтъкана от разкаяние.

— Сега ще се оттегля, ако светлейшата ми съпруга позволи — заяви той с хладна, безупречна учтивост.

И излезе, преди да успея да издам дори звук. Вратата се захлопна с трясък след него. Нямах въздух. Твърде късно. Кога най-сетне щях да се науча първо да мисля, а после да говоря? Отпуснах се на тапицираната табуретка и се разплаках.

Пустият ми темперамент! Какво направих? Мили Боже, как можах да говоря така с него? Кой дявол ме накара да нараня честолюбието му? Сега ми беше сериозно сърдит. Какво да правя? Как да умилостивя обидената му душа?

Шумоленето на тежки копринени фусти и тихото затваряне на вратата ми показаха, че идваше единственият човек, на когото можех да се доверя в нужда. Отпуснах безсилно ръце и потърсих погледа на вярната ми гувернантка. Тя ме гледаше с неповторима смесица от благост и неодобрение.

— Какво да правя, мами Фукс? Франц ми се разсърди.

Графинята изсумтя възмутено.

— А вие какво очаквахте? Да се радва, че премилостивата му съпруга го командори, сякаш е водоносец? Ах, Тереза, защо винаги сте толкова необузdana в думите и делата си? И най-любезният мъж ще се възмути от толкова голямо женско властолюбие.

— Да го пусна, за да го убият турците ли? — настръгнах аз, упорито съпротивлявайки се на прозрението, че за пореден път е права. — Освен това аз съм дъщерята на императора, властолюбието ми прилича.

— Ама че егоизъм! — Графинята цъкна укорително с език. — Преди всичко сте младата съпруга на Франц Стефан. Пред олтара му се заклехте в любов и послушание. Как се връзва това с поведението ви?

— Не биваше да бяга веднага — промърморих примирено аз. — Вярно, бях прекалено рязка. Но то беше само защото се страхувам за него. Ако го загубя...

— Откъде да знае той какво изпитвате към него, след като криете чувствата си зад такива остри думи? — трезво възрази графинята. — Това не е езикът, който един съпруг очаква от жена си, или сте чували някога майка ви да разговаря по този начин със своя съпруг, императора?

Никога! Моята спокойна, величествена майка, Елизабет Кристина Брауншвайгска-Волфенбютелска, нито за миг не си позволяваше да повишава глас. Беше твърде овладяна, твърде благовъзпитана, а напоследък и твърде немощна. Първите хладни есенни седмици бяха възбудили ревматичните ѝ оплаквания по-рано от обикновено, а червеният вятър я мъчеше почти непрекъснато. Докторите не знаеха лек срещу него.

Злите придворни езици вече пророкуваха скорошната ѝ кончина и предъкваха евентуалните кандидатки за втора съпруга на императора. Разбира се, все по-млади принцеси в детеродна възраст, които трябваше да родят онзи син, с който не бе съдено да се сдобие моята майка. Само при тази мисъл гневът ми се разпали с нова сила.

— Винаги жените трябва да си държат устата затворена. Защо не съм се родила мъж? — горчиво възкликнах аз.

Милата ми Лисичка се подсмихна.

— Господин съпругът ви най-много би съжалявал за това, Тереза. Хайде да помислим какво ще облечете за днешната вечеря. Сигурна съм, че красивият ви външен вид ще победи неблагоприятното на Негово Кралско Височество по-бързо от всяка криворазбрана дума.

Както винаги тя се оказва права. Прекалено се обичахме, за да се сърдим дълго един на друг. През 1738 година, когато Франц бе произведен в имперски фелдмаршал и получи главното командване на императорската армия на изток, отново чаках дете. Докато той предвождаше армия от над сто хиляди войници срещу турците, аз прекарвах в църквата толкова време, колкото никога преди. Имах редица причини да моля Бога за подкрепа: сигурността на съпруга ми, здравето на майка ми и пола на детето, растящо в утробата ми.

Молитвите ми не постигнаха кой знае колко във всеки един от тези случаи. Земите, които великият пълководец принц Ойген бе завзел преди две десетилетия за Австрия, сега се връщаха парче по парче обратно при турците. Императорската армия загуби Белград, после Сърбия, бе принудена да се откаже и от Влахия. Дворецът и поданиците тутакси хвърлиха вината за катастрофата върху моя скъп съпруг, недолюбвания французин. Не се интересувах, че му е била поверена армия, толкова дезорганизирана, зле въоръжена и недисциплинирана, че дори великият принц Ойген нямаше да постигне нищо с тази сган. Французинът беше

много подходящ за изкупителна жертва: намираше се далече, нямаше съюзници, като изключим младата му жена, и бе твърде горд, за да се оправдава.

Зад гърба ми шушукаха, че между Франц и офицерите му съществували разногласия. На всичкото отгоре той се бе разболял от треска, а враговете му го критикуваха, задето докладвал на Виена повече за здравословното си състояние, отколкото за начинанията си като пълководец. Това ме възмущаваше до дъното на душата ми и аз още по-горещо се молах за син. Никой няма да посмее да хули лотарингеца, когато стане баща на престолонаследник.

Накрая клетият ми Франц се завърна във Виена — болен, разочарован и без лаврите, за които така силно бе копнял. Завръщането му бе отбелязано само в императорското семейство; огорчен, той се скри в покоите ни. Продължаваше да го измъчва ревматичната треска, която бе хванал на изток. Страданието се връщаше отново и отново, въпреки че опитваха всевъзможни методи на лечение.

На фона на всичките тези грижи на 6 октомври 1738 година родих втората си дъщеря. Отново не беше момче! Още едно поражение за клетия ми Франц. Как ми се искаше да му спестя поне този неуспех...

Момиченцето, което ден след раждането си бе кръстено Мария Ана Йозефа, сякаш усещаше всеобщото разочарование, съпровождащо появата му на бял свят. То плачеше непрекъснато, не задържаше храната и си оставаше толкова болнаво, че със страх дебнех всеки негов дъх. Бдителната грижа за кърмачето обаче се ограничаваше с жените от моето обкръжение.

Императорът и Франц бяха всецяло отдадени на задачата да потушат всеобщото недоволство. Малко след раждането на малката Мария Ана дори се чува предложението императорът да прехвърли наследственото право на голямата Мария Ана, по-малката ми сестра. Тогава тази ерцхерцогиня ще може да се омъжи за принца на Бавария, който със сигурност ще се погрижи австрийската династия най-после да се сдобие с желаните синове. Сестра ми се побъркваше от тревога, че баща ни може да вземе под внимание това налудничаво хрумване. Струваше ми много време и усилия, за да я успокоя.

— Ах, защо не беше момче — вайках се аз, когато предавах на дойката Мариана, както скоро започнахме да я наричаме, за да я различаваме от леля и. Мрачният ми, умислен съпруг мълчеше, затова добавих: — Възможно ли е да сме сбъркали нещо?

— *Mais non*^[18] — отвърна той. — На съдбата ѝ доставя удоволствие да принизява човеците, превръщайки ги в играчка на своите прищевки.

— Моля те, не прегрешавай пред Господа — тревожно извиках аз. Неведнъж бях забелязвала, че Франц не споделя безусловно абсолютната ми вяра в Божията справедливост. Беше склонен към съмнения, към иронични забележки, които ме хвърляха в недоумение, даже мъничко се страхувах от тях.

— Престани да се измъчваш — примолих му се аз, прегърнах го през кръста и облегнах глава на рамото му. Беше отслабнал; там, където допреди месеци имаше мускули, сега усещах кокали. — За мен ти си свършен. Не ми трябва нито пълководец, нито герой, достатъчен ми е моят любим съпруг!

— Ах, Резерл — отвърна той. Имах чувството, че тежката му въздишка не изразява предишната обич, затова се въздържах да му напомня по-енергично да не наблюдава безучастно как затъват делата му.

Мария Ана ме държеше в течение на дворцовите клюки, когато сама не бе заета с любовните си мъки и неволи. Мама се бе обявила категорично против идеята да даде и

втората си дъщеря на лотарингец. Беше грешка, че ѝ се довери. Сега иначе послушната ми сестра се опитваше да се разбунтува, макар и доста плахо.

— Нямам никакво намерение да се омъжвам за баварския принц — възмущаваше се тя, докато седяхме в салона на майка ни, наведени над ръкоделието си. Бяхме доближили глави, така че придворните дами и императрицата да не чуват шепота ни. — Знаеш, че не искам да ти отнема короната, която ще ти принадлежи един ден. Искам само Карл.

— Аз пък наистина не бих имала нищо против да си остана само велика херцогиня на Тоскана — отвърнах, без да се замислям, но наистина смятах така. — И без това в момента управлява нашият баща, така ще бъде още дълги години. Може би даже ще се сдобием с малко братче.

— Сама не вярваш в това, което казваш — Мария Ана отхвърли категорично тази възможност и с приглушен глас продължи: — Мама е постоянно болна и отдавна е прехвърлила възрастта, в която една жена може да зачене. Родителите ни се залъгват. Никой не иска да обиди другия, затова се правят, че всичко е наред. Обаче не е така. Нали виждаш колко угрижен и уморен изглежда баща ни. Боя се да не вземе за мен решение само защото империята го изисква, Резерл. Той смята, че човек трябва да пожертва всичко в името на Короната.

Не бях в състояние да разсея страховете на сестра си. Дори и аз изпитах частица от това чувство, когато шест седмици след раждането на втората си дъщеря за първи път се появих отново публично за така нареченото „излизане“. След тържествената литургия в църквата „Свети Августин“, с която се благославяха майката и детето, обикновено се организираше дворцов банкет с шумен, весел празник.

Е, обичаят беше спазен, ала веселието така и не се получи. Дворът, посланиците, аристокрацията и военните поднесоха благопожеланията си на майката и новороденото с невидимо сбърчени носове. Не липсваха косите погледи и фалшивите сладникави думи, зад които дебнеше едва потискано презрение.

Отвратителните дни сякаш нямаха край. Ноември премина в мрачен декември, но поне състоянието на Мариана се стабилизира. Сега сучеше редовно от дойката си и малко наддаде на тегло. Затова пък лекарите не спираха да идват при Франц. Неговата свита, състояща се предимно от лотарингци, почти не смееше да излезе на улицата, французите, независимо с какво потекло, не се радваха на особена популярност във Виена.

В тази ситуация императорът взе неочаквано решение.

— Не може да продължава така — констатира той. — Време е да се отдалечите за няколко месеца от кръстосания огън, сине мой. Заминете за Флоренция с Тереза. Колкото по-далече сте от обсега на критиците си, толкова по-бързо ще се успокоят те.

Никой не попита дали съм съгласна с това пътуване. Императорът вече съобщаваше на съпруга ми решенията, засягащи мен. Моята задача беше да се подчинявам; единствено в личните ни покои имах право да се оплаквам от това положение.

— Що за абсурд! Никой не може да иска от нас да тръгнем през декември за Тоскана с две малки деца! Пътуването с карета ще убие момичетата. Непременно трябва...

— ... да се подчиним на императора, Тереза — прекъсна ме Франц, без да се интересува от протестите ми. — Що се отнася до децата, права сте. Ще останат във Виена под крилото на своите бавачки, тук се прави всичко за тях. А ние ще тръгнем, щом приключим с приготовленията.

Той беше толкова окрилен от възможността да обърне гръб на Виена, че изобщо не

проумяваше защо се противях. Не обичах безкрайните пътувания с карета дори през лятото, но направо се ужасявах от пътуването зимно време, в съчетание с влагата и студа. „Хофбург“ може да беше ъгловат и ветровит лабиринт, където лесно да се загубиш, но поне имаше печки, които си вършеха добре работата.

— Невъзможно е да се премести цялото домакинство във Флоренция по това време на годината — отново опитах да възразя аз. — Как ще стане това?

— Лисичката ще знае какво трябва да се направи — отхвърли съмненията ми Франц, деловит и здрав както никога досега.

На 17 декември 1738 година се сбогувахме с дъщерите си и се отправихме припряно на юг, сякаш бягахме от имперската столица. Съпровождащата ни свита наброяваше повече от двеста души. Пажове и сладкари, секретари и придворни лекари, камериерки и гладачки, всички те потеглиха с нас в безкрайна върволица от карети и каруци под надвисналите облаци, предвещаващи сняг и дъжд. За съжаление на Мария Ана сред придружителите ни беше и Карл Лотарингски.

След достигането на първата цел — Брук ан дер Мур, ми се прииска веднага да се върна обратно. Не желяех да бъда изпратена на заточение. В нищо не се бях провинила, защо трябваше да понасям всички тези неудобства? Съпругът ми изслуша търпеливо оплакванията ми, а после ми се присмя.

— Горката ми Резерл, тъжна си просто защото се наложи да оставиш децата във Виена. Отлично знаещ, че са добре, защо просто не се насладиш на това авантюристично пътешествие?

Само мъж можеше да смята тътренето по калните пътища за авантюристично. С всеки изминал ден Франц ставаше все повесел, по-здрав и по-предприемчив. Дори ме ухажваше толкова шармантно, че докато ношувахме в новия замък на граф Порция, леглото под нас се счупи. На сутринта не смеех да погледна в очите моите придворни дами; стана ми ужасно неловко, когато Франц се метна на седлото на коня, подсвирквайки си под възхитените погледи на мъжете. Как ми се искаше и аз да избягам на кон от всеобщото шушукане, но никой не се беше сетил да включи ездата в моето обучение, така че трябваше да остана в каретата.

Вестта за скандалното рухване на леглото бе стигнала до Виена и императорът незабавно ни изправи благословията си. Той изрази надежда, че „счупването“ ще доведе до ново „сглобяване“, както непохватно описваше възможността да съм заченала отново.

Пристигнахме в Тоскана едва на 20 януари 1739 година, защото във всеки по-голям град ни почитаха с безкрайни приеми, банкети и тържества. Към това се прибави и не съвсем доброволният ни престой в провинция Венеция, където ни настаниха в резиденцията „Палацо Бури“. Венецианският Сенат трябваше да се убеди, че никой от нас не носи семето на чумната епидемия, вилнееща в момента из Унгария.

Във Флоренция бяха изградили набързо огромна триумфална арка пред „Порта Сан Гало“, която да напомня на идните поколения за деня на нашето пристигане. От средата на месец декември четири хиляди души бяха копали и градили без прекъсване, полагайки фундаментите и редейки стотиците камъни. Работили бяха денонощно, на четири смени, за да завършат монументалната постройка преди нашето пристигане. Арката беше станала впечатляващо красива, макар да липсваха последните тънкости.

Паметникът бе създаден по инициатива на сенатора Карло Гинори, който искаше по този находчив начин да се подмаже на новия си велик херцог. Тъкачите на килими,

декорирани цялата „Виа дели Арациери“ със стенни килими от всякакъв материал и размери, също се надявах на нови поръчки от поласкания владетел, когото приветствах с такова разточителство. Същото се отнасяше и за търговците, bankerите и бакалите — и те ни почетоха с триумфални арки. Въпреки това имаше и предостатъчно спонтанни възгласи, убеждаващи ни, че хората в Тоскана приветстват своите владетели с искрено южняшко въодушевление.

Безброй лампи, факли, кандила, фенери, лампиони и свещи осветяваха влизането ни в празнично украсения град. Небето се раздираше от фойерверки, а нашата каляска с шест коня преминаваше под нови и нови триумфални арки. За разлика от онази на „Порта Сан Гало“ те бяха издигнати от временни материали, затова пък бяха декорирани разточително с плат, гирлянди и картини. От два обществени фонтана дори бликаше червено виното се събираше в големи басейни, където всеки можеше да си напълни чашата. Отблагодарихме се за цялото това великолепие, като хвърляхме сред народа монети, изсечени специално за тази цел, и наредихме да се раздадат хлябове.

В катедралата ни очакваше архиепископът на Флоренция, монсиньор Джузепе Мария Матели. Докато той, заедно със своите епископи, отслужваше свещената меса в празнично осветения Божи храм, аз оглеждах удивителния купол и великолепие под него, предназначено не само за прослава на Бога, но и за нас. За първи път осъзнах, че сме уважавани владетели на тази страна. Че във Флоренция не сме безуспешните придатъци на императора, а суверенните господари на едно херцогство. Това чувство беше така ново и необичайно за мен — в онзи момент дори не осъзнавах, че за първи път вкусвам сладостта на истинската власт.

Настанихме се в достолепния и огромен „Палацо Пити“ на брега на Арно. Обзавеждането на обширните ехтящи зали беше великолепно, но само на пръв поглед. Във всекидневието се оказваше, че прекомерно големите помещения са разпределени по доста странен начин и не позволяват уют. Освен това големите площи от каменни подове излъчваха такъв студ, че топлината на южната пролет се бореше напразно срещу него. За пореден път закопнях за кахловите печки в „Хофбург“. В сравнение с този леден палат ветровитата виенска крепост беше направо твърдина на уюта.

Франц, който още по време на пътуването бе оздравял от всичките си болести, веднага се впусна в управленските дела. Той пристъпи към подреждането на своето херцогство с толкова енергия и активност, че направо не можех да го позная. Не бях предполагала, че разбира толкова много от икономика, митнически въпроси и лихви. Съпругът ми се зае да урегулира редица неща, които последният Медичи дълго време бе оставял на самотек, и успя да си осигури както сътрудничеството на богатите еврейски търговци и банкери, така и това на местните търговци.

Така например незабавно забрани вноса на чуждестранна вълна, вследствие на което местните производства отбелязаха небивал възход. Погрижи се за ипотечните каси, за тосканската аристокрация, дори за робите от галерите и за правните спорове. Някоя задача не беше досадна за него, никой проблем — прекалено труден.

Последиците от политиката му се отразяваха непосредствено върху нашето всекидневие. Посрещаха ни с бурен възторг, където и да се появявахме. За цяла година във Виена не бяхме преживявали толкова шумни празненства, фойерверки и приеми, колкото за един месец във Флоренция. Ласкаех се да бъда в центъра на тези забавления и дори да ме уважават като велика херцогиня. Всяко излизане за разходка, всяко ходене на черква и всяко публично

мероприятие само по себе си беше спектакъл; трябва да призная, че ликуването на нашите поданици ми доставяше удоволствие.

Всичко това ме компенсира за мъките ми по време на зимното пътуване, така че склоних да посетя пристанището на Ливорно заедно с великия херцог. Градът беше разположен край морето, а аз толкова бях слушала за него, че ми се щеше най-последно да зърна *il mare*^[19] със собствените си очи.

Безкрайната му шир ме поуплаши, макар да не признах това никому. Добре беше, че градът се бе защитил срещу приливи и нагтрапници с цяла твърдина от пристанищни кейове и стени. Цветя и гирлянди скриваха порутените камъни. Градските старейшини бяха издигнали дори трибуна, върху която се мъдреше „пирамидата на чревоугодничеството“, призвана да символизира благосъстоянието и всеобщото благополучие на тосканския народ. Пред очите ни бе изложено невиджано изобилие от дивечово месо, шунки, наденици, плодове и всевъзможни други лакомства. Толкова пишно беше всичко, че години след това го описвах на моите деца, а те го възприемаха като приказка, която съм си измислила за тях.

Галапредставлението бе увенчано с обичайния фойерверк. Алегорични картини и гирлянди от светлини се появяваха и изчезваха като дъжд от искри върху нощния небосвод. Имах чувството, че тази вечер звездите падаха от небето специално за Франц и за мен. Лежах щастлива в прегръдките му.

— Пътуването дотук беше ужасно, но сега Тоскана ми харесва — промърморих сънено.

— Тосканците лежат в краката ти — отвърна той и отмахна от челото ми една непокорна къдрица. — Те се възхищават от красотата, грацията и веселия ти нрав. Усещат, че отвърщаш на симпатията им, затова и те боготворят. Хората те обичат.

През тази кадифена пролетна нощ изведнъж усетих, че подновяваме една връзка, която, макар и непокосена от събитията, донякъде бе станала твърде всекидневна и привична.

— Ами ти, Франц — вече разсънена, попитах аз. — Ти обичаш ли ме?

— Не ти ли обещах пред Господ, че винаги ще те обичам? — отвърна той на въпроса с въпрос.

— Случва се чувствата да се променят — прошепнах. — Понякога и Господ се сблъсква с обещания, които са му дадени лекомислено и не се спазват.

— Моята вихрена Резерл! — Устните му докоснаха челото ми и погалиха слепоочието ми. — Ти не признаваш половинчатите неща, моя Тереза. Всичко трябва да бъде съвършено, чашата — винаги пълна догоре. Любовта, кавгата, смехът и плачът. Бих искал да съм толкова перфектен, колкото очакваш и заслужаваш.

— Ти си перфектен! — възразих с такава страстна убеденост аз, че по-нататъшният сериозен разговор се оказа невъзможен. Всичко завърши със смях, любов и нежност. Чак по-късно щях да разбера, че това са били най-необременените, най-щастливите моменти в моя живот.

Наслаждавах им се, макар и не така, както заслужавах, погледнато от днешна дата. Този твърде спокоен живот във Флоренция ми се струваше малко странен. Приличаше ми на вечен курорт без сериозни задължения, защото Франц не позволяваше да правя нищо, освен да се забавлявам. Когато през април пристигна заповед от императора да се върнем във Виена, не знаех дали да тъжа, или да се радвам. Накрая се разплаках, понеже си спомних за последните седмици във Виена. Дали ни очакваха нови оскърбления?

— Единствената ни надежда е да се роди принц; може да се очаква, че ситуацията ще се промени, когато народът най-последно има повод да ликува — каза мъжкият глас на безупречен

френски. Този анализ принадлежеше на един от лотарингските довереници на Франц.

Заковах се на място до полуотворената врата, зад която се водеше този разговор. След завръщането ни у дома съобщението за новата ми бременност бе посрещнато със сдържана радост от двореца. Детето ни трябваше да се появи на бял свят в началото на новата година, а спекулациите за неговия пол явно вървяха с пълна пара.

— „Единствената ни надежда“ — саркастично повтори Франц. — Да не би да твърдите, че от мен се иска само да създавам синове?

Стъпките на мъжете се отдалечиха от залата за аудиенции на великия херцог, преди да съм влязла. Вероятно бяха отишли в малката стая, която Франц използваше за работен кабинет във „Фаворита“. Този път затвориха вратата след себе си.

Поколебах се дали да го обезпокоя. Въпросът му издаваше, че е в извънредно критично настроение. Бях се надявала на няколко лични моменти с Франц, но не исках да ги споделям с приятелите му. И без това само лотарингците му оставаха неизменно верни. След завръщането ни от Тоскана вече не поддържахме собствена свита, защото не разполагахме със средства. За сватбата ни императорът ми беше отпуснал малка зестра, но тя не стигаше за нищо. Налагаше се дори да вземаме заеми, докато приходите от Тоскана решат този проблем в далечното бъдеще. Не можеше да става дума да досаждам на императора с тези проблеми, той си имаше достатъчно грижи с празната държавна хазна.

Притеснявах се не толкова от финансовите ни затруднения, колкото от личната ни ситуация. Ще рече човек, че бяхме донесли чумата от Флоренция. Всеки, който държеше на реномето си, се дистанцираше от неудачницата престолонаследница и от нейния съпруг французина. Дворът не беше неучтив или неуважителен — о, не, той просто гледаше през нас.

Не стига това, ами на 18 септември 1739 година бе сключен Белградският мир. Той подпечатваше окончателното поражение на Австрия и нейните тежки загуби в Турската война. Главната отговорност за загубената война се хвърляше върху Франц. Императорът бе приел и подписал унижителните условия на мира.

— Този позор ще ме убие — беше изплакал той мъката си пред императрицата. — Ако клетият принц Ойген бе доживял да види...

И без това склонен към меланхолия, сега баща ми се отдаде изцяло на мрачните си настроения. Дори голямата ми дъщеря, Мария Елизабет, не беше в състояние да го извади от унието, а той я обичаше нежно. Когато го виждах да седи така умърлушен, започвах да си бльскам главата дали вината за това, че не раждах синове, все пак не беше моя. Вместо кокетната бенка сега носех на челото си невидимо клеймо, съобщаващо: „Негодна да роди синове“. Страхувах се от момента на раждането — и излязох права.

В деня на света Хилдегард, 12 януари 1740 година, се роди нашата дъщеря Мария Каролина. Баща ми, императорът, възприе тази трета поред дъщеря като Божие наказание. Щом узнах пола на клетото мъниче, избухнах в сълзи на отчаяние.

Как да не плача за едно момиченце, чиято поява на бял свят бе съпътствана от такова разочарование? Никой освен императрицата, мами Фукс и мен не я приветства с добре дошла. Стори ми се, че усетих полъх на неодобрение дори от страна на Франц. Той не възрази, когато пожелах да я кръстя Мария Каролина — на моята скъпа мами Фукс. Всъщност учтивостта повеляваше да избира второто име на неговата майка, бившата херцогиня на Лотарингия. Франц не отвори дума по въпроса. Пореден знак за недоволството му? Не посмях да попитам.

Загова пък императорът не скри чувствата си.

— Няма да дочакам синове — изплака той в изблик на мрачно и кисело настроение, докато съзерцаваше третата си внучка. — За какво имам престолонаследница, след като тя не е способна да ражда момчета?

Какво можех да отговоря? Нима заслужавах презрението на виенчани и разочарованото отдръпване на моя съпруг? Нима бе редно да те отхвърлят и подлагат на дребнава критика, както им скимне, само защото си жена? Едновременно гузна и възмутена, прегърнах клетата си дъщеричка — искаше ми се изобщо да не напускам родилното легло.

Усърдната ми наставница мами Фукс обаче не допускаше да потъна в самосъжаление.

— Благодарете на Бог, че децата ви са здрави, Ваше Височество — енергично ме посъветва тя. — Всичко друго ще дойде от само себе си, включително синовете.

Странно, но нейната по майчински практична констатация ми донесе утеха. Отърсих се от следродилното вцепенение, започнах отново да участвам в живота и установих, че дворът е започнал да дебатира като обсебен какво ще се случи с римско-германската императорска корона. Повече от триста години тя бе седяла без прекъсване върху Хабсбургска глава. Поточно — върху мъжка Хабсбургска глава. Никой не се интересуваше, че бях достатъчно млада, за да родя още деца. И без това щяха да са само момичета.

Ала преди да изразя възмущението си от безмерната им глупост и наглост, се случи нещо толкова лошо, че всички династични въпроси отстъпиха на заден план. Тежко заболя най-голямата ми дъщеря, Мария Елизабет.

Тутакси престанах да се вълнувам дали в далечно бъдеще курфюрстът на Бавария иска бъде избран във Франкфурт за император вместо Франц и дали се обсъжда отказът на Австрия от императорската корона. За мен имаше значение само изгарящото в треска дете, чиито сили непрекъснато чезнеха въпреки всичко, което правехме за него. На 7 юли същата година Мария Елизабет издъхна. Бог ме наказва за сълзите, които пролях при раждането на здравата ми трета дъщеря, като прибра първородната ми.

Императорът бе обикнал от все сърце първата си внучка и сега беше потресен, но не намери утешителни думи за отчаяната й майка. В неговите очи смъртта на детето беше наказание, което Господ е изпратил на рода Хабсбург.

— Бог вече не е с мен и с моите хора — безрадостно заяви той и ме скастри да бъда понабожна, когато дръзнах да му възразя. — Трябва да се предадем на волята на висшите сили като Йов, дъще моя. Помолете Го да ви даде сили, за да понесете несгодите, както подобава. Всички плащаме за греховете си.

Забранено бе да се противоречи на императора. Аз обаче не откривах върху съвестта ми да тегнат чак такива ужасни грехове, които биха оправдали смъртта на едно невинно дете. Упреквах се в известна доза суетност, някоя и друга принудителна лъжа и дребна алчност, но за тях не си струваше да се говори. Въпреки това потърсих изповедника си и прекарвах часове пред олтара, за да се моля за всички, близки до сърцето ми.

Потънала дълбоко в скръб и разкаяние, почти не забелязвах, че ожесточената кампания срещу Франц и мен бе достигнала своя критичен връх след раждането на Мария Каролина. Дворът беше отвикнал да се смее, а празненствата за рождения ден на императора на 1 октомври 1740 година се отличаваха по-скоро с помпозни тържествени богослужения и продължителни приеми, отколкото с инак обичайните весели забавления.

Мрачни предчувствия спохождаха баща ми. Когато папският нунций му предаде благопожеланията на Светия отец за рождения му ден, той със зловещ тон отвърна:

— Този поздрав ще бъде последният, който ми предавате, вече няма да се виждаме по такъв повод.

Дворът реагира на тези думи с уплаха.

— Императорът се разболя!

Франц донесе лошата новина в детската стая, където наглеждах Мария Каролина. Дойката й ме бе повикала, тъй като здравословното състояние на малката ми дъщеря даваше повод за загриженост. След смъртта на Мария Елизабет бях разпоредила най-строго да ми съобщават незабавно при появата на най-малкия признак за заболяване на някое от децата ми. Франц беше не по-малко блед от неспокойното момиченце в люлката.

Баща ми бе прекъснал преждевременно ежегодния лов в Халбтурн, в който, както обикновено, участваше цялото императорско семейство. Не се чувстваше добре. Аз се бях върнала със сестра ми в „Хофбург“, за да бъда при децата си, но Франц беше предпочел да прави компания на императора в замъка „фаворита“. Баща ми бе пожелал да лекува болежките си в любимото си обкръжение.

— Какво се случи? — угрижено попитах аз.

Франц се мъчеше да запази самообладание.

— За вечеря имаше манатарки и след като яде от тях, получи колики и на няколко пъти повърна.

— Обичайните му стомашни болки... — Всички знаехме колко чувствителен стомах има императорът.

— Този път е по-зле — унило възрази Франц. — Чувства се ужасно, лекарите му са безпомощни.

— Как тъй? — Все пак ставаше въпрос за най-добрите медици в империята.

— Говорят за отравяне с гъби, но не ми се вярва да е така. И другите гости ядоха от същото, а са напълно здрави.

— Да не би... — закърших ръце аз. Зададох ли въпроса, той щеше да се превърне в реалност, а не биваше.

Въпреки това Франц ме разбра и грижовно ме прегърна.

— Лекарите очакват най-лошото. Той ме изпрати да доведе семейството му. Искане да те види.

Каква среща само! Мъжът с разкривено лице, сива восъчна кожа и сгърчени ръце ми се стори сянка на меланхоличния, ала здрав баща, който едва преди седмица ме беше смърлил, задето нарочно не уцелвах по време на лов. Беше ми противно да убивам животни, а той отлично знаеше, че умея да боравя по-добре с пушката, отколкото показвах жалките изстрели, които нарочно насочвах към дървета и поляни.

Въпреки всички предупреждения, шокът от вида му ме завари неподготвена. Олюлях се и се вкопчих в ръката на съпруга ми, за да не се препъна. Не беше нужно да ми се казва, че стоя пред умиращ. Часовете на императора бяха преброени и той го знаеше.

— Краят ми приближава, дъще моя — с огромно усилие изпъшка той. — Господа медиците напразно си блъскат главите над слабото ми тяло. Трябва да ми обещаеш нещо.

— Всичко, каквото пожелаете, татко — сподавено се заклек аз. Интимното „ти“, което той използваше толкова рядко напоследък, придаваше допълнителна тежест на думите му.

— Бъди примерна жена на Франц и го дари със синове, чуваш ли? Твой дълг е най-после да родиш наследник.

— Този път сигурно ще е момче, татко — уверих го аз, макар това да беше по-скоро

набожно желание, отколкото факт в четвъртия месец на новата ми бременност.

— Няма да го дочакам, Резерл...

Безсмислено беше да му противореча. Той направо се разпадаше пред очите ни.

Майка ми седя до леглото му през най-дългия и мъчителен период до последния му миг. Шест дни и шест ноци императрица Елизабет Кристина бдеше неотлъчно над своя съпруг, който почина сутринта на 20 октомври 1740 година, само двацет дни след петдесет и петия си рожден ден. Отиде си храбро, благородно и достойно, спазвайки безмилостно етикета и дворцовия церемониал, който бе станал негова плът и кръв.

При последното миросване той с едва доловим глас протестира срещу двете осветени свещи, горящи край леглото му. На императора на Свещената Римска империя на германската нация, крал на Унгария и Бохемия, княз и херцог на много други страни, се полагаха четири осветени свещи. И при последния му дъх всичко трябваше да бъде точно както подобава. Това той дължеше не толкова на личността си, колкото на длъжността и властта, която тя олицетворяваше.

Constanter continent orbem — „Дръж здраво световното царство“, гласеше девизът на неговото управление. Приживе той правеше всичко, за да постави това царство на здрави основи. Дали усилията му щяха да са достатъчни, за да съхранят моето наследство след неговата тъй ранна и ненадейна смърт?

Ето ме и мен. Бременна в четвъртия месец. Вцепенена от мъка и скръб, изобщо не осъзнавах факта, че сега всички погледи са насочени към мен. Надеждите на цяла империя бяха възложени на една жена на 23 години, която очакваше четвъртото си дете и нямаше представа как се управлява световното царство.

„Човек никога не може да има достатъчно деца!“

— Цялата страна възлага надеждите си на вас, светлейша съпруго. Императорът е мъртъв. Вие сте неговата наследница, новата владетелка на империята.

Владетелка? Аз? Не бях ли преди всичко дъщеря, скърбяща за своя баща? Дълбоко опечалена съпруга, търсеща утеха?

— Но не толкова бързо — прошепнах, почти неспособна да говоря, и облегнах чело на широкото закрилническо рамо на Франц. — Още не мога да осъзная случилото се.

— Така е и с вашите поданици. Затова е важно да им дадете знак. Вие сте наследницата. Живото бъдеще на короната. Редно е най-напред да приемете Министерския съвет.

В гласа му се прокрадваше нова нотка на уважение, която ме тласкаше към действия повече, отколкото думите му.

Бях загубила не само баща си, но и своя император. Прагматическата санкция, за която той се бе борил така ожесточено и в името на която бе пожертвал толкова много, ме поставяше на неговото място. Трябваше да запазя самообладание, да надвия скръбта и да демонстрирам сила. Събитията не ми оставяха време да плача за човека, който ни бе напуснал. Ужасният 20 октомври 1740 година още не бе отминал.

— Страх ме е, Франсоа — признах беззвучно аз и вдигнах глава, търсейки погледа му.

— Аз съм до вас, Тереза — обеща той и обхвана с длани лицето ми. — Не сте сама с вашата скръб и с тежката си задача.

Въпреки това ме плашеше самата мисъл да се изправя пред мъжете, досега изпълнявали заповедите на покойния ми баща. Повечето бяха по-стари от императора. Дали нямаше да ми се смеят, ако дръзна да им заповядвам?

— Няма да се осмелят — отсече Франц. — Помнете, че на смъртното си легло императорът закле граф Щархемберг да бъде ваш съветник и помощник.

Той успя да ми вдъхне увереност и самочувствие, подкрепян от моята спокойна и разсъдлива „ая“. Мами Фукс се погрижи и за външния ми вид, който трябваше да съответства както на новия ми ранг, така и на скръбта ми. Облечена в тържествено черно, с ненапудрена коса, покрита с черен воал, още същия ден се изправих пред имперския Министерски съвет в тронната зала на „Хофбург“. Нарочно не бях прикрила лицето си с „намордника“, както простонародно наричаха наличника — кърпата, носена от аристокрацията в знак на траур. Само черната дантела, спусната над челото ми, подчертаваше бледността, дължаща се не на оризовата пудра, а на искрената ми скръб.

„Мили Боже, та те са още по-стари, отколкото ги помнех!“ Тази неуважителна мисъл ми хрумна най-напред, докато чаках под императорския балдахин и наблюдавах шестимата мъже, изразяващи ми своя респект. Министри, които не ме бяха забелязвали, сега превиваха схванатите си колене пред мен. Баща ми, току-що навършил петдесет и пет години, би могъл да изглежда като син на граф Томас Щархемберг, който въпреки осемдесетте си години председателстваше Дворцовата камара.

Вляво от него стоеше барон Йохан Кристоф фон Бартенщайн, държавен секретар и ръководител на имперската външна политика. Нисък мъж с тънки устни и изпъкнали очи, малко по-млад от президента на камарата, но с изражение, сякаш очаква в следващия миг

всички гадости на света да се изсипят върху него. Нищо чудно, при положение че предвождаше опозицията, формирала се срещу Франц след женитбата ни. Сигурно подозираше, че не съм му простила начина, по който притискаше херцога да се откаже от Лотарингия.

За миг се зачудих какво впечатление правя на съветниците на баща ми. Какво виждаха пред себе си? На пръв поглед — една млада жена, висока, с руси коси и сиво-сини очи. Бледо лице, зачервени от плач очи и нервно вкопчени в диплите на полата ръце. Сигурно бяха забелязали, че талията над черните копринени поли бе пристегната по-хлабаво, отколкото повелява модата, заради очакваното дете.

А какво виждаха от втори поглед? Гордост? Решителност? Отчаяния опит на една неопитна жена да придаде на този момент величие и убедителност? Мъчех се чрез стойка, жестове и думи да се държа в съответствие с достойнството на току-що придобития си сан. Тези мъже очакваха първата изява на новата си господарка, а не сълзите на покрусената дъщеря. Сигурно вече се чудеха защо мълча толкова дълго.

Колебанието ми предизвика видимо безпокойство. Някои започнаха да пристъпват от крак на крак, първоначалната стеснителност прерасна в едва сдържано нетърпение. Постоянно стрелкаха с очи Франц. За всеобща изненада сега той вече не беше чужденецът, французинът, а един от тях. Мъж, пред когото биха предпочели да се кланят, отколкото пред една жена.

Франц ме беше посъветвал да формулирам речта си дипломатично, но защо да губя време с излишни баналности? Беше факт: след смъртта на баща си бях получила една империя с празна държавна хазна, с разбита войска и с повече врагове, отколкото бе здравословно за нея. Не биваше да се колебая нито за миг, ако исках да я съхраня и защита. Нямах причини да пипам с кадифени ръкавици тези господа, допринесли за ситуацията, в която се намирахме.

Въпреки това за начало се въздържах да поискам оставките им, както повеляваше обичаят. Не желяех нови съветници и министри, трябваше най-напред да опозная старите.

— Империята има нужда от вас, господа — обобщих положението аз. — Моля ви да служите на мен и на моя съпруг, който ще управлява с мен, със същата вяност и преданост, които проявявахте към покойния ми баща.

Изненадаха се, че не предадох делата им в други ръце. Някои от тях може да ме смятаха за слабоволна, но колкото по-малко несигурност и объркване имаше през тези критични дни, толкова по-лесно щеше да ми бъде да се запозная с работата, която новата ми длъжност изискваше от мен.

Точно това бе пропуснал да направи баща ми. Дали защото до последно бе предполагал, че му остават още много години, за да го стори, или защото не бе очаквал, че властта действително ще премине в мои ръце — все едно. Височайшият пост ме овластяваше да вземам еднолични решения и това ме устройваше. Дължах отчет за делата си единствено на Бог и на собствената си съвест.

Първите ми конкретни заповеди се отнасяха до траурните церемонии за баща ми. Наредих да докарат тялото му от „фаворита“ в „Хофбург“ и да го изложат на показ, както повеляваше обичаят. Положен върху траурната платформа, облечен в официален мундир, с перука и шапка, окичена с щраусови пера, до него трите корони на Германската империя и на кралствата Унгария и Бохемия, както и топката с кръст отгоре — емблема на императорската власт, и скиптерът. Заповядах да затворят „Фаворита“. Кракът ми нямаше да стъпи в

сградата, където бе починал баща ми.

С неговата смърт приключи и безгрижният ми живот като ерцхерцогиня на Австрия по рождение, херцогиня на Лотарингия и велика херцогиня на Тоскана по брак. Указът за държавен траур, забраняващ всякакви публични и частни увеселения, бе подписан от мен като кралица на Унгария, Бохемия, Далмация и Славония, херцогиня на Щайер, Каринтия и Крайна, на Силезия, Брабант, Лимбург, Люксембург, Милано, Мантуа, Пармаи Пиаченца, маркграфиня на Моравия, княгиня на Седмоградско^[20], графиня на Тирол и Фландрия, а също маркграфиня на Свещената Римска империя в Бургау^[21].

От баща си не бях наследила единствено императорската корона, защото короната на Свещената Римска империя на германската нация можеше да бъде носена само от мъж. Едва след като колегията на курфюрстите във Франкфурт избере Франц за император, щях да имам правото да се назова негова императрица.

От първия ден обаче държах много по-малко на достойнства и титли и повече — да запазя ненакърнимо наследството, оставено ми от моя баща. Болезнената скръб по покойника беше и предупреждение, и задължение за мен. Как да съхраня застрашения мир и да докажа на всички, че съм достойна наследница на император Карл VI?

И без предупрежденията на господин фон Бартенщайн знаех, че не бива да се доверявам прекалено много на признаването на Прагматическата санкция от страна на нашите съюзници. Да, тя бе положила основите на женското наследяване в династията на Хабсбургите, но се съмнявах, че след смъртта на баща ми споразумението ще струва дори колкото пергамента, на който бе написано. Съюзниците на императора не бяха непременно съюзници на неговата наследница. Бъдещето ми щеше да изглежда доста по-обнадеждаващо, ако татко ми бе оставил добре организирана и боеспособна армия, както настоятелно го съветваше принц Ойген преди смъртта си.

Сигурна бях, че ще има конфликти дори в собственото ми семейство. Моите братовчедки, дъщерите на император Йозеф, когото баща ми бе наследил на трона, бяха омъжени за могъщи и амбициозни мъже от Бавария и Саксония. И двете имаха наследници от мъжки пол, в чиито вени течеше хабсбургска кръв. Можех да очаквам ядове от тях, а също от Франция и Испания. Тези кралства се владееха от Бурбоните, а Париж мечтаеше след Лотарингия да обсеби и австрийска Нидерландия.

Имах ли съюзници? Още не смеех да се надявам. Едва преди пет месеца в Прусия младият Фридрих^[22] бе наследил покойния си баща, Войнишкия крал Фридрих Вилхелм I. Прусакът, пет години по-голям от мен, беше кръщелник на баща ми. Това ме караше да се надявам на симпатията и приятелството му.

Да не говорим, че през изминалите години императорът редовно го бе подпомагал във финансово отношение. Щях да бъда по-оптимистична за бъдещето, ако Фридрих окажеше влияние на курфюрстите час по-скоро да изберат Франц за император. Със сигурност едно от първите писма, които изпращах като владетелка на империята, щеше да потегли за Берлин.

Преди това обаче се налагаше да изтърпим мрачните погребални церемонии. Траурното шествие се виеше от „Хофбург“, където императорът бе изложен до 24 октомври, през виенските улици, опасани от безмълвни граждани. Черни знамена и набързо сковани траурни скелета превръщаха града в преддверие на криптата под църквата на капуцините, очакваща тленните му останки. По-точно онази част от тялото на императора, която беше

балсамирана. Съгласно обичая сърцето и езикът бяха погребани в отделна урна в дворцовата църква „Свети Августин“, а мозъкът, очите и вътрешностите — в катедралата „Свети Стефан“.

Призляваше ми, като се сетех за тези подробности, но баща ми бе пожелал да се спазят стриктно традициите. За щастие ми оставаше малко време да размишлявам над подобни детайли. Майка ми беше съсипана от скръб, сестра ми плачеше непрекъснато, лавинообразно се множаха възмутените мнения, че достойнството на държавата било несъвместимо с женско управление. Какво ми оставаше, освен незабавно да им докажа обратното?

Най-напред укрепих позициите на моя съпруг. Назначих го за съуправител на моите владения и му прехвърлих правото на глас като курфюрст на Бохемия; писмено бе фиксирано, че този акт не накърнява нито установеното престолонаследие, нито Прагматическата санкция. Бях само на двайсет и три, но знаех стойността на писмените договорености, все едно дали се касаеше за съюзници, или за членове на семейството.

За моя изненада обаче не Франц, а държавният секретар Кристоф фон Бартенщайн се превърна в най-ефективния ми нов съветник. Той беше странен чешит, многословен и неизменно убеден в собствената си важност. Обичаше продължителните дебати и имаше склонност да натрапва идеите си. Обаче притежаваше забележителен ум и прокарваше енергично веднъж взетите решения, така че се примирих с недостатъците му. От самото начало той ме предупреждаваше да не вярвам на Фридрих Пруски, докато Франц, който ценеше високо младия монарх, ме съветваше точно обратното.

Благодарение на Бартенщайн австрийците, и на първо място виенчани, постепенно се отърсиха от първоначалното си недоверие към жена владетелка. Баронът ме подкрепи, когато през ноември издадох заповед да застрелят всички наличен дивеч в императорските ловни стопанства. От една страна, защото страдахме от най-лошата реколта от години насам и селяните гладуваха. От друга, защото дивечът нанасяше големи щети на малобройните полета, които все още даваха плод.

Франц не си намираще място от възмущение.

— Как можахте да сторите това на паметта на баща си, Тереза!

— Няма да бъде от полза за паметта на императора, ако поданиците му гладуват, а дивите прасета опустошават и последните ниви с цвекло — лаконично отвърнах аз.

— Там няма да може да се ловува години наред!

— Моля се на Бог това да остане единственият ни проблем — с огорчение отбелязах аз. Тъкмо от него бях очаквала по-голямо разбиране. — Освен това разпоредих да се отворят църковните и гражданските хамбари и да се продадат запасите на изгодни цени. А също и хлябът да се произвежда в по-голям размер.

Франц замълча. Доскоро нямаше да понеса това мълчание. Щях да го обсипвам с въпроси и ласкателства, да се опитвам да обърна мрачното му настроение в смях. В този ден обаче няхах време за това. Граф Перуза, пратеникът на баварския курфюрст, чакаше да му дам достъп до документите, обосноваващи женското престолонаследие. Между другото — до оригиналното завещание на император Фердинанд I. Не само баварецът, но и останалите чуждестранни посланици трябваше да се убедят лично в основателните ми претенции. Това целеше да укрепя Прагматическата санкция и да направи желаното впечатление във Франция и Испания.

На 22 ноември, когато отивах на тържествената литургия в катедралата „Свети Стефан“,

преди да приема в крепостта полагащата ми се по наследство тържествена клетва за вяност на родовете от Долна Австрия, аз вече държах здраво юздите на моето управление. Виенските улици ме поздравяваха. Очевидно народът оценяваше усилията ми с по-голямо въодушевление, отколкото собствените ми съветници и министри.

Може би за това допринасяше и фактът, че бидейки бременна в петия месец, изминах пътя до „Свети Стефан“ в носилка, чиито стъклени стени даваха възможност да бъда оглеждана най-безцеремонно. По този начин виенчани се доближаваха до мен на няколко педи разстояние. Вероятно останаха с впечатлението, че няма да се откажа да раждам дете след дете, докато не се появи желаният престолонаследник.

Крачещият с елегантна походка до носилката ми Франц също вече не беше чужденец, а съпругът на тяхната ерцхерцогиня и кралица. Дали той забелязваше поврата в народните настроения? Усмивнах му се лъчезарно, забравяйки разногласията ни от последните дни. Усмивка, на която Франц не можеше да устои, просто трябваше да ѝ отвърне. Щом видяха тази демонстрация на съпругеска привързаност, зяпачите нададоха още по-гръмки възгласи.

Все по-рядко зад гърба ми шушукаха по адрес на французина, който бил кацнал в готовото гнездо на наследницата. Сега господата с почетните длъжности и с перуките така ни се подмилкваха на дворцовата трапеза, че на човек можеше да му се завие свят. Цяла вечност изминаваше, докато сребърната купа с вода за измиване на ръцете най-сетне стигне до мен, докато всеки направи полагаемия реверанс и докато получа ветрилото и ръкавиците си — и това всеки ден. Какво пилеене на време! Какво ли ще стане, ако отрежа изведнъж прашните плитки на церемониала?

— Не бива да атакувате прекалено смело старите обичаи — посъветва ме Франц. — Бездруго клетите старци от Държавния съвет се стряскат от толкова активност и стремителност.

— Това пропиляно време ми е нужно, за да науча необходимото — бурно възразих аз. — За жалост баща ми не благоволи да ме посвети своевременно във вътрешните и външните дела на империята. Не бива да допускам грешки, Франц.

— Вие имате съпруг и съуправител, Тереза — предпазливо напомни той. — Позволете ми да поема нещата. Обещах на императора, че винаги ще бъда до вас. Знаете, че той разговаря дълго с мен.

— Как бих могла да забравя — малко сопнато отвърнах аз.

Трудно ми беше да не се почувствам обидена, задето баща ми ме бе изключил от този разговор на смъртното си легло. Уж защото се безпокоял за здравето ми. Откога бременността пречеше на мисленето и слушането? За пореден път потиснах енергично разочарованието си. Нямахше смисъл да се вайкам за неща, които не можеха да бъдат променени.

— Едва ли има в историята коронована глава, която да е встъпила в управление при потезки и по-неблагоприятни обстоятелства. Но аз ще се справя със задачата — с Божията помощ.

— Никой не иска от вас да оправите всичко със собствени сили и за няколко дни, светлейша съпруго — отново възрази Франц. — Освен това носите отговорност за новия живот в утробата си.

— Нося много отговорности — сериозно го коригирах аз. — Пред Всемогъщия, комуто дължа отчет как се разпореждам с подопечната си епархия, както и пред моите народи и държави, за чието добро трябва да впрегна дадените ми таланти. Аз не съм само майка на

моите деца, аз съм майка и на моите народи. Трябва да се грижа за всички.

— Фактът, че сте майка, същевременно е и най-голямата ви слабост, Тереза. Вие сте жена. Господ не ви е дал мъжка сила и мощ. Всяка жена има нужда от мъж, който да ѝ помага и да се грижи за нея.

Звучеше уж грижовно, но и мъничко надменно. Всички разговаряха с мен по този начин. Господин фон Бартенщайн, съпругът ми, моят изповедник, министрите, посланиците и генералите ми. Всички бяха убедени, че не мога да стъпя на малкия пръст на който и да е мъж. Всички очакваха от мен да призная слабостта си и да ги оставя да действат. Ала колкото по-настойтелно ме убеждаваха, толкова повече се противях на пасивната роля, която искаха да ми наложат.

— Господ Бог не възрази, когато тази отговорна длъжност бе отредена на мен — отвърнах, с мъка обуздавайки възмущението си. — Затова се уповавам на Него, че ще подари на мен и способността да се справя с произтичащите от нея задачи.

Както обикновено, когато се оказвах изтласкана в защитна позиция, в гласа ми се прокрадваше известна доза войнственост. Слава Богу, Франц рядко допускаше да бъде провокиран от нея. Оценявах тактичността му, но в същото време бях разочарована, че не ме подкрепяше по-доблестно.

Понякога ми се искаше да беше по-силен и една идея по-безогледен, а не толкова дипломатичен и любезен. Нямах ли да е по-добре да се изчистят спорните въпроси и да се създаде яснота?

Безогледният, разбойникът, мерзавецът, който се опълчи срещу мен и не даваше пет пари за проблемите ми, се намираше не във Виена, а в Берлин. Фридрих II, който след смъртта на моя баща ме уверяваше в искреното си съчувствие за тежката загуба, се оказа предател. Смъртта на императора била събитие, което щяло да разтърси цяла Европа и да повлече след себе си ужасяващи последствия, беше ми писал той — и веднага след това последваха дела.

На 16 декември 1740 година той нахлу в Силезия с 32 000 войници — дойде ми като гръм от ясно небе. Не се натъкна на особена съпротива, понеже аз почти нямах войски, които да разположа там, и понеже силезийската аристокрация флиртуваше с близкия Берлин, а не с далечната Виена. Освен това повечето силезийци бяха протестанти и предпочитаха да се кланят на крал от тяхната вяра, отколкото на една римокатолическа владетелка.

За разлика от мен Фридрих бе получил от баща си добре организирана и дисциплинирана армия. Той дори не сметна за нужно да обяви официално война. Постави ме пред свършен факт и дори имаше наглостта в писмата си да ме титулува „кralица на Унгария“.

Най-безсрамно ми предложи следното споразумение: да даде гласа и влиянието си за избирането на Франц за император на Свещената Римска империя на германската нация, както и подкрепата си за нашите интереси в Англия, Холандия и Русия. В замяна на тази „приятелска политика“, както цинично я наричаше, искаше Силезия, която все пак принадлежеше на империята от двеста години. Богатата Силезия, чиито данъци ни бяха нужни повече от всякога.

Безочливото му писмо ме разгневи така, че придворният лекар се уплаши за здравето на детето в утробата ми. Ходих да се изповядвам и произнесох безброй молитви, за да изкупя всички лоши думи, които бях изрекла по адрес на прусака както публично, така и в тесен кръг. Как смееше Фридрих да ме обижда така?

Каква ирония! Затова значи покойният ми баща беше спасил младия пруски принц от

яростта на собствения му баща, когато последният искаше да го осъди на смърт за неподчинение и дезертъорство. В крайна сметка покойният Войнишки крал се оказа прав. Твърдяха, че след спасяването на кронпринца заявил: „Австрийският двор тепърва ще види каква змия е отглеждал в пазвата си.“

Толкова бях разгневена, че накарах Франц да отпрати пруския държавен съветник граф Густав Адолф Готер, който ни бе донесъл тези смешни предложения през декември.

— И да не се държите прекалено учтиво, *mon vieux* — предупредих го аз, защото знаех, че в сърцето си Франц дори се възхищава от смелостта на прусака. За по-сигурно останах зад откренатата врата на малкия вестибюл, за да подслушвам разговора.

— Върнете се при господаря си и му предайте следното: Ние предпочитаме да загинем, отколкото да преговаряме с него, докато в Силезия присъства дори един негов войник — съобщи Франц категоричния ми отказ.

— Граф Готер реагира според очакванията — опита се да напомни на Франц за приятелството, свързващо го с пруския крал.

— Нима ще се скарате заради една дреболия?

— Вие наричате Силезия „дреболия“? — извика Франц толкова възмутено, както и аз не бих могла. — Кралят иска да разшири владенията си за наша сметка.

Графът не се отказваше.

— Нито австрийската династия, нито Прусия ще забогатеят от това. Всичко може да се обърне към добро, ако...

На това място се принудих да се намеся. Франц обичаше компромисите; и без да виждам лицето му, знаех, че подобни твърдения щяха да го накарат да се замисли.

Съкратих тирадите на прусака, като връхлетях в стаята и напомних на съпруга си, че е време за вечеря.

Не му оставаше друго, освен да зареже графа и да ме последва. Съпругът ми обаче изтълкува като лична обида този жест, замислен като унижение на прусака.

— Как изглеждам в очите на другите, след като ме командваш да вървя на вечеря, сякаш съм някой ученик, Резерл — упрекна ме той на четири очи, прибягвайки до неподражаемия си виенски изговор с френски акцент. — Може би щяхме да намерим дипломатическо решение, задоволително за всички.

— Глупости — отвърнах по-рязко, отколкото възнамерявах, защото наивната му вяра в добротата на нашия пруски враг ме вбесяваше. — Вероломното завземане на Силезия трябва да бъде анулирано, а не разкрасявано със средствата на дипломацията.

— Допускаш грешка, Тереза.

Аз обаче не мислех така. Убеждението ми се потвърди, когато узнах, че още на 6 ноември Фридрих излязъл с декларация, съгласно която „Силезия е онази част от цялото императорско наследство, за която Ние имаме най-голямо право да претендираме и която най-добре подхожда на Бранденбургската династия. Справедливостта изисква да защитим правата си и да се възползваме от смъртта на императора, за да завземем тази страна“.

Въпреки това Франц упорито съветваше Министерския съвет да обмисли предложението на Берлин.

— Чрез този пазарлък бихме могли да си осигурим подкрепата на Прусия, когато ни се наложи да защитаваме Австрия — обясни мотивите си той. — Познавам Фридрих. Опасявам се от най-лошото, ако се забъркаме във война срещу него. Възможно е накрая той да се окаже по-силният. Армията му е в отлично състояние. Лично се убедих в това при посещението ми

в Берлин.

— На прусака не може да се има капчица доверие — категорично отхвърлих аз всякакви дипломатически стъпки. — Един крал, който не се придържа нито към имперското, нито към международното право или към военните закони, няма да зачете каквито и да било договорености.

— Освен това трябва да се има предвид, че отстъпването на Силезия би означавало да отпадне една толкова важна опора на империята, че ще бъде застрашена стабилността ѝ изобщо — барон фон Бартенщайн за пореден път застана на моя страна, физиономията на Франц замръзна. Помъчих се да обоснова решението си.

— Не възнамерявам да позволя разпокъсването на империята под моето управление — заявих подчертано спокойно аз. — Честта и съвестта ме задължават да не допускам нито директни, нито индиректни нарушения на Прагматическата санкция.

— В такъв случай моята светлейша съпруга вкарва Австрия във война — с пресипнал глас предупреди Франц.

— Ролята на миротворец ви прави ви чест, Франсоа — избухнах аз. — Обаче задачата да предпазя империята от несправедливо насилие *е моя*.

Може би прекалено наблегнах *на моя*. Франц сведе безмълвно глава и замълча. Тогави не ми правеше впечатление, че от известно време разговорите ни често приключваха по този начин. Бях твърде млада, твърде обсебена от мисията си, за да усетя, че излагам на опасност брака си.

Готовността ми да отговоря на „несправедливото насилие“ на прусаците със „справедливо контранасилие“ обаче беше по-лесно да се формулира като заповед, отколкото да се претвори в дела. След поражението в Турската война изтощената и дезорганизирана императорска армия се беше стопила до две трети от номиналния си размер. Наличните полкове и командващите ги офицери бяха разхвърляни из империята между Седмоградско и Нидерландия, между Силезия и Северна Италия. Председателят на моя Военен съвет, граф Йохан Харах, беше на осемдесет години, а във военната каса нямаше нито грош.

Цяло чудо беше, че успях да намеря 16 000 войници, които да изпратя в Силезия. Фелдмаршал граф Найперг, когото назначих за командващ армията по съвет на Франц, въпреки че беше вече седемдесетгодишен, ме уверяваше, че тези бойци ще бъдат достатъчни, за да се справят с неопитните прусаки, които никога не се бяха сражавали на истинско бойно поле. Много ми се искаше да му вярвам. Франц, сред чиито възпитатели преди много години е бил Найперг, ценеше възрастния господин, затова предпологах, че въпреки годините си той ще се справи със задачата, която му възложих. За жалост познанията ми за воденето на война бяха толкова малки, колкото и за управлението.

Заедно със стария фелдмаршал цяла Виена се присмиваше на берлинските войничета, които бе рекрутирал и обучил бащата на сегашния крал. Те водеха войните си на учебния плац и нито веднъж досега не бяха вдигали оръжие срещу реален враг. Като че ли бяха просто играчка на стария крал, която синът му сега искаше да изпробва.

— Прусаците са мудни в стрелбата — твърдяха и останалите ми съветници. Пак те ме успокояваха, след като случайно узнах, че след Турската война баща ми беше осъдил на затвор Найперг „заради безрезултатност“. Франц бе пропуснал да ми спомене за това. Потиснах съмненията си и реших да дам шанс на графа. Не толкова заради него, колкото заради съпруга ми, който не би проявил разбиране, ако бях анулирала това назначение.

Лъжех се обаче, ако очаквах благодарност от Франц. Той се въздържаше да изразява

мнението си, откакто отхвърлих така рязко съвета му да сключа мир с Прусия. Съобщаваше ми какво мисли само когато изрично го помолех. Ядосана от толкова чувствителност, не направих опит да променя това положение.

Безочливите писма от Бавария, чийто курфюрст все още отказваше да ме признае за наследница, бяха само един от множеството удари на съдбата, помрачаващи дните ми. Освен заплахата от глад, която първите ми мерки още не бяха обуздали, имаше изобилие от задачи, очакващи да се справя с тях. Четенето на преписки и документи отнемаше толкова време, че търсех начин да го съчетая с други дейности.

Началникът на моя кабинет, барон Игнац фон Кох, ме наведе на правилната идея, когато ми четеше най-новите съобщения от Силезия, докато хапвах набързо.

— Трябва ми лична секретарка — съобщих на мами Фукс, която управляваше домакинството ми.

— Ами баронът?

— Вижте, мами Фукс, той ми беше спуснат от министрите и винаги ще застъпва мнението на тези стари господа. Нужна ми е жена. Абсолютно достойна за доверие, разсъдлива, образована, трудолюбива млада жена, която да владее немски, италиански, френски и латински.

Скоро се появи „Фрицката“ — Елизабет фон Фриц, дъщеря на дама от гвардията на моята майка, императрицата. Една година по-млада от мен, тя беше перфектната лична секретарка и приятелка, за каквато би могла да мечтае всяка владетелка. Когато научихме, че министрите ми са склонни да украсяват настроенията на обикновените хора от улицата, тя дори се изяви като моя шпионка. Преоблечена в прости дрехи, се разхождаше по градските улици и проучваше тежненията на поданиците ми. Приключение, което би хвърлило в ужас придворните. Една дама навън, сама! Пеша! Какво нарушение на изисканите нрави!

Освен всичко останало Фрицката имаше извънредно приятен глас. Четеше ми актуалните доклади, депеша, писма и държавни документи дори докато се приготвях за лягане. И не се мръщеше като господин секретаря Кох, когато се появяваше някоя от бавачките със съобщения от детската стая. Знаеше, че за мен дъщерите ми са също толкова важни, колкото унгарските или френските дела.

В центъра на тревогите ми беше най-малката, Мария Каролина. Момиченцето, чието раждане бе такова разочарование за всички, гаснеше тихо. Когато на 25 януари 1741 година ме извикаха от съвещание да отида в детската стая, очаквах най-лошото — с основание. Мария Каролина живя само година и тринайсет дни.

— Сега ни остава само Мариана — отчаяно плачех аз. — В какво сме се провинили, та Бог ни наказва така?

— Бог я избави от мъките й, Резерл — утешаваше ме Франц. — Каролина беше хилаво дете още от първия ден. Да бъдем благодарни, че вече няма да страда.

Едно е да го съзнаваш, друго е да го приемеш. Скръбта ми беше безмерна. Сърцето ми се късаше, когато влизах в детската стая. Сега там живееше само най-дребната, най-тихата и най-малко чаровната от трите ми дъщери — Мариана.

— Забравяш, че чакаш нашия син — напомни ми Франц и избърса с показалец сълзите от бузата ми. — Не се изтощавай, скъпа. Трябва да мислиш и за него.

Откъде беше толкова сигурен, че този път носех син в утробата си? Макар да изпитвах съмнения, не пропусках да се моля на всички светци най-последно да ме дарят с желания престолонаследник. Предпочитах да се обръщам към свети Йосиф, съпровождал нашия

Спасител през младежките му години. Набожният дърводелец и баща беше правилният адресат на подобни горещи молби, когато ми оставаше време за тях между всичките конференции, аудиенции, съвещания и решения, изпълващи дните ми.

Работата ме изтощаваше, но и разсейваше. В кратките мигове на почивка ме връхлиташе въпросът дали до раждането на това дете изобщо ще има град в моята империя, където да го родя без опасност за живота му. Войната в Силезия със светкавична бързина се бе разраснала като пожар, застрашаващ цялата ми империя.

— Дайте на съпруга си повече свобода при вземането на решения, нали е съуправител, Тереза — посъветва ме вдовстващата императрица Елизабет Кристина, събрала сили да ме утеши въпреки дълбокия си траур. — На първо място вие сте майката на бъдещия император. Изпълнете женската задача и му поверете мъжката.

Взех присърце думите на майка си и възложих на Франц главното командване на силезийската армия. За Найперг остана длъжността началник на генералния щаб. Надявах се, че заедно ще проявят достатъчно военен опит, за да запазят за нас Силезия. Страната разполагаше с богати подземни богатства и плодородни чифлици, освен това произвеждаше фин лен, който се изнасяше в много страни и носеше печалби.

Благодарение на имперската управа на провинцията досега по-голямата част от тези приходи се стичаха към Виена. Ако занаят се пренасочеха към Берлин, щяхме да фалираме. Липсваше ми не само престолонаследник, но и чудо.

Дванайсетият ден на март 1741 година премина в тринайсетия, а родилните болки ме връхлитаха на все по-кратки интервали. Това беше четвъртото ми раждане, така че вече се бях научила да игнорирам ревностната суматоха на лекари, акушерки и камериерки. Никой от тях не можеше да свърши моята работа, единствена аз бях в състояние да помогна на новия живот да се появи на бял свят.

Този път обаче с дете щеше да се слобие една управляваща владетелка, а не някаква лишена от влияние наследница. Щом стана категорично ясно, че раждането предстои в близките часове, „Хофбург“ се превърна в светилище. Всички дами и господа от двора, всички чиновници и сановници, накипнени в празнични тоалети, цяла нощ чакаха спасителната новина. Дори майка ми, която почти не можеше да се движи на съсипаните си от водянката нозе, седеше с дамите си в Огледалната зала. Предполагах, че си убива времето с пасианси и ще вдигне поглед едва когато свидетелите бъдат повикани в родилната стая. Съгласно дворцовия церемониал съпругите на двама от водещите придворни трябваше да потвърдят законността на раждането.

За последен път се напънах, пышкайки, стиснала здраво дръжките на родилния стол, и усетих как новороденото напусна тялото ми — в три часа сутринта то се плъзна в очакващите го ръце на акушерката. Несъмнено беше живо, ако се съди по гръмкия рев, с който изрази протест срещу появата си на бял свят. Не смеех да погледна нито свидетелите, нито детето. Изтощена до краен предел, затворих очи и се оставих на съдбата.

Жалното хленчене звучеше все по-силно, особено след като всички гласове рязко замлъкнаха. Лош знак? Пак ли се бях провалила? В този момент чух мелодичния, преливаш от възторг глас на скъпата ми мами Фукс.

— Слава на Бога, дарихте живот на син, Ваше Величество.

Син! Наследникът! Изведнъж всички заговориха едновременно, ликуването им заглуши плача на новороденото. Ликуване, което в ранния утринен час преля извън покоите ми и

обхвана „Хофбург“, Виена, цялата империя. Малкото скъпоценно съкровище, положено в нетърпеливите ми ръце, олицетворяваше новото слънце, изгряло внезапно над измъчената Хабсбургска династия. Целунах с обич мъничкото, все още недоволно сбръчкано челце на престолонаследника под влажния кичур тънка руса косица. После бързо сложих край на мрънкането му, като го положих на гърдите си. Посрещнах ужасените погледи на моите дами с ново, самодоволно достойнство.

— Дойката, Тереза... — предупредително промърмори графиня Фукс. — Тя чака.

— Със сигурност ще има нужда от нея — отвърнах. — Нашият малък принц обаче трябва да засуче първото си мляко от мен, както подобава, и дотогава ще останем заедно.

Никой не посмя да ми възрази, в крайна сметка сега бях майката на бъдещия император. Притворих с въздишка очи и се насладих на нежния контакт с моя син. Бог бе чул молитвите ми. Всичко щеше да се оправи, в този момент твърдо вярвах в това.

— Синът ни ще бъде голям ранобудник — пошегува се на следващия ден Франц, намеквайки за раждането на своя наследник на разсъмване.

— Искам само да е здрав и да отрасне с много братчета — отвърнах аз, отдавна не се бях чувствала толкова доволна. — Ще ми се след три месеца да родя още едно момченце.

— Аз пък искам да помогна, при това с удоволствие — прошепна Франц толкова тихо, че само аз го чух. — Но не смяташ ли, че трябва най-напред да се възстановиш, моя ненаситна съпруго?

— Винаги ще бъда ненаситна, когато става въпрос за деца — засмях се аз. — Човек никога не може да има достатъчно.

Исках да нарека сина ни Карл в памет на покойния си баща, но майка ми възрази. Тя пледираше за име на светец, по-подходящо за бъдещ император.

Накрая по ред причини решихме синът ни да се казва Йозеф. Светецът беше чул молитвите ми, освен това свети Йосиф беше закрилникът на Хабсбургските земи. Пророческа сила имаше за мен и еврейският произход на името Йосиф — „Бог притуря“.

И понеже един бъдещ император в никакъв случай не можеше да се казва просто Йозеф, ние го кръстихме Йозеф Бенедикт Август Йохан Антон Михаел Адам Хабсбургски-Лотарингски. Чак по-късно ми направи впечатление, че в цялата богоугодна върволица от имена липсва точно онова мило на сърцето ми Карл, което от самото начало бях намислила за сина си.

Разбира се, кръстник на наследника на Хабсбургската империя трябваше да бъде не някой роднина, а лично Негово Светейшество папа Бенедикт XIV заедно с краля на Полша Август II. Двамата господа изпратиха за кръщенето във Виена високопоставени заместници и великолепни подаръци. Дарът от папата беше оповестен като люлка, осветена собственоръчно от Светия отец. В крайна сметка тя пристигна във Виена след цели пет години.

Въпреки опасността, надвиснала над империята, и всеобщия недоимък на храна, раждането на кронпринца предизвика сред поданиците ми небивало радостно опиянение. Цяла Виена празнуваше: факелни шествия, богослужения, приеми и бляскави паради. Турският посланик дори раздаде пари на виенските бедняци. За няколко дни всички затруднения на моето управление бяха изтласкани на заден план от едно новородено. Никое от трите ми момчета не бе приветствано толкова възторжено.

— „Да се хапят враговете наши, Австрия ще носи вече гащи!“ — пееха хората по улиците, а църковните камбани биеха почти без прекъсване. Тъй като още пазех родилното

легло със сина си, очаквах разказите на Франц, за да си създам представа за празничните шествия, с които виенските занаятчии почитаха принца-престолонаследник. Баловете също минаха без мен, защото все още не беше редно да се появявам пред обществеността. Убивах времето, като карах Фрицката да ми чете на глас обичайните доклади. Покрай това четях безкрайните благопожелания, пристигнали от европейските дворове. Малко от тях звучаха искрено, повечето бяха дипломатични, а някои дори леко кисели. Противниците ми осъзнаваха, че наследницата се бе превърнала в императорска майка.

През това време Франц тичаше от прием на прием, защото аристокрацията опитваше да надмине себе си в надпреварата кой да даде най-великолепното празненство за бащата на моя син. За нула време моят съпруг и съуправител от създател на момичета се бе превърнал в мъжки баща, от парий в почетен гост. Съчинявах се стихове и в негова чест: „Да е жива, да е здрава нашата кралица. И милият ѝ лотарингец, че прави мъжки дечица.“

Единствена Фрицката забелязваше как все повече губех търпение от това колективно опиянение. Времето ни притискаше. Бавария продължаваше да отказва да признае Прагматическата санкция. Искях да стана и отново да се хвана на работа, защото нещата в Силезия също се изостряха драматично. На 9 март Фридрих бе завзел Глогов, а решаващата битка предстоеше в най-близко време. С кои войници щях да участвам в нея?

Унгарската делегация, която ме поздрави за раждането на престолонаследника и ме покани на коронация в Пресбург, ме наведе на една идея. Сред съветниците ми беше граф Йохан Палфи, който заедно с принц Ойген бе воювал срещу турците и спечелил приятелството на императора. Палфи беше унгарец и аз го накарах да ми разясни историята, предразсъдъците и темперамента на сънародниците си, за да ги преценя по-добре.

Същевременно шокирах моите почетни дами с известието, че възнамерявам да се науча да яздя в школата по езда на граф Пар в Росау, на Дунава. Да яздя истински, върху мъжко седло. Моментът беше подходящ за това начинание, тъй като не очаквах дете и имах възможност да се движа свободно. Под роклята носех тесни панталони от мек велур, за да не се веят неприлично полите ми и да не се показват обутите ми в чорапи крака. Поръчах да ми направят и ботуши по мярка, защото обичайните ми кадифени бродирани пантофки с обсипани със скъпоценни камъни токове и модна гарнитура не подхождаха за този спорт.

Скоро най-авантюристично настроените придворни дами споделиха новата ми страст. Само Франц се досещаше, че се качвах на коня не от спортна амбиция или от скука. Достатъчно време беше прекарал в Унгария като наместник, затова подобно на мен знаеше, че изкачването на Коронационния хълм на кон съставлява важна част от унгарската церемония по коронацията.

На 10 април 1741 година нашите войски се срещнаха с прусаците край Бреслау^[23], до селището Молвиц. Това беше черен ден, защото моите генерали и министри лекомислено бяха подценили армията на Фридрих. Слаба утеха беше, че победата бе извоювана не лично от Фридрих, а от неговия фелдмаршал.

Донесоха ми, че младият крал избягал, когато австрийската кавалерия го хванала в клещи. Само дете беше процедирал по-умно при избора на главнокомандващ. Пруската пехота, ръководена от граф Карл Магнус Шверински, ни нанесе унищожително поражение не само на бойното поле. Победата издигна Прусия в очите на другите европейски владетели. Изведнъж се озовах срещу цяла вражеска фаланга: Франция, Бавария, Испания и Прусия. Французите дори сключиха отбранителен съюз с Прусия и вече разпределяха моята империя помежду си. Министерският ми съвет реагира с безразсъдна паника и не успя да

роди нито едно разумно предложение.

Единственият оставащ ни съюзник беше Англия. Нейният крал държеше да не допусне Испания и Франция да придобият прекалена мощ. Джордж II^[24] ми изпрати парична помощ и непоискания съвет да се договоря с Прусия, та да не стана плячка на Франция и Испания.

— Той е прав — изказа се Франц в подкрепа на бившия курфюрст на ХанOVER. — Знаете какво означават тези депеши, Тереза. Французите вече прекосяват Рейн. В Ломбардия очакват пристигането на испанците и савойците, а баварците са пред Пасау. Трябва да се опитаме да спасим каквото все още може да бъде спасено. Аристокрацията вече напуска Виена, понеже се опасява, че в скоро време Фридрих ще се насочи към нас. Как бихме удържали на подобна атака? Стигне ли се до обсада, Виена е обречена на гибел.

— Ще видим — отвърнах, с мъка овладявайки възмущението си.

— Кога ще се споразумеете с Фридрих? — не се отказваше Франц.

— Никога!

Мълчаливо се измерихме с поглед. Опитах се да му обясня отказа си.

— Не за първи път врагът е пред Виена, *mon vieux*. Спомнете си за турците. Ще организираме защитата на нашата столица; смятам, че утрешният ден е подходящ да започнем.

Протегнах ръка към него и за един тежък момент ми се стори, че ще откаже да ме дари с исканата целувка. После той рязко изпусна въздуха от дробовете си и се наведе галантно над пръстите ми.

— Как е възможно такъв безстрашен, чисто мъжки военен дух да обитава толкова красиво женско тяло — тихо промърмори той.

Целувката предизвика възбуждащ гъдел по гърба ми. Време беше да подновим съпружеския си живот и отново да се посветим на нашата нерушима любов, напук на всички превратности на политиката. Имахме само един син засега.

„Една кралица, изоставена от целия свят“

— Моля ви всеки път да ми казвате къде бъркам — искрено помолих аз граф Тарука. — Изследвайте недостатъците на моя характер и ми ги съобщавайте открито. Това е крайно необходимо за един царстващ монарх, защото повечето хора около него от уважение се въздържат от критики.

Граф Емануел Телиш да Силва-Тарука ме стрелна изпитателно с поглед изпод тънките си вежди и разкриви устни в намек за усмивка. Личеше му, че е от португалски произход. На младини беше служил при принц Ойген, а аз току-що го бях назначила за председател на Нидерландския съвет, което осигуряваше хубавичка заплата на него и личните му услуги — на мен.

Строго погледнато, той, разбира се, не беше длъжен да се грижи за делата в Брюксел. Под прикритието на официалната си длъжност графът трябваше да бъде моят политически ментор, моят „светски изповедник“. Имах спешна нужда от ментор, който да ме научи на политическите извъртания и дипломатическите тънкости, които задължително влизат в инструментариума на политиката. Сигурна бях, че ми липсват знания в много области, затова помолих най-умните мъже да ме подкрепят.

Графът беше прехвърлил четирийсетте и притежаваше вроден авторитет, така че аз с лекота приемах наставленията му относно реда, начина на работа, дисциплината и точността при воденето на управленските дела. Той не накърняваше нито личното, нито длъжностното ми достойнство, неизменно беше делови и прецизен — същинска благодат сред една армия от чиновници, които си пречеха един другиму още щом отвореха уста.

Дон Силва-Тарука ме научи да използвам скъпоценното си време по най-добрия начин. Изготви ми дневно разписание, което разпределяше точно работата ми и вземаше под внимание интересите ми, включително децата. Първоначално списъкът ми се стори много строг.

„В делнични дни: ставане в пет и половина, обличане. Присъствие на сутрешната литургия и четене на духовни текстове до седем и половина; следва съвещание със секретарите на кабинета до девет часа. От девет до дванайсет часа аудиенции с министрите, в дванайсет часа виждане с деца, жени и други. В един обяд, до три часа разговори или почивка. В три четене и служба, от четири до шест часа съвещания, аудиенции, писмена работа. В шест молитви, до девет отново писане, разговори, разходки, развлекателни четения и лични дела. В неделя аудиенции от пет следобед до десет вечерта.“

Само след няколко дни обаче осъзнах колко полезно беше това строго разпределение на времето. Нямах ден, в който да не разговарях с децата, с майка си и с Франц. Научих се да ценя и тихите часове на литургия и молитви. Те ми помагаха да събера мислите си, даваха ми възможност не само да бъда на чисто с моя Господ Бог, но и да обмисля на спокойствие един или друг проблем и да намеря решение, съобразено с вижданията на християнския морал, който светата Католическа църква налага и на своите крале.

Франц се подсмихна, когато видя за първи път дневния ми план. После започна да се въси, задето се придържах строго към него, и накрая заяви, че било прекалено да се нагърбвам сама с толкова задължения.

Колкото и да е странно, брат му Карл проявяваше по-голямо разбиране към новопридобитата ми акуратност. Деверът ми беше изключителен познавач на човешкия характер и притежаваше опасния понякога талант да охарактеризира друг човек само с няколко изречения. Изказванията му невинаги бяха ласкателни, но в повечето случаи попадаха точно в целта. Той изпробва саркастичния си език дори върху собствения си брат.

— Господин великият херцог не обича да се труди — прямо заяви той. — Много е нерешителен, за дребните неща дори повече, отколкото за големите. Не обича да се напряга много-много, камо ли пък когато това не го облагодетелства лично.

Може би именно тези злостни и дръзки забележки бяха причината, че майка ни продължаваше да се съпротивлява бурно на женитбата на Мария Ана с по-младия лотарингец. Сестра ми опитваше какво ли не, за да промени мнението ѝ, но вдовстващата императрица продължаваше твърдо да отказва. Наясно бях, че Мария Ана вече концентрира всичките си надежди върху мен. Като управляваща владетелка на империята аз можех да заповядам осъществяването на този брак и майка ми беше длъжна да го приеме. В момента обаче имах по-важни дела за решаване.

Макар да бях успяла да убедя населението на Виена в необходимостта от реставриране на укрепленията и приемане на военната повинност, всички бяха наясно, че това беше само капка вода върху горещия камък. Един решителен нападател можеше да превземе Виена без големи проблеми. Положението ни беше толкова безнадеждно, че кардинал Фльори, военният министър на френския крал Луи XV, можеше безнаказано да твърди: „Вече няма Хабсбурги!“.

В началото на лятото се изпълни това, от което се опасяваше Франц през април. Прусациите неудържимо напредваха към Бохемия и Моравия. Обща армия от французи и баварци нахлу в Горна Австрия, испански войници окупираха нашите италиански владения. Какво можех да сторя, освен да се моля?

Междувременно Мария Ана преминаваше през този тежък период със затворени очи и все повече ми досаждаше с настойчивите си молби.

— Ти какво очакваш? — попитах я раздражено, когато смути и малкото скъпоценни минути, които прекарвах с моя малък принц и сестра му в детската стая. — Да изпратя мама в манастира при леля Вилхелмина, та да не ти се налага повече да я слушаш?

— Не, не, що за глупости говориш.

— Ти говориш глупости, мила моя.

— Променила си се. — Мария Ана направи обидена физиономия. — Все бързаш. Човек не може да разговаря с теб, ако не е министър.

Какво пък беше това, мили Боже? Оплакване? Точно сега, преди официалната вечеря, която нарочно давахме, за да покажем, че дворецът по никой начин не се чувства обезпокоен или застрашен. Ала малката ми сестра изглеждаше толкова нещастна, че я прегърнах напук на всякакъв разум.

— Само си въобразяваш — с обич я смърх аз. — Аз съм си същата и винаги ще бъда до теб.

— Вече не си предишната Резерл. Сега си Мария Терезия, нашата владетелка — възрази Мария Ана и неочаквано се освободи рязко от прегръдката ми. — Именно затова можеш да разпоредиш да се омъжа за Карл. Защо просто не го направиш? Вече няма защо да се страхуваш от мама. Само трябва да заповядаш.

— Света Богородице — обърнах се към небето да ме дари с търпение, защото беше на

свършване. — Как можеш да мислиш за женитба, когато е възможно след няколко дни дори да нямаш покрив над главата, за да свиеш семейно гнездо? Прусаците са пред Виена!

Това беше преувеличено и аз съжалих за темпераментния си изблик, щом видях изпълнените с ужас очи на Мария Ана.

— Нима положението ни е толкова лошо?

— Достатъчно лошо, за да се молиш за нас, сестричке — въздъхнах угнетено. — А сега да отидем на вечерята.

— Ами Карл? — непреклонно натърти тя на любимото си желание.

— И той ще дойде на вечеря — направих се, че не я разбирам аз.

Тя извърна очи и инатливо прехапа долната си устна. Лотарингските братя излъчваха пагубен, отровен чар, а дъщерите от рода Хабсбург бяха безпомощни в ръцете им. Мария Ана не подозираше колко добре я разбирах. Но за разлика от нея вече бях наясно, че и лотарингските братя си имат недостатъци. Не беше ли редно да предпазя наивната си сестра, да ѝ попреча да се опари? На излизане от детската стая усещах как разочарованият ѝ поглед пронизва гърба ми.

Не ме последва, както установих с облекчение, макар мъничко да ме беше срам. Току-що научавах още един урок, който баща ми бе скрил от мен. Браковете във владетелските родове се подчиняваха на политически правила, които влюбените не бяха в състояние да проумеят.

Най-голямо неразбиране срещях именно в най-тесния си семеен кръг. Искаше им се да ме изтласкат в традиционната роля на монархическа съпруга. Плашеха се от моята независимост. Нито искаха да знаят, че съм способна на нещо повече, нито да проумеят, че женската ми чест е заложена на карта — просто нямаха доверие, че ще се справя със задълженията, произтичащи от бащиното ми наследство.

Раздразнена от липсата на подкрепа сред семейството ми, често губех търпение и спрямо моите съветници. Макар да не го казваха на глас, те витиевато се питаха какво ще стане с тях и с империята, ако юздите продължават да са в ръцете на жена. Според тях усилията ми били напразни.

— Що за приумици, господа? — възмутено се троснах на високопоставената групичка. — Какви са тези физиономии? Нима искате да обезкуражите още повече своята владетелка, вместо да ѝ помагате и да я съветвате?

Сред всеобщото мърморене за пореден път се извиси гласът на барон Фон Бартенщайн.

— Няма нищо за съветване, Ваше Величество. Това, което ни липсва, е силна ръка. Армия, която да се бори за нашите интереси. Но армиите не никнат от земята, нито падат от небето.

— Сигурно е така. — Огледах ги един по един и тайно въздъхнах при вида на този отбор от уморени старци. Жалко, че използват главите си само за да закрепят на тях перуките, помислих си аз.

— Търсите в погрешната посока, господин фон Бартенщайн. Погледнете на изток, господа.

— Унгария? — Бартенщайн веднага разбра какво имам предвид, но свъси чело, сякаш е открил сред документите си някое особено отвратително насекомо. — Искате да призовете маджарите на оръжие?

Прозвуча, сякаш бях предложила да въоръжим тъмното войнство на Ада. Виена така и не се бе отърсила напълно от недоверието си към унгарците, този горд народ от ездачи. Макар все още окупирано отчасти от турците, кралство Унгария бе запазило независимостта си и

при управлението на императора. Тази независимост се изразяваше между другото в изискването всеки нов владетел изрично да бъде коронясан за крал на Унгария, защото унгарците се кълнях вярност единствено на такъв свещен крал. Препятствие, което трябваше бързо да бъде преодоляно, за да придобият форма моите планове.

— Ще се коронясам за кралица на Унгария — оповестих на фона на ужасеното мълчание аз. — Моля да предприемете незабавно нужните стъпки. В края на май унгарският Ландтаг^[25] се събира в Пресбург. Едва ли неговите сановници ще откажат подкрепата си на своята миропомазана кралица.

Палфи ме бе запознал по-отблизо със своите унгарци. Народ, чиито гордост, рицарство и чувство за чест бяха толкова легендарни, колкото и неговата необузданост и стремежът му към самостоятелност.

Щяха да са нужни всичките ми дипломатически умения, за да спечеля тези трудни мъже на своя страна. При това трябваше да проявя висша форма на деликатност, само и само да запазя равновесие относно ролята на Франц. Можех да застраша целия план, ако настоявах прекалено да имам съуправител.

— Нали разбираш? — с лека загриженост попитах на четири очи съпруга си, защото отлично забелязвах, че моята преценка на ситуацията не отговаряше на неговата. — Ние сме зависими от маджарите. Не бива да ги дразним. Радвам се, че своевременно се научих да яздя. Изкачването на Коронационния хълм на кон ще бъде изпитание, дано да не се изложя.

— Ти никога не се излагаш, Резерл — след кратко мълчание промърмори той. — Не знаеш ли как действаш на обкръжението си?

— Как? — попитах любопитно и пооправих светлосините копринени панделки, които украсяваха домашната ми роба и бяха в тон с очите ми. Досега Франц не бе коментирал тази изкусителна финтифлюшка с предизвикателно деколте. Заради него винаги избирах грижливо дрехите си.

— Сякаш сте всецяло убедени в собствените си способности и във величието си, премилостива съпруго — отвърна той по-официално, отколкото бях очаквала. — Вие излъчвате такава увереност, че всяко възражение се разтваря във въздуха. Откъде черпите тази яснота на разума? Тези непоколебими принципи, недопускащи съмнение?

— От вярата си в Бог — отвърнах, без да се замислям аз. — Бог ми е възложил тази длъжност, следователно ще ме дари и със способността да се справя с нея. Длъжна съм да дам най-доброто от себе си — заради Господ Бог и заради моя баща.

Франц ме изгледа странно.

— Ами ако завинаги бяхте останали само велика херцогиня на Тоскана, Тереза?

— Тогава щях да се радвам и на това. Не се стремя към трон и господство, но тъй като баща ми не остави син, трябва да направя всичко, за да съхраня империята и короната за нашия син. Заради това съм готова дори да пълзя пред унгарските благородници, ако е необходимо.

— Не е нужно да се унижавате. Вие ще бъдете прекрасна кралица на унгарците — възнегодува Франц. — Ще литнете към Коронационния хълм като амазонка, а унгарците ще пълзят във *ваши*те крака.

— Всъщност аз искам само *ти* да лежиш в краката ми, *mon vieux* — с подчертана скромност отвърнах аз.

— *Mon dieu*, та аз правя точно това, светлейша ми съпруго, и то по най-различни причини. А сега ще ме извините...

Той пусна поредната френска въздишка, поклони се и изчезна, преди да успее да го задържа. Никакъв коментар за моите джуфки и финтифлюшки. Никаква целувка, никакъв намек какво толкова важно има да върши. Взирах се в украсената със златни орнаменти врата на спалнята ни и изпитвах желанието да запокитя четката за коса по затворените ѝ крила.

Как да тълкувам поведението му? Дали ме беше отблъснал, защото не споделях властта си с него? Но как да го направя, след като противопоставяше своето мнение на моето? Или сега си отмъщаваше за перспективата да свири втора цигулка и в Унгария? Да? Не? Или все пак? Как да се справя с дълга си към империята и с любовта си към Франц?

Преди смъртта на императора щях да се втурна подире му, обзета от несигурност. Нямах да понеса да си тръгне просто така и да остави у мен това странно чувство, че съм сбъркала в нещо. Но днес? Аз бях кралицата, не можех да се затичам след любимия си със запретнати поли като някоя млада камериерка. Ако той очакваше нещо подобно, трябваше да осъзнае, че нещата са се променили. Дори и двамата да съжалявахме за това.

Днес се питам как си се справял с тази мисъл, *mon vieux*. Тогава просто изтласках мрачните мисли на заден план. Току-що бях открила вкуса на втората си любов, която ме пленяваше почти колкото любовта ми към теб: моята любов към властта.

Пресбург представляваше море от червено-бяло-зелени знамена, флагчета и униформи. По фасадите и издадените покриви на градските къщи се виеха гирлянди от зеленина, червени и бели цветя, всички камбани биеха, а от древната крепост непрекъснато гърмяха салюти. Откритата ми каляска си пробиваше бавно път през ликуващите човешки маси, а аз махах усмихнато на тълпата.

Франц яздеше до мен и определено изглеждаше много напет в своята униформа. Дали под всичките слоеве от златни гайтани, дантели и ленено платно и на него му беше така горещо, както на мен в обточената ми с кожички унгарска национална носия? Юнското слънце печеше безмилостно над нас, усещах пот по тила си, ала продължавах да махам неуморно.

Унгарците имаха слабост към помпозните сцени, а аз не бях пестила средства и усилия, за да се съобразя с това. Корабът, който по Дунава ни доведе до Хайнбург, беше украсен в цветовете на унгарската държава, а екипажът носеше еднакви дрехи в червено, бяло и зелено.

Първата депутация на маджарите ми поднесе своите уважения в замъка „Волфстал“, близо до унгарската граница. Следваше официалното посрещане, за което бе изградена великолепна шатра на брега на Дунава. Представителите на църквата, на висшата аристокрация и на унгарския Ландтаг се надпреварваха да блеснат, кой от кой с по-великолепни одежди. Добре че граф Палфи ме бе подготвил за демонстрацията на унгарско мъжкарство. Тези господа се различаваха рязко от елегантните виенски придворни и от обаятелните лотарингци. Бяха властни, диви, почти безочливи, но пък толкова красиви на вид, че трудно можеше да им се разсърдиш.

— Какво прекрасно посрещане — сияех аз, когато най-сетне пристигнахме пред двореца в Пресбург. — Унгарците ни харесват, нямаш ли и ти това чувство, Франсоа?

— Кой не би ви харесал, светлейша съпруго — отвърна той, перфектно спазвайки етикета, ала с такова очарователно намигване на красивите си очи, че ме накара да се засмея. Колкото и привлекателни да бяха унгарските ездачи, сърцето ми принадлежеше на него.

За съжаление и в Пресбург беше валиден същият церемониал като във Виена. Франц нямаше право да стои до мен, докато произнасях официалната реч на латински език. Уверих присъстващите, че искам да бъда не само владетелка, но и майка на техния народ.

Намерението ми беше сериозно, макар мнозина да го смятаха за политическо пустословие.

Уверенията ми в добра воля обаче не бяха достатъчни на унгарските големци. В хода на упорит преговорен маратон те ме принудиха да платя за подкрепата им с редица привилегии. Искаха не само потвърждение на старите си изключителни права, но и да спечелят нови. Трябваше да се съглася, макар тайно да скърцах със зъби. Виена не беше в положение да отхвърля исканията им.

Така например дадох уверения на унгарците, че и занапред поземлената собственост на аристокрацията им ще бъде необлагаема, гарантирах им правото да избират паладин — вицекрал, от редиците на своя Ландтаг, и още някои неща. Не желяеха да чуят за Франц като съуправляващ, той не играеше роля в техните планове. Официално обосноваха изключването му от управлението, като се позоваха на конституцията си. Унгария се управляваше от коронован крал. Кралицата съществуваше само като съпруга на управляващия крал. Тъй като предстоеше да бъде коронясана за крал с титлата „Господарката, нашият крал“, място за принц-регент нямаше.

Франц реагира с упорито мълчание, без да показва дали ме упреква тайно, или не. Така или иначе, аз получих тъй важната клетва за вярност от унгарците. Съгласно нея те посвещаваха живота и кръвта си на своя крал — „*vitara et sanguinem pro rege nostro*“.

Франц и невръстната ми дъщеря Мариана бяха допуснати да участват само като гости в тържествената коронационна церемония на 25 юни 1741 година в катедралата „Свети Мартин“ в Пресбург. Мисълта, че са изключени, ме потискаше. Въпреки това бях поразена от значението на този свещен момент. Изживях миг на особена възвишеност, когато короната бе положена на главата ми. Произнесох коронационната клетва върху Светото Евангелие пред папския наместник в Унгария, граф Имре Естерхази.

После тежката коронационна мантия на свети Стефан затисна раменете ми. Кралският меч потъна в диплите ѝ, след като направих кръст с него. Усещах не само тежестта на оръжието и на кралските отличителни знаци, но и духовната мощ на свещените клетви. Пред Бог и човеците се заклетх тържествено да изпълнявам дълга си като „Свято Апостолическо Величество“ неотклонно, с неизменна справедливост и християнска доброта.

Специалната унгарска част на коронацията се състоя непосредствено след това под открито небе. Пред така наречения Коронационен хълм, струпан специално за тази цел с пръст от всички унгарски провинции, ме очакваше разкошно украсен черен жребец. Въпреки колосаните си фусти, короната и достолепната мантия, следваше да се метна върху седлото му и да яздя до върха на хълма.

Примряла от вълнение, не знаех как ще се справя с всичко това едновременно. Да стискам юздите, да не загубя короната, да държа меча и на всичкото отгоре да управлявам огнения жребец, чиито хълбоци трептяха, понеже възбудената тълпа го изнервяше.

При все това, едва-що отпуснала юздите му, той се впусна в галоп нагоре по хълма. След първия пристъп на паника си припомних часовете по езда и се наместих сигурно на седлото. В същия момент усетих как жизнените ми сили се разпалиха внезапно и пламенно. Слънцето изгаряше раменете ми, в гърдите ми се надигна радостно чувство, подсилвано от бушуващия възторг на населението и гъвкавото, силно тяло на коня под мен. За първи път след смъртта на баща ми отново се почувствах млада, необременена и достатъчно храбра, за да се изправя пред всичките си врагове.

Гласкана от това ново самочувствие, гордо издигнах меча към небето и с ясен и силен глас произнесох кралската си клетва. Щях да защитавам Кралство Унгария от враговете му,

колкото и многобройни да са те. Дори от един точно определен враг в далечната Прусия.

Той беше дръзнал да се подиграва с „женското царство“ във Виена, а по време на благодарственото богослужение за спечелената битка при Молвиц бе подбрал текст за проповедта от Писмата на апостол Павел, както тутакси ми съобщиха. „Жената да се учи мълчаливо, с пълно подчинение. А на жената не позволявам да поучава, нито да владее над мъжа, а да бъде мълчалива.“^[26]

Подозирах и унгарците: да не би след първоначалното въодушевление да им хрумне, че техният Коронационен хълм е осквернен от жена.

В този момент се заклев да царувам не като мъж, а като жена и майка. Щях да вземам решенията си с „Justitia et dementia“, „със справедливост и доброта“, а не с мъжка надменност и войнствено държане.

— Горкият дворецов управител насмалко щеше да получи удар, Резерл — подсмихна се Франц, след като уморителният ден на коронацията най-сетне приключи и вратата на спалните ни покои се затвори зад нас. — Какво те накара просто така да снемеш короната на свети Стефан и да я сложиш на масата, сякаш е някакъв ненужен супник?

— Що за въпрос — защитих се аз. — Тя е ужасно тежка и неудобна. Съсипва прическата, освен това непрекъснато се кривваше ту на една страна, ту на друга. Искях само да ѝ попреча да падне и да не стана за смях на коронационната трапеза.

— Смяташ ли, че сега твоите унгарци ще те подкрепят? — попита Франц, събличайки тясноскроения, богато извезан жакет, докато Лисичката ми помагаше да се освободя от стегнатата до краен предел празнична рокля.

С графинята се спогледахме бързо. Дали и тя беше чула това твоите унгарци? Не прозвуча ли то като ревност и подсъзнателен упрек? С мъка потиснах напирещата въздишка. Изминалият ден беше дълъг и напрегнат, копнеех за спокойствие. Нужно ли беше Франц да ехидничи точно сега?

— Те са и твоите унгарци — раздражено му напомних аз. — Забрави ли, че беше наместник в Пресбург? Би трябвало по-добре от мен да познаваш тяхната докачлива гордост, националното им чувство и особеностите им. Нали си живял с тях.

— Проявяваха респект към мен като пратеник на императора — дистанцирано отвърна Франц.

— Ако навремето унгарците са проявявали респект само към длъжността, а не към човека, който я е изпълнявал, значи някъде си сбъркал, Франсоа.

Ръцете на Лисичката замръзнаха върху корсажа ми. Франц ме погледна, сякаш виждаше непозната, за която тепърва трябва да си създаде мнение. В гърдите му клокочеше. Очаквах избухването на вулкана, но той само въздъхна дълбоко и примирено отвърна:

— Възможно е, но няма смисъл да тъгуваме за отминали неща. Доколкото си спомням, въпросът беше дали унгарците ще те подкрепят в борбата ти срещу прусаците.

— Няма друг изход — заявих аз. В същото време се запитах дали трябваше да съм разочарована, или да изпитвам облекчение от това, че той не бе поел ръкавицата. — Нали все пак се съгласих с всичките им искания. Сега дойде техният ред да платят сметката.

— И моят.

Франц промърмори тези думи толкова тихо, че ги разбрах със закъснение. Явно беше дълбоко наскърбен, задето не му бе позволено да седи до мен на коронационната трапеза.

— Трябва да бъдеш търпелив, *mon vieux* — опитах се да излекувам раната му аз. — Не сме в позицията да предявяваме претенции. Макар да съм крал на Унгария, в действителност

съм по-скоро молител, отколкото владетел.

Следващите седмици потвърдиха този факт. След победата на прусаците при Молвиц французи, испанци и баварци повярваха, че могат да разделят помежду си империята ми като торта: парче от Нидерландия за французите, средната част от Италия за испанците, а за баварците — ако може цяла Горна Австрия плюс Кралство Бохемия.

— Да се задавят дано — гневях се аз, защото след завръщането ни от Пресбург Франц даде такава обезкуражаваща оценка на ситуацията, че нямаше смисъл да крия чувствата си.

— Трябва да действаш по-дипломатично — не преставаше да ме съветва той. — Не беше от полза, че отблъсна така рязко английския посланик в Пресбург. Той се обърна към мен, защото е свикнал да преговаря само с мъже.

Сцената в двореца в Пресбург изникна пред очите ми с обидна яснота. Не стига, че сър Томас Робинсън, който след десетгодишно пребиваване във Виена би трябвало да е запознат със ситуацията, се бе обърнал към Франц, накърнявайки моето достойнство. Но и има наглостта да посочи към течащия в подножието на двореца Дунав и да каже: „Както прииждат вълните там долу, така все повече ще прииждат и бедите за Ваше Величество.“

Не беше особено умно от страна на Франц да ми напомня за това изказване. То създаваше впечатлението, че сър Томас търси в негово лице съюзник срещу мен. Но не трябваше ли Франц да бъде преди всичко мой съюзник? Моята скала, в която да се разбиват вълните на враговете ми?

— Ще отблъскам всеки, който поставя под въпрос наследството ми — хладно отвърнах аз. — Не съм свършена само защото Прусия и Франция са сключили споразумение за отбрана.

— А какво ще кажеш за баварците, които напират през границата? За саксонците, които нападат Бохемия? Австрия се бори за своето съществуване. Безсмислено е да си затваряме Очите пред този факт, Тереза. Ние сме свършени, макар че враговете ни вероятно още не са го забелязали.

— Знам — признах аз. — Лошите периоди следват един подир друг, откакто французите прекосиха Рейн и разбуниха моите държави. Но унгарците вече зоват на оръжие, след няколко седмици ще имаме боеспособна армия.

— Дано да не е късно — пророкува Франц.

— *Azzes!*^[27] — възмутено избухнах аз, забравяйки всичките си добри намерения, и преминах от задушевния виенски към френския. По-лесно ми беше да го смърря на този език. — Ако възнамерявате да товарите сърцето ми, съпруже мой, по-добре не казвайте нищо по въпроса.

По-късно усетих колко присърце бе взел Франц това мое искане. През онези трудни дни просто се радвах, че не ми противоречи повече. Отново отидох до унгарския Ландтаг в Пресбург, защото обещаните 100 000 войници не се формираха нито в желаната численост, нито с необходимата бързина. Възторгът от коронацията не бе продължил дълго. Дребната унгарска аристокрация, открай време настроена бунтарски срещу по-могъщите големци, правеше спънки. Поискаха нови компромиси, преди да разрешат набирането на новобранци за военна служба.

Настроенията бяха против мен. Налагаше се да направя разтърсващо изявление, с което изцяло да привлека Унгария на моя страна и да я принудя да действа. В личния си апел към най-влиятелните им предводители избегнах да назова политическите реалности и заложих на ефекта от моята личност и от словото ми; така в крайна сметка изтръгнах окончателното

им съгласие да ме подкрепят, както и титлата съуправител за Франц. Без официалното одобрение на Ландтага обаче тези обещания си оставаха празни приказки.

Трябваше да изпълня драматично представление, с което да убедя своенравните депутати. През септември 1741 година се изправих пред тях, облечена от глава до пети в траурни одежди, което ми се струваше подходящо не само заради баща ми, но и заради заплахата от загуби в Силезия, ако не и заради заплахата от загуба на цялата империя. Кройката и орнаментите на мрачната дреха бяха съобразени с унгарската национална носия и целяха да убедят без думи опърничавите маджари, че загубя ли империята си, ще загине и тяхната любима Унгария.

Увенчана с тежката корона на свети Стефан и украсена със скъпоценности, държах в ръцете си и най-невинното, най-ценното и най-доброто обещание за бъдещето — престолонаследника, моя син Йозеф. Розово пеленаче, достатъчно здраво и жизнено, за да бъде големият коз на перфектно организираната ми поява.

Франц бе докарал сина ни с кораб от Виена в Пресбург. Триединството — баща, майка и син, представляваше убедителна картина. Консервативните унгарци бяха впечатлени и слушаха речта ми като омагьосани. Стоманената мощ на латинския език не е особено подходяща за патос, но мисля, че въпреки това те почувстваха страстта и притеснението ми.

— Намираме се в толкова печална ситуация, че не можем да я скрием от съсловния парламент — настойчиво подзех аз. — Става дума за запазването на Кралство Унгария, на свещената корона, на Нашата персона, на Нашите деца. Изоставени от всички, Ние дирим убежище във верните съсловия, в оръжията и в отколешната храброст на унгарците с надеждата, че съсловният парламент на империята незабавно ще се консултира относно средствата, които са най-целесъобразни за сигурността на Нас, Нашите деца и Нашата корона и които впоследствие ще бъдат реализирани. Що се отнася до Нас, то верните съсловия и унгарската нация могат да разчитат на Нашето съдействие във всичко, което служи на всеобщото благоденствие и на стария блясък на империята Ни.

Думите ми постигнаха целта си. Редиците на унгарците се раздвижиха, те извадиха сабите и към тавана се понесе гръмкият възглас „Moriatur pro rege nostra Maria Theresia!“^[28] Ревът отекна толкова силно о стените, че престолонаследникът в ръцете ми разкриви уста и избухна в горестен плач. Това не попречи на всеобщото въодушевление, напротив — сякаш подчерта неотложността на момента. Последвалата прокламация на унгарците гласеше, че „в най-скоро време петнайсет хиляди благородници ще се качат на конете и ще помогнат на кралицата“.

Макар междувременно да се бях научила, че този патриотичен възторг едва ли ще остане все така пламенен, поне временно бях неутрализирала противниците си. Рамото, което унгарците дадоха на своята млада кралица, не помогна за спечелването на нито една битка, но поне пося неувереност сред враговете ми. Първото доказателство за това дойде от баварско-френската войска, предвождана от курфюрст Карл Албрехт. На 15 септември те бяха превзели Линц и Карл Албрехт имаше нахалството да поиска съсловният парламент на Горна Австрия да се закълне пред него като пред ерцхерцог. Обосновал претенциите си с факта, че е женен за братовчедка ми Мария Амалия, дъщеря на покойния император Йозеф. Бавария не даваше пет пари за Прагматическата санкция.

Новините от Пресбург накараха баварския курфюрст да спре в Линц. На практика Виена лежеше като на длан пред него. Всички бяха наясно, че почти не разполагам с войски, за да защитавам града. Виенчани също подозираха за тази слабост, защото започнаха да напускат

столицата на рояци, за да намерят убежище по селата. Дори аз за по-сигурно изпратих в Унгария престолонаследника с антуража му. Карл Албрехт обаче остана в Линц. Чувахме за празненства и почести, но не и за тръгване или продължаване на похода.

В началото на октомври ни донесоха вестта, че английският крал Джордж е сключил зад гърба ни договор с французите. Той, който винаги ни беше подкрепял, сега се заклел пред французите да спазва стриктен неутралитет, за да пощадят родния му ХанOVER. Отишъл дори по-далече, като се застъпил за избирането на баварския курфюрст за император на Свещената Римска империя. Само окончателното завоюване на Виена можеше да има още по-опустошителен ефект от това неочаквано предателство.

За щастие предстоящата зима милостиво даваше отсрочка на войници и политици, за да си поемат дъх. По това време на годината не се водеха битки, а настъплението по калните и замръзнали пътища беше невъзможно. Всички ми внушаваха да преговарям с прусците за примирие. Съгласих се с болка на сърцето и предвид факта, че дори не знаех откъде ще взема барута през следващата пролет, за да въоръжа войниците си.

На 9 октомври 1741 година беше подписано споразумението от Клайн-Шнелендорф; с него разрешавах на войските на Фридрих временно да задържат завладените области и да презимуват в Горна Силезия. Найперг и хората му трябваше да се изтеглят отвъд Ниса. Договорът накърняваше честта ми, но в това затруднено положение нямаше място за наранена гордост. Подписът ми позволяваше в късната есен да концентрираме силите си върху Бохемия, защото Карл Албрехт визираше от Линц нова цел. Баварските войски заобиколиха Виена и се насочиха към Прага. Баварският курфюрст се стремеше към короната на свети Вацлав. Бохемската корона трябваше да го приближи с още една крачка до императорската.

— Не се бой, няма да стигне до Прага — уверяваше ме Франц. Съпругът ми се готвеше да отпътува спешно, за да окаже подкрепа на Найперг и неговите офицери. Ала едва бе изрекъл това, и се появи бърз куриер, който донесе следващата зловеща вест. Фридрих Прусски също повел войските си към Бохемия, макар да бе уверявал в стриктния си неутралитет при преговорите в Клайн-Шнелендорф. Вече бил превзел Оломоуц.

— Какъв подлец!

Франц потръпна видимо. И без да ми възразява, аз бях наясно какво разочарование бе това за вярното му сърце, тъгуващо по илюзията за приятелство с Фридрих. Трудно можех да му предложа утеха.

— Моля те, дръж Найперг под око. — Досегашните му постижения ме изпълваха със загриженост. Само по тази причина бях дала съгласието си Франц да замине за фронта. — И се пази, умолявам те, *mon vieux*. Знаеш колко те обичам и колко се нуждая от теб.

Отново усещах как доказателството за това расте в утробата ми, но запазих за себе си новината за поредната бременност.

— Разчитай на мен — увери ме той. — И не ме забравяй, чуваш ли?

Каква молба! Та аз започнах да усещам липсата му още преди да напусне „Хофбург“. Неговите куриери имаха абсолютно предимство пред всички останали, искаше ми се да изтичам насреща им, вместо да чакам търпеливо да ми бъде съобщено за тяхното пристигане. За жалост личните писма бяха много кратки и както винаги — с незадоволителен правопис. Франц не обичаше да пише, нищо не се бе променило през годините.

Затова пък официалните му доклади, дело на секретар, бяха перфектно формулирани и

записани четливо и грамотно. Съдържанието им обаче бе опустошително. На 26 ноември 1741 година армията, съставени от баварски и саксонски подразделения, бе превзела Прага. Найперг и войниците му не били в състояние да предотвратят това злощастие. Подозирах, че и този път се е колебал прекалено дълго, без да вземе правилното решение. От Виена нямаше как да разбере дали Франц също беше преценил погрешно ситуацията или пък, какъвто си е добряк, не бе успял да се наложи над бившия си учител. Резултатът във всеки случай оставаше същият: бяхме загубили Бохемия!

Виенският двор изпадна в ужас. Аз обаче няхах време да скърбя със скръстени ръце, налагаше се да действам. Най-напред уверих бохемския канцлер, граф Кински, в моето съчувствие, но и в непоколебимата си решимост никога да не се откажа от Бохемия.

„Най-после, Кински — перото ми летеше по хартията, — настъпи моментът, когато трябва да се прояви смелост, за да се запази страната, а с нея и кралицата, защото без страната си аз ще съм само една злощастна владетелка. Взех решение да заложа всичко на една карта и да го загубя, но да спася моята Бохемия, и към тази цел трябва да бъдат насочени Вашите усилия, Вашите стъпки. По-скоро ще бъдат унищожени всичките ми армии, всички унгарци, отколкото да отстъпя каквото и да било!"

Курфюрст Карл Албрехт установи своята резиденция в Прага; научихме, че напук на усилията на Кински, част от бохемската аристокрация се кланяла пред него.

— Покрай Бохемия да не забравяме Горна Австрия, Ваше Величество — предупреди ме моят фелдмаршал, граф Лудвиг Андреас Кевенхюлер, и ми представи своя дързък план. — Ако освободим Горна Австрия и пренесем войната в собствените земи на бавареца, на бърза ръка ще му секне желанието да празнува в Прага.

Едно наистина диаволично предложение, което одобрих едва след като на 7 декември Карл Албрехт се провъзгласи за крал на Бохемия. Възложих желаното командване на Кевенхюлер. Гражданите на Виена изпратиха него и войниците му с такова ликуване, сякаш вече е победил, преди да гръмне първата пушка.

С нетърпение очаквах новини от моя амбициозен фелдмаршал. Изпратих му настоятелно писмо заедно с портрет на престолонаследника. По-късно научих, че го прочел пред хората си, за да укрепи бойния им дух, понеже му се сторило особено затрогващо.

„Драги ми, верни ми Кевенхюлер — пишех аз, следвайки дворцовия маниер. — Пред Теб стои една изоставена от всички кралица със своя мъжки наследник. Какво, според Теб, ще стане с това дете? Ето виж, Твоята милостива господарка се обръща към Теб като към свой верен министър и слага в ръцете Ти цялата си сила и власт, всичко, на което е способна Нашата империя. Действай, о, герой и верен васал, както ти повелява отговорността пред Бога и хората. Превърни справедливостта в свой щит; прави, каквото смяташ за редно; бъди сляп, когато съдиш изменниците; следвай богопочившия си учител Ойген и неговите безсмъртни дела и бъди сигурен, че така Ти и Твоето семейство ще получите от Наше Величество и от всичките Ни потомци милост, благоразположение и благодарност, а от хората — слава, сега и вовеки веков. Заклеваме се в Себе си и в най-скъпото Си. Бъди здрав и се бори! Мария Терезия."

Зимният поход, на който се бе решил моят фелдмаршал напук на всякакви военни съображения и възражения, започна успешно. Той изненада врага край Линц, разруши с артилерийски огън столицата на Горна Австрия и принуди тамошните баварски окупатори на безусловна капитулация. В първата нощ на 1742 година те прекосиха Енс и се насочиха обратно към Бавария.

Слаба утеха за съвестта ми беше, че настоятелно бях посъветвала моя пълководец да пощади баварското население. Често лежах нощем будна и самотна в леглото си, питайки се дали бях постъпила правилно, като от невинно нападната се превърнах в нападателка. Не възнамерявах да заляя баварците с пожарища и други военни ексцеси. Възпротивих се, когато всевъзможни пройдохи изгаряха публично прокламациите на баварския курфюрст в районите, които си бяхме възвърнали. Карл Албрехт ме бе нападнал, но той си оставаше коронована глава, заслужаваща страхопочитание. Заповядах да се изгарят писанията, но не от „недостойни ръце“.

Чак години по-късно разбрах колко трудно е да се съчетае справедливото желание за царуване с военната действителност. Унгарските войски, за които бях помолила спешно и които сега постепенно подсилваха моите войници, извършваха зверства, които исках да избегна. Пандурите^[29], предвождани от Франц фон дер Тренк, прокараха диря от кръв и сълзи през Бавария и Австрия. Нито една клета душа на бедните селяни и изколените жени не бе спасена от това, че по-късно заповядах да го хвърлят в държавния затвор в Бърно. Справедливостта закъсня. Тренк беше дявол, донесъл колкото полза, толкова и вреда.

На 12 февруари 1742 година Кевенхюлер обсади баварската столица Мюнхен, седалището на Карл Албрехт. Ликуването ми от този обрат в бойния късмет бе примесено с горчивина. Курфюрстите бяха избрали моя баварски противник Карл Албрехт за римско-германски император и крал. Коронацията му се състоя на същия този 12 февруари във Франкфурт; не можех да се сърдя на Франц, задето загуби всякакво самообладание при тази вест.

— Кълна се, че на бойното поле ще докажа на този мръсник кой е по-добрият владетел — горещеше се той, а брат му Карл го подкрепяше. Напук на съветите на моите министри бях възложила командване и на Карл, защото изказванията му по военната стратегия ми се струваха колкото логични, толкова и многообещаващи. Надявах се незабавно да ги претвори в дела.

След падането на Прага трябваше окончателно да се разделя с Найперг. Собствените му офицери му противоречаха, налагаше се да го извадя от играта. За вярната си служба той получи назначение като комендант на крепостта в Люксембург и бързо-бързо се премести на запад с целия си антураж.

Амбициозният Карл пък, за безкрайно съжаление на сестра ми, продължаваше да се упражнява в ролята на военен герой. Това беше единствената му възможност да се покрие със слава, защото не притежаваше нито земи, нито влияние. В онези времена да си хем най-малък син, хем лотарингец беше тежко бreme, което можеше да се облекчи само с власт и успех.

Тайно се надявах да притежава по-борбен дух от Франц, който дори се свенеше да реквизира храна за войските си из бохемските села. Ключокарите ми донасяха във Виена, че Франц можел да бъде открит по-често на лов из бохемските гори, отколкото във военния лагер; същевременно получавах екстравагантни писъмца, които отново и отново обещаваха да изтрият прусака Фридрих от лицето на земята — все заради мен.

Каква глупава илюзия... През пролетта на 1742 година Фридрих не само превзе Долна Силезия и град Глац. Не, той искаше също Бохемия за Бавария и Моравия и Горна Силезия за Саксония. Вероятно щеше да му е най-добре, ако направо се оттеглим в Тоскана и се откажем и от Австрия.

Австрия трябваше да даде ясен и категоричен знак. Въпреки възмутения протест на

Кевенхюлер изтеглих 12 000 души от успешната му армия в Бавария, поставих ги под командването на Карл и го изпратих с тези бойци в Моравия. Някой трябваше да призове към ред наглите прусаци, чиито страховити хусари вече всяваха ужас дори пред портите на Виена. Прекарвах часове наред на колене и се молах за победата му.

В противовес на всичко, което ми бе разправял във Виена, моят девер Карл подхвана колеблива партизанска война в стила на Найперг. Постоянно молеше двореца за съвет, после обаче преговаряше по собствено усмотрение и накрая търсеше оправдания, за да отложи решаващата битка. Тази тактика имаше крайно променлив резултат. Загубихме Глац, но прусациите бяха принудени да вдигнат обсадата на Бърно.

Петото дете растеше в утробата ми, докато изслушвах противоречивите предложения на моите военни, а битките се водеха на безброй фронтове. В началото на месец май теглото му все повече затрудняваше живота ми.

Макар да бях свикнала след толкова бременности, сега за първи път се чувствах изтощена, докато вмествах управлението, дворцовия живот и майчинството в тесните рамки на деня. Как да направя така, че да не занемаря позорно една или друга задача? Освен това предстояха празненствата по случай двайсет и петия ми рожден ден на 13 май 1742 година. Враговете ми дебнеха за всеки знак на слабост.

Обичайната въртележка от чествания, включваща празнично богослужение, аудиенция за честитящите, открита обедна трапеза, следобедни увеселения, вечерно театрално представление, вечеря, а след нея бал с танци, трябваше да демонстрира лукс, блясък и непомрачено веселие. Не биваше френските, английските и особено пруските пратеници да докладват у дома, че във виенския двор вече липсва и най-необходимото, а празниците на Мария Терезия стават все по-бедни.

В утрото на рождения ми ден с помощта на камериерките се напъхах в роба със сребриста бродерия и си сложих нанизите от перли, които Франц ми бе подарил за раждането на престолонаследника. Новото дете в мен лудуваше под драгоценната дантела на корсета и доста ме притесняваше. По време на службата в дворцовата църква то риташе така силно, че смушаваше молитвите ми. Помолих се на Господ да ми даде мъдрост и самообладание, защото старците от Министерския съвет все по-често ме докарваха до ръба на търпението. Техният обстоятелствен и превзет начин на изразяване, неспособността им да тръгнат по нови пътища и упоритото отхвърляне на всяка новост утежняваха управлението ми.

През февруари граф Зинцендорф, дворцовият канцлер, когото бях наследила от баща си, почина на 69-годишна възраст; по съвет на господин Фон Бартенщайн го замених с граф Корфиц Улефелд, който все пак беше само на четирийсет и няколко. Още на първото заседание на съвета обаче с ужас установих, че човекът е много зле със слуха и може би поради това беше склонен да си прави оглушки за указанията ми.

Изпълнена с най-добри намерения да благодаря все пак на моите министри за труда им и да приема с достойнство техните благопожелания, се подготвих за гала аудиенцията, когато през тялото ми премина първият добре познат спазъм. Детето! Аудиенцията трябваше да почака. Спокойно се заех с необходимите приготовления.

— Изпратете гостите ми в дворцовия параклис, да се помолят там за успешно раждане — заръчах на моите дами и се отправих към спалнята. — Може би Бог ще ме дари за рождения ми ден с още един син!

Получих подаръка си, но не беше син. Малко след единайсет вечерта в този ден на 1742

година се роди Мария Кристина Йозефа Йохана Антония Хабсбургска-Лотарингска. Камбанен звън и оръдейни изстрели известиха виенчани за появата на новата принцеса.

— Битката е загубена, Ваше Величество.

Четири дни след двойния рожден ден новините от Бохемия сложиха край на приповдигнатото настроение. Приключи празникът по случай раждането на дъщеря ми. Нямахме вече какво да се празнува.

Карл Лотарингски беше претърпял съкрушително поражение от Фридрих Пруски при Часлав и Хотузице, макар да бе извел на бойното поле по-многобройна войска — налице бяха всички предпоставки за победа на моите армии. Сестра ми се поболя от тревога за любимия си, а аз се тревожех за империята. Може би тогава трябваше да дам малък урок на Карл. Може би това щеше да го възпира занапред да се кандидатира многословно за задачи, надхвърлящи способностите му. Откъде всъщност черпеше безграничното си убеждение, че е най-добър във всичко?

Запазих яда за себе си. И да му бях дала воля, това нямаше да ми върне нито Силезия, нито да успокои сестра ми. Наясно бях, че сега от мен зависеше да определя новата насока на нещата. Не можех да превзема едновременно Силезия, Бавария и Бохемия, като се боря на всички фронтове. Трябваше незабавно да се съсредоточа върху същественото и да се откажа за момента от Силезия, макар душата ми да се съпротивляваше отчаяно срещу подобно решение. Колкото и да ми бяха омразни контактите с крал, за когото знаех, че не се спира пред каквото и да било предателство, няхах друг изход: налагаше се да преговарям с Фридрих.

Срамният мирен договор с Прусия ми костваше не само Долна и Горна Силезия, но и графство Глац. Останах твърда обаче, когато враговете ми хвърлиха алчно око и на Кьонигрец. От цялата красива и богата Силезия ни останаха само Тешин, Опава и Кърнов. Направо ми се плачеше! Съгласно документите 1,4 милиона силезийци ни бяха носили близо три милиона гулдена на година под формата на данъци. Една трета от държавните ми приходи — загубени.

— Голяма беда, наистина — признах на четири очи пред Франц, след като бе подписан предварителният Вроцлавски мир от 11 юни 1742 година.

— Гледайте предимствата, Тереза — утеши ме той. — С подписа си Фридрих удостоверява, че няма да подкрепя нито новия император Карл Албрехт, нито французите, ако тръгнат срещу нас. Изпокарал се е със саксонците, а англичаните очакват от него този път да спази дадената дума. Като цяло се измъкнахме нелошо от ситуацията.

— А кой ще ни компенсира за силезийските загуби? — възпротивих се на оптимизма му аз.

— Не забравяйте, че с този подпис Прусия поема и силезийския ипотечен дълг, който така ни тежеше. Нека Фридрих да се чуди откъде да вземе над един милион гулдена, за да плати на напористите нидерландски и английски кредитори.

— Парите не са всичко — въздъхнах аз. — Боя се, че никога няма да мога да погледна в очите който и да било силезиец. Предадох ги и ги продадох.

— Никога не подценявайте силата на парите — настоятелно ме предупреди Франц. — Вижте какво става в Прага. Карл Албрехт е оставил града в ръцете на френските си съюзници и сега те правят всичко възможно да бъдат намразени. Реквизират, каквото им се харесва, постоянно въвеждат нови данъци и всячески тормозят населението. Не след дълго непостоянната бохемска аристокрация ще закопнее за австрийските господари. Бръкнат ли

ти в кесията с парите, ставаш по католик от папата. Скоро Прага отново ще бъде наша.

— Дай Боже да сте прав, *mon vieux* — отвърнах аз, без да храня особени надежди.

Все пак отзвукът на мирния договор с Берлин стигна и до Версай. Кардинал Фльори, който досега не спираше да ме засипва с подигравки, помоли за преговори. Французите бяха разбрали, че не са в състояние да удържат позициите си в Бохемия. В същото време им бяха нужни все повече и повече войници в колониалните райони, където интересите им бяха застрашени от Англия. Въпреки глупавите забележки на кардинала аз пледирах за мир, ала не успях да се наложа над моите съветници.

Тези мъже — начело с Франц — изведнъж бяха започнали да ламтят за победи. Франц искаше да превземе Прага с щурм и най-сетне да пожъне славата, която досега все му убягваше. За пореден път отстъпих заради него и съвсем скоро съжалих за това. Седмиците минаваха и нищо не се случваше. Маршал Бел-Ил продължаваше да се намира в Прага с войските си, а моите лотаринци ръсеха самохвалства как ей сега щели да постигнат победа, но в действителност им липсваше необходимата за целта безусловна воля за унищожение.

Вместо това Франц дори разменяше писма с Бел-Ил и си кореспондираше с Франция относно условията за достойното оттегляне на френската армия. Щом разбрах за това, изпаднах в такъв пристъп на ярост, че доста уплаших новия маршал на двореца.

Йохан Йозеф фон Кевенхюлер, по-млад братовчед на фелдмаршала, ми бе служил досега като посланик в Копенхаген и Дрезден. Човекът направи всичко възможно, за да ме успокои. Най-напред се заех да напиша собственоръчно няколко писма. Категорично забраних на моите пълководци всякакви конференции и кореспонденции с враговете ни. На Карл съобщих лаконично, че съществува само едно управление на страната и то се намира във Виена, а не в армията. Не се съмнявах, че ще предаде думите ми на Франц.

Франц също получи писмо, което едва ли му се хареса. Заповядвах му да се запъти с армията към границата, близо до Кам, и там да се обедини с войските на Кевенхюлер. Залагах на брилянтните предводителски умения на фелдмаршал а. Ако имаше военен, който да насочи амбициите на съпруга ми в правилното русло, това беше именно Кевенхюлер.

Мъчно ми беше да отпратя Франц толкова далече, но „човек не бива да се занимава с дреболии, когато става въпрос за толкова големи неща“, както му писах, молейки го да прояви разбиране.

Той се подчини, а аз така и не узнах с какви чувства е приел заповедите. Все пак успя да попречи на баварско-френските подразделения да се притекат на помощ на своите другари в Прага.

С това обаче положителните събития в Бохемия се изчерпваха. По-голямата част от обкръжените французи успяха с отчаяни усилия да разкъсат обсадата на Прага и да се изнесат към Егер. Остатъчната окупационна армия се окопа в града, заплаши, че ще го опожари и ще хвърли във въздуха „Храдчани“, пражката крепост. По този начин французите постигнаха насила почетното си оттегляне и на 26 декември 1742 година Прага отново падна в австрийски ръце почти без бой. По-скоро — вследствие на поредица от странни обстоятелства, отколкото поради гениалността на пълководците. Въпреки това Франц се чувстваше като победител.

Дори не ми хрумна да го упрекна за това. Прекалено радостна бях да го видя отново жив и здрав. Искях да си върна него, и без това никога не бях държала много на военачалника. Направих всичко по силите си, за да бъде завръщането му приятно, и му демонстрирах любовта си.

Макар да имаше много поводи за празнуване около Коледа и Нова година, най-важното събитие сега бе празникът на победата. Бяхме си върнали Прага, Бохемия отново беше наша. Цяла Европа трябваше да осъзнае този факт.

След като се бях научила да яздя заради унгарската коронация, обикнах този спорт и по-специално състезанията по ловкост на кон. Най-много харесвах „Въртележката“: надпреварата между ездачи, при която се стреля по турски глави, нанизват се обръчи на пика или се танцува кадрил с благородни коне — една извънредно забавна имитация на средновековен турнир.

В този случай обаче ездачите в Зимната школа по езда в „Хофбург“ не бяха облечени в броня мъже върху разкошно украсени бойни коне, а най-грациозните, най-умелите дами измежду моите придворни, яхнали благородни чистокръвни жребци. Кой празник бе по-подходящ да демонстрира на враговете ми способностите на една владетелка? Макар маршалът на двореца да кършеше ръце, понеже почти нямаше време за подготовка, аз разпратих поканите за „Дамската въртележка“ на втори януари.

Почти бях сигурна, че очаквам шестото си дете, но въпреки това не позволих да ме откажат от участие в забавата. Подбрах си дамско седло и се въздържах от по-дивите игри — не исках да рискувам да падна.

— Въпреки това си е чисто лекомислие — безмилостно ме смъмри майка ми, щом узна за намеренията ми. — Предизвиквате съдбата, Тереза. Бог ще ви накаже за тази лудория.

— Бог има по-важни неща за вършене, майко — отвърнах с респект, но и с увереността, която по принуда бях придобила. — В последно време имаше толкова малко поводи за празнуване, че Бог няма да ме накаже, ако се позабавлявам.

Майка ми си замълча и предпочете да не спори повече с мен — знак, че позициите ми в двора и в семейството се бяха променили. Понякога сама се чудех на този факт. Както всичко на този свят, и той имаше две страни: от една страна ме осъждаше на самота, защото не можех да обсъдя дори с Франц и със сестра ми някои неща, които ми минаваха през ума. От друга страна ми даваше авторитета да устроя тази прекрасна „Дамска въртележка“. Безброй бродирайки и майсторки на бонета си избодоха очите по цели нощи на светлината на свещите, за да приготвят навреме за събитието сензационната ми пурпурна роба. Рокля, подходяща както да смае посланиците и шпионите, така и да омагьоса Франц. Ако му завъртя главата, няма да поиска отново да напусне Виена.

Кулминация на състезанията беше „Мушкането на турци“. Целта му беше да напомни за победата над турците, която дължахме на покойния принц Ойген. С развяваща се пола и с украсена пика в ръката аз галопирах върху дамското седло право към фигурите-мишени, сякаш се налагаше отново да се кача на унгарския Коронационен хълм. В крайна сметка надиграх всички останали амазонки, а дамите и господата от двора се навеждаха от ложите си, за да аплодират спортната си владетелка.

Леко задъхана, но преливаща от щастие, приех овациите и погледнах Франц.

— Виждаш ли, Франсоа, така трябваше да процедираш с французите, тогава отдавна щяха да са отново във Франция и никога повече да не посмеят да прекосят границата.

За кратко по лицето му сякаш премина сянка, после той се усмихна и целуна десницата ми.

— Не се съмнявам нито за миг в това, светлейша ми съпруго. Под тази очарователна рокля се крие тяло на богиня и сърце на боец.

Комплиментът ми се хареса. Днес разбирам двусмислието му. Ако се бях позамислила

върху него, може би някои неща щяха да се случат другояче.

Виена, февруари 1743 — февруари 1744 година

От все сърце обичам Резерл...

1743 година започна под добър знак. Цяла Виена сметна победата ми в турнира с промушването на турци за добра поличба. Скоро Бавария и Франция щяха да бъдат принудени да седнат на масата за преговори. Сега, когато короната и империята вече не се намираха в непосредствена опасност, бях в настроение да отдам дължимото на забавните моменти от годината заедно с целия си двор. Искях да докажа на света, че Виена все още е бляскав имперски град. Нищо, че баварецът носеше короната — нали имперският орел се рееше над моята столица!

Кевенхюлер, към чиито задължения на дворецов маршал спадаше и режисирането на важни празненства и протоколни церемонии, се затрудняваше да насмогва на размаха ми, макар да беше само на 36 години. Когато му съобщих, че възнамерявам да позволя маскарадите по време на карнавала, се осмели да протестира за първи път, откакто беше на служба.

— Това ще има лоши последици — сухо възрази той. — Свободата, която дават маските, подвежда към лекомислие, Ваше Величество.

— Мили Боже, Кевенхюлер! Карнавал е. Кога да бъдем лекомислени, ако не по време на карнавала? — В отговор получих навъсен поглед и ледено мълчание. С мъка потиснах напушващия ме смях. Понякога ми се струваше, че маршалът е бил хранен от дойката си с церемониални предписания.

— Уверявам ви, че по време на постите отново ще бъде сериозна — додадох.

Макар да ценях графа, често се изкушавах да го обърквам. Той умееше така великолепно да се възмуцава. Дали също толкова съвестно призоваваше към ред младата си жена, която тъкмо очакваше първа рожба, както постъпваше със своята владетелка?

Щом до нас достигна новината, че княгиня Ана Мария Лудовика де Медичи, леля и наследодателка на Франц, е починала по време на дните на карнавала в Тоскана, Кевенхюлер сметна, че е ударил часът на протокола. Строго ми напомни, че случаят изисква дворецов траур и всички увеселения следва незабавно да бъдат отменени.

— Дума да не става, Кевенхюлер — след кратък размисъл отсякох аз. — Ще запазим в тайна новината и ще я съобщим едва в Чиста сряда, след Заговезни. Какво ще спечелим, като развалим празника на всички? Клетата княгиня няма да възкръсне.

Единствена Лисичката посмя да ме укори за това решение въпреки високия ми сан.

— Не е редно да се празнува, когато всъщност трябва да се скърби. Освен това сте бременна в четвъртия месец, Тереза. Ако не ви е грижа за дворецовия церемониал, би трябвало поне да помислите за детето.

— На детето няма да му навреди, ако майка му си позволи да се поразвлече — махнах с ръка аз. После без угризения на съвестта се впуснах в удоволствията на карнавалния вторник. В този ден не беше време за царуване, а за гмуркане в лудешки удоволствия.

Развлекателната програма предвиждаше най-напред обед в Мьолерсдорф, където Карл бе поканил най-тесния ни приятелски кръг. Там, близо до курорта Баден, се намираше резиденцията му и бе доста по-люксовна от моята и на брат му в старинния и достолепен „Хофбург“. Дамите ми само се кокореха, а сестра ми онемя, толкова бе впечатлена. За първи

път виждаше Карл в домашната му обстановка; всъщност като неомъжена изобщо нямаше право да участва в това начинание. Дължеше го единствено на моята обич и на добротата на Франц, защото той беше определен за неин кавалер на трапезата и на последвалите танци и игри.

Великодушно си затварях очите, когато съпругът ми щедро даваше възможност на своя брат да флиртува с ерцхерцогинята. Искях да споделя безметежно щастието си с хората, които обичах. Забавлявахме се до привечер, преди каретите да ни откарат отново във Виена, където около десет в „Хофбург“ бе сервирана богата вечеря. После държах на всяка цена да не пропусна големия маскарад в Балната къща. И така: бързо преобличане, промяна на прическата, сваляне на бижутата и вмъкване в нова кожа.

— Точно пък като селянка — сбърчи нос Лисичката, но въпреки това ми помогна да си облека костюма.

— Защо да не бъда селянка? Нали вече съм кралица!

Броените мигове на пълна необремененост, през които не бях кралица, нито „Величество“, а просто жената на Франц, трябваше да ми вдъхнат сили за по-трудни времена.

През тази нощ лудешката палавост ни отведе дори в „Брашнарската яма“ — заведение, което вероятно беше на първо място в черния списък на забранените увеселения на господин Кевенхюлер. Там, в балната зала на Брашнения пазар, по един свеж начин се смесваха благородници и простолудие, висши и нисши съсловия. Съгласно разпоредбата лицата от нисшето съсловие няхаха право да носят маски, но това не означаваше нищо. Аз също бях махнала маската си, защото ми беше неудобна и ми стана горещо с нея.

— Искан ми се тази нощ да не свършва никога — усмихнах се на Франц аз.

— Съгласен, ако зависеше от мен, красавице — отвърна той и ме грабна за поредния контрданс^[30], докато лицата около мен се превърнаха във вихрушка от сенки. Държах се здраво за врата му. Струваше ми се, че при следващото завъртане ще полетим навън, право към звездите на нощното небе.

— Обичаш ли ме още, Франсоа? — попитах аз, тласкана от приповдигнатото настроение.

— *Mais oui*^[31], как да не те обича човек, Резерл! — отвърна той на гальовната си смесица от френски и виенски. — Та нали дори прусаците са принудени да признаят, че ти си най-красивата владетелка в Европа?

— Какво ме е грижа за тяхното мнение — отвърнах аз, мъничко обидена, защото думите му извикаха в тази прекрасна вечер призрака на моя заклет враг. — Единствено *твое* мнение има значение за мен, *mon cher*^[32].

— От все сърце обичам Резерл, обожавам Тереза, а пред Величеството се прекланям — най-сетне той ми даде отговор, който ме зарадва във всяко отношение. Трябваше да го целуна, все едно кой ни наблюдаваше.

През онази нощ изобщо не си легнахме, защото последният лудешки танц приключи чак в осем сутринта. След това смених карнавалните одежди със затворена догоре рокля и се запътих към церемонията за Чиста сряда в църквата „Свети Августин“. Започвах постите, а с тях и работата, и дворцовият траур за лелята от Тоскана. Едва по-късно разбрахме какво значение има за нас фактът, че далечната княгиня бе определила Франц за свой наследник.

Първите дни на постите преминаваха в молитви, работа и едно-единствено оскъдно

хранене на ден. Искаше ми се да постъпя като моя дворецов маршал, комуто лекарят бе предписал покой заради пълно изтощение. И аз усещах последствията от лудешкия карнавал.

Депешите, документите, писмата и молбите за аудиенция, натрупали се върху бюрото ми през последните дни, не ми оставяха време да се отдам на умората. Върнах се към обичайния си дневен режим и карах Фрицката най-напред да ми чете на глас най-важното. Секретарката ми беше отслабнала, недоспала и тъжна. Знаех защо. Влюбила се беше в напетия господин фон Петраш, когото бях назначила в дворянската гвардия по нейна молба. Не исках обаче и да чуя за брак. Кой щеше да ми замени Елизабет фон Фриц, ако ме напусне, за да се омъжи за своя унгарски благородник?

След карнавала осъществих и намерението си най-после да се погрижа за двореца „Шьонбрун“. Откакто се научих да яздя и вече не зависех от каретите, постоянно посещавах самотния дворец между Майдлинг и Хитцинг, разположен в землището на старата ловна хижа, някогашната „Катербург“. Докато Франц харесваше обширните ловни полета около имението, аз се опиянявах от чистия въздух, наполовина облагородените градини и възможностите на двореца, които невероятно стимулираха фантазията ми.

Първият архитект на „Шьонбрун“, Йохан Бернхард Фишер фон Ерлах, бе проектирал за император Йозеф I палат, който по великолепие и елегантност трябвало да превъзхожда „Версай“. Още по онова време тази мечта се провалила заради разходите. Вторият проект, предвиждащ основна сграда с дължина 175 метра, беше започнат, но не и завършен.

Баща ми, който ценеше много повече „Фаворита“, ни бе подарил тази комбинация от строителна площадка и полуготова красота по случай женитбата ни. Сега заповядах не само да ремонтират щетите от дългогодишното занемаряване, но и да разширят сградата и да я обзаведат за комфортното подслоняване на двора. Възможността да напусна ъглестия, мрачен и ветровит „Хофбург“ окриляваше енергията ми.

— За мен няма значение дали ще струва с 20 000 гулдена повече или по-малко — заявих на Николо Пакаси, когото бях назначила за придворен архитект. — Не искам обаче да си хвърлям парите на вятъра. Наясно сте, че държа не толкова на разточителната демонстрация на разкош, колкото на дом, който да отговаря на вкуса ми.

— Ще останете доволна, Ваше Величество — увери ме Пакаси; той коментираше предложенията и идеите ми с тънък усет и полезни забележки и обеща да се съобрази с тях.

Франц ми бе препоръчал за „Шьонбрун“ първия придворен архитект, Жан-Никола Жадо. Ала фактът, че Жадо е лотарингец и умее да строи във френски стил, не ми бе достатъчен за „Шьонбрун“. Не желяех френски дворец с натруфена пищност и кънтящи зали. Искях светли помещения, в които да се чувствам у дома си. Не държах да демонстрирам власт на всяка цена, исках да живея удобно, светло и слънчево, може би и леко палаво, а не така непоносимо подредено и подчинено единствено на потребностите на церемониала. Мечтаех за убежище, където с радост да се оттеглям след уморителния ден.

Франц реагира обидено на критиката ми към Жадо и на назначението на Пакаси. Чувстваше се изолиран и ми го показа по своя си начин. Изчезна за няколко дни на лов и замина за Холич^[33] в Северна Унгария, където още през 1736 година бе купил занемарен чифлик. Случайно бях станала свидетелка как баща ми клатеше глава на тази идея и го питаше какво смята да прави с него.

— Ще построя имение, което ще ме направи богат — лекомислено отвърна навремето Франц и пожъна всеобщ смях.

Оттогава отново и отново се занимаваше със своите „унгарски дела“. От други хора

научих, че възнамерявал да изгради в Холич порцеланова манифактура; разбира се, всички се мусеха на тази идея, която не подходеше нито на съпруг на кралица, нито на благородник. Франц обаче истински се пристрасти към подобен род начинания. Притежаваше и тъкачна фабрика в Словакия, където се произвеждаха евтини платове.

— Направо се поболявам от яд, когато заминава просто така и не ми позволява да говоря с него — оплаках се на моята доверена Лисичка.

— М той си има своята гордост, Ваше Величество — напомни ми тя. — Не е лесно да бъдеш съпруг на кралица Мария Терезия. Ако сега започнете да определяте през главата му къде и как да живее, не му се сърдете, задето се дразни.

— Нямах предвид това — промърморих и се позамислих. — Искях само да ни е хубаво и да се чувстваме добре. Тази стара сграда наред Виена е ужасна. Всяко дете се нуждае от отделен носач на фенер, за да не се загуби из ъгловатите коридори вечерно време и да не падне по стълбите.

— Той щеше да разбере всичко това, ако си бяхте направили труда да поговорите предварително с него. — Графинята ме изгледа сериозно. — Който забравя да разговаря с брачния си партньор, сам си създава проблеми, Ваше Величество.

Тя ме убеди; когато Франц се прибра у дома, аз го очаквах с извинение. Лесно беше да се сдобря с него. Той мразеше всякакви разправии и се чувстваше най-добре, когато живее в съгласие с всички. На мен пък ми беше трудно да се моля. Направих го единствено от любов. Одобряването ни дойде тъкмо навреме. Можехме в хармония да заминем за Прага. Бохемия очакваше своята кралица.

— Не е ли малко прекалено? — развеселено се усмихна Франц.

— Нека бохемците да видят с кого си имат работа — отвърнах му с усмивка аз. Досега пътуването беше чудесно. На 25 април 1743 година бях потеглила към освободената Бохемия, съпроводвана от достойна свита: Франц, престолонаследникът, най-важните сановници от моето правителство, личните ми придворни и пратениците на европейските владетелски дворове. Бяхме пристигнали в Прага, където предстоеше коронаването ми.

Спектакълът, който възнамерявах да инсценирам около коронацията, трябваше да представлява бляскава демонстрация на моята владетелска мощ. Самото влизане в Прага целеше да впечатли както враговете ми, така и непостоянните бохемци. Те бяха приветствали французите и баварците така бурно, както сега приветстваха мен. В този случай нямаше да навреди малко строгост, подчертана с авторитет.

При влизането ми в града ме съпровождаха граждански депутации от най-важните градове на страната и представители на аристокрацията, която не бе преминала към врага. Начело маршируваше Карафският кирасирски полк, следван от пражките роты, после — водачите на конете на бохемските благородници, на местните висши служители и на министрите; кралските кавалеристи в червени униформи, украсени със златни ширити, не по-малко напети от тръбачите и тимпанистите, също яздещи коне.

Бохемските благородници, рицари, кавалери, камерхери и тайни съветници се подредиха зад моя управител. Последваха ги тримата вестители, символизиращи Унгария, Бохемия и Австрия. Точно пред нашата карета яздеше моят дворецов маршал, без шапка и с гола сабя в ръка. Слънчевите лъчи се пречупваха о лъскавото острие, ала в същия момент се изви студен вятър, който отнесе илюзията залято. Вляво от мен Франц се сви зиморничаво в червено-бялата си униформа, която обичаше да носи при официални поводи.

На мен вятърът не ми пречеше. С удоволствие се наслаждавах на картината, която

представлявахме с бързоходците, въоръжените охранители, носачите на столове и лакеите, ескортиращи каретата ни с впрегнати в нея шест коня. Разбира се, не липсваше и моята лична охрана, кралските пажове и останалата част от домакинството ми; шествието завършваха още кирасири. Представихме се блестящо, а бохемците викаха „Да живее!“, камбаните биеха оглушително, оръдията изстрелваха приветствени салюти.

На 11 май бохемските съсловия ми се заклеха тържествено във вярност сред стените на „Храдчани“, а един ден по-късно се състоя и коронацията. Деверът ми Карл се погрижи да имаме двойна причина за радост в катедралата „Свети Вит“. Вестта за триумфалната му победа над баварците при Браунау и Зимбах пристигна в Прага сутринта в деня на коронацията и бе посрещната с ликуване от бохемци и австрийци.

На граф Кински се падна честта да ме съпровожда в тържествено украсения Божи храм. Лисичката носеше дългия няколко метра сребристобял шлейф на великолепната рокля, както го бе носила и на сватбата ми. Възвишеният ритуал обаче не успя да ме заплени както онзи в Пресбург. В пристъп на женска суетност дори се уплаших, че епископът на Оломоуц ще смачка с короната прилепналите къси къдрици на прическата по най-новата мода, която си бях направила специално за повода. Той ръководеше церемонията, защото не бях простила на архиепископа на Прага горчивата обида — нали той бе коронясал бавареца. Макар короната на свети Вацлав да приличаше поразително на шутовска шапчица, тя беше олицетворение на кралската власт на Хабсбургската династия, а не играчка на жадни за власт провинциални суверени.

След коронацията се заех с вероломните представители на бохемската аристокрация, които трябваше да получат справедливото си наказание. Заповядах да ги арестуват като предатели, заточих ги в именията им и разпоредих: „Занапред на подобни люде не се полагат нито служби, нито милост“. Добавих още, че бих могла да проявя снизхождение към онези, които ще се отличат с особена вярност. За съжаление те не бяха много.

Лесно ми беше да проявя милост към малцината разкаjali се, още повече че скоро и Динголфинг падна в наши ръце. Курфюршество Бавария, Горна Бавария и Долна Бавария чак до Горен Пфалц се намираха под наша власт. Карл Албрехт, когото бяха избрали за император Карл VII, може да притежаваше корона, но нямаше земя, нито град-резиденция, където да се оттегли. Налагаше му се дори да изтърпи критичния въпрос на поданиците си защо не се е намесил, когато народът му е бил тормозен най-напред от французите, а след това от австрийците и унгарците.

Изменчивият военен късмет принуди и английския крал да направи преоценка на ситуацията. Джордж II стигна до извода, че е дошъл моментът да посочи на французите и на техните съюзници кои са бъдещите им граници. В съюз с Нидерландия той създаде „Прагматическата армия“, съставена предимно от германски, нидерландски и английски наемници, лоялни към онзи, който им плаща. На 27 юни 1743 година тези бойци, владеещи военния занаят безстрастно, но ефикасно, спечелиха решаващата битка срещу французите и баварците при Детинген.

Хиляди мъртви, осакатени и ранени мъже останаха да лежат на бойното поле край Детинген. Французите побягнаха през Рейн и оставиха император Карл VII насаме с поражението и с мъката му. Какъв шанс! Тугакси изпратих при Карл спешни куриери. Ако склонеше да се впусне с войските си в преследване на французите, може би щяхме даже да си върнем Лотарингия, която значеше толкова много за Франц. Една провинция, която брат му би могъл да управлява от негово име; трябваше само да погледна грейналите очи на

Мария Ана, за да осъзная колко силно и тя мечтаеше за това чудо.

Куриерите потеглиха от „Шьонбрун“, защото това лято прекарвахме във вече завършената основна част на двореца, макар и да живеехме малко натясно. Така можех да следя напредъка на строителните работи. Оставах ми няколко седмици до раждането, затова не можеше да става дума постоянно да пътувам с каретата насам-натам. Освен това животът тук, сред градини и гори, беше много по-приятен отколкото в „Хофбург“, който лятно време се превръщаше в пещ.

Вечерта на 12 август се чувствах все още прекрасно въпреки бременността. Придворните се забавляваха с танци и игра на карти, а група италиански музиканти изпълняваше най-новите арии. От крясъка на совите по дърветата около двореца ме избиваше на сън; към единайсет часа си легнахме и угасихме светлините.

През летните месеци обичах да ставам на размисъл, докато всички още спяха и имах време само за себе си. Сутринта на 13 август обаче остра болка ме събуди много преди развиделяване. Нима щеше да се случи днес? Нали придворният лекар беше казал, че раждането се очаква едва през другата седмица? След пет раждания обаче бях наясно какво ме очаква. Незабавно вдигнах на крак придворните си дами.

„Шьонбрун“ не беше обзаведен за раждане, така че трябваше бързо да заминем за града. Не биваше да се бавим, ако исках това царствено дете да види бял свят в „Хофбург“. Вече бях опознала процеса на раждането, при това толкова добре, че енергично се противопоставих на всякакви загрижени възражения.

— Ако е син, трябва да се роди в „Хофбург“. Не върви това да стане тук.

Никой не посмя да ми противоречи, така че пристигнахме благополучно в „Хофбург“, ала там срещнах трудност да се добера до собствените си покои. Леополдинските апартаменти бяха заключени, а ключът се намираше при пазача. Той имаше грижата помещенията ни да се проветряват, почистват и да са готови, когато се върнем в „Хофбург“. Никой обаче не се беше сетил да изпрати куриер, който да го информира, така че въпросният пазач се оказа неоткриваем. Половината придворни се пръснаха да го търсят.

Единственото що-годе приемливо и отключено помещение беше малката стаичка на пазачите. Лисичката я окупира на бърза ръка. Междувременно контракциите зачестяваха и аз започнах сериозно да се тревожа, че следващият ерцхерцог или следващата ерцхерцогиня ще излезе на бял свят в извънредно неподходяща обстановка.

Слава Богу, петата ми дъщеря Мария Елизабет беше достатъчно разумна да изчака с появата си до три часа следобед. Дотогава пазачът се бе появил и аз се добрах до родилния стол и до собственото си легло. Тъй като отново се пръкна момиче, нямаше кой знае какви вълнения около новороденото. Виена беше свикнала владетелката им да ражда на равни интервали, и то все момичета — с едно-единствено изключение.

Това детенце обаче беше толкова слабо и дребно, че в сравнение с него даже клетата Мария Каролина изглеждаше едра и силна. Бебето нямаше енергия дори да плаче и използваше мъничката трошица жизненост, с която разполагаше, за да връща упорито всякаква храна, която му давахме.

— Как ще порасне това мъниче? — тревожех се аз.

— Тя получава всичко, от което има нужда, а лекарите я наблюдават — успокои ме майка ми, донесена на стол до леглото ми. Отдавна не можеше да ходи, през последните години силно се бе състарила. Въпреки това не пропускаше да поздрави всяко свое внуце. — Изглеждаш много изтощена, Резерл. Трябва да укрепнеш, остави малката на дойката й.

Ето че бях родила шестото си дете за шест години, управлявах империята на баща си, но за нея си оставах Резерл, за която се тревожеше.

— Някакви новини от Карл?

Мария Ана нахълта в работния ми кабинет така стремително, че държавният секретар Фон Бартенщайн се стресна и бутна документите, които тъкмо бе подредил на бюрото ми. Той се наведе бързо и запъхтяно и пропусна да направи необходимия поклон пред развълнуваната ми сестра. Не обичаше да го смущават по време на доклад, личеше си по стиснатите му устни.

— И на вас добър ден, мила сестро — поздравих я аз с укорителен тон.

Можех само да се надявам, че Мария Ана ще долови предупредителната нотка в гласа ми. И аз не обичах да ми объркват дневното разписание, но никога не бих я смъмрила пред някой от моите министри. Извънредно личният ѝ въпрос със сигурност беше задвижил куп предположения и разсъждения в главата на Бартенщайн. Той можеше да се досети кого има предвид с „Карл“. Всеки мой отговор на въпроса би довел до нови спекулации.

— Ваше Величество... — гузно откликна Мария Ана.

Не ми беше присъщо да измъчвам когото и да било. Затова се извиних пред държавния секретар, който управляваше и моя домашен, дворецов и държавен архив, с думите:

— Налага се да прекъснем за кратко нашия разговор, бароне. Ще бъдете ли така добър да проявите малко търпение към мен и сестра ми?

— Знаете, че винаги съм на вашите услуги, Ваше Величество — надутото отвърна той и се оттегли заднешком, правейки задължителните поклони, макар те да се получиха сковани и неодобрителни.

— Света Дево, как можеш да прекарваш времето си с тези скучни бюрократи — тутакси се ужаси сестра ми и без капка свян седна на края на бюрото ми, без да обръща внимание на папките, писмата и останалите документи. — Дойдоха куриери от Рейн, нали? Какво пише Карл? Кога ще се върне във Виена?

За миг се изкуших да излея яда си от последната вест от френския фронт върху това болно от любов, наивно същество. Но щеше да е несправедливо. Мария Ана беше мила, любвеобилна, предана и обичаше Карл. Не можех да я упреквам, защото бях започнала да храня съмнения в моя девер и в непогрешимостта на мъжкия пол като цяло.

Карл, когото бях изпратила със заръката да разшири успехите ни чрез изненадващо нападение, отново проявяваше колебливост ведно с „прагматическите“ съюзници. Вярно, най-сетне бе преминал Рейн с войските си, но се беше забавил толкова, че французите отдавна се бяха окопали на сигурно място зад крепостните стени. Армейското ръководство сметна, че това е идеалният момент за настаняване по зимните квартири и ме постави пред свършен факт.

— Не се тревожи за него — казах с дълбока въздишка аз и се облегнах на стола си. — Няма да се водят повече боеве, армиите се оттеглиха за зимуване. Когато и да завладеем Лотарингия, няма да е през тази година.

— Значи пак няма да има сватба. — Мария Ана избухна в сълзи.

— Не те разбирам — промърморих нежно, макар да предполагагах накъде бие.

— Мислех си, че ако Карл управлява в Люневил от името на брат си, най-после ще бъде подходяща партия за една стара ерцхерцогиня...

Загубих ума и дума, но не толкова от тази кариерна фантазия, колкото от думичката стара. Права беше. Разликата във възрастта ни бе само една година, а аз вече бях родила шест

деца и имах съпруг, когото обичах повече от всичко на света. Докато Мария Ана имаше единствено надежди. Кое ми даваше правото да ѝ отказвам възможността да си уреди живота? Защото майка ни упорито настояваше Мария Ана да си хване „добра партия“?

Но каква? По принцип, бидейки на двайсет и пет години, тя бе прехвърлила възрастта, в която една императорска дъщеря може да се смята за „добра партия“.

— Не плачи — прекъснах я рязко аз и взех едно от спонтанните си решения, които всеки път караха министрите ми да извъртат очи и да се сбръчкват от тревога. — Ще назнача Карл за наместник в Нидерландия, тогава никой не може да възрази да се ожените най-после.

— Ами мама?

— Ще проумее, че Карл е прекрасен мъж за теб. В крайна сметка и във вените на Франц тече същата кръв.

— Резерл! Ваше Величество...

Мария Ана заподсмърча като племенницата си Мариана, когато любимият ѝ татко я подхвърляше във въздуха, а аз се засмях. Защо всъщност се бях колебала толкова дълго? Защото деверът ми понякога беше циничен, пренебрежителен и егоистичен? Защото се страхувах, че ще обижда сестра ми? Но не я ли болеше още повече от мисълта да остане сама? Да се лишава от любовта, нежността, близостта, които ми даваше съвместният живот с Франц?

Станах от стола зад бюрото и прегърнах трогнатата си сестра.

— Горещо се надявам да бъдеш щастлива с него. Толкова щастлива, колкото сме ние с Франсоа — пожелах ѝ от все сърце аз.

Мария Ана беше така смаяна, че не ѝ достигаха думите.

— Искам да... Кълна ти се, че ще спечелиш един истински брат, който ще ти бъде още по-предан, отколкото досега.

Прехапах устни. Карл и без това си позволяваше прекалено големи свободи в качеството си на девер и пълководец. Ако го наречех брат, щях да се сдобия с още един мъж, който въз основа на семейното си положение ще се смята в правото си да ми дава непоискани съвети.

— Кога ще му пишеш? — Гласът на Мария Ана нахлу в противоречивите ми мисли. — Още днес? По бърз куриер? Може ли да добавя и едно писъмце от мен? Кога ще е венчавката? Как...

— Стоп! Моля те, спри. — По-трудно ми беше да прекъсна сестра си, отколкото Кевенхюлер, когато ме посвещаваше в заплетените тънкости на испанския дворцов етикет. — Всичко по реда си. Имам и друго за вършене освен да планирам сватбата на сестра си.

— Така ли? — В ъгълчето на устата на Мария Ана се появи упорита бръчица, която издаваше на всички, които я познаваха, колко е ядосана. Отстъпи крачка встрани и се взря в купчината книжа върху писалището ми. Дори взе някакъв документ и прочете отгоре-отгоре съдържанието му, преди да коментира със сбърчен нос: — Какво е това? Домакински бюджет? Откога се интересуваш колко харчат дворцовите готвачи за дърва за горене?

— Интересувам се от още много неща — въздъхнах, защото логичният ми опит да огранича разходите на двореца поради пълна липса на пари се оказваше кажи-речи непосилен. — Известно ли ти е, че всяка придворна дама поръчва на ден по шест кани вино от дворцовата изба? Можеш ли да си представиш колко вино прави това за година и колко струва?

— Нямам идея — обърка се сестра ми. — Но сигурно открай време е било така...

— Да, и открай време нашата леля, вдовицата на императора, получава ежедневно питие

за заспиване под формата на дванайсет кани унгарско вино — възмутих се аз. — Сигурна съм, че в действителност не изпива и половината от това количество. Останалото се продава от нейните лакеи, както постъпват и придворните дами. Никоя не изпива шест кани вино на ден, но всички въртят търговийка на мой гръб.

— И какво ще направиш?

— Ще сложа край на това безумие! Край на прахосничеството! Не можеш да си представиш как се разраства една-единствена глупост в двореца, след като се повтори от няколко души. Щом съм готова да продам императорските ловни стопанства, разкошните карети и коне, за да се сдобием с пари, значи мога да изисквам от придворните да си наложат ограничения.

— Ще продадеш ловните стопанства? — ужасено се ококори Мария Ана. — Това обаче никак няма да се хареса на Франц. Не помниш ли как се разсърди, когато нареди да избият дивеча?

Колкото и да обичах сестра си, не възнамерявах да обсъждам Франц с нея. Знаех, че е права. Въпреки това нямах избор. Държавната и военната каса си приличаха по едно — бяха повече или по-малко празни.

— За всички нас е по-важно войниците ни да имат храна и годни оръжия, за да защитават страната — сопнах й се аз. — И Франсоа ще го разбере.

— Сигурна ли си?

Не, не бях сигурна, но запазих съмненията за себе си. Франц се беше отдръпнал от мен по един извънредно странен начин. Е, да, беше чаровен и любезен, след раждането на Мариана бяхме подновили обичайния си съпружески живот, но понякога ми се струваше, че крие мислите си. Държеше ме в прегръдките си и въпреки това имах чувството, че е безкрайно далеч от мен.

— Разбира се, че съм сигурна — нагъртих аз. — А сега ще ме извиниш, господин фон Бартенщайн чака.

Нещо в тона ми възпря сестра ми от по-нататъшни възражения. Тя се измъкна от стаята с лице към вратата и с гръб към мен, без да се съобразява с етикета. Не защото отказваше да ми даде доказателство за любезност, а защото явно я бях объркала докрай. Напоследък това ми се удаваше с много хора.

В деня, когато ерцхерцогиня Мария Ана Австрийска и Карл Александър Лотарингски встъпиха в брак, снегът се сипеше на парцали и покриваше покривите на „Хофбург“ и Виена с девствена белота. Календарът показваше 7 януари 1744 година. Настоях лично да отведа сестра си до нейния съпруг. Докато крачехме по Августинския пасаж към църквата, пред чийто олтар ни очакваше младоженецът в княжески одежди, тя трепереше от надежда и вълнение.

Деверът ми Карл осъзнаваше в пълна степен значението на това бракосъчетание. Подозирах, че беше много по-жаден за слава и от Франц. Погледнех ли обаче моята поруменяла от щастие сестра, се убеждавах, че съм постъпила правилно. Приличаше на приказна зимна принцеса в робата си от бяла коприна със сребриста бродерия и дантелена гарнитура, с искрящи диаманти в косата и с очи, сияещи като сини сапфири. Нейното „да“ прозвуча меко и нежно, това на Карл — мъжествено и самоуверено.

В крайна сметка майка ни бе принудена да се съгласи с този брак, който така й се искаше да осуети. Не се скарахме, когато й съобщих решението си, но се сбогувахме доста хладно, а благопожеланията й към Мария Ана бяха лишени от каквато и да била сърдечност.

Беше се примирила с намаляващото си влияние, но в подобни случаи личеше колко тъгува по миналото.

Тогава не можех да я разбера. Днес знам как вероятно се е чувствала. Една стара жена, чиято способност на правилна преценка младите отричат. Една болна жена, която копнее да вижда своите дъщери около себе си. Една самотна жена, която търси утеха в молитвите, защото вече е изразходвала своя дял от житейско щастие. Колко съм заприличала на покойната императрица Елизабет Кристина, твоята скъпа тъща, *mon veu*.

През този януари беше стегнал голям студ, така че сватбата, насрочена преди карнавала, беше повод за куп тържества. Нелепи разправии предхождаха сватбената опера в чест на младоженците, която се представяше в Леополдинския дворецов театър.

През есента маестро Пиетро Метастазіо беше написал либретото на „L'Ipemestra“, а Йохан Адолф фон Хасе бе композирал музиката към него. Действие след действие те ме запознаваха с творбата, създадена по моя поръчка, и аз бях във възторг от резултата. Ролята на Иперместра ми беше легнала на сърцето. Какви прекрасни арии! Спонтанно казах на Метастазіо, който поставяше спектакъла, че ще го удостоя с честта да участвам.

Ала още първите репетиции за моето грижливо планирано изпълнение в чест на сестра ми и нейния съпруг разтърсиха двореца из основи. Кралицата да се изявява като певица в опера? Нечувано! В Париж може да е обичайно кралят да участва в постановка на дворецовия балет, обаче във Виена светът се сгромолясваше, ако владетелката посмееше да направи нещо друго освен да управлява и да ражда деца.

— Колко жалко — изплаках мъката си пред Франц Стефан. — Ето че ми отнемат и тази радост. А аз толкова обичам да пея...

— Нали и без това сте винаги в центъра на вниманието и на аплодисментите, светлейша съпруго? — отвърна Франц. — Не зависите от ръкоплясканията на някакво си сценично представление.

— Питам се защо една владетелка да няма право да се явява *en spectacle*^[34] — промърморих аз. — Знаете, че имам хубав глас. Навремето ме аплодираха не само защото искаха да се докарат пред дъщерята на императора.

— Ще празнуваме сватбата на Вашата сестра. Позволете на Мария Ана да бъде център на одобрение и внимание през тези 2 дни. Отстъпете крачка назад заради нея, *ma chere*^[35].

— Как звучи само, сякаш постоянно се тикам напред...

Той не ме разбираше, видях го по израза на очите му. Дали да се впускам в обяснения? Само за да възникнат нови недоразумения?

Не държах да подчертавам собствената си важност, исках да съживя малкия остатък от моята младост, от моята свобода. Да възкресе спомена за необременената принцеса, която срещаше затруднения единствено в постигането на бисерна колоратура и имаше само едно желание: да получи аплодисменти от своя обожаем Франсоа. Упрекът му показваше, че си няма понятие какво ме вълнува. Дали беше престанал да чете в главата и в сърцето ми? А как стоеше въпросът с моите собствени способности да чета зад свъсеното му чело и напудрената бяла перука? Май и тук нещата не бяха цветущи, принудена бях да призная пред себе си аз. Тукатси взех твърдото решение да променя това. Сватбените тържества предлагаха много възможности да прекарваме по цели дни заедно.

На тържествената премиера на „L'Ipemestra“ в дворецовия театър хвърлях изпитателни погледи наляво-надясно, защото Франц вече не седеше два реда зад мен. Той беше моят

съуправител и церемониалът най-после го поставяше редом с мен. Под разкошния кафяв кадифен жакет, който носеше по този повод, личеше, че талията му се бе поналяла. Годишките бяха придали известна небрежност на поведението и движенията му, която противоречеше на моя темперамент. Държеше се, сякаш притежава всичкото време на света и не желае да се хаби излишно, за да се възползва от него.

Освен това ми направи впечатление, че очите му бяха насочени не към сцената, а към публиката. Неволно потърсих целта на тези погледи. Какво приковаваше така вниманието му? Не открих нищо освен младата графиня Колоредо. Изящната, хубавка главица със сребристи напудрени къдрици действително представляваше приятна гледка, както и тържествената ѝ рокля, отличаваща се с безупречна елегантност. Тъмнозелена тежка коприна, над която бухналите ръкави от бяла дантела се открояваха като цветя върху горска поляна. Около шията ѝ бе омотана закачлива панделка от розова коприна, а в средата на фльонгата, завързана на гърлото, се поклащаше бяла като алабастр перла във формата на капка. Извънредно провокативно насочване към изкусителното деколте, напълно изложено на показ под цялата тази украса.

Франц се усмихна замечтано и в същия момент ме прониза острата, мъчителна светкавица на абсолютната ревност. Очевидно беше, че той харесва графинята. Операта, на която толкова бях държала преди, профуча покрай ушите ми; с мъка запазих що-годе ведро физиономия.

Веднъж нападнала ме, болестта на име ревност се засилваше с всеки изминал час. При всички празнични поводи през тези дни се хващах как търся с поглед красивата графиня. Тя се надуваше от комплиментите на двора като хубав паун, многозначително размахваше ветрилото си и час подир час се превръщаше във все по-голям трън в моите очи. При лотарията за голямото пътуване с шейни пък сякаш самият Дявол се бе намесил и подредил картите. Не можех да си обясня по друг начин факта, че тя се настани точно в шейната на моя извънредно възрадващ Франц.

Загърната в кожи, в чиито копринени дълбини проблясваха бижута, тя беше твърде далече, за да разбере думите, които размени с него. Във всеки случай той се поклони, засмян до ушите, и стисна здраво юздите на впрегнатия в шейната, украсен с пера и звънчета кон, който риеше с копита и нетърпеливо чакаше да потеглят. Франц управляваше шейната по спортен маниер, застанал зад дамата си, докато по-възрастните господа предпочитаха седалките.

Досега ми допаднаше, че в нашите тесни шейни има място само за една-единствена дама. В този ден обаче при тази гледка ми идваше да откажа планирания излет до „Лаксенбург“. Невъзможно — всички стояха в готовност и чакаха моя знак. Както гостите, така и виенчани — те обичаха спектакъла, когато обитателите на двореца минаваха с шейните си по градските улици и се отправяха към провинцията, съпровождани от бързоходци, тръбачи и въоръжена охрана. Още преди дни бяха затворили пътя за каруци, ездачи и карета, така че плазовете да летят по безупречната снежна покривка, а ето че сега...

— Ваше Величество? — дискретно се прокашля маршал Кевенхюлер, за да ми напомни за дълга ми.

— Вие дайте знак за тръгване — заповядах по-рязко от обикновено. Денят ми беше съсипан, преди да съм го изживяла докрай.

— Не мога да го понеса! — споделих с графиня Фукс нещастиято си аз, сякаш голото ми подозрение беше достатъчно доказателство за изневяра. — Как може да ми причини това?

Какво има тази персона, което аз нямам? Да не съм погрознила? Или надебеляла?

— Света Богородице — задъха се от възмущение Лисичката. — Погледнете в огледалото, Ваше Величество. Никога не сте изглеждали по-лъчезарна и по-красива. Нямаме причини за тревога. Негово Кралско Височество ви е верен и предан.

Слаба утеха. Знаех как искряха очите на Франц, когато харесваше нещо. Щом се увереше, че не го наблюдавам, той започваше да хвърля нежни погледи на графинята.

— Знам, че повечето брачни двойки в двореца не държат на верността. Имитират разпуснатия френски начин на живот, за да не ги сметнат за старомодни и ограничени. Може би той иска да следва тази мода.

Лисичката продължи да упорства.

— Повярвайте ми, няма друг човек, който да ви е така предан и да ви обича повече. Само дето понякога силно го затруднявате да го покаже. Не бива да бъркате нежната кротост на характера му със слабост. Кога за последен път го попитахте за мнението му? Кога пожелахте помощта му? Един мъж иска не само да бъде обичан, иска да бъде и уважаван.

Как умееше тази жена да ме укорява, без да ми казва направо, че съм допуснала грешка. Дали беше права? В последно време наистина често не си правех труда да обсъждам всичко с моя съуправител. Костваше прекалено много време, а трябваше да се свършат безкрайно много неща. Ако дискутирахме всяка подробност, превръщането на планове в дела щеше да трае още по-дълго. Само по тази причина често вземах решенията си сама и набързо.

— Искате да кажете, че той ми показва обожанието си, като позволява на Колоредо да му се хвърли на врата? — настръхнах аз.

— Всеки мъж харесва, когато жената се домогва до него, Тереза — въздъхна някогашната ми „ая“. — Той се ласкае, че му се възхищават. Забравете кралицата и нейната власт, когато става въпрос за личния живот. Покажете на Франц, че сте неговата предана, любеща съпруга.

— И защо точно аз да се показвам като любеща? — продължих да упорствам. — Не аз съм допуснала грешка. Изобщо не бих имала време да правя мили очи на други мъже.

— Очевидно не намирате време и да очаровате собствения си мъж — спокойно отвърна тя.

Тук сложих точка на разговора, а и тя не настоя да го продължим. Както винаги беше уверена в думите си. Четири дни по-късно на големия маскен бал в Зимната школа по езда получих възможността да осъществя добрите си намерения. Почти докарах до отчаяние придворните си дами, докато най-сетне си избрах костюм, който подчертаваше предимствата ми и ме удовлетворяваше.

Изисканата рокля се състоеше от безброй пластове светло-синя коприна и най-фини светлосини воали. Всяко движение трябваше да създава впечатлението за блещукането на течаща вода. В разрез с царящата мода се въздържах да напудря русите си коси, само пожелах да украсят къдриците ми с диаманти, сапфири и сини панделки. Когато влязох в Зимната школа по езда, заобиколена от дамите си, всички на мига ме познаха въпреки маската, а сред гостите се понесе шепот.

Явното възхищение ми се отрази добре. Все още можех да се меря с всяка графиня, баронеса или контеса. Вярно, след шест раждания талията ми не беше тънка като на младата Тереза, затова пък разполагах с голям коз — великолепно деколте, което изложих на показ по-предизвикателно от всякога. То направи такова впечатление на Франц, че когато се запъти към мен, той едва не се спъна в обувките си с катарамии, обсипани със скъпоценни камъни.

— Не е ли твърде провокативно, *ma chere*? — промърмори с дрезгав глас, навеждайки се над ръката ми, която целува по-дълго от друг път.

— Не виждам нищо осъдително, щом радва окото на моя съпруг — отвърнах уж мимоходом, сякаш ме е попитал дали е прилично да се пишат неучтиви писма на пруска Фридрих.

— Права сте, както винаги — подсмихна се той и очарован додаде: — Може ли да покана на менует богинята на морето?

На този празник нямах проблем да вържа към себе си моя Франц, почитателя на красотата. Той ме засипваше с комплименти, докато се въртахме в отмерените стъпки на менуета. Макар в Зимната школа по езда да имаше близо осем хиляди маскирани гости, за мен бяха важни само двама души: Франц Стефан Лотарингски, който сякаш искаше час по-скоро да ме дръпне в най-близкото сепаре, и графиня Колоредо. Тя носеше костюм на пастирка и се мъчеше да скрие разочарованието си зад пресилена веселост. Подлизурковците, които през последните дни я следваха по петите, изчезнаха сякаш с магическа пръчица. Наистина ли си бе въобразявала, че може да спечели дуела за сърцето на моя лотарингски принц?

Не възнамерявах да седя със скръстени ръце, ако с възрастта той наистина започнеше да клони към непостоянство. Реших занаяпред да следя по-зорко и Франц, и красивите придворни дами. Никакви дамички в свитата ми, които не умеят да различават кои мъже са табу за тях. „Не навирай най-апетитните хапки в очите на гладните!“ — казах си аз. Дискретно разпоредих графиня Колоредо да изчезне от списъците на специалните гости, канени по частни поводи в двореца.

На следващата разходка, която ни отведе в „Шьонбрун“, седях в шейната на Франц и се радвах както на хладния вятър, който биеше в лицето ми, така и на факта, че графиня Колоредо си седи във Виена и се изяжда от яд, задето е изпаднала в немилост. Беше си въобразила, че не може да бъде упреквана в нищо, понеже, видите ли, е съпруга на министър.

В „Шьонбрун“ гостите получиха закуска, а аз имах разговор с моя архитект. През зимата работата по двореца, естествено, бе преместена вътре, и аз напълно одобрих предложението на Пакаси да създаде Голяма и Малка галерия, които при нужда да бъдат съединявани, вместо обичайната голяма тържествена зала. Сега за първи път видях помещенията, които в момента украсявах, и бях възхитена от точността, с която бе уцелил вкуса ми.

— Харесва ми, че сте оформили Малката галерия като място за нашите семейни празници — похвалих архитекта аз. — Тук, сред природата, ще си живеем добре, само да стане готово всичко.

Следобед се върнахме в града, докато беше още светло. За вечерта бе предвиден поредният маскен бал. Макар в този период да не се придържах строго към часовия си график, аз не изпусках от очи задачите, произтичащи от длъжността ми. Непринудените забавления предоставяха добра възможност да повлияя в мой интерес на един или друг посланик. Така показвах и на приятели, и на врагове, че военните конфликти, колкото и ожесточени да са те, не помрачават нашето всекидневие. Всички тези празненства, приеми, излети и тържества доказваха на моите поданици, че нямат причина за тревога. Тяхната владетелка държеше всичко под контрол.

За щастие само аз и министрите ми бяхме наясно с проблемите и неволите, определящи дните ми. Устоите на императорската власт бяха заплашени от рухване. От една страна, трябваше да подсигурирам границите; от друга обаче, администрацията и управлението спешно

се нуждаеха от нови концепции; ситуацията в армията и в правосъдието беше трагична. Нехайството и бюрокрацията, установили се през годините, пречеха на смислената работа. Колкото по-скоро намерех време да отстраня тези грешки, толкова по-скоро щях да се надявам многобройните ми страни и народи да заживеят в благоденствие и мир.

В последните часове на карнавала отново ме връхлетя ревността. Нашите гости се забавляваха с пълна сила, преоблечени под мотото „Арлекин и Арлекина“, сякаш живееха единствено за този карнавал. Дрехите се различаваха само по цвят и индивидуална украса. И за да затруднят още повече избора на кавалерите, всички дами се бяха събрали в стая от покоите на майка ми, осветявана от една-единствена свещ.

Под най-строг контрол в помещението всеки път се въвеждаше само един мъж. Той трябваше да си хване някоя дама в мрака и незабавно да я отведе в Балната зала на „Хофбург“. Едва там, на светлината на стотици свещи, имаше право да огледа избора си. Тя беше негова дама до края на карнавала.

Колкото и да се бях надявала на таланта на Франц да ме открие измежду всичките Арлекини, граф Шлик се оказа по-бърз. Той ме хвана за ръка и аз бях принудена да се подчиня на правилата, които сама бях създала за този празник.

След дворцовия бал двойките за вечерта продължиха с танци до зори в „Брашнарската яма“.

— Трябва да сме благодарни на Нейно Величество, задето позволи през този сезон маскените балове да продължават и след един през нощта, не смятате ли, красива Арлекина? — пошегува се граф Шлик, сякаш нямаше представа кой се крие под маската ми, и ме завъртя шеметно в ритъма на курантата ^[36]

— Може би и Нейно Величество обича да танцува — малко неохотно отвърнах аз, макар да ми идваше да добавя: „Но най-вече със собствения си мъж.“

За мое неудоволствие той тъкмо водеше една от най-красивите ми придворни дами в стъпките и фигурите на същия танц. Познах го по широките рамене и леко приведената поза, която винаги създаваше впечатлението, че проявява особен интерес към всяка казана дума. Не знаех коя е дамата. Затова пък горещото убождане на ревността този път ми беше познато. То ме споходи още веднъж при последвалата игра на карти в моя кабинет.

Пристрастеността ми към „фараон“, която играехме най-често, отстъпи на заден план, понеже не съумях да се концентрирам върху картите. Франц държеше „банката“ — много го биваше да управлява залозите на отделните играчи. Приемаше и изплащаше сумите. Нямаше измами, нито грешни пресмятания, щом той се разпореждаше с „банката“.

Първоначално си обяснявах всеобщия интерес на моите партньорки, когато се навеждаха към „банкера“, с високите суми, разменящи собственика си в хода на играта. Но изведнъж ме заглождиха съмнения. Не беше ли това просто удобен повод да покажат хубавото си деколте на Франц? Дали очарованата усмивка, съпровождаща всеки път тези движения, наистина оценяваше само способността му да смята бързо и точно?

Загубих следващата игра, а също и всякакво настроение.

— Не ти ли е добре, Тереза? — загрижено попита Франц, когато най-сетне се отървахме от всички придворни и се озовахме в покоите си. — Като че ли карнавалът не ти беше забавен както обикновено?

— Затова пък ти се забавляваше до насита, *n'est-ce pas, mon vieux?* ^[37] — предизвикателно отвърнах аз.

Франц се стъписа и вдигна вежди.

— Знаеш, че най-много се радвам, когато сме заедно. Когато високоуважаваните ти министри не са налице, за да те отвлекат от мен — каза той с онази непринуденост, която иначе така ми харесваше у него.

Днес обаче тя ме вбеси.

— Както изглежда, радваш се и когато флиртуваш с графиня Колоредо или се занаяш с моите дами — изсъсках аз. Всичките ми добри намерения за търпение и дипломатичност се провалиха, пометени от възмущението ми.

— Значи на теб се дължи решението клетата графиня да бъде зачеркната от списъка на поканените. Как можа да я отблъснеш така?

— Нима трябва да позволявам на тази дамичка да ти прави мили очи?

— Нямам нужда от гувернантка, Тереза — хладно напомни Франц. — И сам знам какво върша.

— Нали видях! — Гласът ми ставаше все по-висок и писклив. — Не можеше да откъснеш поглед от деколтето ѝ. А докато играехме на карти, пак зяпаше повече в деколтетата, отколкото в картите.

— В какво ме обвинявате всъщност, светлейша съпруго?

Щом Франц преминаваше към официалния тон, значи се бе ядосал. И аз се ядосах. Колкото повече се правеше на ни лук ял, ни лук мирисал, толкова повече се вбесявах.

— Ти вече не ме обичаш! — изтърсих аз, прибягвайки до най-стария укор на света.

Изведнъж се изправихме един срещу друг като чужди. Уплаших се, но не исках да го призная пред себе си.

— Вие сте моята съпруга, майката на моите деца — тихо, но натъртено отвърна той.

Темпераментите ни не биха могли да са по-различни.

Той притихваше, все повече се затваряше в черупката си. Аз виках все по-силно и едва се сдържах да не хвърля нещо по стената.

— Това не е отговор на моя въпрос — креснах, на път да избухна в сълзи. — Не те попитах за положението си, попитах те за твоята любов!

— Тя си има определени граници, особено когато ми правите сцени като тази, мадам — студено изрече той.

— Франсоа...

Той излезе от стаята. Без жакет, само по риза и гащи до коленете. Всеки щеше да разбере по вида му, че идва от спалнята ни и че бяга от мен. Какво унижение! Утре щеше да знае цял „Хофбург“, а малко след това вероятно и цяла Европа.

Гневът ми отлетя като пушилка. Изтичах до вратата, отворих я рязко и го видях да посяга към дръжката. Погледите ни се срещнаха. Моят — гузен, неговият — раздразнен и леко примирен. В наивността си изтълкувах това като разкаяние.

— Тереза...

— Франсоа...

В първия момент и двамата не знаехме какво да кажем. Нарече ме Тереза, а не Резерл — значи очакваше извинение, колкото и да беше готов да се сдобрим.

— Не си отивай — умолително се вкопчих в ръката му и усетих как настръхна. — Излизам извън кожата си, защото те обичам. Ревността ще ме съсипе.

Върна се и внимателно затвори вратата — и той като мен беше наясно, че в двореца отвсякъде дебнат любопитни очи.

— Би било добре моята светлейша съпруга да има малко повече доверие на съпруга си — тъжно каза той. — Не съм ви дал и най-малкия повод за съмнение във верността ми. Винаги ще бъда ваш.

— Знам, че понякога действам прибързано. — Не намирах друга вина в себе си. Нали все пак бях видяла как гледаше Колоредо. — Недостатък, за който ме укоряваха още Лисичката и учителите ми. Би трябвало да съм го превъзмогнала полека-лека. Може би се държа така, защото сърцето ми е преизпълнено от теб, откакто те видях за първи път като петгодишна.

Липсата на смирение в думите си компенсирах с безмълвни ласки. Той никога не се сърдеше дълго, когато атакувах с нежности коректното му, сковано държане. Какъв късмет, че между двама ни съществуваше толкова силно физическо привличане. То превръщаше всяко сдобряване в истински празник.

Виена, март 1744 — Франкфурт, октомври 1745

година

„Би изглеждало като дълнопробна комедия“

— Какво чувам, Мариана? Не внимаваши в уроците и огорчаваши учителите си?

— Скучно е, мамо — предизвикателно отвърна петгодишната ми дъщеря. Гледаше ме с такива безизразни очи, че не посмях да предположа дали е откровена, или просто нахална. Голямата ми дъщеря беше странно създание, лишено от всякакъв чар или детинско кокетство. Пред мен стоеше малка, преждевременно пораснала персона, изискваща да се съобразяват с нея.

— Не е важно дали ти е скучно, или не, Мариана — продължих с подобаваща строгост аз. — Най-важното във възпитанието на една ерцхерцогиня е да се научи на набожност и послушание. Очаквам занапред да не ядосваш учителите си, млада госпожице.

— Ама всичко е адски скучно, мамо — повтори тя възмутителното си твърдение. — Защо да чета отново и отново един и същ псалм, след като го наизустявам още от първия път? През това време мога да рисувам или да музицирам.

— Искаш сама да определяш какво и колко да учиш? Що за нова мода? Освен това е крайно неприлично да се хвалиш със способностите си. Липсва ти девическа скромност и християнско смирение.

— На Йозеф как не му дават уроци — дръзко възрази Мариана.

Под красивия ѝ кринолин се чу тих, издайнически звук — дъщеря ми тропна с крак. Откъде се вземаше това своенравие?

Помъчих се да овладее възмущението си и да ѝ дам пример за самообладание.

— Йозеф е още малък за учене — опитах се да ѝ обясня аз. — Освен това е момче и престолонаследник.

Още докато произнасях тези думи, тясното детско личице с остър нос и почти невидими устни се разкри в гримаса, изобразяваща отвращение.

— Що за фасони?

Тя веднага разбра какво имах предвид — все пак беше умно дете.

— И кое му е толкова специалното, като е момче и престолонаследник, мамо? — предизвикателно попита тя. — Аз съм най-голямата. Но когато посещавате детската стая, вие се интересувате само от Йозеф. Със сестрите ми сме длъжни да изчакаме, докато го поздравите, а после почти не ви остава време да прегърнете и нас.

— Нямаши право да... — с огромно усилие на волята преглътнах края на изречението и подзех наново. За първи път ми се случваше да чувам подобна остра критика от собствената си дъщеря. — Да не би да ме упрекваш, дете?

— Не е справедливо — непокорно изграчи тя.

— Един ден твоят брат Йозеф ще стане крал и император на тази империя, затова му се полага специално внимание — отвърнах на упрека ѝ с тон, който иначе използвах само в кореспонденцията си с пруския крал. Това оставаше — едно невръстно момиченце да ме поучава как да се отнасям с децата си.

— Но аз съм по-голяма от Йозеф.

— Ти си момиче, много дръзко при това.

— Момчетата по-малко ли струват от момчетата?

Изненадващ въпрос! В мой личен интерес беше да не сбъркам отговора. Как се бях надявала да намеря при децата си кратък отдых, спокойствие и мир. Оказа се, че съм се заблуждавала.

Революцията, която невръстната Мариана бе на път да разпали, изискваше незабавна намеса.

Очевидно беше време малката да получи собствен апартамент, какъвто се полагаше на всеки член на семейството ми от пет години нагоре. А вероятно имаше нужда и от подходяща бавачка, която да се справя с огромното ѝ своенравие и нереалното ѝ самочувствие.

— Сама ще определиш колко струваш, дъще моя — сериозно подзех аз, сякаш говорех с доста по-голямо момиче. — Ако държиш да си останеш глупаво, безмозъчно същество, което бяга от уроците и ядосва учителите си, няма да струваш и колкото някой чистач на лампи в „Хофбург“. Ако обаче искаш да имаш собствен апартамент и да бъдеш третирана като разумно момиче от най-благороден род, ще внимаваш повече не само в часовете по религия, но и на всички останали уроци. Разбрахме ли се?

Внезапна искрица на интерес припламна в безжизнените сиво-сини очи, върху личицето ѝ изгря усмивка, която неочаквано я разхубави.

— Това значи ли, че повече няма да делея детската стая с другите? — оживи се тя. — За това съм готова да си претърпя главата със знания, мамо! Но само ако продължавате да ме посещавате често и да разговаряте с мен.

В думите ѝ долових настойчива молба за внимание и обич, затова си затворих очите за ултимативния тон, с който бяха изречени.

Обичах всичките си деца, включително и тази опърничава, бледа персона с буен нрав. Моментът не беше подходящ да ѝ го кажа.

— Обещавате ли ми, мамо? — Малката ѝ ръка ме дърпаше за полата и не желаше да се задоволи с мълчанието ми.

— Разбира се, че ще те посещавам и ще те държа под око, Мариана. — Освободих дрехата си от енергичните пръстчета. — Колкото си по-послушна, толкова повече ще се радвам да го правя. Няма да търпя своенравието на нито едно от децата си.

Целунах я и най-после се обърнах към сина си, който вече се клатушкаше наоколо на собствените си яки крачета и — както ми разказаха — даваше признаци за формирането на забележителен характер. Наред с първите срички, които, естествено, се отнасяха до дойката му, любимата му фраза беше ултимативното „не искам пък“. Все едно дали се отнасяше за дрехите, които не желаше да облече, или за ястията, които не му бяха вкусни.

— Не може да се съобразяваме с тези прищевки — казах на граф Батиани, отговарящ за възпитанието на Йозеф. — Не забравяйте нито за миг, че подготвяте бъдещия император, драги графе. Отговорността е голяма.

Затова пък двете малки момиченца, още в люлките, не ми създаваха никакви проблеми. Моят чаровна Мими, както всички наричаха Мария Кристина, и малката Мария Елизабет, на която викахме Лизел. Още ненавършила годинка, тя оцеля през първите месеци въпреки крехкото си и уязвимо здраве и обещаваха да стане особено мило момиченце. Още отсега имаше чудно красива усмивка, която размекваше баща ѝ и повдигаше и моето настроение.

Колко жалко, че Мариана бе лишена от този бликащ чар. Тя все още стоеше като паметник до Мими. Твърде бледа, с лоша стойка, прегърбена и с непохватни движения, за

които лекарите не намираха причина, както и за безбройните ѝ, повтарящи се болести. Налагаше се да я държа под око.

Малко време ми оставаше за това обаче, защото всекидневието изискваше цялото ми внимание. Нашите войски още бяха край Рейн и Карл настояваше да укрепим завоюваните позиции. Не можех да го упреквам, задето искаше час по-скоро да се установи в резиденцията си в Брюксел заедно със своята съпруга. Наместничеството в Нидерландия щеше най-после да му даде властта, за която винаги бе завиждал на брат си.

С тежко сърце му дадох исканото позволение, защото то означаваше да се сбогувам със сестра си. Разбира се, тя щеше да придружи Карл, за да управлява домакинството му. Тази перспектива облекчаваше раздялата ѝ с Виена, докато аз с мъка криех сълзите си.

— Ще ми пишеш редовно, обещава ли? — помоли ме Мария Ана. — Искам да знам всичко, даже да го смяташ за маловажно.

— Обещавам ти, сестро. Моля те, пази се в Брюксел и незабавно ми съобщи, щом забременееш.

Нетърпението, с което сестра ми се надяваше да зачене първото си дете, можеше да се сравни само с очакването ѝ най-сетне да свие собствено гнездо с Карл. Болеше ме, задето се разделяхме, и до тържеството за двацет и седмия ми рожден ден през май все още не можех да свикна с мисълта, че е заминала.

През 1744 година моят рожден ден съвпадна с Възнесение Христово, затова празненствата трябваше да бъдат изтеглени с един ден напред. Смесването на църковни и светски празници противоречеше на добрите нрави.

Макар да не ми се празнуваше, побързах да приключа със задълженията си, така че следобед да замина с антуража си за „Шьонбрун“. Светлият, просторен дворец подежда магически на потиснатото ми настроение. В шест часа в Малката огледална зала се състоя камерен концерт, заради който дори майка ми се изкуши да излезе извън градските порти на Виена. Под диригентството на Йохан Адолф Хасе, забележителния капелмайстор от Дрезден, за нас италиански арии изпълниха неговата съпруга Фаустина Бордони и прочутият тенор Амореволе.

Прекрасните гласове се носеха из красивото помещение; освен любимите ми придворни дами концерта от съседната Зелена стая слушаха и главният дворецов управител Кевенхюлер и княз Ауерсперг. В това време моите мисли непрестанно се шураха насам-натам. Какво ми готвеше новата година от моя живот? Поредното дете? В момента не бях бременна. Очакваната с такъв копнеж гаранция за окончателен мир? Не смеех да повярвам в миролюбието на Фридрих Пруски. Божията милост за мен и любимите ми хора? Не беше ли дръзко да искам толкова много? Може би трябваше да съм по-скромна? Но кога ли скромността ми беше помогнала?

Аплодисментите за изпълнителите ме изтръгнаха от тези разсъждения; побързах да се присъединя към всеобщото въодушевление. Само майка ми забеляза, че умът ми е другаде, и бе наясно с причината.

— Не тъгувай, Тереза — тихо каза тя, така че да я чуя само аз. — Ти носиш сестра си в сърцето си, както аз винаги нося императора в моето сърце. Нито разстоянията, нито дори смъртта са в състояние да променят това. Не позволявай на раздялата да ти развали настроението, животът ни готви твърде много раздели.

Трудно ми беше да се усмихвам обаче, колкото и да се мъчех да се съобразя с маминото предупреждение. Голямата галерия на „Шьонбрун“ бе озарена от светлината на безброй

свещи, а в парка запалиха фенерите. Сто и трийсет гости очакваха този момент. Повечето — представители на висшата аристокрация, които искаха заедно с мен да танцуват в чест на поредния ми рожден ден. Сред тях имаше и една малка принцеса със зачервени бузи. Тя танкуваше малко непохватно, но пък много съсредоточено, с господин Фон Кевенхюлер, който имаше същото тържествено изражение като невръстната си партньорка.

Моята петгодишна Мариана явно се наслаждаваше на първата си публична изява като ерцхерцогиня. Беше в елегантна бална рокля с кринолин и дантелена гарнитура, каквито носеха всички други дами, а в напудрените ѝ с бяло коси блестяха скъпоценности. Същинска принцеса, макар и лишена от грация.

— Колко е хубава малката ни дъщеря — наведе се към ухото ми Франц, а бащинската му гордост ме накара тихо да изсумтя.

— Движенията ѝ са непохватни и е бледа като току-що варосана стена.

Той въздъхна.

— Да ви е направило впечатление, че винаги сте най-строга с онези, които най-много обичате, светлейша съпруго?

— Ако намекувате за разговора ни относно възлагането на армейско командване — прошепнах аз, без да свалям официалната усмивка от лицето си, — то моментът не е подходящ да го подновяваме отново, Франсоа. Ако наистина ме обичате, ще останете до мен и ще избягвате опасностите на войната. Стига ми, че прусакът и неговите съюзници ми откраднаха Силезия, не желая да загубя и съпруга си заради тях.

Лъгала се бях, ако бях вярвала, че по този начин съм спечелила противния спор за пълководската слава и късмета в битките. Не друг, а именно вероломният Фридрих от Берлин ме нападна в гръб. В края на май той официално се съюзи със самозвания германски император, лишен от страна, която да управлява, а също с княза на Пфалц и с този на Рейн-Хесен, уж водени от общата им загриженост за „състоянието на империята“. Само две седмици по-късно прусакът поднови алианса си с Франция и на 10 август 1744 година нахлу в Бохемия, без да обявява война. Точно сега, когато голямата част от моите войски се намираше в Елзас под командването на Карл, вече бе прекосила Рейн и имаше идеални предпоставки за възвръщането на Лотарингия.

Несъмнено Фридрих се чувстваше застрашен от новата ни мощ. Той не искаше да чуе за сключеното преди две години в Берлин мирно споразумение. В средата на месеца беше пред вратите на Прага, а Франц имаше една-единствена цел: да поведе и спечели битката срещу някогашния си приятел.

— Бързо ще се присъединя към армията, там ще ти бъда по-полезен, отколкото във Виена — заяви той при пристигането на страховитата вест толкова екзалтирано, че в първия момент само го загледах ужасено.

— Незабавно ще заповядам да стегнат багажа и да приготвят екипажите — продължи, без да обръща внимание на смаяната ми физиономия. — Божията промисъл ще ни помогне да прогоним прусаците и от Силезия, и още по-далече. Този дявол трябва да бъде размазан с един удар и доведен до състояние, в което никога повече няма да представлява заплаха.

— Франсоа, *mon vieux*, моля ви, успокойте се. — Хванах го за ръката, за да му попреча да се втурне веднага навън. — Разбирам какво чувствате, и с мен е така. Ако не чаках отново дете, бих застанала лично начело на моите армии и бих дала на този предател да се разбере.

— Бездруго не е работа на жените да водят война — строго отвърна той. — Господ не ги е създал за това.

— Ако знаехте какви битки се водят ежедневно в детската стая и в кухнята, нямаше да подценявате така пълководските таланти на съпругата си — опитах се да обърна разговора на шега, ала той изобщо не ме слушаше.

— Позволете ми да напусна, Ваше Величество — изрече с такъв тон, сякаш вече лъскаше меча си.

— Не можеш да ми причиниш това — примолих му се на мекото виенско наречие аз. Вкопчих се в него с двете си ръце, а сълзите ми бяха колкото от тревога, толкова и от възмущение. — Трябва да останеш при мен. При мен и нашите деца, няма да позволя да се изложиш на опасност.

— В такъв случай не бих се наричал мъж, мадам — възнегодува той. — Нима трябва да се крия под фустите на моята съпруга, кралицата, докато врагът нахлува в Бохемия? Прекалено много искате от мен, Тереза! Да не смятате вашия съпруг за страхливец? Какво съм сторил, за да имате толкова ниско мнение за мен?

— Престанете да говорите глупости, Франсоа — избухнах аз, подвластна на буйния си темперамент. — Заповядам ви да останете във Виена! Аз съм кралицата, дължите ми подчинение. Трябва да ме послушате. Това е моята армия!

Лицето му се вкамени, тялото се вцепени.

Този път нямаше сдобряване; никое от иначе успешните ми средства не го възпря да наложи волята си. Оставаше ми само да изплаквам мъката си в дълги писма до Мария Ана в Брюксел. Сега и тя беше съпруга, та знаеше за какво говоря.

„Какво могат да постигнат ласките и сълзите след деветгодишен брак, макар съпругът ми да е най-добрият мъж на света?“, писах на сестра си, без да се стеснявам. „Накрая изпаднах в ярост, която поболя и двама ни. Преставам да се съпротивлявам, залъгвам се ден за ден с присъствието му и печеля време. Ако обаче все пак замине, или ще го последвам, или ще се оттегля в манастир.“

Личното ми нещастие и политическите неволи на тези седмици достигнаха печалната си кулминация, когато войските на Фридрих влязоха в Прага. Видях се принудена да изпратя спешно Рейнската армия в Бохемия и повярвах, че най-лошото е отминало, още повече че нито французите се впуснаха в преследването ѝ, нито прусаците напреднаха към Виена. Едно писмо от Брюксел ми показа, че не е така. Имаше по-лоши неща от загубени войни и спечелени битки.

На 2 октомври 1744 година любимата ми сестра започнала преждевременно да ражда. Дни наред изпитвала ужасни болки, преди на 6 октомври да роди мъртво дете, докато Карл се биеше за мен. Наложило се насила да извадят малкото момиченце от тялото на майката, ала било късно, за да спасят живота на Мария Ана. Спешно изпратих в Брюксел моя придворен лекар доктор Енгел, но не получих добри новини оттам. Напразни били усилията дори на уважавания нидерландски лекар Херард ван Свитен, до когото също изпроводих куриер с настоятелната молба да се погрижи за сестра ми.

Още на 26 ноември моите войници успяха отново да прогонят прусаците от Прага и дори продължиха настъплението към Силезия, но това не ме компенсира за съкрушителната вест от Нидерландия. По обед на 16 декември през годината, в началото на която се бе омъжила за своя любим Карл — брак, продължил едва единайсет месеца, обичната ми сестра Мария Ана почина в резиденцията си в Брюксел. Сама, заобиколена единствено от придворните си дами, без да получи дори утехата да се сбoguва със своя съпруг — нали Карл се сражаваше срещу прусаците.

Нямам думи да изразя мъката си, нито да опиша обзелата ме болка. Божията воля ме бе застигнала. Трябваше да се примиря с факта, че ми е отреден път, осеян с удари на съдбата, болка и сълзи. Дори Франц не успя да ме утеши, още повече пък, след като само дни покъсно и него го сполетя голяма мъка — поредното известие за смърт. Майка му, Елизабет Шарлота Орлеанска, си бе отишла от този свят. Макар никога да не бе простила на сина си, задето се бе отказал от Лотарингия, тя беше поредният високоуважаван член на фамилията, който изгубихме. Дворецът във Виена потъна в скръб.

— Човешката смърт не е повод за радост, дори покойникът да ни е бил враг.

Думите ми се сипеха като малки парченца лед върху министрите ми, които се възрадваха извънредно непристойно на новината, че императорът, обявил се за Карл VII, бе починал на 20 януари 1745 година, едва четирийсет и седем годишен. Животът му беше приключил в Мюнхен, където военният късмет на французите го бе принудил да се оттегли. Колкото да се бях ужасявала от войната, която баварецът донесе по моите земи, не исках да откажа съчувствието си на един покойник.

„Моето нещастие няма да ме напусне, докато не го напусна аз“, бил казал той — и излезе прав.

— Трябва да се избере нов император на Свещената Римска империя на германската нация — тържествено произнесе барон Фон Бартенщайн и се огледа. Накрая очите му се спряха на Франц, моя съуправител.

В настъпилата тишина Франц вдигна глава и отвърна на погледа му. В последно време съпругът ми рядко проявяваше признаци на внимание по време на заседанията на Тайния съвет. След последната ни ужасна кавга дори трагичните смъртни случаи не успяха да сринат стената от ледена невъзмутимост, с която се бе обградил.

— Да, наистина — промърморих аз и сложих закрилнически ръце върху корема си. Детето, което ме риташе и ми отвличаше вниманието, трябваше да се роди след броени дни. — Налага се да свикаме нашите съюзници. Синът на Карл Албрехт и негов наследник е само на осемнайсет години. Следва по дипломатически път да се вземе мнението му за евентуално сключване на мирен договор с Бавария и да се разбере за кого възнамерява да даде гласа си при предстоящия избор на император.

Ала преди да се вземе решение по баварските въпроси, в плановете ми се намеси друг младеж и настоя енергично за внимание и обич. Едва повярвах на ушите си, когато на първи февруари 1745 година главната ми придворна дама приветства новороденото с тихия възглас „Момче!“ и възторжено повтори:

— Момче, Ваше Величество. Вие родихте момче!

Този път наистина му дадохме името Карл. Нарекохме го Карл Йозеф в памет на баща ми. Втори принц за Хабсбургската династия. Сред ликуването за раждането му пролях сълзи на радост и скръб. В този момент чувствах Мария Ана ужасно близо до мен. Защо трябваше да умре? Защо единствена аз с такава лекота зачевах и дарявах живот?

Мариана, напротив, сбърчи остроносе си нос, когато й позволиха да види за първи път кърмачето. Притискаше се към баща си и не пускаше ръката му. Личеше си, че се страхува за неговата любов, а Франц се отнесе удивително сериозно към детинския жест на дъщеря ни.

След като не получи отговор на въпроса си „Нали ще обичаш новото си братче?“, той клекна, за да разгледа по-ясно изражението на лицето ѝ.

— Какво има, госпожице? Не знаеш ли дали обичаш малкото си братче?

— Той няма нужда от моята обич — отвърна тя. — Той е момче. На момчетата им е по-

добре. Искам и аз да бях момче.

— Щях да съжалявам, ако беше така — искрено я увери Франц. — Не желая да се лиша от която и да било от моите принцеси, камо ли пък от най-голямата.

— Наистина ли, татко?

— Разбира се, дъще. Обичам те от все сърце.

Мариана пребледня още повече, после страните ѝ пламнаха. Прегърна баща си толкова бурно, че едва не го повали.

— И аз ви обичам, татко — извика сподавено тя, полагайки явни усилия да се изрази по-добре. — Повече от всеки друг човек на света.

— И двете с теб обичаме татко, Мариана — намесих се аз, трогната от толкова страст.

На четири очи обаче предупредих Франц да не задоволява всички прищевки на малката.

— И без това е трудно дете, склонна е към своенравие. Не бива да я разглезваме.

— Според мен детето е умно — замислено отговори Франсоа. — Интересува се от невероятно много неща, дори ме помоли да я взема с мен на лов.

— Нали няма да го направите, Франсоа? Малките момичета изпадат в ужас, когато хората убиват животни за развлечение.

— А вие на колко години бяхте, когато баща ви за първи път ви заведе на лов?

— Никога не съм го харесвала... — отклоних се от директния отговор аз и избегнах погледа му. Ловът ми харесваше само защото в него участваше един специален принц от Лотарингия.

— Изглеждахте толкова очарователно в стегнатия си ловен костюм от зелен лоден, с орнаментираната пушка под мишница. — Явно спомените му потеглиха в същата посока като моите. — Една грациозна богиня Диана. Мариана ще бъде достойна последователка на своята красива майка.

Франц беше сляп по отношение на голямата си дъщеря. Нямах достатъчно време, за да разговарям с него за страстта му към лова и природата. Работата не търпеше отлагане. Трябваше да обърна внимание на депешите, пристигащи от Фюсен, където се водеха преговори с баварците.

Както изглеждаше, новият курфюрст на Бавария, Максимилиан III Йозеф, щеше да одобри моето предложение. Обещах да изтегля войниците си от неговите земи, така че да управлява в мир. От своя страна, той се отказваше от евентуални наследствени претенции към Хабсбургската династия, признаваше Прагматическата санкция и обещаваше да даде гласа си за Франц при предстоящия избор на император. На 22 април 1745 година бе подписан Фюсенският мир.

Важният избор на император обаче се състоя чак на 13 септември във Франкфурт. Цяло лято френските войски държаха под окупация града на Майн, докато австрийците напредваха застрашително към тях. В същото време трябваше да се наблюдава зорко фронтът в Бохемия, където деверът ми претърпя на 4 юни 1745 година тежко поражение от прусациите при Хоенфридберг; в Италия пък бурбоните влязоха в Парма. Опасността дебнеше от всички кътчета на моята империя. Накрая дори проумях, че няма да задържа Франц във Виена нито със сълзи, нито с молби или дипломатически тънкости.

Перспективата за императорската корона го хвърли в необичайна активност. Едва сега научих, че още преди три години бил написал меморандум на тема обновлението на имперската политика на Хабсбургите. Веднъж изборът му се беше провалил вече заради обстоятелството, че тосканските му земи се намираха извън империята. Това го бе навело на

идеята да превърне Лотарингия в имперска държава, която да е обвързана с личността на съответния император веднага щом бъде отнета обратно от французите. В началото на юли той се присъедини към армията и ме остави сама във Виена.

— Няма да ти липсвам — заяви на прощаване. — Твоите министри, децата, дворецът, всички ще се погрижат да нямаш време да тъгуваш.

Сякаш изпитваше облекчение, че оставя зад гърба си и Виена, и своята съпруга. Съответно и аз се сбогувах хладно.

Колко жалко, че по онова време бях твърде млада и твърде заета със себе си, за да разбера на какво си се надявал, *mon vieux*. Днес съм по-мъдра. През онези дни бях прекалено опиянена от собствената си власт, за да я споделя с друг човек, колкото и близък да ми е той. Какво абсурдно и егоистично нещо е сърцето!

Някогашната наследница, живяла все в изчаквателна позиция заради надеждата на родителите ѝ за престолонаследник, сега охраняваше ревниво своята власт. Изобщо не ѝ минаваше през ума да постави на заден план собствените си желания и да даде на своя съпруг не само титлата, но и фактическото съуправление. Искаше да царува сама; споменаваха мъжа ѝ в най-добрия случай когато тя, както през тези дни, съобщаваше на поданиците си, че очаква следващото си дете.

Междувременно французите се изтеглиха без кръвопролития от стария имперски град Франкфурт и отстъпиха на запад. Франц възприе това като лична победа, въпреки че истинска битка между враждуващите войски не се бе състояла. По-скоро Франция се беше отказала да се противопоставя на император от династията на Хабсбургите.

В секретните доклади, които получавах, се говореше за растящото възмущение на френския двор от изявленията и делата на пруския крал. Склонността на Фридрих да пуска саркастични забележки за всичко и всички не щадеше и съюзниците му във „Версай“. Към това се прибавяше обстоятелството, че френските войски бяха ограбили германските земи толкова жестоко, та вече не можеха да разчитат на подкрепа от там. Всички копнееха за мир и един император от династията Хабсбург-Лотарингия като че ли обещавахе да донесе този мир.

На 13 септември 1745 година немските курфюрсти се събраха в изборния параклис към катедралата „Свети Вартоломей“, за да свършат своето важно дело.

Пруският крал беше хвърлил цялото си влияние, за да попречи на кандидатурата на Франц, но единствено Пфалц се съюзи с него. Останалите седмина курфюрсти гласуваха и избраха Франц Стефан Лотарингски-Тоскански за нов император на Свещената Римска империя на германската нация. Тържествената коронация трябваше да се състои още на четвърти октомври, а бърз куриер незабавно донесе във Виена новината заедно с поканата за коронацията.

Вестта се разпространяваше с такава скорост, че когато след обяда отидох в покоите си за кратка почивка, заварих мами Фукс улисана в приготовления за път.

— Какво правите? — троснах се аз, защото не обичах да се вършат неща, които не съм разпоредила.

— Трябва да се дадат бижутата за почистване, щом решите кои диадеми ще носите на коронацията на императора, Ваше Величество — лъчезарно отвърна Лисичката. — Позволих си също да подбера мостри на платове за коронационната роба...

Тя млъкна, защото видя как вдигнах ръка и се навъсих.

— Не ми трябва коронационна роба, графиньо.

— Но защо?

— Защото няма да се коронясам заедно с императора, много просто.

— Няма да заминете за Франкфурт? — смая се тя. — Ама нали ще има двойна коронация!

— Ще замина за Франкфурт, но няма да има двойна коронация — обясних аз и се натъкнах на същото неразбиране както при моите министри.

— Императорът има нужда от вас, Ваше Величество.

— Всъщност той няма нужда от никого, с когото да сподели почестите през този ден. Няма да се коронясам и край!

Лисичката си замълча. За разлика от моите министри и съветници тя знаеше кога е безсмислено да ме разубеждава.

Затова пък Франц сякаш падна от небето, когато му съобщих, че не възнамерявам да бъда коронясана във Франкфурт редом с него за императрица на Свещената Римска империя на германската нация.

Поредният бърз куриер ми донесе едно от неговите накъдрени френски писма, които всеки път четях многократно, за да разгадая какво по-точно е искал да каже. Това задаваше почти възмутения въпрос: „Защо не искаш да бъдеш моята императрица?“ и завършваше с ултимативното настояване незабавно да тръгвам за Франкфурт.

„Аз съм твоя жена и това ми стига“, помъчих се в отговор да му обясня причините за решението си хем любезно, хем недвусмислено. „Ако не искаш да разбереш, по-добре изобщо да не идвам във Франкфурт, макар че това би ми причинило болка. Не желая да бъда коронясана в състоянието, в което се намирам сега.“

Франц прозря, че просто използвам бременността си като предлог, и се опита да упражни натиск върху мен с помощта на своите приятели.

— Трябва да вземете предвид и политическите последици от подобно решение, Ваше Величество — заяви от негово име дворцовият канцлер граф Улефелд. — Реномето на бъдещия император ще пострада, ако не проявите готовност да застанете като императрица редом с него. Стойността на австрийската династия ще се повиши, ако Ваше Величество бъде коронясана за императрица заедно със своя съпруг.

— Глупости, австрийската династия е достатъчно велика и могъща и със собствени сили — отхвърлих съображенията му аз. — Аз съм коронясана за крал на Унгария и за крал на Бохемия. Трудно, единствено в името на политиката позволих да бъда убедена да сменя пола си по този повод. Ако сега реша да се коронясам за императрица, само защото съм омъжена за императора, значи да участвам в долнопробна комедия.

— Защо се поддавате толкова трудно на убеждаване, Ваше Величество — въздъхна примирено той, а аз едва потиснах усмивката си.

— Може би защото по-добре знам кое е полезно за мен и за бъдещия император, драги графе — отвърнах с помирителен тон. — Ако съпругът ми настоява на двойната коронация, аз оставам във Виена. А иначе с удоволствие бих заминала при него и бих присъствала като гост на неговия голям ден. Това би била справедлива компенсация за неблагодарната роля, която унгарците му отредиха навремето при моята коронация.

Така зачеркнах аргументите и на двамата. Франц отстъпи и аз действително трябваше да побързам, за да пристигна като „частно лице“ във Франкфурт преди четвърти октомври. Частно лице обаче, което в това пътуване представляваше достойнството на своята длъжност и на своите държави. Подходящ случай да натрия носовете на французи и прусаци и да им

покажа, че зад символичната власт на новия император с пълна сила стои реалната власт на династията Хабсбург-Лотарингия. След смъртта на моя баща аз не само бях защитила неговото наследство, но и го бях съхранила, като изключим Силезия. Постигане, на което враговете ми не ме смятаха за способна в началото на царуването ми.

Най-напред имах нужда от добре напълнена пътна каса, за да демонстрирам всичко това. Граф Кевенхюлер, който във връзка с коронацията на императора щеше да бъде повишен в дворецов интендант, изпадна в ужас и започна да се вайка, след като изчисленията му показваха, че за този спектакъл щяха да са ни необходими повече от три милиона гулдена.

— Държавната хазна е почти празна, Ваше Величество — изплака той с такава кисела физиономия, сякаш бях поискала да развърже собствената си кесия.

— Тогава вземете заем — наредих аз. — Все ще се намери кой да заеме някой и друг гулден на своята владетелка, за да не ѝ се налага да пътува като просякиня.

— Но...

— Никакво но! — прекъснах рязко засуканите му обяснения и упори. Понякога ми се струваше, че мъжете от обкръжението ми прекарват по-голямата част от времето си във вайкане, а не в работа. — Направете го, драги, и то бързо. Тръгваме на 15-и септември.

На 15-и потеглихме от „Шьонбрун“, минахме през Линц, Пасау, Регенсбург, Нюрнберг и Вюрцбург и пристигнахме в Ашафенбург, където възраданият Франц ме пое в обятията си. Чудесният му талант да се примирява с нещата и да прави най-доброто от тях не му позволи да обременя срещата ни с упреци. Просто бяхме щастливи, че отново сме заедно. Последният етап до Франкфурт остана в спомените ми като най-приятната част от това пътуване.

Пред любопитния ми поглед се разстла Франкфурт — богат и великолепен бюргерски град, над който се извисяваха кулите на катедралата. Личеше си, че това старо търговско средище се отличава с традиции, богатства и гордост. Но макар да се наричаше имперски град, той не разполагаше с палат, така че ни се наложи да се настаним в странноприемница като обикновени пътници. Все пак тя се казваше „При римския император“ — приех го като добра поличба.

Бях особено щастлива, че любимата ми баба си беше направила труда да пристигне от Бранденбург във Франкфурт. Херцогинята на Брауншвайг, майката на моята майка, вече на седемдесет и пет години, беше очарователна стара дама и не можеше да се насити на историите за правнуците си, които познаваше само от изпратените ѝ от мен миниатюри и портрети.

— Все добри новини, за разлика от онези, които получавам от злощастната ви братовчедка, Тереза — въздъхна тя. — Животът ѝ като съпруга на пруския крал Фридрих II никак не е за завиждане. Този човек мисли само за война и презира жените.

На кого го казваше? Аз страдах от врага си дори повече от братовчедката ми. Болеше ме заради мъките на бохемци и силезийци, чиито земи той въввлече във войната, тласкан от безмерното си властолюбие, чиито градове плячкосваше и чиито богатства изпращаше в Берлин. Късметът му в битките тегнеше като мрачна сянка над нас. Какво щеше да стане, ако успееше отново да насъска съюзниците си срещу мен? Никак не бях сигурна дали ще приеме коронацията на императора просто така, или вече крои нови козни. В момента мируваше и зачиташе гласуването на изборната колегия. Но дали щеше да се задоволи с това? Животът ме бе научил да му нямам и капчица вяра.

Четвърти октомври се случи ясен, слънчев есенен ден. Още от зори камбаните

приканваха гражданите на Франкфурт и техните високи гости да излязат на улицата, а през това време Франц обличаше коронационните одежди. Слабостта му към скъпоценни камъни беше очевидна. Диамантените копчета, бриляntenите гарнитури по ръкавите и искрящите скъпоценни камъни в бродериите на жакета направо ме заслепиха, когато ме прегърна — за последен път като обикновен велик херцог.

В син копринен жакет, на раменете с мантия, обточена с хермелин, на главата с малката корона на Йерусалимското кралство, което един от неговите предци бе завладял преди столетия — в този вид се появи моят съпруг пред сановниците, ескортиращи го до тържественото празнично шествие. Осем благородници носеха балдахина от жълта коприна, под който той яздеше до катедралата по обиколни пътища, така щото цялото великолепие на коронационното шествие да се разгърне из неголемия център на града, без сановниците, благородниците и гвардейските войници да си пречат взаимно.

Гордеех се с моя император, който изглеждаше великолепно в този ден. Най-последно получаваше почестите, които заслужаваше след женитбата ни.

Наблюдавах церемонията по коронацията от една странична галерия на катедралата „Свети Вартоломей“, придружена от малък брой дами. От мястото си нито разбирах, нито проумявах нескончаемия ритуал, чиито корени стигаха чак до Средновековието. Видях ми се като тържествен танц, състоящ се от поклони и значими жестове. Скован танц, чиято кулминация беше коронацията.

Имах достатъчно време да изпреваря формирането на коронационното шествие около императора, който този път трябваше да измине пеша пътя до Императорската зала на кметството. Беше ми предоставен балкон, от който да следя събитията, без да пострадам сред навалищата. Радостните възгласи ми известиха, че той идва, още преди да зърна шествието.

Гражданите на Франкфурт бяха изпаднали в празнично настроение благодарение на виното, леешо се щедро от фонтана на справедливостта пред кметството. Те обрамчваха улиците, наблъскани нагъсто, за да приветстват току-що коронясания император на Свещената Римска империя на германската нация. Обкръжен от князе, висши духовници и от градските сановници, той крачеше отмерено по червения килим, водещ от катедралата до кметството.

Сега императорът носеше традиционните коронационни одежди, извезани със злато. Беше препасан със златен ешарп, който се поклащаше като махало при всяко движение. Върху раменете му тегнеше коронационната мантия, чийто шлейф се плъзгаше по килима. Ръцете му бяха в безформени бродирани ръкавици, които — също както и короната, скипърът и топката с кръст, някога са принадлежали на Карл Велики. Доста трябваше да се вгледам, за да разпозная моя Франц под всичките тези одежди и огромната корона.

Какъв театър! Никоя италианска опера не би могла да го инсценира по-великолепно и по-фантастично. Наведох се максимално през парапета и помахам на Франц с бялата си кърпичка, обточена с дантели, за да му покажа присъствието и радостта си. И понеже все още не поглеждаше в моята посока, викнах над главите на тълпата, колкото ми глас държи:

— Vivat Franziskus! Vivat!^[38]

Ето! Той ме чу. Извърна глава към мен, очевидно затруднявайки се да балансира тежестта на короната и на сковаващите одежди. Непринудено избухнах в кръшен смях, толкова комична ми се видя тази сцена.

Всичко живо се зарадва на смеха ми, приемайки го за израз на радост от честта, дадена

на моя съпруг. Разбира се, беше ме издал мекият виенски тембър, с който извиках моето „Vivat!“. Възторгът на множеството се пренесе и върху моята персона, за първи път чух възгласа:

— Да живее императрицата! Да живее императрица Мария Терезия!

Така станах императрица, без да бъда коронясана. Простотата на случващото се ме удиви и аз започнах да махам не само на императора, но и на тълпата. Спонтанната, нецеремониална коронация, с която обикновените хора от улицата ме направиха своя императрица, ме трогна повече, отколкото би ме развълнувал какъвто и да било педантичен ритуал в катедралата. Симпатията на жителите на Франкфурт беше моята най-красива корона.

Радостта ми обаче помръкна, когато разбрах, че съм изключена от тържествения банкет за императора, даван в кметството. В Императорската зала на „Римлянина“, както гражданите наричаха своето кметство, нямаше място за жени. Нямах никакво намерение да се придържам към подобно правило, пък било то изконно и съществуващо от столетия.

— Там вътре празнува моят съпруг, а вие сериозно ми съобщавате, че не мога да вляза? — обърнах се към възбудения церемониалмайстор, който препречи пътя ми пред стълбата, водеща към Императорската зала.

— В разрез с обичая е жени да влизат в Императ...

— Не ми ги разправяйте тия — прекъснах аз смутения господин, сякаш беше непослушен лакей. Докато усети какво става, просто го избутах енергично настрани и минах покрай него.

— Аз съм ерцхерцогинята на Австрия, кралят на Бохемия и на Унгария, а също и съпругата на императора. Не съм жена, която да отпратите да си върви като някое глупаво слугинче — съобщих му през рамо, в случай че все още не беше разбрал кой изисква от него учтивост и респект.

Нахълтах в залата, без ни най-малко да ме е грижа за ужасените погледи. Докато си търсех място, откъдето постоянно да наблюдавам разположената покрай прозорците трапеза и самия император, се престорих, че не чувам смутеното мърморене на всички тези важни мъже. В крайна сметка не можеха да направят нищо, освен да се споглеждат безпомощно и да свиват рамене.

Усмихнах се на моя император, който явно още не беше решил дали да се забавлява, или да се възмущава от самоуправството ми. Достатъчно добре ме познаваше, за да вземе решение: след кратък размисъл отвърна на усмивката ми с усмивка.

— Колко хубаво е, че най-после можем да празнуваме заедно и с еднакъв ранг, Франц — кратко отбелязах аз, когато останахме на четири очи.

— Ще ти напомня за това, когато се приберем във Виена, Резерл — отвърна ми тогава ти, а аз не разбрах, че имаше предвид нещо повече от общото празнуване.

Виена, 27 октомври 1745 — „Шьонбрун“, май 1746 година

„Трябват ми служители, които могат да мислят“

— Хората ликуват, защото ти отново превърна Виена в имперски град. Не се ли радваш? Нали винаги си искал да те уважават като владетел, а не да те възприемат само като французина, дето се е оженил за тяхната наследница?

Франц се позабави с отговора.

— Странно ми е, че ликуват, задето съм спечелил избор, който изкупихме преди това с война и със солидна доза изнудване. Когато залагах на карта живота си на бойното поле в името на свободата и благополучието им, не смятах за нужно да го споменавам.

— Ах, Франсоа... — приведох се и сложих ръка на коляното му. — Не бъди толкова критичен към моите клети виенчани.

На връщане изминахме по-голямата част от пътя с кораб. Изключително удобен начин на пътуване. Въпреки това от нетърпение едва ме свърташе, когато по крайбрежието се появиха меките възвишения на родната долина Вахау. Отново у дома! Бялата църква, кацнала на хълма Леополдсберг, отдалече предвещаваше, че Виена ни очаква зад следващия завой на реката.

Една възторжена Виена. Хората приветстваха новия император още от предградията, а в сърцето на града бяха издигнали тържествени триумфални арки в негова чест. Безброй флагове се развяваха на есенния вятър, фенерите и стените на къщите бяха украсени с гирлянди. Слънцето полираше керемидите на „Свети Стефан“ и позлатените петливетропоказатели на господарските палати. Наистина ли нямаше град, сравним с Виена, или бях предубедена, понеже толкова обичах родината си? Спестих си търсенето на отговор. Просто преливах от щастие, че отново съм у дома. От гърдите ми се откъсна дълбока въздишка.

— Какво ти е? Да не би пътуването да бе твърде уморително за теб? — Императорът се наведе загрижено към мен и ме огледа внимателно. — Усещаш ли детето? Създава ли ти проблеми? Изтощена ли си?

Отново бях бременна.

— Никое от децата ми не ми създава проблеми, докато го нося в утробата си, *mon vieux* — успокоих го аз, използвайки галеното име, с което обичах да се обръщам към него, макар да звучеше някак абсурдно за мъж в разцвета на силите. Харесваше ми да го дразня. — Децата започват да създават главоболия едва след като проговорят, проходят и искат да се налагат на всяка цена.

— Как можеш да говориш така? Всяко от тях е едно малко чудо. Мариана е умна и предана, другите две момиченца са красиви като картинки, Йозеф е напето и здраво момче, а мъничето също дава основания за оптимистични надежди.

— Да, престолонаследникът е здрав и напет, но не и послушен.

— Не му се сърди, задето се съпротивлява, когато го прегръщаш и притискаш към себе си. Нали в крайна сметка искаме да го възпитаме като храбър войник и пълководец, а не да стане слабак, непрекъснато плачещ за майка си.

Аз обаче не бях склонна да споделя безкритичните хвалебствия по адрес на престолонаследника, колкото и горд да беше императорът с първия си син. Та нали оплакванията на възпитателя му и на хората, които се грижеха за него, накрая стигаха до мен.

— При Йозеф се забелязва нагласа към непокорство и надменност, която трябва да бъде прекършена. Един ден той ще стане император; колкото по-отрано започне да се подготвя за тази задача, толкова по-добре.

— Дай му време — помоли ме Франц. — Нали не е речено, че от утре се залавя с управлението. Има император и императрица; двамата ще си вършат работата, докато порасне и се научи да бъде честен мъж и справедлив монарх.

— Разсъждаваш лековато, Франсоа. Трябва да изпълняваме дълга си към нашите деца. Господ Бог ни ги е подарил, за да направим от тях свестни хора.

— А пък ти прекаляваш с чувството си за дълг, Тереза. Не можеш да угодиш на всички. На Господ, на министрите си, на своите народи, а вероятно и на самата себе си. Имаш съуправител. Готов съм с удоволствие да поема част от бремето.

Замълчах си дипломатично, докато махах благосклонно на ликуващите виенчани.

— Vivat император Франц! Да живее императрицата!

И тук ме посрещаха с тази титла, макар да нямах претенции върху нея; струваше ми се, че за двама ни с Франц започва нова ера на мир, удовлетворение и щастие.

— Vivat Мария Терезия, нашата императрица!

Във въздуха полетя букетче пъстри есенни цветя; хванах го под всеобщите възторжени възгласи и помахих с него.

— Да живее нашата императрица!

За виенчани сега аз бях императрицата и предполагах, че ще остана такава до края на живота си. Бърз поглед към Франц ми показа, че и той го е забелязал. Колко хубаво, че не се дразнеше, а се радваше безметежно заедно с мен.

Обичах го от цялото си сърце и се радвах на всички почести, които получаваше, ала дълбоко в себе си бях убедена непоклатимо, че сама трябва да се справя със задачата, възложена ми от съдбата в деня на бащината ми смърт. При цялата ми любов към Франц не бях сляпа за неговите слабости. Той действаше винаги с най-добри намерения и с чиста съвест, ала му липсваше нужната твърдост, за да прокарва и неприятни решения. Извънредно много държеше да бъде любезен. Така нито се печелеха войни, нито се крояха дипломатически козни.

Хладната дистанция, която не бе в състояние да запази по отношение на собствения си син и да го оцени справедливо, му липсваше и в неговите военнополитически решения. Длъжността на римско-германски император, състояща се предимно от представителни функции, чиито подробности бяха определени от векове, пасваше на любезния му нрав повече, отколкото ежедневната борба с министри, посланици и чиновници.

Следващите седмици потвърдиха тази моя преценка. Докато Франц усърдно сбираше около себе си императорска свита, аз се занимавах с проблемите, възникващи около прусака Фридрих, Нидерландия, Силезия и Италия. През това време Франц решаваше коя длъжност на кой лотарингец от антуража си да възложи. Сестра му Шарлота, живееща от години във Виена, на драго сърце се съгласи да ме замества като първа дама в двора му.

Всъщност само Карл отсъстваше от Виена. Не успяваше да отвоюва от алчните прусаци нито педя земя, а опасността да понесем още съществени загуби ставаше все по-голяма.

Множаха се настойчивите гласове, призоваващи ме към нови преговори с Фридрих. В

порив на отчаяние се опитах да събера на едно място армиите си, да мобилизирам съюзниците ни в Англия, Саксония и Русия и да завъртя рязко кормилото.

Но през тази есен имаше и радостни събития. Така например пристигането на нидерландеца Херард ван Свитен, когото навремето бях повикала заради сестра ми. Не всички бяха в състояние да проумеят защо определих именно него за мой придворен лекар. Дори Франц се зачуди.

— Какво говори в негова полза? — възмути се той, щом научи за решението ми. — Че не успя да спаси живота на сестра ти? Че в Брюксел се оказа безпомощен като всички останали учени медици? За какво го награждаваш?

— И най-добрият лекар на света е безсилен, когато Господ е решил да сложи край на човешкия живот — упорито защитих избора на Ван Свитен. — Този човек сам си е извоювал почести и признание, а не ги е наследил, нито са му били присъдени. Очаквам да повлияе съществено на виенските медици и учени. Време е и тук да си пробият път новите идеи.

— Откога се интересуваш от медицинската наука?

— Здравият народ произвежда благосъстояние. Болните нито плащат данъци, нито допринасят за благо на страната, *mon vieux*.

Ван Свитен изразяваше непоколебимо мнението си и мразеше ласкателствата. Не го беше грижа, че така отблъсква мнозина от моето обкръжение.

— Аз съм личният лекар на Ваше Величество, а не Арлекин, който се криви и хитрува за забавление на двора — отсече той, когато му обърнах внимание върху проблема.

Дворцовите клюкари бързо се наситиха на приумиците му, защото нямаше какво толкова да се злослови по негов адрес, освен че се ползваше с доверието на владетелката и бе поставил в нейна услуга както научните, така и организационните си способности. Сплетниците си потърсиха нова жертва.

И отново това беше Франц. Виена още помнеше предишния император, който държеше извънредно на достойнството си и го демонстрираше в помпозни церемонии. Освен това баща ми беше силно вярващ владетел — авторитет, чиято дълбока религиозност виенчани уважаваха. Вероятно защото смятаха, че по този начин ги закриля не само Короната, но и Господ.

Докато император Франц I, въпреки новия си сан, се държеше така лековато, че предизвика протеста на самия Кевенхюлер. Дворцовият интендант се впусна в проповед в смисъл че от новото Величество се очаквало да се съобразява със стария етикет и неизменно да излъчва височайше императорско достойнство, при което настойчиво бе вперил очи в мен.

Императорът изгледа господин интенданта, сякаш онзи му говореше на един от източните езици, които никой във виенския двор не разбираше. После замислено, погали с пръст ъгълчетата на устата си, дари Кевенхюлер с мимолетна усмивка и рече:

— Както казахте, драги, такъв е *бил старият етикет*. Предпочитам новия, според който аз да целувам ръцете на дамите, а не те моите.

Моят главен блюстител на етикета и церемониите не посмя да отговори, само се поклони с вкисната физиономия. Все пак императорът имаше *тази* власт. Отминах краткия епизод, макар историята с целуването на ръце да ми даде храна за размисъл. За чии ръце ставаше въпрос всъщност? С лекота зададох някой и друг въпрос на моите придворни дами и научих повече подробности, отколкото би ми се искало.

Носеха се слухове за вечерни трапези в къщата на императора на „Валнерщрасе“, на които били канени единствено неговите земяци от Лотарингия. За непринудени събирания,

при които гостите не се съобразявали с дворцовия церемониал, ами оставали да седят и да си приказват дори и след като императорът е престанал да се храни. За безбройни партии на билиард, ловни излети и вечерни игри на карти, очевидно провеждани все когато аз работех до среднощ. Оставаше само да добавят, че императорският двор търсел развлечения из предградията и в „Шпителберг“, квартала на хубавелките^[39].

„Спокойно, Тереза — казах си аз и стиснах юмруци под диплите на роклята си. — Това са слухове, злостни клюки. Нито думичка от тях не заслужава внимание.“

И все пак, когато на път за строежа на „Шьонбрун“ минавах покрай църквата „Мариахилфе“, все по-често заповядвах да спрем, за да се помоля. Знам, всички си мислеха, че моля Божията майка за помощ във войната срещу прусаците и останалите ми врагове. Ала страстните ми молитви се отнасяха най-вече за моя брак и за собствения ми душевен мир.

В шест часа сутринта на един навъсен ноемврийски ден на 1745 година коленичих на молитвения стол за първото си религиозно смирение в спалнята, където бях прекарала нощта сама. В трепкащата светлина на свещите, премръзнала, изтерзана от познатото прилошаване на напредналата бременност, представявах лесна плячка за най-мрачни опасения.

Макар всяко родено от мен дете да беше неопровержимо доказателство за любовта, свързваща ни с Франц, не можеше да се отрече, че тази плодовитост оставяше следи. След всяко раждане ми беше все по-трудно да си възвърна предишната обиколка на талията. Налагаше се да ми шият все по-широки дрехи; задъхвах се, когато вървах с обичайното си бързо темпо из коридорите, пасажите и по стълбищата на „Хофбург“. Новият живот, очакван след малко повече от три месеца, обременяваше ежедневието ми.

В сутрини като тази ми се струваше, че животът е стоварил всички тежести само върху моите плещи. Императорът, в отлично разположение на духа, ходеше на лов, устройваше излети и сортираше скъпоценни камъни. Откакто наследи богатството от Тоскана, не си налагаше ограничения в своите хобита.

Защо съпругът ми не помисляше за задължението си да ми оказва подкрепа? Все още бяхме във война с Прусия, а държавната хазна беше празна.

— Може би не му допада мрачната физиономия на Ваше Величество в последно време — провокативно предположи Лисичката, след като застъпи на служба около седем часа и изслуша упреците ми.

— Да, защитавайте го, но как да съм весела, когато почти не го виждам? Къде се е запилял пак?

— Наглежда унгарското си имение, Ваше Величество, нали ви уведоми и преди два дни се сбогувахте нежно — коректно отвърна Лисичката.

— Значи предпочита да наглежда именията си, вместо да споделя с мен тежобите на управлението — заключих аз.

— Често ви го е предлагал, Ваше Величество. Не можете да го упрекувате, че се отдръпва, след като съветите му са нежелани.

Няколко дни по-късно седнах пред тоалетката, та камериерките да ми оправят прическата, при което наблюдавах особено критично усилията им. Исках да съм красива за първата годишнина на Франц като император. Образът в огледалото обаче ми развали настроението.

— Изглежда ужасно — възмутих се аз. Що за смешна украса бяха сложили на къдриците ми? — Абсурд да се появя с тази фризура пред хората, трябва да я променим!

— Но, Ваше Величество... — Камериерките ми нададоха възгласи на протест, когато

измъкнах перата и украсените с диаманти фуркети от косата си и с нервни пръсти разруших цялата композиция.

— Трябва да се получи по-елегантно. Императорът да разбере, че сме се постарали заради него, уважаеми дами. Моля ви, на работа и с малко повече стил.

— Може би трябва да напудрим косата ви в розово, Ваше Величество. Така се носят сега във френския двор — кротко предложи главната ми камериерка. — В комплект с новите копринени панделки в пепелно розово и красивите розови пъпки от коприна, доставени вчера. Къдриците ще навием още по-ситно, а на тила ще сложим диамантна шнола...

Френският двор? Нали се мълвеше, че императорът ведно с лотарингския си антураж поддържал стила на „Версай“? Франц сигурно щеше да оцени модата, дошла оттам.

— Много добре, да опитаме с розовото — реших аз и се ядосах на себе си, задето сбърчих чело. — Ако продължавам така, скоро ще заприличам на старица!

— Какви глупости говорите, Тереза — от дъното на стаята внезапно се обади запъхтеният и укорителен глас на майка ми. Облегната тежко на две придворни дами, тя бе дошла в покоите ми и сега се отпусна на канапето до прозореца, поемайки си с мъка дъх.

— Табуретка за краката на императрицата, бързо! И може би чаша рейнско вино, майко? Виждате ми се възбудена, какво ви безпокои? — погледнах я въпросително аз.

— Имате пудра върху роклята си, Тереза — смъмри ме тя и поклати глава. — Да не сте си скубали косите, или това е най-новата мода?

— Какво ви води при мен, майко? — отминах въпроса ѝ аз.

— Този ваш нов придворен лекар, може ли да му се има доверие? — попита тя.

— Ван Свитен? Но разбира се! Той е чудесен медик. Ако не бях убедена в това, нямаше да се обърна към него с молба да помогне на сестра ми.

— Без особен успех, *ma chere* — вметна многозначително майка ми.

— Не можем да го обвиняваме, че Мария Ана роди мъртво дете, майко. В противен случай нямаше да го назнача за личен лекар на мен и моето семейство.

— Хм. — Вдовицата на императора умееше да изрази с това междуметие толкова неодобрение, колкото други с пет изречения. — Намесва се в неща, които не го засягат.

През последните години бе напълняла много. Вследствие на това в краката ѝ се събираше вода, страдаше от ревматизъм и все по-често изпадаше в мрачни настроения. Силно се надявах, че мосю Ван Свитен ще облекчи страданията ѝ.

— Обяснете ми по-подробно, майко — подзех предпазливо, докато камериерката обработваше косата ми с гореща маша, за да се получат модните къдрици. Помагаше ѝ втора прислужница, която фиксираше с фиби горещите завъртулки, за да запазят формата си и след изстиване.

— Този глупак твърди, че ям прекалено много — взмути се майка ми. — Ами да, дори има нахалството да ми предписва какво да ям занапред. Да избягвам сладкиши, торти и десерти и да пия по-малко вино. Вместо това ми препоръчва бира и здравословна храна. За какъв се мисли този тип?

Сякаш на инат тя гаврътна само на две дълги глътки чашата рейнско вино, което ѝ бе наляла една от моите придворни дами, и даде знак да ѝ я напълнят отново. Щях да съм вечно благодарна на Ван Свитен, ако наистина успееше да намали болежките ѝ. Но както изглежда, имаше доста възражения срещу суровите му методи на лечение.

Майка ми не обичаше да я ограничават с предписания. Още повече страдаше обаче, че пръстите ѝ ставаха все по-непохватни вследствие на възрастта и болестта. След смъртта на

баща ми беше намерила огромно удовлетворение в изработката на най-фини бродерии. Прекрасните ѝ изделия украсяваха както нейните, така и моите лични покои. Беше започнала да бродира поредица от цветни медальони за Стаята за закуска в „Шьонбрун“, но иглата ѝ вече не боцкаше плата така умело както преди.

В дни като днешния, когато декемврийското небе тегне над Виена като сиво покривало, когато вятърът върлува из коридорите на „Хофбург“ и се промъква под колосаните фусти, тя страдаше от болки в ставите, за които не желаше да признае никому. Въпреки това не беше склонна да се откаже от утехата на сладкишите и другите лакомства, които сладкарите на „Хофбург“ майсторяха специално за нея.

— Не обвинявайте мосю Ван Свитен за болестите си, майко — помъчих се да я окуража аз. — Той полага всевъзможни усилия да ви помогне, а може би и вие трябва да опитате да следвате препоръките му.

— Един ден сама ще усетите, че не е никакво удоволствие да си стара и болна — въздъхна вдовицата на императора. — Това състояние ти отнема цялата радост от живота.

Днес се сещам за тези пророчески думи, когато сутрин с мъка се надигам от леглото и всяко вдишване раздира гърдите ми. Копнея за деня, когато ще мога да склопя очи редом с теб, *mon vieux*. С всяка година от моя живот времето, което някога летеше така бързо, се превръща във все по-голямо бреме. Понякога недоумявам защо Бог ме оставя да живея толкова дълго. Но коя съм аз, че да критикувам нашия Господ Бог? Просто една клета душа, опитваща се да изпълнява дълга си.

Така, както се опитвах да го изпълнявам с най-чиста съвест навремето, когато до нас достигна поразителната новина, че пред портите на Дрезден, край Кеселхоф, се е състояла битка, в която прусаците отново са излезли победители. Фридрих празнувал в Дрезден и се споразумял със саксонците, уморени от войната.

Английският крал Джордж си имаше огромни проблеми в собствената си страна, а един поглед към Милано показваше, че рано или късно градът ще падне в ръцете на испанците. Не разполагах нито с достатъчно войници, нито с оръжия, за да се боря и да побеждавам по всички граници на огромната ми държава. Всички съюзници, всички съветници, министри и дипломати дружно се опитваха да ме принудят да склуча мир с Прусия в разрез с волята си.

На 25 декември 1745 година приех Дрезденския мир, чийто най-лош параграф окончателно присъждаше Силезия на заклетия ми враг Фридрих. Единствено християнската вяра ми даде сили да понеса достойно това унижение.

— Все пак и прусакият прави отстъпка — опита се да ме утеши барон Фон Бартенщайн, който отговаряше за външната ми политика като таен държавен секретар. — Зачита избора на императора и отдава дължимото на вашия съпруг като римско-германски император, Ваше Величество.

— Нима императорската корона може да се компенсира със загубата на Силезия? — възмутих се аз.

Дворът побърза да доведе отчаяната ми забележка до знанието на моя съпруг.

— Както изглежда, вие бихте предпочели запазването на властта на Хабсбургите в Силезия пред императорското достойнство за своя съпруг — Франц коментира злобната клюка с опасно спокоен тон.

Намирахме се на първия голям дворецов бал за годината и до този момент шествахме из залата в забележителна хармония. Предвид на бременността ми предпочетох да се въздържа от менуета. Извърнах внимателно глава и се вгледах в лицето му, за да разбера дали ме

упреква сериозно, или просто бърби ей така?

Той изглеждаше както винаги. Снажен, с бяла напудрена перука, на тила с модерна торбичка за косата; златисто кафявият му кафтан беше с най-актуална кройка, в горната част — плътно по тялото, нарочно колосан над бедрата и разкопчан. Маншетите стигаха чак до лакътя, а обточените с дантели ръкави на ризата се дуплеха около яките китки на ръцете му. Изведнъж обаче познатата усмивка, играеща на устните му, ми се стори повърхностна и пресилена. Той избягна погледа ми и се вгледа над къдравата ми прическа някъде в далечината. Създаде ледена дистанция помежду ни, без да изрече нито дума или да направи нещо, привличащо вниманието.

— Отлично знаете колко държа да носите императорската корона, Франсоа. — Понижих глас, защото думите ми бяха предназначени единствено за него. — Но не можете да ми се сърдите, че при мисълта за Силезия ми капе кръв от сърцето. Имаме нужда от мир, но не съм в състояние да се преструвам, че се радвам на този мирен договор. Налага се да пренасочим войските си към конфликтите в Италия и Нидерландия. С Божията помош стигнахме доста далече, ала според мен Господ очаква от нас да положим още по-големи усилия. И войската, и държавата трябва да бъдат организирани още по-добре и да се постигне по-висока ефективност. Ядосвам се, като гледам каква рутина и закостенялост царят навсякъде.

— За Бога, никой не би ви упрекнал, че пренебрегвате задълженията си, мадам — благо и мъничко тъжно отвърна Франц. — Поне що се отнася до задълженията ви на владетелка...

— Не пренебрегвам и съпружеските — допълних аз. — Не знам как щях да се справя с всичко, ако до мен не бяхте вие, *mon vieux*.

— Доколкото ви остава време покрай царуването, мадам — той явно държеше да има последната дума.

Нека да бъде така, не желяех да спорим за щяло и нещяло. Защо не забелязваше, че искам да се опра на него, да ми каже: „Добре постъпи, Резерл. Ще се справяш и занапред. Гордея се с теб и те обичам.“

Ах, Франц, как глупаво пилеем времето, докато не сме проумели колко е кратко.

— Не бива да се заседявате толкова дълго зад писалището, Ваше Величество — смърми ме мосю Ван Свитен и се изправи, след като се бе убедил, че плодът се е смъкнал надолу. След толкова раждания го знаех и сама. — По-добре да излезете навън. Една разходка на чист въздух ще се отрази добре и на вас, и на детето.

Наближаваше да родя. За мен това беше причина да отхвърля колкото може повече работа, за да не останат несвършени важни дела, когато настъпи моментът. Седмиците около раждането винаги водеха до нежелани забавяния, защото министрите ми в повечето случаи изчакваха с докладите си, докато отново седна зад писалището. Биха могли да представят документацията си и на Франц, нали в крайна сметка беше мой съуправител, но явно никой и не помисляше за това.

— Не мога да си позволя никакви ваканции, Ван Свитен — възразих аз. — Откъде да взема време за разходки? Налага се да се задоволя с чистия въздух през отворения прозорец. Толкова неща чакат да бъдат свършени! Боя се, че нито едно от тях няма да помръдне напред, ако сама не се заема с него. Постоянно се забавя изпълнението на заповедите ми, извънредно неприятно ми е впоследствие да търся отговорност от виновниците.

— Въпреки това Ваше Величество трябва да постави политиката и дипломатията на

задан план — невъзмутимо настоя лекарят. — Макар дори аз да съзнавам, че страната се нуждае от реформи, на първо място е бъдещият живот, той изисква вашето внимание.

На 26 февруари 1746 година децата ни се увеличиха с още едно момиче. Кръстихме я Мария Амалия, а в семеен кръг с обич я наричахме Мали.

Първото посещение на братята и сестрите ѝ, надзиравани от техните бавачки, събра цялото семейство около леглото ми и люлката, защитена с параван срещу евентуално течение. Протегнах ръце към малкия Карл, който правеше първите си стъпки, ала беше твърде нисък, за да надникне в люлката заедно с братята и сестрите си. Това момченце беше толкова обичливо, че го предпочитях пред всичките си други деца, макар да се стараех да разпределям справедливо чувствата си между всички тях. Без да се впечатлява от факта, че се е сдобил със сестричка, той посегна към връзките на бонето ми и захвана усърдно да ги дъвче. Брат му и сестрите му стояха пред новия член на семейството на повече или по-малко стабилните си крачета.

Огледах угрижено кръглите личица. Бяха ли здрави? Чувстваха ли се добре?

Бледността на Мариана беше нещо нормално. Само при вълнение по бузите ѝ избиваха две кръгли алени петна. Не стоеше изправена, а издаваше напред едното си рамо, сякаш искаше да се сниши и да се предпази от нещо. Прехапала изпъкналата си долна устна и свъсила чело, нашата най-голяма дъщеря оглеждаше новата си сестра, без да мога да разбера какви чувства я вълнуват в този миг.

Двете по-малки момичета, Мими и Лизел, се притискаха плахо една в друга. Чаровни куклички, целите в дантели, които поглеждаха послушно към своята „ая“ и не знаеха какво да правят.

Затова пък Йозеф беше далече от подобни съмнения. Едва петгодишен, вече прекалено добре осъзнаваше значимостта на собствената си персона. Войнствено издал напред кръглата си брадичка, се държеше на подчертано разстояние от момичетата. Гледаше толкова сърдито и неблагоприятно, че с изненада открих в нежното момчешко лице видима прилика с покойния ми баща. Като се започне от тесния остър нос и се стигне до искрящите очи под извитите вежди — сякаш виждах пред себе си император Карл VI в моментите, когато обсипваше с царствена немилост всички наоколо. Устните — здраво стиснати, изражението — сърдито. Само дето императорският маниер, възприет от едно малко момче, издаваше просто твърдоглавие. Въпреки това най-неочаквано се трогнах. Колко хубаво, че баща ми не ни бе напуснал напълно. Образът му живееше в престолонаследника.

— Е, Бепи — под въздействието на тези мисли се обърнах особено нежно към малкия. — Обичаш ли новата си сестричка?

— Не искам пък — отвърна той на чист виенски и тропна с крак.

Любимото му изречение, от което всички изпитвах ужас. Отговаряше ли изобщо по друг начин, когато му задавах въпрос? Не бях склонна да се присъединя към усмивката, с която реагираха баща му, брат му и сестрите му.

— Струва ми се, че не те разбрах правилно, Йозеф — възприех строг тон аз, като нарочно употребих кръщелното вместо галеното му име. — Какво искаше да кажеш?

В сините детски очи, които бе наследил от мен, а не от дядо си, припламна упорство. После се опомни, сведе поглед и едва доловимо прошепна:

— За какво ми е притрябвала още една сестра?

— Що за въпрос — намеси се баща му, който досега се въздържаше. — За да имаш един ден голямо семейство, което ще ти помага, ще те подкрепя и ще защитава интересите ти. Ще

си спомниш тези думи, когато носиш короната и търсиш съюзници.

— Не ми трябва никой да ми помага — възрази Йозеф със самонадеяност, която ме уплаши, докато останалите отново се засмяха.

Този смях го вбеси още повече.

— Сам ще решавам — извика той.

— И решаването се учи — обади се Франц, преди да съм се намесила, за да скастрия твърдоглавия хлапак. — Ще го разбереш, когато получиш командването на собствен полк на шестия си рожден ден. Дотогава трябва да научиш куп важни неща, сине мой. Например че не можеш да възразяваш така невъзпитано на майка си, императрицата!

Сега при всеки повод Франц ме наричаше императрицата и споменаването на титлата накара дори бунтарски настроения престолонаследник да млъкне. Той ми хвърли бърз поглед и отстъпи крачка назад, сякаш предусещаше импулса ми да го погалия нежно по косата. Не обичаше да го докосват.

За разлика от него Карл вече скачаше върху леглото ми, а малката Мими явно му завиждаше за тази привилегия. Тя се откъсна от люлката и плахо се приближи до леглото с палец в устата.

— И ти ли искаш да дойдеш при мен? — окуражих я аз и потупах свободното място на дюшека.

Повече не беше нужно — малкото галовно котенце се покатери на леглото и обви шията ми с топлите си пълни ръчички. За разлика от Йозеф тя беше толкова общителна и обичлива, че завоюваше с шурм всички сърца. Най-очарователната по характер и външност сред дъщерите ми, макар че Лизел вече даваше признаци да я надмине по хубост. При тази мисъл неволно погледнах към Мариана.

За миг сякаш долових в очите ѝ намек за ревност, след което тя се извърна. Колко жалко, че всичките ми дъщери не бяха като Мими.

Щом станах от леглото, отново бях затрупана с проблеми. Държавната хазна беше в поплачевно състояние от всякога; нито знаех как ще платя дажбите от бира и вино за моите войници, нито откъде ще купя дърва за виенския гарнизон, без да затъна в заеми. Дори не ми се мислеше за обичайните премии, полагащи се на командирите на полкове и генералите.

— Макар да нямам впечатлението, че заслужават премии — оплаках се на Франц. — Шеста година сме във война и в особено мрачни дни не ме напуска неприятното чувство, че може да продължи още шест.

Вече използвах и малкото вечерни часове, прекарвани заедно, за да чета документи и да вземам решения.

— Блъскаш си главата над неща, които би следвало да решават твоите генерали, Тереза — отвърна разсеяно Франц. В момента разглеждаше една от сбирките си от минерали, към които се бе пристрастил напоследък. Вече не протестираше, че работя до късна нощ, той също си беше потърсил подходящо занимание. — Знаеш ли, че във Виенския университет не се преподава нито минералогия, нито ботаника? Това трябва непременно да се промени.

— Предпочитам да ми кажеш откъде да взема пари за войските си, Франсоа — подразних се аз. Колкото красиви да бяха тези камъни и тяхната история, за мен си оставаше загадка защо прахосва толкова време за тях.

— Смятах, че има достатъчно пари, щом си поръчала да превърнат бащиния ти летен дворец в училище — зачуди се той и най-последно отпусна лупата, с която разглеждаше съкровищата си.

— И да се бях отказала от този план, пари пак нямаше да има — сърдито отхвърлих възражението му аз.

Как да управлявам и да прокарам реформи, ако не мога да заделя някой и друг гулден за училище, подготвящо бъдещите ми държавни служители, та да са вещи в управлението, държавните науки и международното право? И без това след смъртта на императора „Фаворита“, разположена сред чифлици в предградията, стоеше празна. По-добре да използвам семплите помещения на летния дворец за разумна цел, вместо да гледам как пустеят.

— Трябват ми служители, които могат да мислят, все едно колко празна е хазната. Йезуитите ще ги обучават в този нов „Колегиум Терезианум“. — Отдавна бях разбрала, че успехите на Фридрих се дължат не на последно място на добре образованите му служители.

Сама усещах, че тонът ми е прекалено рязък, но ми беше омръзнало да защитавам плана си.

— Е, добре — прокашля се Франц. Лека суха кашлица, която все по-често се чуваше напоследък и за която мосю Ван Свитен не намираше причина, макар да го бе преглеждал многократно. — Бих могъл да отпусна на държавата паричен заем от личната си каса, ако и ти си съгласна, Тереза. Разбира се, при разумна лихва и при обичайните условия за приемливи банкови сделки.

Макар да знаех, че след тосканското наследство няхаме лични финансови притеснения, все пак от устата ми се изплъзна удивен възглас.

— Ти се занимаваш с парични дела, Франсоа?!

Смайването ми го накара отново да се прокашля. Остави лупата и коригира небрежната си стойка. Стягаше се за отбрана, в случай че удивлението ми прерасне в неодобрение. Достатъчно добре го познавах, за да разгадавам знаците.

— Защо не? — предпазливо отвърна той. — С какво според теб се занимават моите служители на „Валнерщрасе“?

Франц бе закупил порутения палат на „Валнерщрасе“ още през 1740 година и с течение на времето го бе преустроил в градска резиденция, за която си мислех, че преди всичко осигурява покрив над главата на лотарингските му другари. Отдавна не бях стъпвала там поради липса на време. Пък и няхам желание да разглеждам къща, която не се различаваше от другите нито по местоположението, нито по обзавеждането си. Досега не знаех, че императорът извършва там частни сделки в голям мащаб.

— Наистина ли имаш толкова много пари? — Държах първо да изясня най-важния въпрос. — Искам да кажа, че няколко хиляди гулдена няма да ми свършат работа, сумата трябва да е доста по-голяма.

— Наясно съм, Тереза — кимна той и затвори кутията, в чиито миниатюрни кадифени отделения се гущеха безброй благородни камъни. — Предполагам, че отива към един милион гулдена. А ти ще трябва да убедиш министрите си да ипотекират бохемските държавни имоти като един вид гаранция.

— Правилно ли те разбрах? — Вече не ме свърташе на масата, където четях последните доклади от бойното поле в Италия. — В състояние си да осигуриш един милион гулдена? Как е възможно? Откъде имаш такава огромна сума?

Франц се усмихна дяволито.

— Нали знаещ, че ме бива по финансовите въпроси. Направих някои доста добри сделки с поземлени имоти, успях също да спечеля от търговията с издадените от теб държавни

полице. Като частно лице, разбира се, не като твой съпруг. Освен това инвестирах успешно в новите текстилни манифактури. Все някой трябва да изготвя униформите, необходими за войниците по време на война. Да не говорим за провизиите и за доставянето им на армията.

— Франсоа! — Смаяният ми възглас го накара отново да се подсмехне. Харесваше му да го гледам с ококорени очи, сякаш не съм го виждала преди.

— Какво, според теб, правя, когато съм на „Валнерщрасе“, Тереза? Играя билиард по цял ден? Моите хора поддържат контакти с всички търговски центрове в Европа и представляват там интересите ми. Търговията процъфтява въпреки войната и несигурните времена. Умният човек знае къде да си вложи парите и да си продава стоките.

— Но... — Рядко се случваше да ми липсват думи. — Ти си император, мой съпруг и съуправител, а не търговец... — Насмалко да кажа „бакалин“, но в последната минута се въздържах.

— Империята трябва да се радва, че съм толкова добър търговец — отвърна той спокойно, но категорично. — Защото, както изглежда, нейната владетелка има спешна нужда от моите пари, та войниците ѝ да не мръзнат, а офицерите да не се бунтуват.

Уцели в десетката. Отчаяно се нуждаех от пари, да не говорим за пълководци, подчиняващи се на моите заповеди. Това, което правеше например производеният в генерал княз Лобковиц, когото бях изпратила в Италия, наистина не отговаряше на представата ми за водене на война. Той се бавеше, вместо незабавно да настъпи към Неапол, както му бях наредила. И това при положение че според последните съобщения над Пиемонт е надвиснала опасност. В Силезия бях загубила територии, не желях да изживея второ поражение и в Италия.

В главата ми настъпи пълен хаос. Трябваше да бъдат решени твърде много проблеми едновременно. А сега на всичкото отгоре се смесваха политиката и личната сфера. Не можех да разсъждавам трезво, когато Франц влезеше в играта. Наистина ли на „Валнерщрасе“ се занимаваха само с делови въпроси?

— Владетелката се нуждае от твоите пари, *mon vieux*. Предпочитам да си играеш на търговец на „Валнерщрасе“, отколкото да чувам, че си играеш на *galant homme*^[40] и приемаш хубави дами. Добре знаеш, че това би ме обидило.

Той беше отвикнал да реагира на забележки по този въпрос. Ограничи се със сделката, която искаше да сключи с владетелката.

— В такъв случай утре ще разпоредя на барон Тусен да се свърже с твоята дворцова камара по въпроса за заема. Вероятно ще е по-добре той да води преговорите от мое име.

— Тусен ли?

Още един лотарингец, по чийто адрес злословеха моите виенчани. Твърдеше се, че бил фанатично предан на императора. Нищо чудно, като се има предвид какви басни се носеха за заплатата, която получава като ръководител на лотарингската канцелария.

— Вярно ли е впрочем, че му плащаш четири пъти повече, отколкото получава един мой генерал-фелдмаршал? — предпазливо попитах аз.

Франц се засмя с цяло гърло.

— Плащам му четири хиляди гулдена годишно и го обезщетявам за разноските му с още хиляда, *ma chere*. Може да ти се вижда много, но те уверявам, че човекът си струва всеки гулден.

Отбелязах си мислено човека и сумите и потиснах въздишката си. Нищо чудно, че виенчани бяха смаяни. Един обикновен гренадир на служба при мен получаваше годишна

заплата от два гулдена. Пестеливата жена на мен се възмути от тази гигантска разлика. Владетелката обаче си каза, че няма нищо по-важно от добри и доволни сътрудници. Нали в крайна сметка и аз се опитвах да обуча такива работливи мъже в моето ново училище за чиновници.

— Какво значи *galant homme*? — Внезапно в разговора ни се намеси гласче, което ни накара да погледнем към ъгъла до прозореца.

Там децата се бяха унесли в игра. По-точно казано, Йозеф разхвърляше гневно своите войничета-играчки. Мими и Лизел бяха допрели глави и милваха един от малките миспаниели. Сладките малтийски кученца, които обичах още от собственото си детство, сега бяха другари в игрите на моите деца и се държаха мирно и тихо. Мариана боцкаше по парче плат, опънато в гергеф, който изглежда многократно беше запокитван ядно в ъгъла. Сега го бе отпуснала и ни гледаше въпросително. Разбира се, тя беше попитала. Интересуваше се живо от разговорите на възрастните.

Франц се прокашля отново, преди да отговори на дъщеря си със същата сериозност, с която преди това отговори на мен по въпроса за държавните финанси. При все това ми направи впечатление, че покашляй ето му винаги беше непосредствено свързано с внезапно неудобство.

— *Galant homme* е благородник, съчетаващ в себе си идеала за елегантност, възпитание и поведение, мила Мариана. Точно такъв мъж, за когото ще се омъжиш, когато пораснеш.

— Не искам никакъв *galant homme*, искам да се омъжа за вас, татко! — отвърна малката толкова сериозно, че ме разсмя.

— За жалост не може, сърчице — намесих се аз. — Аз вече съм омъжена за татко. Той не може два пъти да си избира дама. Особено пък ако му е дъщеря. Освен това си още малка, за да мислиш за женитба.

— Тогава въобще няма да се омъжа! — обяви тя донякъде инатливо, донякъде примирено, и сведе глава над омразната бродерия.

— Толкова по-добре — изграчи брат й. — И без това си прекалено грозна, за да се жениш. Никой няма да те вземе...

Мариана се спусна с крясък към Йозеф и го удари по главата с ръкоделието си. Спокойната идилична картинка на моето семейство тутакси се превърна в същински хаос от пискливи детски гласчета, мощен кучешки лай и ядни кавги между братя и сестри. Лакеите и бавачките вече спазваха заповедта ми да оставят семейният кръг да решава тези малки битки. Първоначално се втурваха при всеки писък, за да изтеглят съответния си питомец от огневата линия. Сега обаче идваха само когато звънях. Обикновено това не се налагаше, защото Франц притежаваше забележителен талант в изглаждането на дрязги.

Така стана и днес — скоро всички бяха насядали около него в стовор и съгласие. Мариана беше облегла глава на ръката му и се вслушваше в мекия му, благозвучен глас, разказващ истории за приказни диаманти и загадъчни рубини. Йозеф си играеше с един нешлифован сапфир, момичетата — с кученцата, а малкият Карл бе проспал мирно цялата кавга, сгушен кротко на килима до камината.

Повече от всичко ми се искаше да се присъединя към тях и само да слушам. Но ме чакаха бумагите, ситуацията в Италия, държавните финанси и докладите за армейските гарнизони. Обърнах гръб на моето семейство и се захванах с книгата, докато зад мен императорът на Свещената Римска империя на германската нация редеше приказки и легенди. Това не ми пречеше да се концентрирам. Напротив, присъствието — неговото и на

децата ми — беше основният мотив за моето усърдие. Искях да се погрижа за тях и за тяхното бъдеще, както и за това на моите народи. Те трябваше да израснат в мир и благоденствие.

Усъмних се в последното, когато стигнах до поисканите от мен калкулации на разходите на императорско-кралското домакинство. В него бяха заети близо две хиляди души и то гълташе почти два милиона гулдена годишно. Най-големите разходи отиваха за заплати, нали всеки — от интенданта до чистача — искаше да получи дължимото за труда си.

Откакто знаех колко плаща Франц на началника на канцеларията си, доходите на четиримата висши служители в собствения ми двор вече не ми се струваха толкова неподобаващи. Та нали дворецовият управител, хофмаршалът, дворецовият интендант и началникът на конюшните надзираваха и организираха една изключително сложна плетеница от услуги, свързани с императорско-кралския двор. Поддържането на този механизъм си беше цяла наука. Въпреки това ежегодните три хиляди и двеста гулдена за интенданта Кевенхюлер оставяха след себе си огромна дупка в хазната.

И дума не можеше да става за осезаеми ограничения в издръжката на двора. Започнех ли да икономисвам точно от тези разходи, новината щеше да стигне до моите врагове в Берлин, Париж или Мадрид и да им даде повод за злорадство. Измежду всичките пътешественици, търговци, благородници и авантюристи, удостояващи Виена с присъствието си, имаше и немалко шпиони, дебнещи всяка моя стъпка и предаващи незабавно и най-маловажната информация.

Бляскавата демонстрация на кралска и императорска власт служеше не само на нашето добро самочувствие, но и доказваше на съюзници и на врагове ненарушимата власт на династията на Хабсбургите. Ако започнех да се стискам, последиците щяха да са по-опустошителни от поражение на бойното поле.

Колкото и да ме плашеше празната хазна, налагаше се да спазвам външната форма.

Това се отнасяше и за разточителния театрален антураж, включващ всевъзможни актьори, капелмайстори, композитори, певци, музиканти и придворни поети. Всички те обитаваха един свят, изтъкан от амбиция, завист и боричкане — свят, който интендантът Кевенхюлер финансираше от името на Короната. На него беше подчинена и Контролната служба, която надзираваше и изплащаше всички бюджети. Ако Франц отпуснеше кредит на Короната, и тази река щеше да продължи да тече безпроблемно.

Обаче къде се беше чуло и видяло кралица да моли за кредит собствения си съпруг? Погледнах с леко раздражение към семейната идилия и си наложих да си държа устата затворена.

— Е, как ти се струва? Прекрасно е, нали? Много по-красиво от „Хофбург“!

Нещо в държането на императора ме накара да понамалая възторга си. Той стоеше до прозореца и гледаше към Шьонбрунския хълм отсреща. Един ден паркът щеше да се простира дотам — съвършен и безупречен, каквото вече беше лявото крило на двореца, в което днес се нанесохме официално. Радостното събитие ме опияни, докато Франц беше сдържан. Още не ми бе простил напълно, задето предпочетох виенчанина Пакаси пред неговия любим лотарингски архитект. Резултатът обаче потвърждаваше убедително правилността на решението ми. Пакаси бе извършил нещо велико.

— Чувствам се, сякаш за първи път имам собствен дом, *mon vieux* — промълвих аз и се притиснах към гърба му. — Дом за нас и за децата ни. Сигурна съм, че ще бъдем щастливи под покрива на „Шьонбрун“.

Франц изрѣмжа нещо невнятно. Не проумяваше желанието ми не да правя конкуренция на „Версай“, а да имаме царска къща, съчетаваща по най-приятен начин жилищни и представителни функции. „Шьонбрун“ още не беше напълно готов, но вече можехме да живеем в него, без да изпитваме особени ограничения.

Новата ми резиденция се представяше пред очите на света и аз тайно се радвах, че носи почерка на млад виенски архитект, а не на превзет лотарингец, който въз основа на своя произход си въобразяваше, че превъзхожда всички.

— Ако продължаваш да мърмориш, ще си помисля, че ми се сърдиш, и ще се натъжа. Това ли искаш?

Както винаги, сърце не му даваше да ми се разсърди; най-сетне ме погледна.

— Можеш да казваш каквото щещ, но един императорско-кралски палат би трябвало да притежава малко повече блясък от този хубавичък летен дворец. Със сигурност мосю Жадо щеще да...

— Шът! Искам да се чувствам добре, а не постоянно да бъда заслепявана, Франсоа. Ще се обзаведем на спокойствие с всички неща, които значат нещо за нас. За начало се радвам, че като стана сутрин, ще гледам градините и горите на „Шьонбрун“, а не крепостни стени, покриви на къщи и пушещи комини. Да не говорим за шума и смрадта на града. Не ми казвай, че и на теб не ти харесва да тръгваш на лов, щом излезеш от портата. Сега ще те целуна, а ти ще престанеш да се заяждаш за дреболии.

— Целуваш ме само защото искаш да ме въртиш на пръста си, Резерл — усмихна се най-сетне Франц, зарязал всичките си възражения.

— Това забранено ли е? — кокетно попитах аз.

— Искаш да обикна този чудат дворец.

— Искам да обичате мен, Ваше Императорско Височество!

— Но аз те обичам, Резерл, знаеш го.

— Но ми е толкова приятно да го повтаряш ден след ден, *mon vieux*. То ми е необходимо, за да бъде животът ми в ред.

— На вашите услуги, Ваше Величество...

За жалост целувката ни бе прекъсната от цяла орда деца и кучета. Заедно с отрочетата на императора в „Шьонбрун“ се бяха нанесли и останалите деца от двореца със своите родители. Аз канех в двора другарчета за игра на моите деца от първите фамилии на страната, както бяха постъпвали родителите ни за мен и Мария Ана. Много от приятелките ми израснаха заедно с мен в „Хофбург“, а сега исках и моите деца да си намират приятели по този начин.

Първото лято, което прекарахме изцяло в „Шьонбрун“, се различаваше по изключително приятен начин от всички предишни лета. Най-после можех без проблем да правя разходки на чист въздух, които мосю Ван Свитен препоръчваше на своята господарка, и то не само когато е бременна, а просто — за здраве. Тук бебешките бузки на малката Мали най-сетне порозовяха, а Мариана светваше като свещник, когато ѝ позволявахме да отиде на лов с баща си.

Йозеф, по-малкият му брат и останалите момичета също обикнаха „Шьонбрун“, защото вече не им се налагаше да се качват и слизат по стълбите, предвождани от носачи на фенери, когато посещаваха родителите си. Стълбищата бяха широки, добре осветени вечер и сякаш създадени за бързо бягство от бавачки и възпитатели, когато си направил някоя беля и не искаш да те хванат веднага.

Толкова ми харесваха препоръчаните ми разходки из избуяващите градини на „Шьонбрун“, че често се хващах да се взирам с копнеж навън, докато седях зад писалището, вместо да отхвърлям купищата преписки и документи, трупащи се отгоре му. С цялата си детска невинност Мариана ме наведе на гениалната мисъл как да свържа приятното с полезното.

— Мама е готова да си окачи писалището на врата, само и само да четете преписки и в градината — оплака се тя на баща си, когато ми се наложи да отменя една разходка с децата, понеже барон фон Бартенщайн настояваше за спешен разговор. Носеше обнадеждаващи новини от Русия, където също управляваше жена.

Елисавета, дъщерята на цар Петър^[41], ми съобщаваше, че е готова да сключи с мен съюз за ненападение, та един ден да си го върнем тъпкано на прусака Фридрих. Може би щяхме да успеем с дружни усилия да обуздаем войнолюбивия подлец в Берлин.

Франц, по мъжки себелюбив и тираничен, се забавляваше със самонадеяността на две жени, въобразяващи си, че могат да спрат Фридрих, и с куриозната представа как нося писалището на шията си. Макар приятелските му чувства към прусака да се бяха изпарили, той продължаваше да го уважава като пълководец и монарх. Тайничко добавих за себе си и „като мъж“.

— Този съюз не е нищо повече от ухапване на комар по козината на Фридрих — заяви той, след като му хвърлих строг поглед.

— Ухапванията от комар също могат да бъдат досадни — отвърнах. — Може пък с помощта на руснаците да постигна решителен напредък за възвръщането на Силезия.

— Подписала си мирен договор — напомни ми Франц. — Сега Силезия принадлежи на прусаците.

— Тъй ли? — Свих рамене, с което казвах всичко. — Аз бях атакувана, бях нападната. Спрямо нас извършиха неправда, затова не се учудвай, че не възнамерявам да се примиря завинаги с тази неправда.

— Руската царица няма да действа заедно с теб от женска симпатия — още веднъж ме предупреди Франц. — Тя преследва собствените си интереси, не го забравяй нито за миг.

— Не съм глупачка, *mon vieux*. Знам как да си върша работата и какво да мисля за руските послания. Моля те, кажи в приемната да ми изпратят Бартенщайн. Трябва да съчиним отговор до царицата.

Отново се проявяваха резервите към женското управление. Свикнала бях с тях, затова не реагирах, а изчаках баронът да се приближи с поклон и да се задълбочим в руските дела.

Затова пък реагирах на забавната забележка на Мариана. Нейното хрумване съвсем не прозвуча толкова абсурдно в ушите ми, както го възприе Франц. Повиках дворцовия дърводелец и малко по-късно той ми достави красиво изпълнена дъска за писане, която да окача с широка лента на врата си и да нося пред себе си. В нея имаше даже вдлъбнатина за мастилницата, така че да нанасям нужните забележки върху документите. Сега можех да ходя с децата в парка, когато си поискам, без да имам угризения, че занемарявам задълженията си.

Понякога използвахме новото „писалище“ и като дъска за рисуване. И Мими, и Мариана рисуваха много добре от натура. Често се случваше едвам да ги удържам да не украсяват книжата ми с малките си картинки. Рисунките, които се раждаха изпод умелите им ръце, ми бяха толкова скъпи, че ги събирах в специално ковчеже. Е, не можеха да се сравнят с тези на

господин Майтенс^[42], който с трудолюбието на пчеличка умееше да създава нови и нови портрети на мен и семейството ми, ала рисунките на моите дъщери, към които понякога и Франц добавяше някоя и друга скица, радваха майчиното ми сърце повече от всичко. Импозантните маслени платна на господин Майтенс, за които му позирах часове наред, докато Фрицката ми четеше документи и писма, ми показваха само, че съм остаряла и надебеляла.

Прекарахме прекрасни дни извън града, а Франц откри нова страст — оформлението на градините. Имаше дни, в които прекарваше навън от ранна сутрин до късна вечер и държеше лично да участва в работата. Радвах се, че е щастлив, и се въздържах от възражения срещу плановете и проектите му. Искаше да създаде Холандска градина с редки ботанически видове, зоологическа градина и още много неща. Защо не, след като му доставяше удоволствие?

Когато се върнахме във Виена през късната есен, аз отново бях бременна. Лятото извън града се отрази добре на всички. „Шьонбрун“ не беше излъгал очакванията ми.

„За мен моралът е по-важен от етикета“

Отново приближаваше карнавалът. По чисто държавнически причини се налагаше да го отпразнуваме както винаги.

— Жалко, че бременностите ми стават видими за всички все по време на карнавала. Откога не съм имала нещо подобно на талия!

— Нима бихте разменили следващия си син за тънка талия, Ваше Величество? — попита Лисичката.

— Понякога ми се иска — отвърнах след кратък размисъл. — Явно никой не смята за особено усилие раждането на деца наред с управленските и представителните ми функции. Никой, дори собственият ми съпруг.

— Но вие приемате това усилие на драго сърце, Ваше Величество. Човек само трябва да види как блестят от гордост очите ви, когато цялата банда вилнее около вас. В двореца никога не е било толкова весело.

— Когато зърнете обаче киселата физиономия на граф Подевилс, щом някое от децата или кучетата ми се изпречат на пътя му, ще разберете, че според него не сме в императорския двор във Виена, а в цигански катун край Пресбург.

Лисичката се подсмихна.

— Предполагам, че Фридрих Пруски не подбира посланиците си според тяхната любов към децата и толерантността им към луксозните кученца, Ваше Величество.

— Не, вероятно по-скоро според способностите им да шпионират — съгласих се аз. — Всеки път когато съобщава мрачно посланията си, имам чувството, че е глътнал бастун.

— Вероятно е толкова начумерен, защото ние във Виена умеем както да живеем, така и да управляваме. Докато това, което чуваме за неговия крал и всекидневието му, напомня повече на военен лагер и школа за кадети, отколкото на дворец, където хората дръзват да се смеят.

— Това щеше да ми е безразлично, ако жлъчният нрав на прусака не го тласкаше постоянно към бойното поле. Само да знаех как да му отвлека вниманието... Изглежда не е мъж като мъж, щом дори клетата ми братовчедка, неговата съпруга, не може да му повлияе.

— Може би трябва да му изпратим няколко от нашите рафинирани хубавелки от „Шпителберг“ — предложи първата ми дама толкова делово, че едва повярвах на ушите си. — Или една от оперните танцьорки, дето завъртат главите на дворецовите кавалери. Така въпросните дами поне ще направят услуга на родината си.

— Графиньо! — Това наистина ми дойде в повече. — Как можете да мислите за подобни неща? Достатъчно скандално е, че в предградията се ширят разврат и разпуснатост. Нали не твърдите сериозно, че и в града...

— Да речем, че някои хора имат доста да се изповядват и да се каят, преди да получат благословията на тазгодишната Чиста сряда — отвърна Лисичката. — И това не се отнася само за вятърничавите дами от *corps de ballet*^[43]. Но и за именити господа от стари родове с достъп до двореца.

Може би целта ѝ бе да ме предупреди? Запитах се дали само напредналата ми бременност бе причината, че Франц все по-често откликваше на покани, отвеждащи го извън

пределите на града, където не можех да го придружавам по здравословни причини, пък и поради липса на време.

Дворцовите клюки, на които обикновено не придавах особено значение, отново се превърнаха в източник на ядове. Те не щадяха и най-аристократичните родове, фамилиите Ауерсперг, Естерхази, Лихтенщайн, Колоредо — всяка от тях си имаше своите черни овце. Нарушаването на Десетте божии заповеди се бе превърнало в нещо като спорт. Все по-често в тази връзка се споменаваше „Брашнарската яма“, където придворните дами и господа се забавляваха след баловете. Това обичано заведение се бе превърнало в борса на безнравствеността.

Най-много обаче ме дразнеше фактът, че всички смятаха това лекомислено поведение за напълно нормално. Май никой освен мен не се възмущаваше, че съпрузи си изневеряваха взаимно, високоуважавани господа правеха деца на невинни градски девизи, а аристократи вършеха в „Шпителберг“ неща, които благоприличието не ми позволяваше дори да изрека.

— Как смятате да им го забраните? — попита дори майка ми, след като й излях сърцето си. — Мъжете са си такива. Колкото по-малко шум се вдига около глупавите им привички, толкова по-скоро ще се приберат у дома.

— Как можете да говорите така, майко! — избухнах аз. — Ако хората не са благоразумни по природа, трябва да бъдат принудени. Най-малкото, което може да се изисква от един християнин, е да спазва Божите заповеди.

— И кой ще ги принуди, Тереза? Църквата? Прави го, доколкото ѝ е възможно, но дори тя не е в състояние да промени хорския нрав.

— В такъв случай светската власт може да окаже подкрепа на църковната.

— По-добре не си го помисляйте — настоятелно ме посъветва вдовицата на императора. — Всеки трябва да решава за себе си дали да съгрешава, или не. Не е работа на Короната да се намесва в църковните дела.

Майка ми говореше с гласа на разума, ала аз си затварях ушите. Може би и заради много личното допълнение, в което изостави официалното обръщение и се обърна към дъщерята в мен:

— Долу ръцете от личния живот на твоите поданици, Резерл, че даже и твоят се е пообъркал.

Значи дотам я бяхме докарали — дори майка ми в нейната изолация е дочула слуховете, че Франц ловува из чужди полета? Неувереността ми прерасна в гняв, а той се съсредоточи преди всичко върху дамите, евентуално въвеждащи го в изкушение.

Най-много ми се искаше да изпратя по дяволите всичките си придворни и почетни дами. Сред тях имаше куп нови лица. През последните месеци доверените ми спътнички една подир друга се омъжиха. Желаях им щастие, на някои дори бях помогнала лично, но сега изведнъж съжалих, задето съм била толкова умела сватовница.

Любимата ми Фрицка също бе станала официално госпожа Фон Петраш. Дадох ѝ зестра от дванайсет хиляди гулдена и произведох мъжа ѝ в командир на гвардейско стрелково подразделение с ранг старши лейтенант. Тя ме бе уверила, че с удоволствие би останала на служба при мен, но ми беше ясно, че трябва да ѝ потърся заместничка.

Можех да имам доверие на дами като Фрицката или милата ми контеса Шак. Но на другите? На амбициозните и лекомислените? Дали се слагаха на императора?

— Назначете доверени агенти, та най-после да се справим с безпътните женоря и в най-висшите кръгове — заповядах аз на императорския интендант. — Искам да контролирате кой

влиза и излиза в дома на моя съпруг, императора, на „Валнерщрасе“ и кой се сближава с него, когато не съм там.

— Всеки поотделно? — изпъшка граф Кевенхюлер, сякаш е глътнал цяла осолена риба и всеки момент ще умре от задушаване. — Как да стане тая работа, Ваше Величество?

— Ще трябва сам да се оправите. Очаквам да третирате възможно най-дискретно специалния аспект на тази общовалидна заповед, отнасящ се до императора, разбрахме ли се?

— Разчитайте на мен, Ваше Величество — с усилие промълви той.

— Надявам се — додадох величествено аз. — Държа аристокрацията и придворните да спазват християнските заповеди и да проявяват безупречно целомъдрие извън браковете си. Освен това в хода на работата вашите агенти могат да залавят скитосващите женоря, които бездруго причиняват само ядове. Да ги пратят в предачницата, та да се научат да живеят от труда на собствените си ръце, а не от лекомислени мъже.

Кевенхюлер се прокашля, както понякога правеше Франц, и потърси подходящите думи.

— Скитосващи ли, Ваше Величество? Бихте ли обяснили малко по-подробно, за да ви разбере правилно?

— Почтената жена не броди нощем самичка, без придружител, из виенските улици, Кевенхюлер, нали ще се съгласите с мен?

— Е, да, Ваше Величество, обаче е възможно да изникне някаква работа и през нощта. Да се повика лекар или по неотложен семеен въпрос...

— Сигурно ще се справите, стига да не натоварите пълни глупаци с тази задача — прекъснах го аз. — Изцяло разчитам на вас. Очаквам редовно да ми докладвате най-подробно за напредъка си. Искам да сложа край на тези разпуснати нрави, превъзнасящи галантността, която всъщност само изкушава към греховност.

— Ваше Величество желае да изпратя агенти да контролират добрите нрави на Виена? — Дворцовият интендант се държеше така, сякаш очаквах от него да полира с носната си кърпа керемидите на катедралата „Свети Стефан“.

— Това би трябвало да ви допадне — защитих идеята си аз. — Нали постоянно се оплаквате, че едно време всичко било много по-подредено, по-добро и по-съвършено, драги ми Кевенхюлер?

— Имах предвид етикета и испанския дворцов церемониал, Ваше Величество.

— Е, аз пък смятам, че моралът е по-важен от етикета, господин интендант.

Последните ми думи му оставиха единствено възможността да направи реверанс в знак на съгласие, преди да се оттегли — както си му е редът, заднешком.

Разбира се, Франц въпреки всичко узна за намеренията ми. И прояви голяма „деликатност“, като избра точно Чиста сряда, за да ме заговори по въпроса.

— Откога изпращате по петите ми доверени лица, Тереза? — попита той, използвайки омокотения дворцов израз за шпиони.

— Откогато публично робувате на предпочитанията си към дребни и грациозни чернокоси дами, *mon vieux* — направих опит да отвърна иронично, ала ми липсваше талант за това. От моите уста прозвуча просто злобно.

— За Бога, какво значи това, Тереза? Ще ми направите сцена, защото танцувах прекалено много на миналия карнавал? Обуздайте ревността си, светлейша съпруго. Нямаме никаква причина за нея. — Изрече го така подчертано нежно, че ме вбеси още повече. — Знаете, че съм ви неизменно предан. Не можете ли да престанете да давате ухо на виенските

клюки?

— Ако не давахте храна на клюкарките, нямаше да се тревожа.

— Напразно се тревожите, Тереза! Ако продължавате така, ще навредите на себе си и на детето. Защо имате толкова малко доверие в съпруга си и в неговите действия?

— Защото е мъж.

— И това е достатъчно, за да го осъдите? — докачи се той, — Обиждате ме, Тереза. Май наистина трябва да последвам съвета на Розьер и да ви дам време да обмислите всичко, без да ви досаждам с присъствието си.

Вече беше стигнал до вратата, когато осъзнах, че тази загадъчна забележка намекваше за раздяла.

— Къде отивате, Франсоа?

— На „Валнерщрасе“. Там ще се намери легло, в което не ме очакват недоверие и несправедливи упреци.

— Значи вашият лотарингски земляк ви посъветва така? — Бях колкото възмутена, толкова и смаяна. Откога Франц обсъждаше с приятелите си интимни въпроси на нашия брак? — Или той смята, че в отчаянието си ще преглътна всичко, само и само да останете при мен? Що за господата сте довели от Лотарингия в моя двор! — Тази разправа ме изтощи, очите ми се напълниха със сълзи.

Франц ме прегърна през рамо.

— Ах, Тереза, нямам намерение да ви напускам. Само да не бяхте толкова недоверчива понякога. Знаете колко съм ви предан.

Каза още много неща, и то точно думите, които жадуваше да чуе клетото ми наранено сърце. Накрая не отиде на „Валнерщрасе“, но въпреки това не заповядах да изтеглят агентите. Сдобряването, колкото и да го желяех, остави у мен неприятен привкус. Той се подобри мъничко от факта, че малко след това господин Дьо Розьер напусна службата си при Франц.

— Петер ли? Такова име никога не е имало сред Хабсбургите — кипна вдовицата на императора. Гледаше кърмачето в ръцете ми, сякаш то е виновно, че не може да се казва просто Леополд, ами ще бъде кръстено Петер Леополд.

— Просто едно малко желание на кръстницата му, майко — опитах се да обясня необичайното име аз. — Царица Елисавета иска да издигне паметник на обичания си баща. За нас е голяма чест тя да бъде кръстница на първия син, дарен на императора след коронацията му.

— Въпреки това ще му викам Леополд — настоя майка ми и погъделичка новия си внук, появил се на бял свят в „Шьонбрун“ в петия ден на месец май 1747 година.

През отворените прозорци на спалнята ми се откриваше гледка към околните хълмове, покрити с тучна зеленина. Лек ветрец довяваше свежия аромат на цъфтящите градини. Изпратих безмълвна благодарствена молитва към небето, толкова прекрасен беше този миг на мир и семейно щастие. „Шьонбрун“ винаги ми действаше така умиротворяващо. Всяка пролет, когато дворцовият керван потегляше извън града, точейки се през предградията, се поздравявах за решението да построя лятната резиденция.

Особено заради Франц. Той приемаше като предизвикателство възможността да подреди и оформи творенията на природата съгласно принципите на човешкия дух. Там, където аз виждах просто красиви алеи, той съзираше тайнствени пресечни точки и оси. Геометрични и оптически форми, редуващи се според добре обмислена система и обрамчени от изкуствени

граница — стени от дървета. За мен водните каскади, фонтаните, скритите канали и езерца представляваха приятни акценти в горещите летни дни, за него те бяха предмет на безконечни дискусии с майсторите, които ги създаваха по неговите планове.

Дворцовият театър на „Шьонбрун“ също възприе окончателната си форма след раждането на третия ни син. Пакаси го бе разположил в северозападния край на двора. За целта бяха опразнени конюшните и бараките за карети и инструменти, така че да не сме изложени непосредствено на свързаните с тях шумове и остри миризми. Ако не се случеше нещо непредвидено, щяхме да открием театъра преди завръщането ни в „Хофбург“ през есента.

Нищо чудно, че повечето ми разходки — с „преносимо писалище“ или без него — постоянно ме отвеждаха към тази строителна площадка, която с оживената си дейност, множеството скелета и интересната суетня представляваше притегателен пункт и за децата. Ние не бяхме единствените зрители. Дворцови служители, посетители, занаятчии, доставчици и просто зяпачи, които идваха от Виена в тези хубави дни, непрекъснато се промъкваха през страничните пътеки в парка, та после вкъщи да разказват за чудното творение, изникващо в „Шьонбрун“.

За неудоволствие на Кевенхюлер бях забранила да ги пъдят. Кому щеше да навреди, ако стане известно, че императорът и съпругата му ще имат дворец, какъвто Виена не беше виждала? Пък и така се откриваше чудесна възможност децата ми да свикват с вида на „ненапудрените“, както наричаха обикновените мъже и жени от улицата. А не да притискат носове към прозорците на каретата, както правехме ние с Мария Ана, когато пътувахме през града. „Шьонбрун“ им предоставяше възможността да се убедят, че и те са християни като нас. Деца, мъже и жени. А също и майки — като онази там, дете си почиваше в сянката на чимшира и притискаше към гърдите си жалко вързопче с бебе в него. С широко ококорени очи жената се дивеше на фасадните прозорци на двореца, в чиито кристалночисти стъкла се оглеждаше слънцето и пъстрият цветен килим на градината.

Мими също бе забелязала бедната жена и задърпа брокатената ми пола, за да привлече вниманието ми.

— Защо дрехите на тази жена са толкова мръсни и скъсани, мамо? — попита тя с тънкото си детско гласче. — Моята „ая“ казва, че човек трябва винаги да облича най-хубавите и най-чистите си дрехи, когато отива при императора и императрицата,

— Може би това са най-хубавите ѝ дрехи — намеси се Мариана, която вече знаеше за живота повече от малката Мими. — Нали виждаш, жената е бедна. А вероятно и гладна.

— Права е Мариана — кимнах аз и бръкнах в кесията, окачена на колана ми, за да извадя някоя монета, каквато винаги имах за подобни случаи. — Изтичай и ѝ дай това, Мими, та да си купи нещо за ядене, а може би и нова фуста.

Докато се приближавах, съпровождана както винаги от деца, кучета, придворни дами и слуги, Мими изтича напред, заприказва жената и протегна малката си пълна ръчичка със златната монета в нея. Жената се отдръпна толкова рязко, че детето ѝ се заплака, а Мими се уплаши и изпусна паричката.

Грубият, дрезгав глас изрече на диалекта на простите хора:

— Задръж си златото, принцеске, да не мислиш, че детенцето ми ще я смуче, та да се засити? Не му трябва злато на него, храна му трябва.

Жалният плач на кърмачето подсили думите ѝ, а аз оцених по достойнство гордостта, с която не допускаше да се отнасят с нея като с просякиня. Импулсивно протегнах ръце.

— Тогава ми дайте детето си, щом не искате златото ми — настоях енергично.

— Ваше Величество! Аз... о, Света Богородице, не исках да обидя принцесата. Просто...

— Разбирам. Детето ти е гладно, а това те натъжава и озлобява, защото не знаеш как да му помогнеш. Дай ми го.

Без да обръщам внимание на ужасените физиономии около мен, посегнах към вързопчето и видях едно нещастно, зачервено детско личице, само кожа и кости. Горкото човече! В този горещ ден не бях затегнала корсажа си, така че трябваше само да смъкна малко деколтето на леката ми лятна рокля, за да сложа малкото на гърдта си.

Петер Леополд получаваше предостатъчно храна от яката си бохемска дойка. Нищо не ми костваше да дам част от майчиното си мляко на това нещастно малко създание, което започна да суче с удивителна сила, сякаш искаше бързо-бързо да погълне колкото е възможно повече при тази благоприятна възможност.

— Но, Ваше Величество!

— Ваше Императорско Височество!

— Исусе Христе!

Възгласите на придружителите ми и дълбоката въздишка на младата майка ме разсмяха.

— Какво се горещите? Не съм ли аз майката на моите народи? Значи съм майката и на това гладно мъниче. Петер Леополд ми оставя достатъчно мляко, за да го споделя с това детенце.

След като малкото се насити, аз го подадох обратно на смаяната му майка. През това време Мими се беше навела за монетата, а аз прибавих и втора; мушнах и двете в кърпата около корсажа на жената, без да се интересувам дали гордостта ѝ го позволява или не.

— Добре ще направите да вземете тези пари — строго я посъветвах аз. — Сега малкото е сито, но все някога ще огладнее отново, а тогава няма да срещнете непременно императрицата, за да реши проблема. Как стои въпросът с бащата на детето?

— Избяга, отиде при войниците — отвърна жената и се вгледа удивена в изтощеното, но сито бебе, заспало в ръцете ѝ.

— Все същата история. — Махнах на един от секретарите, които постоянно бяха около мен. — Заведете тази жена в дворцовата канцелария и накарайте да я впишат в листата на изоставените съпруги, та занаяпред да получава най-необходимото за себе си и за детето. Нали не желаем гладната смърт да сполети бебе, накърмено лично от императрицата.

Малко след началото на войната бях започнала да се грижа и за зарязаните съпруги и гладуващите им деца. Какво щях да управлявам, ако населението ми се стопяваше от глад и нищета? Жени като тази пред мен няма да се унижават да просят, ако получават пенсия от дворцовата камара, а ще живеят от труда си. Имаше толкова много клетки създания, чиито мъже бяха последвали вербувачите, без да ги е грижа какво ще се случи със семействата им.

— Ваше Величество, всемилостива императрице...

— Грижете се за детето си и се постарайте от него да излезе човек — прекъснах благодарностите ѝ аз и си тръгнах, преди жената да е засрамила и себе си, и мен с прекомерното си смирение.

Продължихме разходката, а аз отлично усещах как клюкарстват зад гърба ми. Още една история, която граф Подевилс щеше да докладва в Берлин, а Фридрих за пореден път да се мръщи на виенската „женска управа“. Не му беше лесно на пруския посланик във Виена. Нито един документ не заминаваше за Берлин, без да ми е известно съдържанието му. И ние

умеехме да шпионираме. Така например научих за един неуважителен доклад, в който Подевилс се занимаваше надълго и нашироко с начина ми на работа и изпращаше на своя крал оценката си за моята особа.

„Владетелката се занимава много с държавните дела“, съобщаваше той, сякаш това заслужаваше почуда. „Старае се да ги познава точно и в детайли. Чете повечето донесения от посланиците си в чуждите дворове или кара да ѝ ги четат, преглежда черновите на по-важните документи, преди да бъдат преписани на чисто, разговаря често с министрите си и присъства на конференциите, провеждани по значими държавни въпроси.“

Не ме тревожеше фактът, че прусакът научаваше за трудовия ми ентусиазъм. Затова пък бях извънредно ядосана, задето господин посланикът имаше нахалството да коментира брака ми.

„Тя искрено обича императора“, прочетох аз. „Но изискван от него голяма привързаност.“

Подевилс дори дръзваше да твърди, че въпреки тази привързаност Франц оказвал незначително влияние върху начина ми на мислене. Стигнал бил до това мнение въз основа на един случай в Тайния съвет, за който узнал по неведоми пътища. В хода на този дебат императорът безуспешно се опитваше да промени становището ми по важен въпрос. Подевилс дори цитираше укорителната ми реплика към Франц да не се намесва в неща, от които не разбира. Вярно, в първия момент ми се беше изплъзнала тази гневна забележка, за която впоследствие съжалих; недопустимо беше обаче един посланик, наполовина дипломат, наполовина шпионин, да разпространява подобни клюки. Нима не бях застрахована срещу предатели дори в най-тесния си кръг от съветници? Искаше ми се да експедирам слугата на Фридрих с любопитните очи и уши по бърз куриер право при неговия крал.

Обаче нямах избор, налагаше се да търпя пруския граф. Тайно копнеех за деня, когато ще изчезне към далечния Берлин, а най-добре заедно с дяволския си крал да се продъни в дълбините на ада. Веднъж се изпуснах и изразих, макар в омекотена форма, това си желание пред барон Фон Бартенщайн, а той отвърна:

— Внимавайте какво си пожелавате, Ваше Величество. По-добре познат и предсказуем враг, отколкото непознат, чието коварство тепърва трябва да изучаваме.

Съгласих се с него, особено предвид факта, че и без това си имах достатъчно работа в собствената си държава. Граф Фридрих фон Хаугвиц, чиито безспорни управленски качества ценях още от 1742 година, ми представи сметка на невероятната стойност 14 милиона гулдена, необходими за издръжката на редовна войска с численост повече от 100 000 души, от която се нуждаех на всяка цена. Преди да съм се съвзела от шока, той направи приемливи предложения за набавянето на тази гигантска сума. Все пак графът беше постигнал забележителни успехи в управлението на малкия остатък от Силезия, което му бях възложила. В ролята си на президент на императорската служба в Тропау^[44] той беше премахнал съсловното данъчно управление и го бе заменил с новосъздадената данъчна администрация на Короната. По същия печеливш модел сега трябваше да реформира приходите и администрацията в австрийските и бохемските наследствени земи.

Много неща там бяха в плачевно състояние. Трън в окото ми по-специално беше лошото стопанисване на Каринтия и Крайна^[45]. Каринтия бе задлъжняла с четири милиона гулдена, Крайна — с близо три милиона. Тамошните съсловия се отличаваха с нехайство, непомерни дарения и възмутителна наглост. Представете си — на настоятелните ми молби за обяснение

те ми отговориха, че били затънали в дългове, понеже Нейно Величество от Виена искала от тях годишен данък в размер на 100 000 гулдена.

Е, на това щеше да се сложи край, защото Хаугвиц вече бе назначен за комисар на суверена, отговарящ за двете държави. Задачата му беше да изолира съсловните сили, чието влияние, крепящо се на семейни обвързаности, се простираше отчасти и до виенската дворцова канцелария. Човек като граф Хаугвиц — честен, без прекомерни амбиции и честолюбиви роднини, затова пък благословен с умна глава и невероятна работоспособност, беше най-подходящ за тази работа. Непреклонен към онези, чиито привилегии орязваше така неумолимо — те пък се опитваха да издигат все нови и нови пречки по пътя му.

Занапред всички приходи и данъци щяха да влизат в държавната хазна във Виена, а на съсловните парламенти в съответната провинция щеше да се оставя само колкото е необходимо за нейното самоуправление. С тези приходи държавата издържаше войските си, стимулираше икономиката и полагаше усилия да гарантира благосъстояние и сигурност за всички. В крайна сметка планираната централизация трябваше да обхване всички провинции с изключение на Унгария. Дори аз съзнавах, че маджарите няма да позволят подобна намеса в тяхната самостоятелност.

Вече бяха изтекли първите информации за тези планове и аз бях подложена на злостни възражения от всички посоки. Дори моите министри изведнъж откриха собствения си интерес, а граф Харах, бохемският канцлер, се превърна в техен говорител. Той се опитваше да забави, ако не и въобще да възпрепятства реформите, внасяйки непрекъснато нови и нови прошения и предложения.

Неминуемо последваха нови затруднения, така че понякога прекрчвах границата и губех самообладание, изкарана извън кожата си. Отивах твърде далеч, не си подбирах думите, когато възразявах, министрите ми правеха кисели физиономии, а след като се успокоях, започвах да съжалявам за избухването си.

И Франц страдаше от това. След онзи неприятен сблъсък в Съвета, цитиран от пруския посланик, ми беше трудно да го умилювам, така че не се бяхме върнали напълно към предишната хармония. И сега, когато го срещнах при работниците, създаващи по негов проект ботаническа градина, която един ден щеше да приютява най-редките, най-екзотичните растения от цял свят, долових в поведението му хладна дистанцираност. Той се скри зад церемониала като зад чимширов храст. Поклони се с респект, гласът му бе учтив, ала очите му се плъзгаха над мен, сякаш бях бурен, израснал не на място в неговата леха.

— Повървете малко с мен, Франсоа — подканих го аз.

— *Avec plaisir*^[46], мадам — послушно отвърна той. — Винаги съм на услугите на моята императрица.

Избърса пръстите си в кърпа, подадена му от един градинар, и учтиво ми протегна ръка. Държането му беше безупречно, и въпреки това мразех да ме превръща в императрица, в институция. Явно проявата на прекалена официалност беше неговият начин да ми отмъсти.

Поведох го към една от беседките, разпръснати около розовата градина, предлагащи ни приятна сянка и в най-горещите летни дни.

— Трябва да поговорим.

Франц се навъси.

— Ваше Величество желае разговор с мен? — сковано повтори той.

Сега вече зарязах дворцовия френски.

— Защо си винаги толкова чувствителен, Франц? И без това ни остава малко време, за

да бъдем заедно. Ако го губиш в цупене, изобщо няма да ни остане никакво. Не се дръж като дете, ами ме целуни и дай да се сдобрим.

По лицето му пробяга странна смесица от най-различни чувства. След първоначалната неохота съзрях примирение, упорство, а накрая всичко завърши с прегръдката, за която копнеех.

— Само да знаех как да ви устоя, *ma chere Therese*^[47] — промърмори той, преди устните ни да се слоят.

— Не се и опитвай — държах последната дума да е моя.

— Нейно Величество отново чака дете.

— Кое поред?

— Девето, знам ли? А може и да е десето? Загубих им сметката. Детската стая прелива от народ. Кога ще се роди?

— През септември, казват. При това Леополд се появи на бял свят съвсем скоро, през май миналата година.

— Бива го французина в правенето на деца, така си е. Но това е единственото, в което го бива.

— Шът... Не ги приказвай такива в двореца. Императрицата побеснява, когато някой каже лоша дума за съпруга ѝ.

— Разправят, че побеснявала и когато той прави мили очи на нейните придворни дами. Впрочем, доколко е вярно това за връзката му с графиня Палфи? Тя е точно по негов вкус, нали? Дребна, грациозна, чернокоса, такива ги харесва той.

— Кой знае? Твърди се, че го била очаровала на една ловна вечеря у Естерхази. Освен това я видели да се промъква за вечеря на „Валнерщрасе“. Ама то там, при лотарингците, винаги е весело. Само императрицата отдавна не е стъпвала в онази къща. Е, при положение че пак е бременна...

Скъпите изрисувани паравани в „Хофбург“ бяха полезни срещу постоянното течение, но понякога ме изкушаваха да върша неща, за които бих смъмрила най-строгото дъщерите си. Да подслушвам, например. Въпреки всички молитви и покаяния не успях да се отърся от типично женския порок, наречен любопитство. Господ ме наказваше за това, като караше ушите ми да чуват неща, които всъщност изобщо не исках да узнавам.

— Дали императорът е верен на Палфи, или би ухажвал и друга дама, ако му се удаде случай?

— Той ухажва дамите само докато императрицата узнае, мила моя. После се дистанцира. Ревността ѝ го принуждава да постъпва така. Човекът не иска фаворитките му да бъдат тормозени от неговата съпруга.

— В такъв случай любовните му връзки са доста кратки. Разправят, че комисията, дето така усърдно души из личния живот на дамите от Операта, била създадена лично от императрицата, за да контролира най-вече съпруга ѝ и аферите му. Така че...

— *Silence*^[48], мила моя. Задава се графиня Фукс с двете си дъщери — графиня Лози и графиня Ностиц. Появят ли се те, значи и императрицата не е далече. Ако искате да напреднете в този дворец, трябва да се умилквате на това трио. На никой друг нашата владетелка няма такова безрезервно доверие.

Шумолящи фусти, шепнещи гласове; после тракането на дървени токове върху полирания паркет се отдалечи и аз най-сетне изпуснах въздуха от дробовете си, който бях

задържала зад паравана. „Подслушвачът на стената чува собствения си позор“, гласи виенската поговорка и аз бях принудена да се съглася с нея, макар и скърцайки със зъби. „Как да се съсредоточа върху преговорите в Аахен, където граф Кауниц се мъчеше да прокара интересите на Австрия при сключването на мирния договор между Англия, Холандия и Франция, след като всяка глупава провинциална графиня не се свенеше да обсъжда състоянието на моя брак? Мога ли да повлияя на едното или на другото в свой интерес?“ — запитах се отчаяно аз.

За пореден път бях принудена да се подчиня на Божията промисъл, приготвила за живота ми не само хубави неща, но и мъки и страдания. На 17 септември 1748 година родих малката Каролина.

— Какво е?

Никакъв отговор.

— Детето? Проявете милост, отговорете ми, за Бога. Какво му е?

— Момиче е, Ваше Величество — до мен достигна успокоителният глас на Ван Свитен. — Крехка ерцхерцогиня. Акушерката се грижи за нея. За всеки случай се подготвя избързано кръщение. Моля, не се вълнувайте, прави се всичко необходимо.

— Живо ли е? — прошепнах толкова тихо, че сама не се чух. Никой не отговори. Дали и те не ме чуваха?

Най-вероятно изобщо не е било живо. По-късно осъзнах, че само са ме успокоявали. Искали са да се посъвзема след раждането. След него ми останаха само сълзите. Нямаше топло детско телце в пелените, нямаше звук на нов живот до гърдата ми.

Безкрайно трудно ми беше да не се усъмня в Божията справедливост. Защо Той беше позволил този живот да расте в утробата ми, след като веднага си го взе обратно? За какво бяха усилията, чакането, мъките на раждането и болката от сбогуването? Какво бях съгрешила, че да бъда наказана с трето мъртвородено дете? Надменност? Забравяне на дълга? Къде бях сбъркала като човек и като вярваща християнка? Не намерих отговор на отчаяните си въпроси, макар да прекарвах безброй часове на молитви в дворцовия параклис.

— Не си слагайте грях на сърцето, Тереза — предупреди ме майка ми, когато я донесоха при мен в стола ѝ. Беше вече толкова болна и немощна, че рядко напускаше покоите си в „Хофбург“ или в лятната си резиденция в Хетценбург. — На нас, простосмъртните, не ни подобава да критикуваме Господ Бог. За него всички души са еднакви, все едно дали става дума за кралица, императрица или майка.

Нужни бяха още много години, много сълзи и много молитви, преди да се науча да приемам така предано Божията справедливост. През онази есен бях далече от подобно примирение. Друга причина за лошото състояние на духа ми беше, че бях принудена да се съглася против волята си с мира от Аахен, сключен на 18 октомври същата година. Английският крал бе заплашил да се споразумее с Франция и Испания, та дори и с Прусия, ако продължавам да се противя, и по този начин да се подсигури срещу обединената мощ на Австрия и Русия. Огънах се пред изнудването, но никога не простих на англичанина.

Дълбоко в сърцето си открай време изпитвах недоверие към английските протестанти. Католическото ми възпитание, вярата и набожността ми се съпротивляваха на техния аскетизъм, на отричането им от нашата свята Католическа църква. Чувствата ми бяха оправдани. Не изпитвах необходимост да приема новия английски посланик, пожелал да поднесе благопожеланията си по повод на сключения мир. Изглеждаше ми като подигравка.

— По-добре да ни поднесе съболезнования, защото понесохме тежка загуба, макар да я

разменихме срещу мира — троснах се сърдито на Франц, когато се опита да защити англичанина. — И този няма да е по-добър от Робинсън, от когото най-после се отървахме.

— Защо просто не се зарадваш, че всичко свърши благополучно, Тереза? — помъчи се да ме умилюва той. — Французите се изтеглят от окупираните райони в Нидерландия. Запазваш си Милано и всички съюзници потвърждават градацията на правото на наследство, заложена в Прагматическата санкция. Все пак това са Англия, Холандия, Сардиния-Пиемонт, Франция, Испания, Модена и Генуа. Напук на огромните трудности ти укрепи наследството на баща си и запази неговата цялост.

— Но загубих Силезия — с горчивина му напомних аз. — А исках да поведе австрийската династия към нов блясък и нова мощ.

— Със сигурност ще го направиш сега. След Дрезденския мир Бохемия е в безопасност, а след Аахенския вече нямаме основания да се тревожим и за Предна Австрия, Нидерландия и Северна Италия. Най-после ще можеш да се заемеш с нещата, за които досега войната не оставяше време.

— За целта трябва преди всичко да опазя наследствените си земи от техните врагове. И дума не може да става за спокойствие, докато в единия край сме заплашени от прусаците, а в другия — от турците. Най-напред следва да се укрепи военната мощ на Короната. Няма да отстъпя от тази цел. Нужна е цялостна реформа на военната система — ни повече, ни по-малко. Следва да се преосмисли и външната ни политика. Ван Свитен ми препоръча горещо граф Кауниц, който преговаряше от наше име в Аахен. Навремето го бях изпратила в Нидерландия с Мария Ана и Карл, за да държи под око политиката, докато брат ти се бие на бойното поле. Сега войната свърши и Карл е в състояние да се заеме лично с управленските дела, все пак го произведохме в имперски фелдмаршал.

— Кауниц отново е във Виена? — Франц направи физиономия, сякаш обедът му бе заседнал в гърлото. — Не харесвам този човек. Има неподражаемия маниер да ръси злобни забележки. Чувства се по-велик от всички.

Не се учудвах, че не харесва графа. Едва ли можеше да има двама по-различни мъже. Личните вражди обаче не бяха повод да се лиша от една умна глава. В обкръжението ми такива се брояха на пръсти.

— Може да не харесваме Кауниц, но умът му е блестящ. Изказа интересни мисли относно сближаването с Кралство Франция. Нужни са ни съюзници срещу Прусия.

— В такъв случай по-добре да приемеш английския посланик — посъветва ме Франц. — Не забравяй, че Франция е враг не само на Австрия, но и на римско-германския император. Да не говорим, че лотарингецът в мен се противи да подаде ръка на хората, които по такъв перфиден начин си присвоиха моята родина.

— Променената ситуация изисква променени средства — приключих разговора аз. — Току-що научих, че моралът и политиката са две донякъде взаимно изключващи се неща.

Няколко дни по-късно приех Венцел граф Кауниц и му възложих да провери възможностите за промяна на външнополитическия курс и да ми представи в писмен вид вижданията и предложенията си.

Така се сложи началото на едно сътрудничество, което винаги е било трън в очите ти, *mon vieux*, много добре знам това. Капризният Кауниц, който непрестанно заплашваше с оттеглянето си, а после оставаше, защото Австрия и аз имахме спешна нужда от него, никога не ти стана скъп приятел.

Наближи краят на ужасната 1748 година, а аз благодарих на Бог, задето я превъзмогнах.

Днес бих я преживяла отново — въпреки всички сълзи и страдания. Тя имаше едно неоценимо предимство: ти беше до мен!

Виена, март 1749 — „Шьонбрун“, лятото на 1755 година

„При нужда хващайте камшика!“

Тайните конференции с моите министри никога не протичаха лесно и безпроблемно. Така беше и в деветата година от управлението ми. Рядко обаче бе господствало такова критично настроение както на 7 март 1749 година. Дори императорът гледаше необичайно мрачно.

Само новият участник в конференцията, чието присъствие причиняваше известен дискомфорт на всички, очевидно не се впечатляваше от всеобщото раздражение. Известно ми беше, че е на 38 години и наскоро е загубил съпругата си, майката на неговите шест деца.

Строгийт траур на елегантното му облекло се нарушаваше единствено от безупречно бялата перука, златните катарамии на обувките и изобилието от бели като морска пяна дантели по маншетите и яката. Този човек се открояваше като зловеща сянка от ада сред заобикалящите го помпозни брокатени жакети, извезани със злато елечета и панталони до коленете в пастелни цветове. По погледите, които му хвърляха другите, можеше да се заключи, че действително го възприемаха като пратеник на ада.

Венцел Антон граф фон Кауниц-Ритберг обаче се държеше, сякаш се намира на събиране, което хем го отегчава, хем му е дълбоко безразлично. Стройното му, жилаво тяло, което го правеше да изглежда дребен в сравнение с Франц, както и с господата Кьонигсег или Колоредо, макар съвсем да не беше такъв, оставаше почти неподвижно. Най-много да подръпне дантелите на маншетите или да промени позицията на краката си, докато участниците в конференцията изнасяха своите доклади.

Всички министри трябваше да изложат съображенията си относно бъдещата насока на външната политика след Мирния договор от Аахен. В момента императорът подробно обясняваше кое е важно за укрепването на монархията. Ставаше дума за съюзническата вярност към Холандия и Англия, както и за обвързаността ни с морските сили. А също и че занапред следва да се възприеме такава позиция спрямо Прусия, която да попречи на Фридрих да смята Австрия за заплашителна хидра. Престане ли Прусия да се чувства застрашена, автоматично ще последва стабилизиране на мира.

Когато граф Кауниц взе думата с мое разрешение, единствена аз знаех какво ще каже. Предварително ми беше изложил своя личен, извънредно проникателен анализ на ситуацията в Европа. В хода на дългите ни разговори ми бе разяснил защо смята, че политиката на Хабсбургите спешно се нуждае от коренен поврат.

Моят съуправител и всички останали бяха доста объркани, когато той несдържано възрази срещу илюзията, че пруският крал бил благоразумен. Дори го нарече „най-опасният и най-непримиримият враг на светлейшия владетелски дом" и агресор, който никога няма да се откаже да си взема това, което не му принадлежи.

След това им обясни как може да се неутрализира тази опасност и защо смята за нужно да се създаде изцяло нова политическа система за целта. В неговите очи Холандия и Англия вече не ни бяха съюзници, понеже бездруго им липсваха средства, за да ни подпомогнат ефикасно в случай на нужда. На Австрия ѝ трябвал съюзник с власт и влияние, ако искала да

оцелее. Партньор, който в крайна сметка можел да бъде само Франция, дори ако се наложило този невероятен алианс да бъде откупен в най-лошия случай с отказ от Нидерландия и от италианските провинции.

Макар да знаех какъв ефект ще имат думите му, и аз както всички останали, се уплаших от това радикално отричане от водената досега политика. Предложенията на Кауниц бяха в ярко противоречие с предложенията на императора. Очевидно зачервеното чело на Франц ми показва, че не само намира предложението на графа за политически абсурдно, но и го оценява като лична атака. Трябваше да се действа бързо, че да не се хванат двамата гуша за гуша. Сега не беше моментът да ядосваме човека, от когото се нуждаех остро, за да внесе свеж полъх във външната ни политика.

— Господа — привлякох вниманието на колегията аз, преди императорът да е взел думата. После кимнах усмихнато на Кауниц. — Както изглежда, господин фон Кауниц ни разкри един евентуално многообещаващ път, който да следваме в бъдеще, макар в момента да ни се струва малко необичаен. Благодаря ви, графе!

В потвърждение на казаното му поднесох десницата си за целувка и игнорирах безмълвния бунт на мъжете около мен. Нито един от съветниците ми, включително Франц, не бе изложил ситуацията така прозорливо и всеобхватно. Два часа, които бяха нужни на Кауниц за това изложение, ми се бяха сторили по-кратки от минутите на говорилите преди него. Отдадох дължимото на постижението му и с това задуших протеста, преди да е изречен на глас.

С крайчеца на окото си видях, че Франц си пое дълбоко въздух и се изправи толкова рязко, че столът му остърга паркета с грозен звук. После мъжът ми се извърна, без да промълви дума, и напусна съвещанието, преди да съм го приключила официално. Никакви дипломатични думи не биха могли да извинят това безцеремонно държане към колегията и към императрицата. Беше скандално.

Кауниц запази желязната си невъзмутимост. В хладните му сини очи не прочетох нито триумф, нито задоволство, когато му възложих да обобщи революционните си тези в принципна декларация.

Франц изчезна към „Валнерщрасе“, където вероятно се съветваше с близкия си приятел Тусен. А може би вероятно получаваше подкрепа и от *la princesse*^[49], както във Виена наричаха сестра му Шарлота, с която си приличаха по характер. Тя признаваше откровенно, че императорският двор и неговите формалности я отегчават, че живее във Виена само заради братята си и не се интересува от растящия брой свои племенници и племеннички. Затова пък из двореца се мълвеше за склонността ѝ често да сменя кавалерите си и че тя — неомъжена дама, има за главен управител един неженен господин. Напет ирландец на име О'Тара, отличаващ се най-вече със забележителната си хубост и стройност, макар да бе прехвърлил петдесетте.

Разбира се, и дума не можеше да става да се поинтересувам от местопребиваването на Франц, дори след като тази вечер той не се върна в „Хофбург“ и аз си легнах сама. Имах двойна причина да му се разсърдя сериозно. Съпругата в мен се гневеше, задето мъжът ѝ смесваше личните с официалните дела; владетелката — задето не бе в състояние да разглежда наложителните политически решения с необходимата дистанция. Защо смяташе за личен афронт констатацията, че Франция очевидно щеше да ни бъде по-добър съюзник, отколкото Англия? Какво общо имаше разумното управление на държавата с нашия брак?

— Ние си приличаме много повече с французите, отколкото с онези студени северни

народи или с британските протестанти — изложих му съображенията си аз няколко дни по-късно, когато и двамата се правехме, че сме достатъчно спокойни, за да изчистим недоразумението. — Говорим техния език, носим се по тяхната мода и строим къщи, подобни на техните. Освен това те принадлежат към нашата латинска Католическа църква и се молят също като нас. Защо ли трябва да обяснявам това точно на един лотарингец, чиято майка е принцеса от кралската династия на Франция? Чиито корени са в тази страна и който говори френски по-добре, отколкото немски, да не споменаваме за холандски или английски?

— Може би защото този лотарингец предусеща, че ще загуби своята родина завинаги — сковано отвърна Франц.

— Твоята родина е тук, при мен, във Виена! — напомних му аз. — Трябва най-сетне да се събудиш от утопичния блян да превърнеш Лотарингия в имперска държава, принадлежаща на царстващия в момента император. Никъде не ще намериш подкрепа за подобни празни игрички на фантазията.

Позоваването ми на меморандума, който беше представил Франц през 1742 година — тогава той бе препоръчал да се одобрим с курфюршество Бавария и с Прусия, така че с общи сили да воюваме срещу Франция и да ѝ отнемем Лотарингия — се оказа неудачно.

Той реагира обидено.

— Позволете ми един въпрос, светлейша съпруго: Защо ме направихте свой съуправител и съветник? Та вие не държите на предложенията и на сътрудничеството ми. Отдавна сте решили да управлявате сама и да процедурате, както сметнете за правилно.

— Обикновено то се оказва най-доброто — отвърнах. — Не по моя воля се получи така, че решавам сама. Обстоятелствата ми го наложиха.

Неприятно ми беше да се защитавам, а когато бях ядосана, думите ми бяха резки и недружелюбни. В последно време императорът беше открил свой си начин да реагира на остротите ми: напускаше безмълвно помещението. Само фактът, че цветът на лицето му от блед стана червен, издаваше, че се е предал.

През онези дни непрестанно се сблъсках със съпротива и неразбиране, защото въпросът не се свеждаше само до обновяването на външната политика. Същевременно граф Хаугвиц работеше усилено за преобразяването на политическото управление, а Леополд граф Даун — за реорганизацията на моята войска.

Даун се бе отличил през изминалите военни години и беше близък довереник на фелдмаршал Кевенхюлер, който още преди смъртта си му бе предоставил записките си за реформиране на военното дело. Освен това го ценях като втори съпруг на Йозефа Ностиц, една от дъщерите на моята Лисичка, с която бяхме приятелки.

Армията ми боледуваше най-вече защото полковете бяха лична собственост на моите феодални владетели. Всеки отделен полк действаше и воюваше по различен маниер, имаше различно въоръжение и униформа. Отминалата война бе разкрила по болезнен начин недостатъците на тази система. Колкото по-скоро се променеше нещо в нея, толкова по-добре. В съответствие с моята заповед Карл Леополд Даун изработи всеобщ регламент, който занапред трябваше да важи за всичките ми войници. Той включваше устройването им в новопостроени казарми, начина на военното обучение, единната униформа, въоръжението, командната структура и цялостното управление. По негова идея дори бяха изсечени монети с моя лик и надпис *Mater Castromm*, Майка на казармите.

Добре щеше да е, ако имаше такъв правилник и за всекидневието в брака ми. Налагаше

се с Франц да се справяме сами, да търсим и намираме пътя един към друг.

На един от веселите детски празници, малко след пролетното ни пренасяне в „Шьонбрун“, си подадохме ръка и се одобрихме. Любовта към децата ни беше мощната връзка, която ни обединяваше, а за мен не представляваше трудност да продължавам да увеличавам броя им.

Няколко седмици след това Кауниц тихомълком ми връчи искания меморандум. В него стигаше до заключението, че „за постигането на голямата крайна цел не остава друг път, освен да се споразумеем с Франция“.

— Няма да е лесно да намеря разбиране във Виена за тази нова външна политика — въздъгнах аз. — Надявам се, че ще ми помагате, Кауниц!

— Можете безрезервно да разчитате на мен, Ваше Величество — обеща той.

И удържа на обещанието си, *mon vieux*. Без Кауниц и неговата неуморна дипломатическа дейност днес империята, която след смъртта ми ще бъде управлявана от нашия син Йозеф, щеше да изглежда другояче.

На 14 май 1749 година, ден след като бях станала на трийсет и две, в извънредно издание на „Винер Диариум“ бяха публикувани първите подробности относно преустройството на управлението във всички австрийски държави. Виенчани прочетоха черно на бяло, че съм издала заповед „обширната и великолепа монархия на Негово Императорско Величество да се превърне в едно цяло“.

Поданиците ми възприеха визията за бъдещето на такава сборна държава, ала новата разпоредба за църковните празници предизвика кипеж в народната душа. Изобилието от църковни празници, изискващи молебени, процесии и меси, възпрепятстваше редовната търговия и производството на стоки от първа необходимост, затова Светият отец ми бе позволил да ги огранича. Занапред следваше да бъдат отбелязвани само три празнични дни по Коледа и три по Великден. Та нали в крайна сметка можехме да се молим на свети Йосиф, света Ана, свети Йоан Непомук и на останалите благославящи ни светци и без да мързелуваме по цял ден!

Премахването на изтезанията, отделянето на правораздаването от административната дейност, дори фактът, че занапред аристокрацията и управниците също щяха да плащат задължителен данък върху имуществото си и налог на глава от населението, не занимаваха хората толкова, колкото отменянето на църковните празници. Сред всеобщото възмущение не бе обърнато внимание дори на това, че в бъдеще щяха да важат еднакви закони във всички части на империята.

Трябваше нововъведенията да бъдат наложени по начин, който да омокоти протестите. Отборът от съветници, получени в „наследство“ от моя баща, императора, се обяви открито срещу новостите и това ме улесни да се разделя с някои от тях.

Най-напред — с един, който дори не беше навършил петдесет години. Граф Харах, канцлерът на Бохемия, се бе проявил като ожесточен противник на Хаугвиц. Изпратих го в пенсия с почести и с доход от 36 000 гулдена. Не е моя вината, че почина малко след това. Беше се заразил с ужасната едра шарка, ала народът го превърна в „мъченик“ на нововъведенията. Разправяха, че промените в министерството били претоварили сърцето, отровили кръвта и предизвикали кончината му.

Сега Хаугвиц можеше да се заеме с голямата си задача, без да среща постоянно възражения. Той пристъпи към сливането и окрупняването както на бохемската, така и на австрийската дворцова канцелария в *Directorium in publicis et cameralibus*^[50], на която да

бъдат подчинени цялата вътрешна администрация, финансовото и данъчното дело. „Върховната правосъдна инстанция“ пък получи функциите на съд и ново правосъдно министерство. Моите всекидневни молитви неизменно завършваха с молба към Бог да благослови всички тези стъпки за благо на Австрия и на моите поданици.

За първи път наистина се затруднявах да вмъкна в двацет и четири часа всичко, което изискваха длъжността ми и Короната. Все по-трудно ставаше да запазвам добро настроение и самообладание, разкъсвана между проблемите на децата, монархията и брака. Нима остарявах? Навършила бях трийсет и две и бях родила десет деца.

Ядосана на себе си и на негативните си мисли, отидох до прозореца и го отворих широко, за да вдишам живителния въздух на „Шьонбрун“.

— Ще настинете, Ваше Величество — предупреди ме Фрицката, току-що прочела ми последните депеши.

— По-добре така, отколкото да не мога да дишам — отвърнах раздражено и съзрях, че току-що влезият Франц също сви рамене зиморничаво. — Да не кажеш, че и на теб тие студено? Все пак е юни!

— И вали — сухо додаде императорът и се прокашля.

Погледнах го изпитателно и установих, че изглежда бледен.

Образът на веселия русокос принц, в когото се бях влюбила, бе отстъпил мястото си на един сдържан светски господар, а възголямото му чело издаваше отдръпването и оредяването на напудрените му коси. Изпуснах тежка въздишка и затворих прозореца.

— Поръчайте ми кафе, а за императора шоколад — отпратих Фрицката аз, седнах на едно от тапицираните канапета и приканващо потупах мястото до мен. — Седни, Франсоа. Ходи ли вече при децата?

Ново покашляне, последвано от кимване.

— Господин Фон Бартенщайн е написал нов учебник за Йозеф. Да се надяваме, че така ще успее да събуди интереса на момчето към историята на империята.

Престолонаследникът беше не само най-важното, но и най-трудното от нашите деца. Усилията да бъде възпитан отрано за висшата му длъжност невинаги попадаха на плодородна почва. В някои дни беше толкова непослушен и своенравен, че учителите му изпадаха в отчаяние. Не се увенча с успех и опитът да бъде поукротен с помощта на пиано и пеене. Йозеф имаше отличен глас и на седемгодишна възраст вече свиреше добре на пиано, но му липсваше постоянство. Повярваше ли си, че вече е усвоил нещо, започваше да се отегчава.

— Да не разчитаме само на похвалните усилия на господин Фон Бартенщайн. — Спонтанно ми хрумна една идея. — Защо синът ни да не се обучава заедно с други момчета от висшата аристокрация? Може би чуждият пример ще го амбицира да се потруди повечко и по онези предмети, от които не се интересува. Гордостта му няма да позволи други да се подобри от него.

— Както винаги изпреварваш всички с добрите си идеи, Тереза — кимна Франц и потисна поредното покашляне.

— Дали да не се консултираш с мосю Ван Свитен? — попитах угрижено. — Тази кашлица в началото на лятото не е нормална.

— Добре съм, Тереза — той отхвърли тревогата ми с изнурено махване на ръката.

— Да, чувам. Ах, Франсоа, защо не ми позволяваш да се грижа за теб?

— Достатъчно е, че се грижиш за империята, децата и двореца, Тереза — морно се усмихна той. — Направо се възхищавам на силата, с която се справяш със задачите си.

Моята сила? Едно време се възхищаваше на красотата, грацията и веселостта ми. Какво бе останало от тях? Или мартенската ни разправия все още стоеше между нас?

Кой знае защо се сетих за една забележка на граф Даун и тутакси изплюх камъчето, както ми беше обичай.

— Даун непрекъснато ми проглушава ушите да се убедя лично в промените из полевите лагери на моите войници. Какво ще кажеш да заминем заедно за Холич и да приемем парада на твоя полк? Да вземем и Йозеф с нас. Момчето има слабост към армията, може би едно такова пътуване ще го направи по-зрял.

— Искаш да напуснеш „Шьонбрун“? — учуди се Франц.

— Защо не? Ще ни се отрази добре да видим нещо ново и да прекараме повече време заедно. Даун ще се радва да ни демонстрира нововъведенията, пък и ти нали обичаш да наглеждаш именията си.

— Сега вече наистина ме изненада, Резерл! — удиви се милият ми Франц и изведнъж се преобрази, сякаш стана с години по-млад и по-здрав.

— Щом още го умея, значи всичко е наред — изрекох с кокетна нотка в гласа, изненадала и самата мен.

През август се отправихме към Холич. Граф Даун ни разведе из новия полеви лагер, където бяха започнали да реализират всички точки на създадения от него правилник. Кулминацията беше парадът на разположените в Холич пет пехотни полка и един кирасирски полк. Пред откритата ми карета маршируваше дисциплинирана армия от еднакво облечени войници и се подчиняваше като един на даваните ѝ лаконични заповеди.

Тази картина зарадва сърцето ми и направи силно впечатление на престолонаследника. Тя не само ми показа, че действително е възможно онова, което звучеше така изкусително на хартия, но и ми вдъхна надежда за бъдещето. Това беше войска, различна от дезорганизираните подразделения, с които застаряващият Найперг се бе опитвал напразно да защитава клетата ми Силезия. С тези военнослужещи щях да си върна Силезия!

Франц държеше да ми окаже почести начело на своя личен полк. Благодарих му трогнато — за мен това беше доказателство за любовта му, макар че злите езици във Виена щяха по-късно да го изтълкуват като възмутително принизяване на императора.

Въпреки императорската корона за теб не се бяха променили много неща, *mon vieux*. През целия си живот ти си остана чужденецът, когото използваша като изкупителна жертва за всичко. Дори не мога да кажа дали това те нараняваше. Ти никога не изрече и дума по въпроса. Впоследствие животът ме научи, че някои рани гноят дълбоко в себе си, докато ти отнемат дъха и радостта от живота. Искане ми се да бях стигнала до това прозрение тогава. Дали досадната кашлица, чиято причина Ван Свитен така и не откри, не беше признак за това?

През онова отдавна отминало лято, докато войските изпълняваха маневрите си под яркото августовско слънце, нямаше място за по-задълбочени мисли.

— Империята ще ви благодари за това, което сте сътворили — похвалих аз графа, а после сложих ръка на рамото на Йозеф. — Погледни ги, момче. Това са мъжете, които ще защитават твоята бъдеща империя и ще ти върнат Силезия, ако майка ти не успее да го направи преди това.

Йозеф преглътна от вълнение. Усетих как се стегна под умаленото издание на униформата, която носеше баща му, императорът. Миналата година се бе състояла тържествена церемония, на която той също бе обявен за командир на полк. Явно му

доставяше удоволствие да дава с детския си глас заповеди, които възрастните войници изпълняваха без колебание. Сега беше на осем години и още по-силно съзнаваше значимостта си.

— Войната не е женска работа — отвърна той с удивителна наглост, от която загубих ума и дума.

— Но, Йозеф...

В крайна сметка се наложи Франц да каже няколко сурови думи на невръстния нахалник. Йозеф сведе глава, ала всяка фибра на сгърченото от инат момчешко телце излъчваше съпротива.

— Не можем да търпим това арогантно поведение — обсъдих аз случката с неговия възпитател след завръщането ни в „Шьонбрун“. — Трябва да се противопоставим на желанието му винаги да се налага. И ако нищо не помага, при нужда хващайте камшика.

— Но, Ваше Величество! — ужаси се граф Батиани. — Това би било безподобно отношение към един ерцхерцог.

— Възможно е, обаче поведението на сина ми също беше безподобно, графе. Ако не иска да чува, ще му се наложи да чувства.

Душата ме болеше да давам такива строги заповеди за милия ми Бепи, защото в сърцето ми той си оставаше същият, макар вече да не искаше да чува детското си гальовно име. Ала аз не възнамерявах да допусна с него грешката, която баща ми бе допуснал с мен. Йозеф щеше да бъде подготвен да поеме тежката си служба, когато му дойде времето. Моят приемник щеше да съответства на идеала за прогресивен монарх и никоя жертва не беше голяма за тази цел. Сигурна бях, че един ден щеше да ми е благодарен.

Изискванията на жизнената детска групичка винаги бяха в центъра на моя живот наред с управлението.

Често се сблъсках с критични физиономии и с повдигнати вежди, когато придавах по-голямо значение на храносмилателните проблеми на поредното кърмаче, отколкото на доклада на пристигнал отдалече посланик, но бях непоколебима. Бъдещето на монархията зависеше и от тези деца, както зависеше от моята работа и от дейността на съветниците и министрите. Поредният залог за това бъдеще изплака за първи път на 4 февруари 1750 година. Йохана Габриела увеличи броя на моите малки ерцхерцогини — вече наброяваха пет игриви момиченца.

— Пет добри партии за женене, способни да създават съюзници и да укрепват алианси — изрекох удовлетворено аз и целунах розовото носле на най-новата ми принцеса, преди да я подам на бохемската дойка.

— Не е ли малко рано отсега да говорим за алианси и женитби — Франц ме погледна укорително.

— Ни най-малко — отхвърлих възражението му аз и се запътих към работния ми кабинет. Заради раждането бяха изостанали куп дела. Моите министри бяха свикнали да задържат докладите, въпросите и забележките си, докато лично се занимава с тях. Почти бяха забравили, че имам съуправител, годен да ме замества.

Първата ми работа след раждането беше да извикам граф Кауниц.

— Ще станете мой посланик в Париж, графе — директно заявих аз, докато той ме съзерцаваше по неповторимия си безразличен начин. — Единствен вие знаете как да се държите с двореца във Версай и какви клопки дебнат там. Нашите усилия за изковаването на новия съюз могат да бъдат успешни само ако представлявате интересите ни там.

— Прекалено голяма чест ми оказвате, Ваше Величество — измъкна се от прекия отговор той. — Как обаче ще стане това? Знаете, че съм баща на шест беззащитни сирачета. Не съм добре със здравето, а скромните ми средства не ми позволяват да представлявам подобаващо империята.

Мили Боже, уж бях свикнала с капризите на този мъчен човек, но понякога той направо ме довеждаше до отчаяние.

— Не съм ви молила да си купите тази служба, подарявам ви я — отвърнах. Хрумването ми да продавам скъпо и прескъпо различни длъжности в двореца на амбициозни благородници вече докарваше добри суми в касите ми. Ала граф Кауниц не беше жаден за слава провинциален граф, към него следваше да се отнасям с по-голям финес.

— Но то все пак струва пари, светлейша императрице — тутакси възрази той с подчертана деловитост. — Когато княз Венцел фон Лихтенщайн заемаше този пост, му се наложи да похарчи над три милиона гулдена от личната си каса, за да поддържа в Париж нивото, подобаващо на ранга му. Това е невъзможно за мен. От друга страна, великата сила на Хабсбургите би понесла значителни щети, ако изпрати във Франция човек, негоден да представлява нейния блясък и нерушимата ѝ мощ.

Не можех да се отърся от усещането, че се мятам като кукла на конци, дърпани от господин фон Кауниц. Той желаше този пост, тук бяхме на едно мнение, но искаше да измъкне от мен, колкото може повече, преди да си го признае. Може да беше блестящ държавник, но не бе благодетел, разтревожен за съдържанието на хазната или за самочувствието на своята владетелка. Единствено личното му самочувствие беше в центъра на вниманието му.

Пазарлъкът относно финансовото обезпечаване на въпросния пост продължи цяло лято. Чак през октомври графът най-сетне се отправи към Париж. Виенчани регистрираха с точност внушителната му свита: съпровождаха го над дузина аташета към посолството, секретари, слуги и не на последно място — същински керван от карети, отрупани с багаж и теглени от породисти коне.

В багажа му се намираше и подвързаният с телешка кожа документ, съдържащ официалната мисия на имперския пратеник в Париж. Неговата императрица го бе помолила най-настоятелно да не дразни нито морските сили Холандия и Англия, нито да върши неща, които Франция би могла да изтълкува като провокативно действие. Трябваше да убеди двора във Версай в искреното ми намерение да допринеса за спокойствието в Европа и за всеобщото благосъстояние чрез трайни приятелски взаимоотношения с Франция. Само Кауниц можеше да постигне това, без останалата част на Европа да узнае преждевременно за усилията му и да се развълнува повече от необходимото.

Четях с огромно удоволствие първите му доклади. Луи XV го приел най-дружелюбно заедно с външния си министър маркиз Дьо Пюйзио. Негово Величество разговарял с него като със стар познат, пишеше Кауниц и не бе пропуснал да добави, че се е сближил и с маркиза Дьо Помиадур, която, както е известно, имала влияние върху Негово Величество и чиято благосклонност била от голямо значение за всеки посланик в Париж.

Удоволствието ми тутакси се изпари, щом прочетох информацията за тази дама. Възмутителните нрави във „Версай“ бяха едно; съвсем друго беше обаче в политиката да се намесва персона, дължаща позицията и влиянието си на своето присъствие в кралската спалня. С цялата си душа се съпротивлявах на мисълта да се съобразявам с някаква си мадам Помпадур. Докъде я бяхме докарали, щом безнравствеността се възнаграждаше с власт?

През онази есен за пореден път личните ми тревоги се намесиха в политическото всекидневие. Докато се опитвах с верния ми Кевенхюлер да съкратя до поносими размери обичайния списък за аудиенции за следващата неделя, моят придворен лекар Ван Свитен се появи с тревожна новина.

— Трябва да очакваме най-лошото, Ваше Величество — така приключи той потискащото изброяване на болестите и страданията на клетата ми майка, влошили се драматично напоследък.

— Но тя е само на петдесет и девет години — рязко възразих аз и притиснах длан към корсажа си, който камериерката бе затегнала прекалено тази заран, като се има предвид, че бях бременна в петия месец. Бях заченала отново, преди да са минали три месеца от раждането на Йохана Габриела. Кръвта шумеше в ушите ми, мъчително си поемах дъх.

— Нейна светлост не е здрава от много години — напомни неоспоримите факти лекарят. — Леченията, на които се е подлагала на младини, са повлияли трайно върху здравословното ѝ състояние.

Онези глупави съвети, целящи раждането на наследник на империята, сякаш това става с магическа пръчка! Ван Свитен представляваше достойно изключение от ордата надуте медици, но и той бе принуден да признае, че е безсилен. Горката мама. Горката императрица.

Три дни преди Коледа, на 21 декември 1750 година, Елизабет Кристина Брауншвайгска-Волфенбютелска отлетя при своя любим съпруг. След неговата смърт, вече десет години, тя очакваше час по-скоро да се присъедини към обичайния си Карл, заради когото дори бе сменила религията си. Някогашната протестантка, публично превърнала се в католичка на 1 май 1707 година в Бамберг в името на този брак, бе погребана до императора в Криптата на капуцините.

Незабавно възложих на Балтазар Фердинанд Мол да изработи разкошен оловен саркофаг за моята майка, призван да напомня на идните поколения за значението на тази жена — истинска майка не само на императора и на децата си, но и на цялата империя.

Преди това издадох указ за всенароден траур във всички провинции на империята, където църковните камбани известиха за кончината на скъпата ми майка.

Въпреки че през последните години вдовстващата императрица се оттегляше все повече от живота, а страданията ѝ ме тревожеха, аз винаги бях отхвърляла мисълта за нейната смърт. Трудно ми беше да повярвам, че един ден няма да я има до мен. Тя ми беше не само майка, но и довереница. Винаги вземах присърце критиките ѝ, макар понякога да ме нараняваха или да ми се виждаха несправедливи.

Единствената човешка душа, способна да ме утеши в моето отчаяние, беше добрата стара мами Фукс, макар че при тези траурни обстоятелства забелязах за първи път признаците на старостта и при нея. Щом майка ми трябваше да се изправи пред Създателя на 59 години, в колко по-голяма опасност се намираше тогава моята Лисичка, родена през далечната 1681 година?

— Не ме напускайте! Обещайте ми! — бурно настоях аз.

— Ах, Тереза...

В такива моменти за нея не бях Ваше Величество, а просто Тереза. Споменът за палавата малка ерцхерцогиня, която тя бе приютила с обич в топлото си майчино сърце заедно с по-малката ѝ сестричка, я накара да се усмихне с любов и снизхождение.

— Кога ще се научите, че човек не може да заповядва на съдбата? Писано ни е да вземаме, каквото ни праща Бог, той ни отмерва времето. Когато моето свърши, ще трябва да

си отида както всеки друг християнин.

— А какво ще правя аз тогава? — попитах, сякаш наистина бях дванайсетгодишното момиче, нуждаещо се от напътствия и възпитание.

— Не сте сама, Тереза. Имате съпруг, който вярно стои до вас и в радости, и в скърби — напомни графинята.

— Доколкото има време за мен — отвърнах. — Прекалено често е с лотарингските си побратими, прекалено често играе билиард или се занимава с препарираниите си животни и със странните си растения.

— Трябва ли да бъде упрекван за това?

— Аха, значи се е оплакал, нали? — Мами Фукс беше не само моя довереница, но и приятелка на Франц, към когото се отнасяше с майчинска обич.

— Това би било в разрез с любезния му характер — тукати го защити тя. — Съпругът ви знае, че работите неуморно за благо на всички нас. Въпреки това се тревожи за вашето здраве, Тереза. Отново чакате дете.

Детето. То щеше да закръгли дузината, а аз вече не можех да си спомня кога не съм била бременна. Неволно погалих издутия си корем.

— Ще се радвам, ако бъде последното, мами Фукс. Усещам как раждането на дете подир дете ми отнема силите и ме състарява. Главата ми работи трудно, ежедневието ми протича мъчително.

— Причината е, че покрай скръбта по майка ви всичко ви се струва по-черно и по-трудно от обикновено, Тереза — заяви първата ми придворна дама. — Никога не сте имали проблеми с раждането, и това няма да ви създаде такива.

— А какво ще кажете за клетото малко създание, което живя само колкото да бъде кръстено? Може би то умря, защото не му дадох достатъчно сили, за да живее.

— Тази загуба е един печален опит, който споделяте с много майки, Тереза. Някоя жена не е застрахована срещу загубата на дете. По-добре благодарете на Господ за здравата дружина, утешаваща ви за смъртта на горкото ангелче.

Графиня Фукс-Молат знаеше точно как да се бори срещу черните мисли, спохождащи ме през онези месеци. Останалото свърши следващата ми дъщеря — тя се роди на 19 март 1751 година здрава и читава; кръстихме я Мария Йозефа. Нито поданиците, нито семейството ми отдадоха кой знае какво значение на появата ѝ. Орлякът от децата ни се увеличаваше в ежегоден ритъм и това не привличаше толкова внимание колкото фактът, че междуременно бях започнала да ангажирам за работа в двора мъже, не разполагащи с писмено потвърдените шестнайсет високоблагородни предци. Началото сложи Хаугвиц, последваха го представители на низшата аристокрация и на буржоазията, отличаващи се с едно общо качество: бяха образовани, умни и готови да ми служат без предразсъдъци. Известно ми беше каква завист буди тяхното назначение, но се бях научила да я игнорирам.

На 13 август 1752 година в „Шьонбрун“ се роди следващата ни дъщеря, Мария Каролина, скоро наричана Шарлота, защото кръщелното ѝ име прекалено силно ми напомняше за сестрите ѝ, напуснали ни твърде рано.

Когато се връщам към тези богати и дейни години, виждам върволица от картини, врязали се дълбоко в съзнанието ми. Рождени дни, детски балет, религиозни процесии се сменяха със заседания, военни паради и кръщенета. Спомням си например как моят горд, малък Йозеф открива дворцов бал с леля си Шарлота Лотарингска. Или Мими, приведена над рисунката си, и Мариана с нейния постоянен стремеж да привлече вниманието на баща

си. И Фердинанд Карл Антон, четвъртият ни син, който след раждането си мирно и тихо проспа в люлката вълненията около появата си.

Сцени от домашното всекидневие, същински дар на мир и хармония. Оценявах го, без да подозирам, че ми е позволено само да си поема дъх за кратко. Трудностите около основаването на първата военна академия през декември 1751 година, съпротивата срещу назначаването на граф Кауниц за външен министър през 1753 година и вълненията преди първото всенародно преброяване през лятото на 1754 година бяха тежко бреме.

Реформите в управлението и правосъдието, в образованието и здравеопазването бяха посрещани с недоверие и възражения. Положението на някои места в огромната ми империя беше като в Средновековието. Мнозина не проумяваха, че една прогресивна държава се нуждае от здраво и образовано население. Ала това бяха само смешни болезки и безпокойства в сравнение с ужасния удар на съдбата, сполетял ме през 1754 година.

Милата ми Лисичка почина късно вечерта на 27 април, оплаквана от дъщери и роднини, както и от своята владетелка, загубила в нейно лице и последната майчинска опора в своя живот.

С императора пожелахме да издигнем паметник на мами Фукс, свидетелстващ за обичта и уважението ни. Днес трябва само да извърна глава, за да му пратя поздрав от стола си. Тя ни придружава във вечността, *top vieux*, защото принадлежи към нашето семейство, макар да не носи името Хабсбург. Очите ми вече не ги бива, но и без това знам наизуст редовете, изписани върху богато орнаментираната плоча на саркофага ѝ.

Ковчег на Нейно Превъзходителство госпожа Каролина, овдовяла графиня Фон Фукс от Бимбах и Дорнхайм в Свещената Римска империя, родена като графиня фон Молат, навремето първа придворна дама на Нейно Императорско и Кралско Величество. Тя умря в лето Христово 1754-то, на 27 април, между 10 и 11 часа вечерта. Да почива в мир.

Имаше и допълнение, продиктувано от сърцето ми:

Безсмъртно възпоминание от едно благосклонно и благодарно сърце за благородното възпитание във всички добродетели.

Аз, Мария Терезия

„Твърде лесно позволяваш да те омагьосат, топ vieux!“

— Затворете прозореца, идва Кауниц, нали не искаме господин държавният министър да се простуди! — наредих на една от моите придворни дами и хвърлих поглед към книгата, които бях подготвила за този разговор.

Моят чудат дипломат, явил се пред мен по кожено палто и с ръце, скрити в маншон, понеже предпочиташ да работя на отворен прозорец, се страхуваше от течението повече, отколкото от прусаците. Откакто го върнах от Франция, за да замести обстоятелствения и недочуващ господин дворецов и държавен секретар Улфелд и престарелия Бартенщайн, той ми беше станал не само пръв слуга, но и добър приятел.

Две години по-рано, на трийсет и шестия ми рожден ден, го бях назначила за дворецов и държавен канцлер. Обезщетих Бартенщайн с поста директор на новия държавен, дворецов и домашен архив и го произведох в таен съветник. Улфелд продължи да получава заплатата си; изплатено му бе и щедро обезщетение за къщата на „Балхаусплац“, която трябваше да опразни за Кауниц. Оттогава резиденцията на свръхчувствителния Венцел Антон фон Кауниц-Ритберг се виждаше от „Хофбург“, а самият той движеше от Виена делата, целящи да убедим французите в нашите добри намерения.

Както изглежда, тук ни помагаше и общата световна ситуация, защото Англия и Франция се бяха изправили непримиримо една срещу друга в новите отвъдморски колонии и войната беше само въпрос на време. Английският крал ме бе помолил да изпратя близо 30 000 войници в южната част на Нидерландия, така че евентуалното нападение на французите срещу Англия да бъде отблъснато още от континенталната страна на Ламанша.

— Това значи да изтеглим войските си от Бохемия — възмутих се аз пред новопристигналия Кауниц.

— Не е възможно да оголим Бохемия, като изтеглим голяма част от нашите войски. Прусия ще го схване като покана за нападение. Би трябвало да се възползваме от искането на Англия като повод да развалим съюза с крал Джордж. Ако най-сетне се съюзим официално с Франция, ще можем да си поискаме Силезия от Прусия с подкрепата на новия ни съюзник.

Както винаги думите на Кауниц бяха в пълно съответствие с разбиранията и чувствата ми.

— Само дето не ми се вярва, че ще получим безплатно подкрепата на Франция — изказах опасение аз.

Той изкриви уста в самодоволна усмивка.

— Можем да обмислим отказ от части на Нидерландия. Там има някои провинции, които Франция би искала да притежава, за да неутрализира постоянната заплаха по северната си граница.

Да се откажа от Нидерландия? Защо не? И без това никога не съм знаела какво да правя с тази далечна и чужда страна, а в сърцето си винаги я обвинявах за смъртта на любимата ми сестра. Би било добър ход, стига срещу него да можем да си върна богатата Силезия.

Докато размишлявах, свъсила чело, Кауниц огледа грижливо полираните си нокти, оправи дантеления си маншет и издуха една пращинка от ръкава си. Слава Богу, че Франц не присъстваше на този разговор. Той побесняваше от суетността на моя държавен министър и

я възприемаше като личен афронт.

Съпругът ми беше тръгнал на лов още рано сутринта. Предпочиташе да избягва обсъжданията, на които ще се засече с граф Кауниц. Не можеше да се отрече: двамата мъже, всеки от които посвоему ми лежеше на сърцето, бяха превърнали първоначалната си антипатия в истинска вражда.

Франц запазваше с мъка самообладание, когато Кауниц пускаше ироничните си забележки. Графът, от своя страна, блестеше в подобни случаи с дипломатична любезност, ала въпреки това даваше ясно да се разбере, че служи на *мен*, а не на императора, моя съуправител. Подминаваше го по извънредно изврътлив начин, без да дава повод да бъде смъмрен, но все пак успяваше да превърне Франц във второстепенна фигура.

— Сигурно планът е вече в главата ви — казах след подробен размисъл аз и притиснах върховете на пръстите си един към друг, за да намаля спазъма в китката, издаващ, че прекалено дълго съм държала перото. — Опазил ни Бог, дано само Прусия и Англия да не научат за това намерение, преди окончателно да сме спечелили Франция на наша страна. Преговорите трябва непременно да се водят в пълна секретност. Нито звук за тях да не проникне и тук, във Виена.

— Можете напълно да разчитате на мен, Ваше Величество.

— По кой дипломатически път възнамерявате да се свържете с крал Луи? Не е възможно да преговаряте лично с него, нали — попитах.

— Не директно, но почти. Ваше Величество забравя за мадам Дьо Помпадур. Настроена е благосклонно към нас и вече многократно е дарявала с любезното си внимание княз Щархемберг, моя приемник в Париж. Тя е на наша страна. Ненавижда краля на Прусия, защото бил достатъчно арогантен и глупав да изрази на висок глас мнението си за жените със значими позиции.

Помпадур! Мили Боже! Точно буржоазката мадмоазел Поасон, която дължеше графската си титла на упражненията в кралската постеля и имаше наглостта да се държи като родена княгиня. Да влезем официално в контакт с нея би означавало да извиним развратността ѝ и да одобрим разрушителното ѝ въздействие върху брака на френския крал. Все едно аз да приема на приказки графиня Колоредо или да поканя досадницата Палфи в моята карета, когато отиваме в „Шьонбрун“. И въпреки това — щом трябваше да избирам между нея и Фридрих, предпочитах да глътна жабата от собствения си пол.

— Бог да ми е на помощ — въздъхнах накрая и увенчах капитулацията си, като ударих с длани по писалището, така че перото подскочи. — Направете това, което и двамата смятаме за правилно. Но, за Бога, тайно и без всичко живо да започне да си чеше езика, че съм преживяла катарзис по въпроса за морала и нравствеността.

— Мадам Помпадур е поканила княз Щархемберг в имението си „Белвю“ — преспокойно заяви графът. — Там тя събира свита от най-изискани имена и най-важни длъжности.

— Блюдолизци, които ѝ се подмазват, понеже се ползва с вниманието на краля — гневно вметнах аз. — Питам се в какви времена живеем.

Кауниц сви рамене.

— Нали именно Ваше Величество ми нареди да направя всичко, за да премахна пречките, стоящи на пътя на мира в Европа, на католическата религия и на споразумяването с Бурбоните?

— Не съм толкова стара, Кауниц. Не е нужно да ми напомняте, отлично знам какво съм

казала — отвърнах с леден тон аз.

Той се вкамени от обида.

Насилих се да възприема отново по-любезен тон.

— Съюзени, Франция и Австрия могат да възстановят реда в Европа и да опазят мира. Тази цел оправдава всякакви дипломатически средства. В политиката има значение не моралът, а успехът. Не мислех, че един ден ще стигна до това заключение.

— Ако имате скрупули, само си представете предстоящото унижение на Прусия, Ваше светлейшо Величество — препоръча ми господин държавният канцлер.

Реших, че делото е в способни ръце, и сметнах въпроса за приключен. Трябваше да предположа обаче, че Франц ще се възпротиви остро на предложенията на Кауниц.

— Този съюз противоречи на природата — възмути се той.

Седяхме на чаша кафе след обяда, а аз бях отпратила прислугата, която обикновено кръжеше услужливо около нас, за да говоря с Франц на четири очи. Сега той скочи вбесен и блъсна толкова рязко тапицирания стол, на който седеше, че кракът му се счупи, а останалата част рухна с гръм и трясък. Две от кученцата ми, дремещи в прозоречната ниша, подскочиха и започнаха да джафкат пронизващо.

— Моля ви, Франсоа — опитах се аз да успокоя и него, и малтийските палета. — *Mon cher vieux*^[511], нали и вие присъствахте на Държавния съвет, когато решихме единодушно да предприемем сближаване с Бурбоните. Какво ви дразни сега, след като това сближаване приема конкретни форми?

— И дума не може да става за решение на Държавния съвет, светлейша съпруга — отвърна той, почервенял като рак. — Вие просто ни съобщихте желанията, които господин фон Кауниц е посадил в главата ви.

— Моята глава не е нива с цвекло, на която виреят всякакви бурени — парирах не помалко злобно аз. — Щом я поставям на разположение, значи реколтата е многообещаваща. Колко още трябваше да чакам, докато на вас и на останалите господа хрумне нещо? Докато Фридрих влезе във Виена ли? Докато оръдията му изравнят със земята „Шьонбрун“? Трябва да се случи нещо, а Кауниц единствен има смелостта да вижда фактите и да взема неконвенционални мерки.

— Кауниц! Повече не мога да слушам това име! — повиши тон той. — Ако не е Кауниц, ще е Хаугвиц, Даун, господин секретарят Кох или Кевенхюлер. Всички те, за разлика от мен, се радват на вашето внимание и ви виждат по-често от собственото ви семейство.

— Някой трябва да управлява империята, докато вие сте на лов, в Холич или при препариранияте си куриозитети, съпруге мой — изкрещях аз, вече излязла от кожата си.

За няколко мига стана толкова тихо, та си помислих, че внезапно съм оглушала. Настъпи болезнено мълчание. Кога най-сетне щях да се науча да си държа езика зад зъбите? Какво в тези спорове ме настройваше така против него, че изричах непростими неща? Или целях да му причиня болка, та най-после да се събуди и да стане, какъвто исках да го видя?

Дали причината беше в злостните клюки, които ми донасяха с такова усърдие? Злите езици дори твърдяха, че не желаел повече да бъде причисляван към двора. „Дворът — това са жена ми и децата ми, аз съм само едно частно лице“, уж бил казал той.

Невероятно изявление. Все пак той беше император. Представител на една свещена и достопочтена власт, чиито корени стигаха далеч в миналото, макар вече да не бе свързана с пряка управленска отговорност. Откъде накъде ще принизява собствената си персона и значимия си пост? Нима не бях заложила целия си авторитет и власт, за да постигна

коронясването му?

— В това отношение имате право, естествено — отвърна сега той, за мое удивление с обичайното спокойствие. — Изпуснах си нервите, Тереза. Простете ми. Какво да се прави, трудно е за един лотарингец да приеме за съюзник краля, откраднал му родината.

С този отговор той ме отрезви, гневът ми се пречупи. Тихата му учтивост, самообладанието и дистанцираността му бяха по-ефикасни от злобата. Щом не се карахме истински, не можехме и да се сдобряваме истински.

— Правя каквото трябва, Франц — промърморих на виенски аз.

— И го правите великолепно, Тереза — нежно отвърна той.

Прекрачи отломките от стола, а в очите му все още имаше странни искрици — далечен отблясък на протест и съпротива. Сърцето ми спря за миг. Дали щеше да ми се противопостави? Наистина ли исках да ми демонстрира сила и да се възпротиви на желанията ми? И какво щях да правя, ако дръзнеше да го стори?

Но бурята бе отминала. Той удостои облекчената си владетелка с дружелюбен поглед на лъчистите си сини очи.

— Кой е счупил стола?

Само дванайсетгодишната Лизел успяваше да се измъкне по това време от своята „ая“ и да нахълта в стаята за почивка на родителите си без капчица свян. Прекалено разчиташе на хубавката си външност, помагача ѝ да очарова всичко живо. Достатъчно бе да видя как баща ѝ отвърна на дяволитата усмивка на малката ерцхерцогиня. Дори на мен ми беше трудно да я скастрия.

— Къде е гувернантката ти? — отвърнах на въпроса с въпрос аз.

— Почива си след обяда, майко — гузно призна тя.

— Сигурна съм, че графиня Белрупт ти е възложила да си запълниш времето с бродирание или друго занимание. Но дори да не е така, има много да се желае от знанията ти по латински и италиански, така че би могла със сигурност да прекараш това време по-смислено, отколкото да бродиш безцелно из двореца. Може ли да попитам защо госпожица ерцхерцогинята смята, че не е нужно да спазва нарежданията на своята „ая“? Може ли освен това да знам какво търсиш тук?

— Чух как се счупи столът и исках да видя какво се е случило. Кучетата лаеха. Ами ако беше станало нещастие? Исках да помогна — отговори Лизел самоуверено и упорито.

— Както виждаш, всички сме живи и здрави — отвърна вместо мен Франц, защото търсещият помощ поглед на Лизел естествено беше намерил своята жертва. — Би било добре обаче незабавно да се върнеш в апартамента си и да се захванеш с работата, която те чака там.

— Както кажете, татко — прошепна малката, поклони се и на мен и тутакси изчезна, преди да съм измислила наказание, подходящо за една бунтарски настроена дъщеря.

— Много я глезиш — упрекнах Франц, след като се уверих, че малката няма да ни чуе. — Не бива да ѝ позволяваме такива своеволия. Красива е и иска да се харесва, но си въобразява, че ще извиняваме всичките ѝ номера, като се усмихва тъй очарователно. Крайно време е да се отърси от суетното си лекомислие и да обръща повече внимание на уроците. Рано или късно ще се появят първите кандидати за женитба, дотогава трябва да е подготвена за високия си пост.

— Моля ти се, Тереза! — Франц поклати напудрената си глава в израз на бащинско

възмущение. — Тя е едва на дванайсет, дете е.

— Не пожелавам на никое от моите деца да се изправи пред задачата си толкова неподготвено, както се случи с мен след смъртта на уважаемия ми баща — възразих аз.

— Прекалено строга си с тях, Тереза.

— А ти позволяваш твърде лесно да те омагьосат, *mon vieux!* Представляваш лесна плячка — стига ти да зърнеш една хубава усмивка, прасковена кожа и две лъчисти очи.

Погледите ни се срещнаха. И двамата знаехме за какво говорях, ала Франц избягваше кавгите и по тази тема.

— Аз обичам безрезервно дъщерите си, мадам — натърти той. — Няма да ме упрекнете в това, предполагам? Ще обичам и следващата дъщеря, която очаквате през ноември.

— Ще бъде момче — заинатих се аз.

— Не можете да определяте това, Тереза — сухо възрази той и добави: — Дори вие не можете.

Оказа се прав. На 2 ноември 1755 година на бял свят се появи „Мадам Антоан“, както Франц обичаше да нарича Мария Антония през следващите години. Тя наблюдаваше света с небесносините очи на баща си от обшитото си с дантели юрганче и толкова приличаше на очарователна кукличка, че Лизел моментално надуши опасност за мястото си на най-красива дъщеря. Стана още по-необузdana от преди, оплакванията на графиня Белрупт от глупавите ѝ бели се умножиха.

Щом се надигнах от легло след раждането, се заех да фиксирам в писмен вид максимите за възпитанието на моите дъщери и синове.

„Да се молят с нужния респект в стаите си и в църквата — записах аз и продължих: — Макар да нямат много за подаряване, бих се радвала понякога да дават милостиня на нуждаещите се.“

След ежедневните религиозни задължения идваше ред на указанията за поддържане на добра форма, хигиена и чистота. Също така държах никое от децата на императора да не бъде разглезвано.

„Не им се позволява да влизат в разговор с портиерите или огнярите, нито да дават заповеди на същите. Те са родени да се подчиняват и следва да се научат своевременно на това. Също така изисквам да ядат от всичко и да не подбират по-добра хапка или ястие. Никакви спорове относно храненето; да се яде риба всеки петък, всяка събота и във всички други постни дни.“

Освен това държах децата ми да бъдат възпитани в безстрашие. Нямах да търпя страх от буря, духове или глупави приказки, както и от болести или смърт. Изрично разпоредих да бъдат запознати с тези реалности и приложих точно дневно разписание, вариращо според възрастта на всяко дете.

Що се отнася до дъщерите, те трябваше да бъдат подготвени за богобоязливи съпруги, подчиняващи се на своите съпрузи. Тъй като имаха достатъчно братя, не сметнах за необходимо да бъдат обучавани из основи по политическите предмети; достатъчно беше да им се преподават езици, общи познания по морал, политика, военно изкуство, търговия, природни науки, история, танци и музика. Едва когато се определяха брачните им партньори, можеше да се започне с по-подробно изучаване на езика, обичаите и историята на бъдещата им родина.

Обучението на синовете ми по религия започваше на пет години, по военно дело — на шест; наред с това всички момчета без изключение учеха четене и писане, латински, чужди

езици, история, география, землемерство, военно строителство, математика, музика, танци, фехтовка и езда, както и физика, философия и право. Часовете и за двата пола отпадаха единствено когато присъствието им се изискваше при дворцови церемонии, църковни празници, тържества или излети на двореца.

С чувството, че съм изпълнила дълга си към императорските деца, отново се заех с документа, подготвен от Херард ван Свитен по моя заръка и засягащ здравната и социалната политика на империята ми. Той посочваше грешките и правеше предложения за бъдещето. Удивителни предложения, в които се говореше за здравни каси за работниците, болници за народа, приюти за подхвърлени деца и домове за старите и болните.

Не се съгласих веднага с всичко.

— Ако направим домове за изоставените деца, това значи да улесним още повече разпасаните жени да завързват извънбрачни връзки — упрекнах аз Ван Свитен. — И какво значи да задължаваме бащите на тези деца да плащат издръжка? Да не развратничат, тогава няма да има такива деца и край! Давам ви пълна свобода обаче, що се отнася до санитарното дело и преобразуването на медицински факултет.

— Няма да съжалявате, Ваше Величество — обеща той и направи дълбок поклон.

— Възлагам ви процъфтяването и култивирането на науките и проектите, целящи да укрепят честта и авторитета на двора като цяло и да служат на народното благо — отвърнах благосклонно аз и го отпратих. Граф Кауниц чакаше.

Той донесе смайващи вести от Лондон. Крал Джордж и смъртният ми враг, прусакът Фридрих, планираха междудържавен съюз.

— Фридрих разчита, че руснаците ще кротуват на пруско-ливонската граница ^[52], за да продължи Англия да им плаща субсидии. Англичанинът пък обещава да остави Прусия на мира, ако в замяна на това не пипа ХанOVER.

— Но тези парични помощи трябваше всъщност да послужат на царицата да струпа войски по границата с Прусия — промърморих смаяно аз. От личната ми кореспонденция с Елисавета бях наясно за силната омраза на руската владетелка към прусака.

— Както изглежда, Англия е сменила тактиката. Крал Джордж иска да вземе прусака в лодката си, за да подсигури родния си ХанOVER. Не би могъл да послужи по-добре на собствените ни планове. Точно това е новината, от която се нуждае Париж, за да вземе най-после решение.

Досега крал Луи XV още не беше стигнал до окончателно заключение в наша полза въпреки нежното влияние на неговата метреса и дипломатическите усилия на милия Щархемберг. Раждането на новата ми принцеса даде повод за изобилна кореспонденция помежду ни: благопожелания, благодарствени писма и подаръци, за които нямаше как да знаят нито Англия, нито Прусия. Какво очакваше от новото си партньорство с Фридрих Пруски нашият сегашен съюзник в Лондон, продължаващ да ми се сърди, задето не бях изпратила войски в Нидерландия?

— То е очевидно — поясни Кауниц. — Крал Джордж вероятно вярва, че по този начин може да окаже натиск върху Ваше Величество. Представя си един бъдещ съюз между Прусия и Австрия, насочен срещу Франция. Не иска да проумее, че разбирателство между Виена и Берлин е невъзможно.

За кой ли път моят държавен канцлер бе преценил напълно правилно ситуацията. На 16 януари 1756 година Англия и Прусия подписаха Уестминстърския договор, с което предизвикаха трескав дипломатически кипеж в цяла Европа. Куриери кръстосваха

континента от Русия до Австрия, от Прусия до Швеция, от Англия до Виена и от Виена до Париж. Точно тази вихрушка беше необходима, за да принуди Франция да действа. На 1 май 1756 година бе сключен нашият договор за ненападение, а ден по-късно Луи XV го ратифицира под името Политически и военен съюз от „Версай“.

В този пакт двамата гарантирахме неутралитета на Нидерландия, както и на настоящите си владения. Ако вследствие на алианса си възвърнех Силезия, щях да преценя дали да не отстъпя на Франция Люксембург и Нидерландия. Разбира се, само ако зетят на краля същевременно ми върнеше Парма и Пиаченца, паднали в ръцете му по време на пагубните военни действия през 1748 година. Освен това си обещавахме взаимна помощ в случай, че един от нас бъде нападнат от чужда сила.

Щом това стана известно, пред мен моментално се яви английският посланик във Виена, сър Робърт Кийт. Той имаше нахалството да говори за предателство.

В отговор не оставих място за съмнение кой според мен може да бъде упрекнат в предателство.

— Заблуждавате се. Вашият крал Ни изостави в Аахен и се съюзи зад гърба Ни с Нашия заклет враг.

— Ваше Величество се унижава, хвърляйки се в обятията на французина — заяви той с арогантност, която ме вбеси още повече.

— Не се хвърлям в обятията му, а заставам до него! — отвърнах студено и дадох знак, че аудиенцията е приключила.

Прусакът също ми проводи свой пратеник в „Шьонбрун“. Господин Фон Клинггреф, таен военен съветник, пристигна във Виена със специална мисия и помоли за аудиенция. Вероятно се изненада, че го приех лично и незабавно, без да поставям условия. При влизането си направи предписания реверанс с прусашка скованост, после се поклони още веднъж пред мен, целуна със сухите си като пергамент устни протегнатата ми десница и учтиво изчака да му дам думата.

След обичайните церемониални приказки бързо премина по същество. Попита какво трябва да мисли неговият крал и господар за струпването на австрийски войски в Бохемия. Тяхната численост пораждала тревога.

Моят държавен канцлер бе предугадил точно този въпрос и грижливо бе записал отговора ми на лист хартия, така че да не издам плановете ни с нито една необмислена дума. Облечен във високопарни дипломатични слова, той гласеше, че смятам предприетите мерки за необходими и че ги вземам за моя сигурност и в защита на моите съюзници. Уверявам го, че те нямат за цел да навредят на когото и да било.

— Моля, предайте това на краля.

Господин фон Клинггреф придоби крайно сериозен вид — стана му ясно, че нашият изпълнен с уговорки и увъртания отговор води към следващата война. Война, с която щяхме да си върнем Силезия. Моята армия беше готова, реформирана и въоръжена, предвождана от девера ми Карл и от неуморния Даун. Заедно, те щяха да победят.

Само че не аз щях да започна войната. Предоставих тази съмнителна чест на Фридрих.

Колко странно беше лятото на тази година, *mon vieux*, и как бих искала да зная кои сцени от него са останали в съзнанието ти!

— Разправят, че само за една вечер загубила на карти повече от 12 000 гулдена. Едва осемнайсетгодишна, а проиграва цяло състояние само за няколко часа. Княз Ханс Адам

наистина трябва да е безумно влюбен в нея, щом одобрява подобно прахосничество.

— Какво да се прави, като е пленително красива, Йозефа — намеси се граф Даун, прекъсвайки със снизходителна усмивка бърбуренето на жена си. — Кой не би простил всичко на тази сладка нимфа с такова лице, с възхитителна фигура и искрящи очи? Само като се усмихне, забравяш какво си искал да кажеш.

Намирахме се в „Лаксенберг“, където императорското семейство се бе оттеглило заедно с малка свита заради непоносимата жега, а моята приятелка и съпругът ѝ обсъждаха Вилхелмина фон Ауерсперг, малката дъщеря на граф Найперг, дето навремето загуби Молвиц.

От две години Вилхелмина беше съпруга на княз Ханс Адам фон Ауерсперг. Последният изглеждаше направо неутешим след смъртта на първата си жена, графиня Шьонфелд. Графинята, навремето най-богатата партия в двора, умря при раждане и беше оплакана чистосърдечно от съпруга си и от виенското общество, в което бе играла определяща роля. Никой не беше очаквал от княза да прояви отново интерес към женска компания.

После обаче звездата на Вилхелмина Найперг изгря над двора и над Виена. Тя очароваше всички наред. Прелестният френски начин на живот, донесен от младежките ѝ години в Люксембург, където нейният баща ми служи за последно като посланик, я превръщаше в център на всяка компания. Кажичи-речи за една нощ тя стана некоронованата *beaute*^[53] на виенския двор, а Ханс Адам фон Ауерсперг се влюби до полуда за втори път през живота си.

Разбираемо, бащата на Вилхелмина не се поколеба нито за миг дали да даде шестнайсетгодишната си дъщеря за жена на трийсет и четири годишния княз. В цялата империя нямаше да се намери по-бляскава партия за една аристократка от добро семейство. Вилхелмина стана княгиня Ауерсперг. Сега в двора я наричаха *La belleprincesse*^[54]. Не крия, че и аз я харесвах. Беше изключително приятна компаньонка, весела, любезна и кротка. Като че ли в това чисто сърце нямаше и грам злоба или амбиция, само радост и доброта. Единствено на игралната маса проявяваше страст и куража да рискува. Съпругът ѝ беше един от най-богатите благородници в моя двор, така че вероятно уреждаше загубите ѝ с благосклонната усмивка на мъж, прощаващ всяка глупост на съпругата си.

Само след няколко седмици наредих на нашия интендант да включи семейство Ауерсперг в списъка на лицата, от които се състоеше най-тесният ни дворцов кръг. Разбира се, в него влизаха Даун и съпругата му, а Йозефа болезнено ми напомняше за покойната си майка, особено когато навеждаше глава към мъжа си, както правеше в момента. Графинята липсваше на всички, особено на императора.

Mon vieux, твоята свита бе изпаднала в затруднено положение след ненадейното отпътуване на сестра ти Шар лота. Капризната дама реши да се върне в Лотарингия заедно с ирландския си управител. Официално бе заявила, че не възнамерявала да подтичва като застаряваща леля подир безбройните ерцхерцогини, моите невръстни дъщери, засенчващи я в „Шьонбрун“ и в „Хофбург“ с ранга си, бидейки императорски щерки.

Дори не ѝ хрумна да се съобрази с твоите чувства. Макар непрестанно да те уверяваше в привързаността си, явно себичността ѝ е била по-голяма. Тя те изостави, а би трябвало да ѝ е ясно, че имаш нужда от нея — нали нямаше как да каниш гости в лотарингския анклав на „Валнерщрасе“ без домакиня. Шарлота и графиня Фукс се сменяха навремето в тази роля и по този начин съхраняваха за теб частица от родината, която винаги ти е липсвала във Виена.

Интендантът, граф Кевенхюлер, ми бе обърнал внимание върху тази дилема. Вероятно той често е бил единствената ти компания и по навик е вечерял на „Валнерщрасе“ едва след като се върнеш от представление на опера, балет или комедия. Развлечения, за които нямах време, но се радвах от сърце, задето поне ти можеше да си ги позволиш.

— Негово Императорско Величество често е сам и изпада в меланхолия — доверително ми съобщи Кевенхюлер. — Няма ли за напорела на императора да е по-добре, ако либерализираме малко етикета на „Валнерщрасе“ и допуснем компанията на достойни за доверие дами? По-възрастни дами, разбира се, но и няколко млади, които да внесат жизнерадост и чието поведение е безупречно?

Обмислих предложението и се съгласих с него — та нали идваше от най-строгия, най-образцовия съпруг в моя двор. Исках да се чувстваш добре и да не изпитвам угризения, когато ми се налагаше да те оставям сам — било заради най-новите депеши, било заради поредната бременност. Вярвах, че опасността е овладяна, след като лично съм подбрала компанията ти.

После обаче се запитах дали наистина беше толкова добра идеята да предложи включването в тази компания и на *a belle princesse*... Та нали в миналото имах достатъчно поводи за огорчение заради предпочитанията ти към крехки тъмнокоси дами? Може младата княгиня да имаше чисти помисли, но дали и ти беше такъв?

— *Rien ne va plus*^[55] ...

Стреснах се от мислите си.

Играта ми на хазарт беше плачевна. Правех грешки при залаганията, не внимавах за стойността на моите карти и накрая губех. Залогът ми отиде.

Обикновено се ядосвах на лошия си късмет, защото мразех да губя. Другите играчи ми хвърляха загрижени погледи, докато граф Даун, който държеше банката, подреждаше на куп монетите ми. Е, наистина не можеше да се каже, че между пръстите ми е изтекло цяло състояние, затова следващата неприятна мисъл моментално полетя подир предишните.

Дали и щастието ми не изтичаше между пръстите? Дали кротката княгиня Ауерсперг, две десетилетия по-млада от мен, пък и по-красива, отколкото бях дори на свежата възраст от осемнайсет години, не беше печелившата в много по-важната партия за твоето сърце, *mon vieux*?

— Уморена съм — изрекох във внезапно настъпилата тишина и се изправих.

Вероятно ревността ми щеше да утихне от само себе си през нощта, ако не бях забелязала укорителния поглед на Йозефа Даун към инак обожаемия й съпруг. Както изглежда, тя го упрекуваше безмълвно. За какво? Защото беше направил един комплимент в повече на *la belle princesse*? Или защото ме познаваше достатъчно добре, за да се страхува от вечно бдителната ми ревност? Имах ли причина за нея?

Бързината, даваща ми възможност да правя изводи, докато министрите ми излагаха молбите си или чуждите пратеници разказваха за постиженията на науката в своите страни, не беше от полза в личния живот. Скоро тя ме наведе на неизбежното заключение, че трябва да има и огън, щом има толкова много дим. Ти и Вилхелмина фон Ауерсперг. Императорът и всеобщата любимка, обожаемата княгиня. Двамата заминахте с ловна компания за Холич заедно с много други придворни, без владетелката, която караше шестнайсетата си бременност и нямаше как да се включи в подобни спортни дейности.

Животът ме бе научил да крия чувствата и мислите си. С любезен поздрав за лека нощ се оттеглих в покоите си, където ме чакаха моите камериерки и прислужнички, за да ми

помогнат в събличането. През това време Фрицката ми четеше документите, прошенията, докладите и меморандумите, изискващи вниманието ми в този ден. Онази вечер те ми послужиха и за разсейване.

След като отпратих Фрицката и прислугата, се обърнах към Господ. Не беше излишно да потърся утеха в молитвите и за пореден път да помоля за подкрепа Всемогъщия.

Още повече ме болеше, че точно очарователната Вилхелмина бе всяла смут в сърцето ти. Бях я обикнала и си обяснявах особената ѝ близост с теб с факта, че те познава от детинство — баща ѝ беше един от твоите възпитатели. Не можех току-тъй да изразя неодобрението си към княгиня Ауерсперг, в случай че бъдеха потвърдени най-лошите ми предположения. Нямах власт да я заточа извън Виена или да я унищожа с пълната тежест на моята немилост. Прекалено висок беше рангът ѝ, прекалено недосегаем бе съпругът ѝ.

— Мили Боже, посъветвай ме какво да правя и ми дай сили да се справя — помолих се със сълзи на очи, преди да си легна.

Да, *mon vieux*. След като подозрителността ми бе събудена, открих тъгата в твоите очи, когато следяха нежната княгиня, украсена от младостта и бижутата си. Дали меланхолията те мъчеше, защото бе осъзнал, че си твърде стар за нея, или защото нашият и нейният брак пречеше на щастието ти? Никога няма да узная. Ала макар че всеки твой поглед ме прорязваше като нож в сърцето, така и не събрах смелост да те упрекна.

През това време клюките процъфтяваха и ставаха все по-абсурдни. Ту твърдяха, че Вилхелмина е щастлива със съпруга си, който изпълнявал всяко нейно желание, ту — че императорът я обожавал и дори плащал дълговете ѝ от играта на карти. После пък, според други интриганти, имала нещо с твоя камерхер, белгийския принц Дьо Лин. Включиха в мълвата белгиеца, понеже по време на лов край р. Морава *la piincesse* припаднала при вида на убитите животни, а принцът ѝ се притекъл на помощ и я спасил.

И аз помня този лов и последвалата го грандиозна вечеря. Както обикновено си бях спестила смъртта на животните, де да си бях спестила и празненството след това! Моята пленителна съперница носеше блестящата си коса, вдигната на дързък кок и ненапудрена, а над кокетно потрепващото черно дантелено ветрило летяха погледи на безгранично обожание все в една посока — към императора. Как бих могла да не забележа това?

С възхищението си ли успя да те омагьоса тя, *mon vieux*? Или аз бях пропуснала да полаская мъжката ти суетност? Да ти вдъхна онова чувство за превъзходство, на което мъжете толкова държат? Мислех за достатъчно доказателство факта, че те обичам. Че те дарявам с дете след дете и си затварям очите за някои твои чудатости. Не беше в моя власт да положа в нозете ти и империята, смятах, че разбираш това. Тя беше мое наследство, но не и моя собственост, с която да правя каквото си искам. Тежкото задължение, което бе преминало от баща ми към мен и което щеше да премине към нашия син, не биваше да бъде обект на търговия, за да се откупи вярната привързаност на едно непостоянно сърце.

На 29 август 1756 година до нас достигна вестта, че Фридрих е нападнал и завзел неутрална Саксония, без да обяви война. Прусакът бе направил първата крачка, за да си гарантира Саксония като стратегически изгодна изходна позиция за завладяването на Бохемия. Плановите на Кауниц и моите бяха постигнали своето. Сега щяхме да прибегнем към отбрана, не към нападение.

Новите ни съюзници във „Версай“ реагираха с неприкрит ужас на този чудовищен акт на насилие. Крал Луи дори нарече прусака „бич Божи“ и „най-големият безумец“. Несъмнено отбранителният ни съюз щеше да даде плодове.

Нападателят бе обкръжил саксонската армия в Пирна. Заповядах на фелдмаршал Максимилиан Браун да я освободи. При Лобозице неговата армия се сблъска с пруската блокада. Нямах категоричен победител, Браун успя да се оттегли без съществени загуби. Затова пък Фридрих започна да тръби, че бил удържал победа в битката при Лобозице, и внесе такъв смут сред обкръжените саксонци, тате капитулираха на 15 октомври 1756 година.

20 000 саксонски войници попаднаха в плен и бяха причислени към пруската армия. Граф Кауниц ни донесе ужасната вест в деня след голямото тържество по случай именния ми ден. Курфюрст Фридрих Август II Саксонски изоставил войските си и заминал за Варшава. Бидейки същевременно и крал на Полша, той се надяваше да е на сигурно място във втората си столица. Неговата съпруга остана в Дрезден, опитвайки се храбро да защити личното си достойнство пред прусците и да спаси държавните документи. Нима прусакът не знаеше, че дъщерята на тази княгиня е дофина на Франция и косвено е нападнал крал Луи?

— Говори се, че кралят на Прусия наредил да шият зимни униформи за войниците му в Хамбург и в Силезия — додаде граф Кауниц. — Планира зимен поход. Трябва да сме подготвени.

— Ние сме подготвени — отвърнах аз, защото бях извършила нужните приготовления.

Всички доклади за тази война минаваха през моето писалище — независимо дали засягаха съсредоточаването на нашите армии, детайлите по униформите или храната и подслона, оръжията и тактическите маневри. Нито една заповед не заминаваше за фронта, без да носи моя подпис.

— Какво се чува от Русия? — поинтересувах се аз, защото съгласно нашата стратегия трябваше да обкръжим Фридрих с битки на всички фронтове.

— Новините са добри. Само въпрос на време е царицата да изяви готовност да разположи войските си на границата с Прусия.

— Да се надяваме, че ще излезете прав, Кауниц — отвърнах аз.

Руската царица Елисавета беше трудна за разбиране и изпадаше в странни настроения. Нека да узнае как се е отнесъл Фридрих със саксонската княгиня, моят държавен министър щеше да я осведоми. Отпратих го с усмивка.

Какво щях да правя без него в онези трудни времена? Непрекъснато благодарях на Господ за умната му глава, постигаща нашите цели по най-лъкатушни пътища.

На 8 декември 1756 година, на четирийсет и осмия рожден ден на императора, последният ни син ме измъчи доста, докато се роди. Ван Свитен ме бе убедил вече да раждам децата си в леглото, а не в старомодния родилен стол. Изглежда обаче Максимилиан Франц, както нарекохме нашия син, нямаше добро мнение за това нововъведение, защото упорито отказваше да излезе на бял свят.

Последният ми голям напън бе възнаграден със силен рев, нямащ нищо общо с първите звуци на предишните ми деца. Максимилиан Франц се оказа тежко, добродушно и дебеличко бебе. Най-едрото от моите деца, надарено с апетит, който почти надхвърляше възможностите на дойката му и моите.

— Малък ерцхерцог, добре се справи, Резерл — похвали ме Франц, когато ми поднесе благопожеланията си, използвайки за първи път от много време насам някогашното ми галено име. — Благодаря ти за чудесния подарък за рождения ми ден.

Колкото и да се радвах да чуя гласа му, думите достигаха до мен някак отдалече. Обзе ме

такова безкрайно изтощение, че не бях способна да отговоря, камо ли да отвърна на нежната му целувка.

„Много строга сте станали, Ваше Величество“

— Не може ли да дойде навреме? Толкова ли е трудно да си погледне часовника?

Франц крачеше напред-назад из моя кабинет в „Хофбург“. Спря пред прозореца, но не за да съзерцава простиращите се пред очите му ровове и бастиони на градските укрепления, нито пък голите корони на дърветата в Райската градинка. Мъчеше се да се овладее, докато двамата чакахме господин държавния канцлер, който отдавна трябваше да е тук.

— Не забелязвате ли, че той цели да изпита нервите ни? — сърдито додаде мъжът ми. — Чувства се достатъчно важен, за да накара своята императрица да го чака.

— Моля, успокойте се, *mon vieux*. Не забравяйте, че Ван Свитен ви препоръча да се щадите — напомних за заболяването му, което наскоро ме бе хвърлило в тревога. — Не бива да се палите така.

След едно внезапно нахлуване на кръв придворният лекар му направи умело кръвопускане, с което облекчи положението, ала образът на бледия, борещ се за въздух Франц още беше пред очите ми. Лежеше на леглото, сякаш в следващия миг щеше да удари последният му час. Ван Свитен го прегледа основно и предупреди да се пази от силни вълнения, а също да се въздържа от пищни угощения и прекомерна употреба на алкохол.

— Значи сме на едно положение, Тереза — тъжно се усмихна той. — Нали господин Ван Свитен ви посъветва приблизително същото? Раждането на Макс навреди на здравето ви повече от всички предишни раждания. За вас не е добре да залягате отново върху документите по цели часове и да работите на леден въздух в средата на януари.

Потрепери зиморничаво, но не направи опит да затвори прозореца. Познаваше непреодолимото ми влечение към чистия въздух, което зимно време измъчваше придворните, прислугата и гостите — всички мръзнаха ужасно в кабинета ми. Няколко листа хартия се разхвърчаха от писалището, когато вратата най-после се отвори и се появи господин държавният канцлер — в подплатено с кожи палто, с ръкавици на тънките нервни пръсти, притиснал рунтава кожена шапка към хилавите си гърди.

— Най-сетне! — викнах нетърпеливо аз. — Харесва ви да ни карате да чакаме, господин Фон Кауниц.

— А материята наистина е толкова значима и обширна, че налага спешно обсъждане.

Рядко се случваше императорът да вземе думата в мое присъствие, без да е бил подканен. Този факт бе достатъчен да демонстрира силния му гняв. Който познаваше Франц, както го познавах аз, беше наясно, че има и други причини за недоволството му. Тъй като обикновено не закушваше, сега стомахът му вероятно къркореше поради закъснението на канцлера. Преди това отказа да изпие чаша кафе и да хапне парче сладкиш, както сторих аз. Сега беше гладен и поради това в най-отвратително настроение. Бръснах набързо няколко трохи от документите и се опитах да изобразя любезна физиономия.

Дори направих нещо повече — помолих Франц да затвори прозореца, понеже знаех, че в противен случай графът ще започне да се жалва от температурата в кабинета и да заплашва със скорошната си смърт. Човекът се интересуваше прекомерно от здравето си и беше склонен да раздува и най-дребното неразположение до животозастрашаваща катастрофа.

Франц изпълни молбата ми със стиснати устни и остана прав, така че и господин фон

Кауниц нямаше как да седне на приготовления за него стол. Колкото и да не държеше императорът на етикета, не можеше, естествено, и дума да става Кауниц да седи в негово присъствие, докато той стои прав. Нищо чудно, че разговорът започна в крайно напрегнато настроение; напрежението не намалая и в хода му.

Когато Кауниц по типичния за него предизвикателен начин поиска още пари за разширяването на държавната канцелария, императорът окончателно се вбеси.

— Може би трябва най-напред императрицата да провери финансовия отчет за сумите, отпуснати ви досега — ядно предложи той.

Думите му бяха последвани от зловещо мълчание. Изразеното в тях недоверие беше равносилно на обида. Докато търсех объркано погледа на Франц, граф Кауниц пребледня като посипаната си с бяла пудра перука, а съпругът ми почервеня като широката ми домашна роба в бургундско алено, която носех този ден. Очевидно забеляза постфактум каква мечешка услуга ми бе направил току-що. Сви се, сякаш се смали с цяла педя, промърмори нещо невнятно и избяга от кабинета, преди да съм си възвърнала дар словото.

Привичката му да бяга от трудностите ни най-малко не облекчаваше живота ми. Заряза ме с Кауниц, който ме помоли да го освободя за днес с такъв леден тон, че януарският студ в Райската градинка беше пролетен полъх в сравнение с него.

Какво можех да сторя, освен да го пусна да си върви? Нямаше как да призная пред държавния канцлер, че Франц се е изсилил. За Бога, какво трябваше да направя, за да поизгледа тази вражда? Толкова бях разстроена и безпомощна, че пропуснах обяда и се зарових в книгата и документите.

Новината за този съдбовен сблъсък се разпространи из целия „Хофбург“, носена от невидими криле. Колкото и да ценях Кауниц, той не беше любимец на двореца. Връзката му с мадам Габриели, известна оперна певица, беше предмет на клюки, както и личната му екстравагантност и хапливите му подигравки. Сигурна бях, че нямаше да склони глава. Обаче имах нужда от него, *mon vieux!*

Моето отсъствие от обедната трапеза ти бе показало до каква степен се бях разстроила от постъпката ти. Малко по-късно личният ти лакей ми донесе съобщение, написано собственоръчно от теб.

Трябваше ми известно време да разгадая хаотичния ти френски, на който ти, пишейки най-безсрамно, както говориш, за пореден път се извиняваше за своята невъздържаност. „Как ми се иска да не бях постъпил така“, се казваше в писъмцето.

Споделях това ти желание, особено имайки предвид обидения държавен канцлер. Трудно ми беше да бъда справедлива, застанала между двама мъже, и двамата еднакво важни за мен и еднакво докачливи. Как да извиня свръхчувствителността на единия и невъздържаността на другия?

Накрая оставих на Франц да говори сам за себе си. Предадох на Кауниц бележката с извиненията му и обясних в съпровождащо писмо колко спешно се нуждаят от него империята и владетелката му. И тъй като чувствителността на Кауниц можеше да се мери единствено с неговата суетност, той ми върна най-подробно комплиментите и в крайна сметка поднови работата си.

Франц, от своя страна, влияеше върху политическите ми решения по-малко от всякога и по този начин избягваше нови конфликти. По-специално се ангажираше с насърчаването на природните науки, като ми предложи да присъждаме благороднически звания и на хора на науката и икономиката с особени заслуги към Короната.

— Бъдещето принадлежи на техническите новости, на икономиката, търговията и производството на предмети за масово потребление — разясни ми идеята си той, след като го изгледах, смаяна от предложенията му. — Умните глави, полагащи основите на тези дейности, правят за нашите народи повече от генералите или от чиновническите пълчища. Вижте хората в Холич. Благосъстоянието на заетите във фабриката за керамични изделия расте, защото имат работа и тя се заплаща.

— Както изглежда, хората във вашите имения ви занимават повече от тези във Виена — вметнах аз с тон, чиято острота усетих впоследствие.

Франц се сепна, видях как преглътна спонтанния отговор. И той се бе научил да се справя с ревността ми и с моите повече или по-малко емоционални упреци.

— Вие и децата живеете във Виена, Тереза — тихо и меко промълви той. — Никой не е по-важен за мен от моето семейство.

Как ми се искаше да му повярвам, ала ми беше трудно поради спомена за предишната вечер.

Беше съвсем обикновена вечер в двора. Обичайната вечеря в тесен кръг. Навик, който първоначално бе ужасил нашия интендант, защото императорското семейство нарушаваше церемониала да се канят на трапезата гости и приятели. После отидохме край игралната маса, където да си отпочинем с игра на „фараон“. Блаженото ми спокойствие обаче отлетя, когато забелязах, че Франц не изпуска от очи *la belle princesse*. Тя наистина беше страстен играч; бяха се появили дори слухове, че само за година прахосала цялата си огромна зестра. М тази вечер губеше с невероятна грация и веселост. Достойна за уважение черта на характера, на която бих се възхитила, ако не беше явният интерес на моя съпруг към нея.

Тези погледи ми отровиха удоволствието, което обикновено изпитвах при игра на карти, макар да не бях открила дали *la belle princesse* е забелязала или дори предизвикала вниманието на императора. Винаги изглеждаше толкова невинна и наивна — това беше част от чара ѝ. Не можех да ѝ се сърдя, както се сърдех навремето на графиня Колоредо или на някои други дами. Проблемът беше в императора, не в нея.

До края на вечерта загубих повече, отколкото позволяваха съвестта ми и личната ми касичка. Не можеш да играеш на „Фараон“ и същевременно да мислиш за други неща. Хазартната игра в двореца все повече ми се струваше гибелна, носеща нещастие, и по време на карнавала в мен съзря идея, която без колебание реализирах. Изненадващият указ бе посрещнат с пълно неразбиране от мнозина и най-вече от Франц.

— Защо забранявате хазартните игри в двореца, Тереза? Нали вие също се развличате и забавлявате с тях?

— Водим война, *mon vieux*, или забравихте? Не му е времето за разточителство и празни забавления. Би трябвало да направим нещо по-добро с парите си, вместо да ги прахосваме за хазарт.

— Много строга сте станали, Ваше Величество.

На езика ми беше да отвърна „Поне един от нас трябва да запази разума си“, но се бях научила да обуздавам поривите си.

— Това учудва ли ви? — сопнах се аз. — Човек губи желание за забавления, когато гледа какви интриги плете прусакът в окупираната Саксония. Да не говорим пък за предателите в Дрезден и Берлин, които ни усложняват живота.

Не беше нужно да споменавам изрично кого имам предвид: легационния съветник Вайнгартен, продал на Фридрих Прусски част от кореспонденцията ми с царица Елисавета,

този долен предател. Франц ме бе чувал достатъчно често да ругая по този повод.

— „Трите фусти“ — така ни нарича негодникът в Берлин и слага в един кюп две короновани глави, царицата и мен, заедно с мадам Дьо Помпадур. Нима трябва да рискувам да ни нарече и „трите картоиграчки“?

Това обяснение беше не по-малко правдоподобно от кое да е друго. Франц въздъхна.

— И без това си позволявате твърде малко развлечения, Тереза. Хазартът ще ви липсва, признайте си.

— Приемам го като покаяние за греховете си. Други също би трябвало да последват този пример. Наистина имаме нужда да се представим добре пред Господ — додадох многозначително аз, но и този път не получих отговор от него.

Никой освен мен не се чувстваше длъжен да се покае. Комарджийските компании на императора се преместиха на „Валнерщрасе“, а аз останах сама в „Хофбург“. Имах спешни задължения. Бях обещала на моята братовчедка, княгинята на Саксония, да сторя всичко, за да я освободя от пруско робство. Как трябваше да процедираме? Досегашният ми опит с пруския крал ме бе научил, че за разбиването му е нужно съкрушително превъзходство.

La destruction totale, тоталното разрушаване на пруското кралство, към което се стремях заедно с Франция и Русия — последната бе хвърлила алчно око на Източна Прусия — изискваше наличието на огромна армия, чиято пълна численост засега съществуваше за жалост само на хартия. Моите съюзници ми бяха обещали войници, ала в момента още преговаряха за разпределянето на плячката, която се надявах да им донесе тази война.

Докато собствените ми претенции се отнасяха най-вече до Силезия, то далечната Швеция, например, бе хвърлила око на Померания. Срещу части от Померания и френска парична помощ тя влезе в нашия съюз и обеща 20 000 шведски войници. Пруската заплаха дори бе отбелязала майсторско постижение, обединявайки на борба католици и протестанти. Германските княжества Вюртемберг и Мекленбург-Шверин станаха наши съюзници, макар че протестантските парламенти отказваха да отлъчат Фридрих и да го обявят извън закона. Всеки опит на императора да наложи тази възбрана се разбиваше в тяхното вето.

Проблемът с моите съюзници обаче не беше липсата на воля да ме подкрепят, а обединяването на толкова много различни подразделения. Караниците относно ръководството на тези армии струваха много време и енергия. Накрая не успяхме да се споразумеем дори за съвместното върховно командване. Всеки съюзник действаше по свое усмотрение. Дори в собствения ми министерски съвет се стигаше до ожесточени дебати по въпроса кой да води войските ни през втората година на войната. Колкото да ценях Браун, той не ми се струваше подходящ за върховен главнокомандващ. Отново дадох съгласието си за моя девер Карл Лотарингски.

Това решение предизвика възражения от напълно неочакван източник: не друг, а Франц постави под съмнение пълководските качества на по-малкия си брат.

— Забравихте ли безплодните му действия, когато искахте да си върнете Лотарингия, светлейша съпруго? — попита той, без да обръща внимание на смаяните погледи на околните. — Напомням ви, че не е способен да действа енергично в заплетени ситуации, а му липсва и чисто войнишки късмет. Не можем да си позволим това. Би трябвало да помислите върху кандидатурата на граф Даун за пълководец.

— Известно ви е, че безкрайно ценя Даун — опитах се да скрия удивлението си аз. — Той ми беше от огромна полза при реформирането на войската. Въпреки това смятам, че

Карл е по-подходящ за такава отговорна задача, Франсоа. Армията трябва да бъде предвождана от генералисимус от нашето семейство.

Императорът кимна обезсърчено. Когато във Виена пристигна вестта, че Фридрих отново е тръгнал към Бохемия и се е прицелил в Прага, Франц се помоли заедно с мен и с децата за победата на нашите войски, ала в Тайния съвет запази своето мнение за себе си. Приех този факт с облекчение. Така поне нямаше да ми се налага да му противореча повторно.

Фридрих нахлу с доста повече от 100 000 войници във владението на Короната, докато моя новоизпечен пълководец още се занимаваше с приготовленията за отпътуването си за фронта. Прусакът напредна светкавично към Прага и обкръжи града. Деверът ми се хвърли срещу вражеските войски по-скоро храбро, отколкото с уменията на военачалник, и се забърка в кървава битка край Прага, струваща хиляди човешки животи. Накрая успя да се спаси зад градските стени заедно с жалките останки от своите подразделения. И заседна там, приклучен от победоносните прусаци.

Сред жертвите имаше прочути имена и от двете страни. Шверинският граф, който ни беше разбил така опустошително в Силезия, остана да лежи на бойното поле. Австрия оплакваше генерал Браун, попречил на прусациите да ни премажат напълно в началото на войната. Оттеглих се в дворцовия параклис на „Шьонбрун“, за да се моля за мъртвите и да избягам от повсеместния креслив тон, с който се коментираше поражението. Никой не дръзваше да ме смушава пред олтара, така че имах малко време за вглъбяване и размисъл. Как да реагирам на страховитата новина?

Наясно бях, че всички — от държавния канцлер до слугата, дето пали фенерите, очакваха да отнема командването от моя девер. Обзети от паника, те се страхуваха, че след тази победа Фридрих ще прегази Бохемия и ще завладее Австрия. Над „Шьонбрун“ тегнеше мрачен облак от страх и отчаяние. Не желяех да увеличавам всеобщото униение, като превърна в изкупителна жертва пълководеца, комуто лично бях поверила моята армия. Но какво да се прави? Дали граф Даун, който тъкмо напредваше с ускорени темпове към Прага, щеше да пристигне навреме, за да освободи Карл и неговите войници?

Най-после съдбата се оказа на наша страна. Фридрих хвърли срещу Даун цялата си военна мощ, така че Карл успя да се измъкне от Прага. Армиите се изправиха една срещу друга при Колин на 18 юни 1757 година и Даун нанесе унищожително поражение на прусациите. Вестта за победата му ни бе донесена посред нощ в „Шьонбрун“. Приех куриера по нощница и на мига се ободрих. Победа! Най-после победа. Толкова бях щастлива, че дори не помислих да се облека, преди да приема благопожеланията на двора.

— Нима е нужно сега пак да преглеждате документацията, Тереза? — учуди се Франц, когато отново седнах на бюрото си.

— Не, но трябва да поздравя Даун! Дълга му го.

— Сега?

Разбира се, сега, докато сърцето ми още беше преизпълнено с ликуване, а думите излизаха сами изпод перото.

Под датата 18 юни 1757 година написах „Рожденият ден на Монархията“, след което продължих: „Драги граф Даун, не бих могла да пропусна този велик ден, без да Ви поздравя най-сърдечно и да изразя огромната си признателност. На Вас Монархията дължи съхраняването си, а аз — моето съществуване, милата ми армия и живота на единствения ми обичан девер. Бъдете сигурен, че винаги ще нося Вашата заслуга в сърцето си и не ще я

забравя, докато съм жива."

В знак на огромното си задоволство след Колин учредих ордена „Кръст на Мария Терезия“ — занаяпред щяха да го получават мъжете, отличили се с особени заслуги към моята империя. Франц връчи първия Голям кръст на новия орден на брат си, а веднага след него — на победителя от Колин. Карл Лотарингски получи ордена, защото го ценях и отказвах да изпращам в немилост приятели само защото веднъж са допуснали грешка, фелдмаршал Леополд Йозеф граф фон Даун пък беше отличен с ордена, понеже напълно си го беше заслужил.

На него се дължеше изтеглянето на Фридрих от Бохемия; изведнъж прусакът се оказа заобиколен от врагове в собственото си кралство. Руските войски напреднаха към Източна Прусия, французите стигнаха до река Везер, влязоха в ХанOVER и Хесен. Моите войници настъпваха към Горна Силезия и Лужица. Следващото известие за победа дойде от Мойс край Гьорлиц, а хусарите на фелдмаршал-лейтенант Хадик проникнаха с авантюристична храброст почти до Берлин. Те плякосаха контрибуция в размер на 200 000 германски талера и ми изпратиха като доказателство за успеха си две дюзини дамски ръкавици, всичките щамповани с герба на града.

Дворът се веселеше до насита на тази нахална лудория, която бе уцелила Фридрих в две извънредно чувствителни места: кесията и гордостта му. Благодарих на Хадик за внушителния паричен подарък и си затворих очите, че берлинчани му бяха връчили само леви ръкавици. В този случай важен беше жестът, а не практичната полза.

След тези епизоди първоначалната загриженост отстъпи на победоносна еуфория както в двора, така и в цяла Виена. Всички предполагаха, че ще бъде само въпрос на време, докато Силезия отново принадлежи към империята, а на краля на Прусия му се наложи окончателно да преглътне горчивата отрова на поражението. Това настроение наложи своя отпечатък върху летните празници, ловните излети, приемите, екскурзиите и църковните процесии. Днес ми се струва, сякаш сме искали да наложим победата чрез празнуване и да заглушим с веселие страха от поражение в сърцата си.

Франц отбеляза деня на свети Хуберт Лиежки с голям лов в Щамерсдорф, заобиколен от своите лотарингски земяци, няколко избрани приятели и съответните дами. Докато се разкъсвах от въпроса дали, противно на навиците си, да участвам в лова, или да остана сама в „Шьонбрун“, собственото ми здраве внезапно зачеркна всичките ми планове. Очите ми, верни другари от четирийсет години, започнаха да ме болят, а едното дори се възпали. Ван Свитен разпореди да се върна незабавно в „Хофбург“.

— Никакво излагане на течение, никакви разходки на открито, никаква слънчева светлина и абсолютен покой — с диктаторски тон нареди той. — Хладни компреси, промивки на очите и спокойствие, за да си починат и очите, и нервите.

Заболяването ме съкруши двойно. От една страна, вече не можех да чета сама, а окото непрекъснато ме болеше. От друга, сериозно се борех с факта, че възрастта и претоварването бяха оставили своите следи върху физическото ми състояние. При това от доста време насам за първи път бях преживяла лятото, без да изпитвам товара на бременността.

— Твърде много изисквате от себе си, Ваше Величество — сухо заяви Ван Свитен, след като изслуша оплакванията ми. — Четенето нощем на трепкаща свещ, безбройните писма и разпоредби, които пишете собственоръчно, малкото сън...

— Във война сме, Ван Свитен. Нима сериозно ще ми препоръчате да спя повече, докато моите войници са на бойното поле?

— Никои няма да спечели битките, понеже вие издевателствате над очите си, Ваше Величество — продължи да упорства той, докато неохотно не заповядах да се върнем в града, макар че „Шьонбрун“ тънеше в прекрасните багри на есента. По този начин бе приключен и проблемът Шамерсдорф. Франц и свитата му щяха да отидат на лов без мен. Той щеше да се утешава, гледайки *la belle piincesse* — само при тази мисъл се почувствах още по-зле.

Слава Богу, че поне ме придружаваше графиня Даун, моята мила Йозефа. Ние бяхме две самотни съпруги, копнеещи за своите мъже, а аз тайно завиждах на Йозефа. Тя поне знаеше, че нейният служи достойно на Короната и се бори за бъдещето на империята. Докато аз знаех само, че Франц и *la belle piincesse* се забавляват заедно в Шамерсдорф. Ревността ми рисуваше картини на тайно разбирателство и шармантно съблазняване. Тя нямаше да устои на ухажванията му, несмущавани от моите досадни маневри. В крайна сметка той беше императорът.

На няколко пъти ми идеше да изплача мъката си на Йозефа, но накрая се отказах. Майка й, милата ми Лисичка, беше мъртва; нямаше друга човешка душа, с която да разговарям доверително за нещата, гнетящи сърцето ми. Бях достигнала момент в живота си, в който се чувствах сама както никога — въпреки че имах съпруг, когото обичах нежно, рояк жизнерадостни деца и усърдна свита.

Днес знам, че тогава не съм имала представа за истинската самота. За безизходицата, за безвъзвратната загуба, която притиска сърцето. За самотата, в която мисълта за смъртта е загубила своята страховитост. Какво ме задържа на този свят?

— Не може да бъде...

Перото се изплъзна от пръстите ми и остави мастилено петно върху сметките на дворцовата кухня, които проверявах в момента. Не ме беше грижа. Цялото ми внимание бе насочено към носещия страшни новини куриер, застанал пред мен с прашните си ботуши и стиснал тривърха шапка под мишницата.

Десет хиляди убити и ранени, дванайсет хиляди пленени, петдесет знамена и над сто оръдия загубени просто така, Силезия — отново в пруски ръце? Как беше възможно? Ужасна мисъл, мисълта за Лойтен^[56]!

— Но нашата армия беше три пъти по-многобройна от тази на прусаците! — промърморих заклинателно аз. — Не е възможно да сме паднали. Какво се случи?

Въпрос, на който трябваше да ми отговори предводителят на тази армия, моят девер Карл, а не горкият куриер, олюляващ се от изтощение и очевидно очакващ да бъде подведен под отговорност за донесените лоши вести. Разпоредих да се погрижат за него, преди да се изправа пред катастрофалните новини.

Отминалите седмици бяха изпълнени с противоречия. В началото на ноември Фридрих разби на пух и прах сборната армия на съюзниците при Росбах. Принц Йозеф Фридрих фон Заксен-Хилдбургхаузен, оглавяващ въпросната армия, дори не успял да произведе изстрел, понеже при атаката на пруския генерал фон Зайдлиц французите побягнаха въпреки численото си превъзходство. Затова пък моите австрийци си върнаха Бреслау на 22 ноември 1757 година. Не бяха изминали две седмици от тази победа, дори не бяхме приключили с тържествата по този повод.

Отбелязахме достойно събитието с дворецов празник, бляскава опера и прием след прием; това ми даде възможността да се представя пред Франц и двора във великолепни одежди и със скъпоценни бижута. Отдавна не бях полагала толкова усилия за прическата, украшенията и цялостния си облик. Подбрах за свои придружители най-напетите млади

офицери на Виена — възторгът в техните очи ме караше да се чувствам млада, красива и желана. Докато не осъзнах, че възхищението на моите кавалери се отнасяше до императрицата и кралицата, а не до застаряващата жена. Те се прекланяха пред владетелката, която държеше в ръцете си кариерата и преуспяването им. Щяха да се ласкаят от вниманието ми, все едно как се обличах, украсявах или фризирах.

Време беше най-после да приема фактите. Вече не бях „една от най-красивите принцеси в Европа“, както бе писал навремето някакъв посланик. Повече не бях и щастливата родилка, създаваща постоянно нарастващо поколение. А само жена, прехвърлила зенита на красотата и плодовитостта си. Трябваше да се сбогувам с шуротиите, характерни за страстта, копнежа и младостта.

А сега наред тази лична драма в моя живот изведнъж се появи и поражението при Лойтен. „За Бога, Тереза, забрави личните проблеми, политиката има нужда от теб“, казах си аз и се обърнах с лице към събитията. Хората от моята империя не заслужаваха да поставям своето благополучие над тяхното.

Как така Карл ни бе надробил тази неочаквана беда? Какво щеше да каже Франц, който от самото начало се съмняваше в способностите му на пълководец? Сега вече дори моята симпатия не бе в състояние да спаси девера ми. Налагаше се да поверя армиите на по-способен генерал — изборът ми падна върху мъжа на Йозефа. Той трябваше да ни спаси за пореден път, както вече го бе сторил в Колин.

Подписаните заповеди веднага напуснаха кабинета ми: указания към граф Даун да запълни незабавно ужасните празноти в нашата армия и да поеме командването на главната армия в качеството си на фелдмаршал. Писмо до Карл, което наред с множеството уверения в личната ми симпатия съдържаеше и недвусмисленото искане да се яви тутакси в двореца. Занапред трябваше да остави на други генерали да водят война. И накрая — успокоителни текстове до нашите съюзници с пояснението, че това поражение, колкото и да е жалко, не означава поврат във военния ни късмет, а просто е злощастно стечение на неблагоприятни обстоятелства.

Напук на събитията, рожденият ден на императора през 1757 година бе отпразнуван по най-разкошен начин. Както обикновено, големите деца изнесоха театрално представление, което бяха разучили специално в чест на своя баща. Ала именно престолонаследникът — върху него и по-големите му сестри Мариана и Мими се концентрираше цялото внимание — не полагаше и капчица старание да представи добре ролята си. От самото начало следеше разпалено хода на войната и предварително ми бе съобщил по неповторимия си дръпнат начин, че предпочита да се намира на бойното поле вместо на сцената на дворцовия театър. Всички усилия да формираме трудния му характер и да подобрим маниера му на общуване се увенчаваха с твърде скромни успехи. На своите шестнайсет години той умееше в зависимост от настроенията си да се представя ту като злобен хлапак, ту като предан син.

Тази неуравновесеност ме тревожеше, макар че баща му гледаше оптимистично на нещата.

— Той вече не е дете, което да призовавате към ред, Тереза. Превръща се в мъж. Нали именно вие вече започнахте преговори за женитбата му? Как можете да правите това и същевременно да го третирате като малчуган?

Трудно ми беше да му противореча. Ето защо се стараех да наблюдавам сина си през очите на чуждите посланици. Със сигурност те щяха да докладват на своите владетели за бъдещия император и евентуално да окажат влияние върху партията, която бях наобелязала за

него.

Престолонаследникът беше висок и строен, с приятна външност и безупречна стойка. Де да беше наследил и малко повече от чара на своя баща, тази лотарингска лекота, която така пленяваше всички! Почти никога не го виждахме да се усмихва. Съзерцаваше околните надменно и беше склонен да пуска хапливи подигравки. Колкото и да се опитваха възпитателите да омекотят тази черта на характера му, тя само се засилваше с годините.

Наистина трябваше скоро да вземем решение относно бъдещата му императрица. Но тъй като най-интересните предложения идваха от Кауниц, Франц, естествено, ги посрещаше с недоверие. Въпреки това и той не можеше да отрече, че, предвид обстоятелствата, предимство пред всички други планове имаше обвързването с френския кралски род. Още повече че в Италия, сред страничните линии на Бурбоните, имаше няколко многообещаващи кандидатки за брак.

Например Йозефа, дъщерята на Карлос Испански. Тя беше точно на подходящата възраст — три години по-малка от Йозеф, а баща ѝ, Карл IV, владетел на Неапол и Сицилия, вече бе сондирал почвата, за да разбере какво смятам за плана да оженя големия си син за неговата дъщеря и да омъжа една от моите дъщери за неговия голям син. Само дето моите проучвания показваха, че момичето не е привлекателно нито по характер, нито по външност. Съвсем различни бяха сведенията за Изабела Пармска, внучката на френския крал Луи. Граф Мерси д'Аржанто замина за Парма като мой пратеник и се завърна с хвалебствени химни по адрес на евентуалната булка.

Досега не бях показвала на моя син малкия портрет на момичето. Въздържах се, тъй като той се интересуваше повече от хода на войната и от военните детайли, с които го запознаваше младият генерал Ласи, един от най-способните офицери на Даун. Щях да имам достатъчно време да пренасоча мислите му от войната към любовта.

Преди да се захвана с този план обаче, през новата година ни връхлетя катастрофа, по-опустошителна от победата на прусаците при Лойтен.

— Престолонаследникът има едра шарка!

Ван Свитен лично ми съобщи новината. Вцепених се и само се взирах в него, загубила ума и дума от ужас, докато подробностите от диагнозата прелитаха покрай ушите ми. Опомних се едва когато спомена, че е изолирал Йозеф от останалите деца. Опитал се да облекчи състоянието му с кръвопускане, ала треската вече вилнеела в тялото на престолонаследника.

— Трябва да отида при него!

— Изключено е, Ваше Величество, знаете го.

— Но аз съм негова майка, той има нужда от мен сега!

— Прави се всичко, на което са способни хората и медицината, Ваше Величество.

А то не беше много, за жалост. Едрата шарка, тази фатална черна сипаница, се появяваше от време на време в моята страна; смъртоносната епидемия покосяваше цели семейства. Малцина заразени преживяваха тази болест с нейните опустошителни пристъпи на треска, мокри и сърбящи гнойни пъпки и ужасни болки. По принцип единственото, което можехме да направим за болния, беше да полагаме грижи за него и да се молим. Съдбата му бе в Божиите ръце, затова зарязах всичко, за да се моля за големия си син.

Цял „Хофбург“, дори цяла Виена споделяха тревогата ми. Не смеех да заспя от страх да не ми бъде отнет синът.

— Ще ми кажете, когато дойде краят, обещавате ли? — помолих се на Ван Свитен

толкова отчаяно, сякаш в такъв случай можех да сторя чудо, за да отпъдя злата орис.

Сърцето ми спря, когато той се появи пред мен в необичаен час. Всички светлини в „Хофбург“ вече бяха угасени — изключение правеха само апартаментът на болния и моят кабинет. Идването му можеше да значи само едно.

— Бог да ми е на помощ... свърши ли се? — попитах. Никога не ми е било така трудно да произнеса толкова малко думи.

— Опасността е овладяна, Ваше Величество — избави ме от страданията ми лекарят. — Здравият, млад организъм на престолонаследника спечели битката срещу шарката. Той спи. Много е слаб, оздравителният процес ще бъде дълъг, но най-лошото мина. Принцът остава при нас.

— Слава на Бога!

Чертите на големия ми син изглеждаха променени. Детинският инат бе изчезнал от тясната, умислена физиономия на оздравяващия момък, отстъпвайки място на новопридобитата зрялост. Още беше дистанциран, но непосредствената близост със смъртта го бе накарала да порасне. По бледата му кожа бяха останали малко на брой, едва забележими белези; имахме основателна причина да организираме благодарствен молебен в дворцовата църква.

Моите мисли обаче не бяха изцяло отдадени на богослужението. Естествено, благодарих от все сърце на Господ, задето бе опазил големия ми син, но погледът ми беше прикован върху другите деца, коленичили пред олтара заедно с Франц и с мен. Всички бяха тук с изключение на най-малките, Макс и невръстната Антония. Внушителен орляк — обичах ги искрено, а някои ми бяха по-близки от другите, защото имаха весел и открит характер.

Например моята обичлива и надарена Мими, подаръкът за рождения ми ден. После — умният Карл, толкова пленителен и интелигентен, че понякога се питах защо не можеше той да бъде престолонаследникът? До каквото и да се докоснеш, с каквото и да се заемеш, всичко му се отдаваше с лекота. Нищо чудно, че Йозеф понякога не съумяваше да контролира ревността си към по-малкия си брат.

Докато ги гледах всички заедно, ненадейно си припомних с горчивина за разговора на четири очи с моя придворен лекар преди няколко дни. Поводът беше един много личен проблем, който напоследък ме безпокоеше до такава степен, че се наложи да потърся неговия съвет. След раждането на малкия Макс преди две години не бях забременявала повече.

— Тревожа се, Ван Свитен — признах му аз.

— Няма причина за тревога. По-добре бъдете благодарна, Ваше Величество.

— Благодарна, че вече не раждам? Как можяхте да го кажете? За мен е дълг и радост да дарявам империята с деца. Нали видях какви последици имаше липсата на многобройна челяд за моите родители.

— Раждането на последния ерцхерцог беше опасно и трудно.

Малко са жените на вашата възраст, които оцеляват след такова раждане. Още по-малко пък изобщо раждат, след като са прехвърлили четирийсетте.

— Но аз едвам съм ги прехвърлила. Да не би да намекувате, че съм вече стара, за да износя още деца?

— Такъв е нормалният ход на женската природа, Ваше Величество. На тази възраст периодът на женската плодовитост приключва. Родили сте на съпруга си и на империята шестнайсет деца, това е повече от достатъчно за всяка жена, колкото яка и здрава да е тя.

Радвайте се, че занаяпред ще бъдете свободна от това бреме.

Бреме ли? За мен то никога не е било бреме! Винаги беше чудесна хармония на дълг и радост. Таен, страстен ритуал, който дълги години бе споявал двама ни с Франц. Този ритуал отново и отново го връщаше в обятията ми и в общото ни легло въпреки караниците и ревността. Какво щеше да стане, когато научи, че вече съм стара да зачевам? Че повече няма причина да споделяме онази любов, дала тъй обилни плодове?

Не посмях да задам последния тревожен въпрос дори на мосю Ван Свитен. Страхувах се от отговора. Не исках да остарея, да бъда безплодна и лишена от способността да задържа Франц до себе си. Особено когато пеперудки като *la belle piincesse* пърхаха под носа на моето мило старче и му демонстрираха какво липсва на изхабената му Тереза.

Разговорът с Ван Свитен ме накара да осъзная още по-ясно възрастта си. Погледнех ли в огледалото, търсех следите на старостта. Камериерките ми започнаха да се чудят защо съм станала толкова нетърпелива и се отнасям така критично към техния труд. Карах ги да затягат по-силно корсажа, за да придадат подобри контури на фигурата ми, ала единствената последица от това беше, че дишането ми се затрудняваше и вече не можех да ходя бързо. Всичко това ме правеше раздражителна и нетърпелива и колкото повече се опитвах да се преборя с тези недостатъци, толкова повече се влошаваха нещата.

И без това страхът и неприятностите бяха мои постоянни спътници през поредната година на война и бедствия. Капризният боен късмет отново се бе обърнал благосклонно към краля на Прусия. През април 1758 година той превзе Швайдниц и след като отново постави Силезия под свой контрол, тръгна към Моравия и на 10 юни започна обсадата на Оломоуц.

Ако Оломоуцката крепост не устоеше на шурма му, Виена щеше да бъде поднесена на врага като на тепсия — нужно бе само да посегне. Предвид тези новини не бях в състояние да се радвам на ведрата атмосфера в „Шьонбрун“. Дори приготовленията за семейния летен курорт в Лаксенбург ме навеждаха на неприятни мисли.

— Дали ще се върнем някога в „Шьонбрун“, *mon vieux*? — угрижено попитах Франц, докато се разхождахме заедно из Розовата градина. — Ако трябва да се откажем от Бохемия, нещата ни ще тръгнат на зло. Някои вече ме съветват да преместя двора в Гранц ^[57] ...

— Обмисляте ли такъв вариант, Тереза?

— Не и преди врагът наистина да се доближи непосредствено до нас — въздъгнах. — Надявам се само Бог да накаже пруския крал, ако ние не успеем да го сторим.

— Тревожете се за неща, които още не са се случили — помъчи се да ме успокои императорът. — Фелдмаршал Даун ще спаси монархията и този път, разчитайте на него и на генералите му. Помислете само за Ласи и Лаудон, това са същински живи дяволи. Радвайте се на заслужената си почивка в Лаксенбург, Тереза. Имате нужда от нея.

Какъв смисъл имаше да му възразявам? Отвърнах на беглата му усмивка и запазих тревогите за себе си.

Дните в Лаксенбург не се отличаваха с обичайната лекота, дори децата го усещаха. Йозеф и Карл се ревнуваха и постоянно се караха за дреболии. Мариана ходеше по петите на баща си като кученце на два крака, а Лизел от скука правеше мили очи на куриерите, носещи непрестанно съобщения от бойното поле. Вестите от Оломоуц никога не бяха радостни; отново не очаквах нищо добро, когато в началото на юли пристигна поредният прашен куриер. Счупих печата и започнах да чета.

Не повярвах на очите си и нададох слаб вик, който привлече удивеното внимание на Франц и децата — както обикновено те бяха около мен и играеха, рисуваха, бродираха,

закачаха се с кучетата или четяха.

— Лоши новини? — осмели се Франц да зададе въпроса, който вълнуваше всички.

— Напротив — грейнах в усмивка аз. — Генерал-майор Лаудон е доказал славата си на храбрец. Прихванал е подкрепленията за пруския крал. Както изглежда, в ръцете му са паднали 4000 каруци с хранителни продукти, оръжие, барут и фураж за конете. Нападнали обоза при Домщадъл, надвили съпровождащите го войници и го плякосали до шушка. Сега Фридрих седи без подкрепление край Оломоуц и е само въпрос на време да се откаже.

Предсказанието ми се изпълни. Врагът вдигна обсадата и напусна Моравия и Бохемия. Вероятно и защото по същото време получи алармиращата вест, че руснаците планират офанзива. В края на август Фридрих победи войските на царицата при Цорндорф, но победата му костваше 10 000 войници, а вероятно и морала на армията му. Моите генерали надушиха шанса. Даун се отправи към Саксония, защото целеше да се обедини с руснаците, а Лаудон, когото бях произвела в чин фелдмаршал-лейтенант в знак на благодарност за делата му, направо нямаше търпение да извърши нови геройства.

Именно Ернст Гидеон фон Лаудон бе убедил прецизния и малко колеблив Даун да нападне пруския лагер край Хохкирх, преди кралят да се е съвзел от поражението си при Цорндорф. В ранни зори Лаудон и хората му атакували палатките на нищо неподозиращите прусаци, а в края на деня Фридрих бил ранен и загубил повече от една трета от бойците си. Потърсил сигурност, като се изтеглил към Бауцен с остатъците от армията си. Вестта за поредния триумф ме застигна късно вечерта на именния ми ден, 15 октомври 1758 година.

След като я научих, мигом наредих да повикат семейството ми. Заедно отидохме в дворцовия параклис, за да благодарим, че слънцето отново изгрива над Хабсбургската династия. Може би това събитие щеше най-после да донесе поврата. В приветствието ми до граф Даун му благодарях за подаръка, който ми бе направил за именния ден.

„Имам най-голямо доверие във вашето военно ръководство, вашия опит и усърдието, с което ми служите“, писах му аз.

При все това след триумфалната победа се чува упреци срещу Даун, задето не се хвърлил в преследване на бягащия враг. Бил прекалено предпазлив и се колебаел да заложи на спечелените предимства. Не успях да се справя напълно с тези мнения, но почетох пълководеца и неговия офицер.

Лаудон бе удостоен с титлата барон и тъй като вече притежаваше ордена „Мария Терезия“, получи по-високата степен, Големия кръст с лента. Отличих го с особено удоволствие, понеже ми бяха донесли, че първоначално Лаудон бил предложил услугите си на пруския крал. Фридрих, арогантен от глава до пети, отказал да окаже доверие на един ливонец. Чак след това Лаудон се запътил към Виена, където бил приет при пандурите на господин Фон дер Тренк, а впоследствие се отличи в армиите ми, докато привлече вниманието на моя държавен канцлер и той се погрижи за бързото му издигане.

Каква ирония! Дали Фридрих е съжалявал за грешката си? Вероятно никога няма да разбере.

„Не знам как ще го понеса “

В изкусно рамкирания медальон бе вградено едно бледо, безупречно лице. Черните вежди се извиваха в перфектна дъга над замечтаните тъмни очи, но устата с очарователно оформени устни не знаеше що е усмивка. Изабела Пармска изглеждаше сериозна. По-сериозна, отколкото подобава на седемнайсетгодишна девойка, ала тъкмо това я правеше особено обаятелна. Синът ни разгледа изображението, без да издаде мислите си дори с най-малко трепване на лицето. Как можеше да бъде толкова невъзмутим?

— Хайде, казвай, харесва ли ти?

Любопитството победи търпението ми. Момичето изглеждаше възхитително, а едно допълнително обвързване с френския кралски род несъмнено щеше да е предимство.

— Добре де, тя ми харесва, но не ми харесва идеята за женитба — отвърна престолонаследникът с обичайното си упорство, но и неохотно издавайки колко е прехласнат по видяното. — Смятам, че ми е рано да се женя.

— Още няма официално решение — намеси се Франц. — По всичко изглежда обаче, че двамата ще си подходите. Тя е само няколко месеца по-малка от теб, получила е отлично възпитание в манастир, а тъй като баща ѝ е инфант на Испания, този брак би се отразил благотворно и на сложните ни отношения с тази страна.

Йозеф потрепна. Беше достатъчно умен, за да съзре бащината заповед зад това изброяване на предимства.

— Известно ти е, че нашите дипломати се оглеждат за подходяща съпруга за теб — меко му напомних аз. — Ти си бъдещият император. Жената до теб трябва да бъде от същото съсловие; повярвай ми, за една млада двойка е само от полза да прекара известно време в необременено от задължения партньорство, преди да ѝ се наложи да се доказва на сцената на властта.

Йозеф замълча. Накрая даде съгласието си за официалното начало на преговорите за женитбата.

Франц споделяше неприятното ми чувство.

— Може би не трябваше да го притискаме — миролюбиво коментира той, когато останахме насаме. — Нали искаме децата ни да бъдат щастливи.

— Те са императорски деца — напомних, подразнена от отстъпчивостта му. — Този брак е важен за империята, по-значим, отколкото капризите на един незрял младеж.

— Казвате го, сякаш децата ни не са хора, а средства за постигане на целта.

— А вие ме упрекувате, без да ми посочвате други пътища — свадливо парирах аз. — Ако децата ни са залогът, който ще ни гарантира мира в Европа, няма да се колебая да оженя всяко от тях по държавнически съображения.

— И това го казвате вие, Тереза. Забравихте ли, че навремето се събрахме напук на всякакви държавнически съображения?

— Не, Франсоа, но времената бяха други. По-щастливи времена. Отминали времена. Синовете и дъщерите на рода Хабсбург са бъдещето. Ако трябва да сключат династични бракове, за да подсигурят добруването на страната и на семейството си, техен дълг е да го сторят и да принесат тази жертва.

— Не мога да ви позная, Тереза. Какво ви направи толкова сурова?

Сериозно ли ме питаше? Не виждаше ли с какво бяха изпълнени дните ми? Не забелязваше ли тревогата и мъката ми заради безсмисленото клане по бойните полета? Толкова ли се бяхме отчуждили?

— Животът ме направи сурова, *mon vieux* — въздъхнах накрая аз, осъзнала, че не се разбираме, макар да говорим на един език.

Моето наследено и придобито чувство за дълг си оставаше чуждо за него. Той искаше всички хора наоколо да са щастливи и не проумяваше, че това щастие е възможно само в империя, управлявана, организирана и закриляна с твърда ръка.

В много отношения животът все още беше игра за Франц. Само така можех да си обясня тихото упорство, с което включваше княгиня Ауерсперг във всеки списък на лицата, поканени за начинанията на моето семейство и на тесния кръг от свитата ни. Би трябвало да е забелязал, че при всяка възможност зачерквах името ѝ, ала никога не отвори дума по въпроса.

Към същата тактика се придържаше и интендантът Кевенхюлер, представящ ми за одобрение въпросните списъци. Бях изключила *la belle princesse* от тазгодишните зимни излети с шейни, а след като вече нямаше хазартни игри, *la belle princesse* се появяваше само на най-официалните събития. Въпреки това не можех да не забележа, че Франц се отнасяше с все по-голяма преданост към нея, тя пък си бе създала навика да му се усмихва многозначително.

Продължаваха да се носят слухове за скандалните ѝ дългове от хазарт, без съпругът ѝ да се трогва от това, докато не започна да се натрапва клюката, че задълженията ѝ се покриват от някой с пълна кесия. Някой като Франц, чиито сделки на „Валнерщрасе“ го правеха все по-богат с всеки изминал ден?

— Да отгатна ли за кого мислите? За Кауниц? Даун? Лаудон? Господин фон Хаугвиц? — прекъсна разсъжденията ми Франц.

Пак тази накърнена суетност, която го караше да ме ревнува от мъжете в работния ми кабинет. Не беше прочел мислите ми.

— Не сте справедлив към мен, Франсоа — защитих се аз. — Мислех за моя съпруг. Ако смятате, че съм сурова, то е, защото твърде често ме оставяте да решавам сама.

— Винаги сте били най-добрият си съветник, Тереза — сковано отвърна той. — Не познавам човек в цяла Виена, който по-малко от вас да се нуждае от моята компания и от маловажните ми съвети.

Да му възразя ли? Предпочетох да го хвана за ръцете.

— Знаете колко много ви обичам и ценя, как се нуждая от вас. Привързаността ми към вас не е намаляла през годините.

Франц целуна бегло ръцете ми.

— Осъзнавам каква чест ми оказвате с Вашата привързаност, Тереза — изрече той и се оттегли.

Чест, привързаност, да бе, да...

Трябваше да се науча да бъда по-невъзмутима, да проявявам по-голяма търпимост към фактите, да не се бунтувам толкова срещу тях. Нямаше да допусна *la belle piincesse* да разруши брака ми, дори да хвърли и най-малката сянка върху него!

— Това ли е компанията за седмиците в Лаксенбург? Много добре, дайте ми списъка, Кевенхюлер. Защо се колебаете?

Само един поглед беше достатъчен да разбере защо ми подаде така неохотно листа хартия. С добре познатия почерк на императора бяха добавени княз Ауерсперг и съпругата му.

Наясно бях, че Кевенхюлер очакваше реакция от моя страна и вече се гърчеше вътрешно от задаващото се порицание. Неговата лоялност го принуждаваше да ми се подчинява, макар да питаше приятелски чувства към Франц. Знаех, че неизменно се старае да изглажда острите ъгли на бурния ми темперамент; сама се учудих на себе си, когато само се прокашлях и просто зачеркнах въпросните имена. Поучителните книги на християнските философи, препоръчани ми от мосю Ван Свитен, явно даваха плодове. Те ме бяха дарили с непознато досега спокойствие. Защо да вдигам врява, когато бе достатъчно едно махване с перото? Беше ми безразлично, че по този начин обиждам семейство, имащо право да принадлежи към най-тесния ми кръг. Нека княз Адам да се оплаче, ако иска.

Върнах списъка и преминах към следващата точка от дневния ред. Ако е имало приказки и недоволство по повод на решението ми, така и не чух за тях. Затова пък до ушите ми стигнаха поредните упреци към начина, по който граф Даун водеше войната. Принудих се в лично писмо да го приканя към по-решителни действия, защото в противен случай „всички обвинения на приятели и врагове ще паднат върху мен, а вредните последствия ще бъдат огромни“.

Никакъв успех. Всичко, което постигнах грижливите стратегически планове на Даун, беше пат на уморените от войната сили. Освен това състоянието на хазната ме принуди да намаля броя на войниците си. Потиснах спомена за помощта, оказана ми вече веднъж от Франц в подобна ситуация, и се опитах да правя икономии, където беше възможно. Гордостта не ми позволяваше да взема нов заем от императора.

Заедно с Франц приехме куриера, носещ новината за победата на моите армии на 12 август 1759 година при Кунерсдорф. Пруският крал си бе направил криво сметката, нападайки обединената армия на австрийци и руснаци. Съюзниците ни насмалко щели да отстъпят, ала Лаудон безстрашно хвърлил в битката своята кавалерия и в последната минута изтръгнал победата от ръцете на прусака.

— Прусците загубиха 18 500 човека, от тях 530 офицери. Освен това в наши ръце паднаха 178 оръдия, 28 знамена и флагове — с гордост докладва куриерът, старши лейтенант граф Йозеф Кински.

Не спомена за напразните опити на Лаудон да накара руснаците да се впуснат в преследване на прусаците. Хората на царицата се задоволиха с извоюваната победа и се изтеглиха към Висла. Възможност за Фридрих да събере остатъчните си войски и да настъпи към Саксония, към Дрезден, където се намиреше граф Даун.

През ноември се състоя нова битка между Прусия и Австрия южно от Дрезден, в Максен. Даун плени 15 000 войници и генерал Финк. Ликуващите виенчани нарекоха тази победа „лов на чинки“^[58] и съчиняваха подигравателни куплети за прусаците.

Трудно ми беше да ликувам заедно с тях. Толкова много битки, толкова много победи, но крайт на войната не се виждаше. Опасявах се, че Франция и Англия ще се споразумеят за отвъдморските си колонии. Случеше ли се това, трябваше да очакваме мир под диктовка, какъвто постигнахме навремето в Аахен. Налагаше се да вземем превантивни мерки. Не исках да бъде принудена за втори път да се откажа от Силезия, следователно тази провинция трябваше да бъде завладяна и окупирана незабавно.

Съответните заповеди бяха предадени до граф Даун. Той възложи на оправния Лаудон

командването на 36 000 войници и го изпрати напред. Първите успехи на 23 юни следващата година при Ландесхут ни вдъхнаха надежда. Лаудон щурмува Глац и започна обсадата на Бреслау.

Успоредно с тези военни събития течаха приготовленията за сватбата на големия ми син с Изабела Пармска, придобиващи все по-конкретна форма. Занимавах се и с най-малките подробности, след като предложението за женитба бе направено и прието. Княз Венцел фон Лихтенщайн отпътува за Парма, за да доведе младата годеница във Виена. Писмата му, описващи Изабела и изпращани по куриерска поща, звучаха направо еуфорично.

„Тя надмина всичките ми очаквания! Смея да уверя Ваше Императорско Величество, че никой неин портрет не отразява по достоен начин хубостта ѝ, художник мъчно би я пресъздал.“

И добавяше, че с такава съпруга младият престолонаследник ще бъде най-щастливият мъж на земята, така че дворът и цяла Виена изгаряха от любопитство да зърнат това чудно създание. Женитбата по заместителство се състоя на 7 септември 1760 година в Парма. После булчинското шествие потегли през Северна Италия, Каринтия и Щирия. Изабела пътуваше в разкошна каляска, теглена от осем бели коня. След четири седмици пристигна в Лаксенбург, където бе посрещната от новото си семейство.

Княз Лихтенщайн не бе преувеличил. Когато зърна за първи път младата си съпруга, Йозеф се изчерви чак до основата на модната си, напудрена в бяло перука. Изабела беше не само чудно красива, но и грациозна, духовита, сладка, горда, набожна и сериозна. Трябваше само да погледнеш престолонаследника, за да видиш, че той от пръв поглед отдаде сърцето си на тази нежна принцеса от юга с огнени очи.

До тържествения ден на сватбата — 6 октомври, Изабела се настани в „Белведере“, замъка на покойния принц Ойген. Трудно ми беше да преценя кой с по-голяма мъка се сбогува с нея — императорът или неговият син. И двамата се държаха, сякаш им се иска тукатси да отведат Изабела къщи. В нейно лице Франц откри една от онези чернокоси феи, по които бездруго се прехласваше. Синът му пък беше направо зашеметен от ненадейно пламналата любовна страст, а Изабела очарова дори братята и сестрите му. Само Мариана не се включваше във всеобщия възторг.

Нищо чудно — беше отпила от горчивата чаша на ревността. Звездата, около която кръжаша всичките ѝ мисли, все така беше обичният ѝ баща. Болно ѝ беше да го вижда тъй заслепен и обсебен от една непозната. Той бе приветствал Изабела като собствена дъщеря и Мариана се чувстваше изместена от позицията на най-голяма, а досега тя бе единственото ѝ предимство пред останалите. Нито толкова хубава, нито толкова находчива, талантива или весела като сестрите си, тя винаги наблягаше на това обстоятелство. А ето че сега ненадейно трябваше да отстъпи пред новата снаха.

Задаваха се нови проблеми за всички нас. Добре, че Мими беше моите очи и уши сред децата ми. Винаги можех да разчитам на нея, а тя достоверно ми съобщаваше неща, които бавачките, възпитателите, другите ми дъщери и синове премълчаваха.

Официалната сватба на престолонаследника се превърна в демонстрация на властта на Хабсбургската династия, макар положението с богатството на Короната да не беше особено розово. Франц бе бръкнал в личната си каса, за да осигури тежките златни съдове за сватбената трапеза. Църквата „Свети Августин“ блестеше в празнична украса, императорските полкове — във великолепни униформи, а стройната красива булка — в рокля от сребрист бродат и с диадема, чиито камъни биха покрили разходите за цял военен поход.

Докато двойката разменяше сватбени обети, аз се молах на Господ да благослови тази връзка. Неволно потърсих с поглед Франц. В червен, извезан със злато жакет, праметнал диагонално през гърдите си бяло-червената лента на ордена „Мария Терезия“, той изглеждаше хем импозантен, хем елегантен, макар и мъничко меланхоличен. Наистина ли бяха изминали вече двайсет и четири дълги години, откакто се бяхме заклели във вечна любов и вярност пред същия олтар? Кога се изтърколи това време? Какво се случи с нашата вярност?

Дали и красивата Изабела щеше да се пита един ден същото, когато погледне назад към тържествените обеда, оперните и театралните представления, галавечерите и приемите, съпътствали сватбата ѝ? Към една Виена, която вечерта бе осветена от 3000 лампиона, докато в двора на крепостта горяха два реда от по 3000 снежнобели восъчни свещи? Засега младата двойка очевидно се носеше на облака на щастието. Изабела изглеждаше притихнала, малко боязлива и много покорна, а Йозеф толкова щастлив, както рядко го бях виждала.

Октомври отлетя неусетно сред опиянението на празненствата, а ноември ни върна към всекидневието и отрезвяването. Прусците осуетиха планираното обединение на руснаците с Лаудон край Легница, а Фридрих разби така безмилостно моите войници при Торгау, че всичките ми планове бяха зачеркнати. При тези обстоятелства не можехме да превземем Силезия, нито да задържим Саксония. Единственият ни късмет беше, че прусците също бяха понесли тежки загуби и поради това не смееха да предприемат ново настъпление. За пореден път тази проклета война бе изпаднала в реми.

Така се тревожех от отчаяната ситуация, че никакви развлечения не бяха в състояние да ме разсеят. Напротив — ловът, излетите сред природата и увеселенията, невъзмутимо продължаващи във Виена, вече се бяха превърнали в бреме за мен. Да се забавляват без императрицата си, която бе заложила своите скъпоценности, за да финансира една безконечна война, чийто край не се виждаше. Сега красивата Изабела беше център на дворцовия живот и на празненствата. Тя изпълняваше с удоволствие и ролята на домакиня на Франц, за което ѝ бях безкрайно благодарна. Изабела беше най-милата и най-безпроблемната от моите дъщери. Винаги готова да ми услужи, безкрайно приятна за общуване. Нито допускаше Мариана да я предизвика със свадливостта си, нито се изкушаваше от влиянието си върху Франц. Бог наистина е бил благосклонен към мен, изпращайки ми толкова прекрасна снаха.

— Ваше Величество...

Тих шепот наруши молитвите ми. Твърде тих, твърде предпазлив, той казваше всичко. Уморено отпуснах в скута скръстените си ръце. Не смеех да попитам. Просто седях и чаках смъртоносния удар. За пореден път Ван Свитен се беше нагърбил със задачата да признае собствената си безпомощност.

— Свърши се, Ваше Величество. Ерцхерцогът няма повече да страда.

Карл, клетият ми Карл. Най-милият, най-прекрасният ми Карл. Толкова млад, толкова пълен с надежда, толкова многообещаващ.

— Искан ми се и аз най-после да хвана тази проклета едра шарка, за да мога поне да съм при децата си, когато заболяят — възбунтувах се срещу мъката си аз. — Защо, защо допуснах да ме възпрат, когато пожелах да прегърна за последен път сина си, пък ако ще да се бях заразила?

Самият Карл не позволяваше да приближавам леглото му, след като се разбра със

сигурност, че неразположението му е причинено от епидемията.

„Аз съм полковник на кавалерийски полк и няма да посрамя Нейно Величество" — така наредил да ми предадат.

— Отиде си мирно и получи утеха от църквата — тихо промълви императорският лекар. — Даже помоли за прошка брат си, ако някога го е разгневил с младежкото си безразсъдство.

Карл! Беше ме напуснал именно синът, чийто открит и любезен характер ми доставяше толкова радост, тъй общителен, умен и талантлив. На 18 януари 1761 година безкрайната мъка на майката се смеси с мъката на владетелката, изпитваща страх за своите народи.

Траурът по Карл отново ни сближи с Франц.

— Бог ни подложи на големи изпитания — въздъхнах аз и потърсих утеха в обятията му. — Не знам как ще ги понеса.

— Заедно ще издържим, Резерл — печално, но мъжествено отвърна той. — Виж, нали имаме и други деца. Всяко от тях посвоему заслужава обичта и вниманието ни. Не бива да забравяме този си дълг само защото скърбим по нашия Карл. Той ще остане завинаги в сърцата ни, както и клетите мъничета, напуснали ни преди него.

— Да се надяваме, че поне войната ще приключи тази година, та най-сетне да намерим мир и покой — кимнах аз. — Имам нужда и от двете, защото силите и духът ми са на изчерпване.

— Това ще се случи скоро, ако Франция и Англия наистина се сближат — опита се да ми вдъхне надежда Франц.

Какво щях да правя без него? При всичките грижи, които ми създаваше, той си оставаше единствената надеждна твърдина в моя живот. Горчивите уроци на всекидневието ме научиха да правя компромиси. Не желях да деля Франц с никого, но ако нямах друг изход, щях да направя и този унизителен компромис.

— Трябва да се случи нещо — продумах накрая. — Достигнахме точка, от която не помръдваме. Водим битки, унищожаваме човешки животи, земя и материални ценности, но не постигаме коренна промяна в ситуацията. Нашите така наречени съюзници гледат само себе си и собствените си интереси. Шведите вече почти никакви ги няма, руснаците правят каквото им заповяда тяхната царица, а французите са забъркани в ужасен конфликт с англичаните. Дватама с Фридрих сме само политически играчки в ръцете на западните ни съюзници.

Събитията от пролетта и лятото потвърдиха това предположение. Не се случи нищо решаващо, ала чувството за надвиснала заплаха стана непоносимо. Какво да правя? Публично да призная, че са изчерпани не само финансите, но и надеждите ми? Да оставя прусака да триумфира и по този начин да обезсмисля саможертвата на моите войници?

Годината се търкаляше неумолимо.

Религиозната процесия с Тялото Господне, точеща се часове наред през половината град, както винаги, беше кулминация на всички летни църковни празници. Налагаше се да демонстрирам значимостта на собствената си персона публично и по подобаващ начин.

Най-голямата ни дъщеря Мариана, останала гърбава след прекарана тежка болест, крачеше непосредствено подир Франц и синовете ни. Беше оздравяла, но без капчица самочувствие.

Мими, ерцхерцогиня Мария Кристина, вече на 19 години, трудно запазваше желаната набожна физиономия. Привличаше очаровани погледи, непрестанно получавах

дипломатически запитвания за ръката ѝ. Все повече и повече се увеличаваше броят на посещаващите ни млади херцози и принцове от цяла Европа, което със сигурност се дължеше и на моята Лизел, почти 18-годишната Мария Елизабет, най-красивата сред дъщерите ми, чиято ръка май беше още по-желана от тази на Мими в целия този балет на сватосванията.

Нямаше да е зле, ако 15-годишната Мали беше мъничко по-повърхностна — умислената ѝ физиономия често ми напомняше за моя унил баща, а отскоро настояваше да я наричаме Амели. Мария Амалия беше затворена като Мариана, но по-своенравна, по-упорита, по-сприхава. Вечно противоречеше и не се плашеше и от най-строгите наказания.

По-малките ни дъщери, неразделните Йохана и Йозефа, на единайсет и десет години, бяха оперени и дръзки; те гледаха с подчертано пренебрежение на двете най-малки — Шарлота и Антония.

През август на тази ужасна година се наложи да направят кръвопускане на снаха ми, за да получи облекчение от сутрешното гадене вследствие на бременността. Йозеф, влюбен до уши в своята Изабела, вече я носеше на ръце. А аз очаквах първото си внуце.

— Не мога да повярвам, че ще ставам баба — признах си единствено пред Франц. — Наистина ли съм толкова стара?

— Не може да се отрече, че вече сме изживели по-голямата част от живота си, Тереза — отвърна със същата лека меланхолия той. — Скоро Йозеф ще носи короната и ще управлява държавата.

Извънредно много държа да му гарантирам и императорската корона. Ще убедя Имперския съвет да предложи коронясването му за римски крал. Така той ще получи императорската корона след смъртта ми, без да е необходим нов избор.

Вгледах се в съпруга си с удивление, но и с тревога.

— Колкото и разумно да е това предложение, не смяташ ли, че много рано си се замислил над уреждането на наследството си? Та ти си в най-добрите си години.

— Надхвърлих петдесетте, Тереза. Добре е да се погрижим предварително...

В отговора му долових опасно примирение, което никак не ми хареса.

Днес знам, *mon vieux*, че някъде по онова време отвикнахме да разговаряме помежду си. Без да осъзнавам, встъпихме в нов етап от нашия брак. Имаше, разбира се, много неща, които ни свързваха — децата, годините, любовта, макар и променена. Ала аз тъгувах най-вече по онова, което бяхме загубили: нашата младост, необремененост, лекота, палавост. Струваше ми се, че срещу тях не бяхме получили нищо, нищичко.

Знаех, че е неразумно да скърбя по страстта, копнежа, сърцебиенето и ласките. И аз вече не приличах на грациозната ерцхерцогиня, която танцуваше по цели ноци, а на следващата сутрин отиваше на ранната меса и после приветстваше с радостна усмивка новия ден. Годините, войните, грижите, ражданията, разочарованията и мъката бяха оставили своите следи.

„Най-после сред Хабсбургите има мъж — и той е жена ”

Вестта, че ме очаква бърз куриер от Санкт Петербург, ме завари наред ожесточен дебат с дъщеря ми Мария Елизабет. Нейната възпитателка, графиня Мария Ердьоди, подобно на всички свои предшественички, за жалост не бе в състояние да обуздава своенравните настроения на най-красивата ми дъщеря.

— Няма да търпя никакви прояви на инат от ваша страна — заявих аз на Лизел с целия си двоен авторитет като майка и владетелка. — Ще се откажете от тези глупости и ще се отнасяте с подобаващо внимание към уроците си.

Дъщеря ми не отговори, само гледаше безмълвно в пода, ала полите на роклята ѝ издаваха, че въпреки външното спокойствие пристъпяше нервно от крак на крак; ясно ми беше, че с мъмрене не постигам нищо. Какво да правя с тази опърничава красавица? Защо ѝ липсваха до такава степен сериозност и чувство за дълг? Откъде се беше сдобила с тази мания да се харесва, с тази склонност към лек живот? Налагаше се да говоря с изповедника ѝ. Не намирах пътя към тази упорита момичешка глава. Вече бях изпратила Мими да поговори с нея, но не постигнах никакъв ефект — освен дето двете момичета се скараха.

Лизел се беше влюбила до полуда в женен мъж и не позволяваше да бъде разколебана в чувствата си нито с аргументи, нито със заплахи. Каква щуротия! На всичкото отгоре ставаше въпрос за принц Дьо Лин, както ми довери Мими.

Откакто белгийският принц се завърна ранен от войната срещу прусаците, виенските дами се тълпяха ентузиазирани около него и го превъзнасяха като герой. И какво направи дъщеря ми — попълни редиците на тези гъски, напълно заслепена от любов. Според мълвата той бил влюбен в *la belle princesse*. Името на атрактивната княгиня, радваща се на всеобща възхита, се появяваше неприятно често в проблемните случаи на моето семейство.

— Бърз куриер, Ваше Величество. Спешно е. Носи важни депеша от Санкт Петербург.

Това беше с предимство. Отправих строг поглед към непослушната си дъщеря.

— Не желая да чувам повече оплаквания.

И побързах да приема куриера.

Новините от Санкт Петербург не намалиха товара, затиснал сърцето ми. Елисавета Петровна, царица на Русия и дъщеря на Петър Велики, бе починала на 5 януари 1762 година. Нейният племенник Карл Петер Улрих фон Холщайн-Готорп, я наследил на трона под името Петър III^[59]. Имаше един проблем — още преди време моят посланик ми беше описал въпросния Петър като впиянчен и вдетинен простак. Новият цар имал едно-единствено отличително качество: бил пламенен почитател на прусака Фридрих. В тази ситуация можех да очаквам, че ще изтегли войските си от пруската граница и незабавно ще застане на страната на своя идол.

— Дай Боже да се отървем без загуби — изразих надежда, когато обсъждахме създаденото положение с граф Кауниц. — Не можем да спечелим тази война, ако съюзниците ни изоставят, а опитаме ли се да действваме сами, се опасявам от най-лошото.

— Много зависи от сближаването между Франция и Англия, а там нещата изглеждат добре.

Светъл лъч на хоризонта? Щях да повярвам, когато се превърне в нещо повече от неясен

намек.

— Не бива да отслабваме усилията си във военната област, в противен случай прусакът би имал по-изгодна изходна позиция при бъдещите мирни преговори — предупредих аз.

Но за какви усилия ставаше въпрос? Армията беше изтощена, обезкървена и на края на силите си. Фридрих бе окупира Силезия с изключение на Глац, беше се окопал в Саксония и се готвеше да тръгне към Бавария. Не се виждаше никакъв мир на хоризонта.

Назначих фелдмаршал граф Даун за президент на придворния Военен съвет; възложена му беше задачата да организира върховната военна институция с цел постигане на възможно най-голяма полза и със съкратени до краен предел командни структури. Въведено бе единно обучение, облекло, въоръжение и командване на войниците. Постът на Даун в сражаващите се войски премина към граф Франц Мориц фон Ласи.

— Военното дело трябва да е структурирано така, че армията да бъде в състояние да отбранява и съхранява държавите — наредих на Даун аз.

Доставяше ми истинска радост да наблюдавам престолонаследника, който вече участваше във всички тези съвещания. Докато Франц полагаше усилия да убеди представителствата на съсловията за коронясването на Йозеф като крал на Свещената Римска империя на германската нация, аз давах своя принос в подготвянето на престолонаследника за тази длъжност и за следващата — император на всички кралства. След женитбата си моят тъй подигравателен и опърничав Йозеф беше станал щастлив, почти уравновесен млад мъж, тревожещ се единствено, че задълженията му често налагат да се разделя със съпругата си.

Мими, която приличаше много на Изабела по възраст, интереси и сърдечен характер, я бе обикнала особено силно. Приятелството между двете млади жени беше толкова близко, че бяха станали неразделни.

За това никак не се учудих, когато Мими нахълта наред съвещанието ми с държавния канцлер Кауниц и задъхано оповести:

— Започна се! Изабела ражда!

Детето беше момиченце, а Изабела с най-нежния си глас предложи да го кръстим Мария Терезия. Просълзих се от умиление, когато за първи път от много години, на 20 март 1762 година, отново държах в ръцете си пеленаче от собствената ми плът и кръв. Малката ерцхерцогиня спеше в пелените си, без да се впечатлява от моите вълнения.

— Трябва да си почивате, скъпа — обърна се синът ми към изтощената майка.

Загрижеността в гласа му ме изпълни с гордост — както и храбростта на крехката млада майка, която побърза да го успокои. „Родът на Хабсбургите ще се издигне до нови висоти“, помислих си аз.

— Не се тревожете, следващото със сигурност ще е момче — успокоих аз Изабела и подадох детето на чакащата дойка. — Навремето и аз започнах с момичета.

Изабела изглеждаше твърде слаба, за да каже нещо, но ми направи впечатление потръпването на Мими. Тя беше само една година по-малка от съпругата на престолонаследника и вероятно се питаше кога ли ще поеме в ръце своето първо дете. Трудно ми бе да уговоря брак за тази моя любима дъщеря. Вече бях установила дипломатически контакти за повечето по-малки момичета, но не и за нея. Тя винаги ми беше утеха в трудни времена, страхувах се да не я загубя.

Въпреки това угризенията ми оставаха. В благодарствените ми молитви за успешното раждане на здравата ми внучка се примеси покаяната молба за прошка. Много молитви бяха

нужни, докато постигна мир с Господ и със себе си. Тихите часове на разговор с моя Бог ставаха все по-важни за мен.

Точно семейството, за чието здраве и благополучие се молех най-горещо, не желаше ни най-малко да проумее, че не се ръководя от лична амбиция или прекомерна жажда за власт. Големият ми син, тръгнал да изучава занаята на политиката, вече ми изпращаше първите си писания, в които излагаше своите виждания за нещата, с младежко усърдие чертаеше утопични планове и правеше неосъществими предложения. Беше възприел от баща си антипатията към граф Кауниц, а моят канцлер точно в тези седмици беше по-важен от когото и да било и за мен, и за държавата.

След поредната смяна на властта Русия се беше оттеглила от конфликта с прусаците. Екатерина ^[60], спазарена за съпруга на глупака Петър, се бе превърнала в самоуверена млада жена. След скандалното убийство на умствено изостаналия ѝ съпруг беше коронясана за царица и незабавно бе разтрогнала съюза с Фридрих Пруски. Сега следваше строго неутрален курс и по този начин създаваше затруднения както на Прусия, така и на мен.

На 9 октомври 1762 година град Швидница маркира абсолютното дъно на войната. След героична съпротива моите войници бяха принудени да го напуснат, а аз бях изправена пред печалния факт, че Силезия е загубена завинаги.

— Ами сега? — попитах моя канцлер, изпаднала в отчаяние и примирение. — Как ще е по-нататък?

— Обичайният начин на процедиране, Ваше Величество: преговори, примирие, договор за мир — трезво отвърна Кауниц. — Трябва да се направи всичко, за да се ограничат щетите.

Нашите така наречени съюзници направиха същото в името на собствените си интереси. Англия и Франция приключиха отвъдморските си конфликти на 3 ноември 1762 година с предварителния мир от Фонтенбло. Съюзът на Англия с прусаците бе изтекъл и не беше подновен. Не само господин Фон Кауниц, но и политическият разум ме съветваше да приема предложението на саксонския кронпринц Фридрих Кристиан. Той предложи услугите си като посредник между мен и краля на Прусия, за да определим условията за един окончателен мир.

Главната цел на принца беше да освободи родната си Саксония от смъртоносната прегръдка на чуждата сила, но тъй като това се покриваше с моите планове, аз му дадох пълна свобода на действие за първите разговори. Войната беше свършила. Бъдещето щеше да покаже какво ни е струвала тя наистина. В момента имах странни усещания. Чувствах се изтощена, безкрайно уморена, безгранично празна и стара.

— Какви ги вършиш, Йохана? Не е прилично да си играеш с храната.

Йохана се стресна. Рядко се налагаше да я смърям. Уравновесена, обичлива, гальовна и послушна, тя почти не ядосваше възпитателката си и проявяваше сговорчивост, нетипична за една дванайсетгодишна. Макар да не бе толкова чаровна като Лизел, беше хубавка, а в светлосините ѝ очи обикновено блестеше дяволит чар. Днес обаче те лъщиха някак неестествено.

— И на обяд не се храни, както трябва — обади се Мими, без да я питат.

— Доносница!

Това пък беше Мария Каролина, нашата Шарлота — както обикновено не можеше да си държи устата затворена. И нейната „ая“, и аз се проваляхме в задачата да обуздаем бурния ѝ темперамент. За щастие императорското семейство вечеряше в тесен кръг, така че никой не

стана свидетел на тази детинска атака срещу по-голямата сестра.

— Тихо, Шарлота — смъмрих я аз и погледнах по-внимателно Йохана. На бледите ѝ бузи грееха две червени петна, които нямаха нищо общо със стеснителността. Висока температура?

— Зле ли ти е, детето ми? — попитах загрижено. Зловещо предчувствие полази като паяк по тила ми.

— Главата ме боли, мамо — измъчено отвърна дъщеря ми. — Всъщност всичко ме боли, от горе до долу, и не искам да ям, понеже ме е страх да не повърна.

— Незабавно съобщете на мосю Ван Свитен — наредих на една от сервиращите придворни дами. — Да дойде на мига и да прегледа ерцхерцогинята.

Заповедта ми предизвика потиснато мълчание около масата. Изведнъж всички впиха поглед в Йохана, която се взираше угнетено в чинията си. Още изживявахме смъртта на Карл, така че всяка безобидна болест събуждаше спомена за страданията и ужасната му кончина. Докато дойде Ван Свитен да постави диагноза, тревогата ми бе прераснала в паника.

— Какво ѝ е? Хайде, говорете! — обзета от страх, подканих грубо придворния лекар.

Положил фина длан върху челото на Йохана, Ван Свитен съзерцаваше безмълвно зачервеното бяло на очите ѝ, иначе така ясни. После ме погледна сериозно.

— Във всеки случай има висока температура, Ваше Величество. Най-наистина препоръчвам да се изолира младата ерцхерцогиня от братята и сестрите ѝ, докато се определи с точност какво ѝ е.

Ужасната дума надвисна невидима между нас. Шарка? Отново едно от клетите ми деца — в смъртна опасност?

Не закъснях и първите външни признаци на смъртоносната епидемия. Върху нежната кожа на дъщеря ме се появиха гнойни пъпчици, сетне се възпали и гърлото. Пристъпите на треска ставаха все по-силни и по-изтощителни, Йохана започна да бълнува. Но нали престолонаследникът бе превъзмогнал тази страшна болест?

Нито нашите молитви, нито нежните писма, които Изабела пишеше на болната си приятелка, успяха да възпрат неизбежното. Два дни преди Коледа Йохана се почувства толкова зле, че беше миросана предсмъртно. Надеждите ни умряха с нея на 23 декември 1762 година. Йохана Габриела загуби битката срещу черната сипаница, Бог ѝ бе отредил само дванайсет години живот.

Прекарахме Коледа и Нова година в молитви, потънали в сълзи. Йозефа, толкова близка по възраст до Йохана, направо обезумя от мъка. Беше делила със сестра си не само стаите, учителите, уроците и дните си, но и смеха, и мечтите. Двете бяха като близначки и сега Йозефа не спираше да ридае. Наложих се мосю Ван Свитен да ѝ даде успокоително, за да може да заспива вечер. Но на следващата сутрин се събуждаше със същото наранено сърце и отново плачеше.

— Нужно ѝ е разнообразие, Ваше Величество — отговори лекарят на загрижения ми въпрос. — Свеж въздух, весели мисли, а не само сълзи и траур. Това лечение би помогнало и на вас.

Заради децата се насилих да предприема поредица от кратки разходки с шейна, забавни излети и други начинания, докато моите пратеници подписваха при Хубертусбург окончателния мирен договор с краля на Прусия. Седемте ужасни военни години не бяха променили почти нищо. Силезия оставаше за прусаците. Саксонското курфюршество запазваше територията и суверенитета си. Все пак Прусия се съгласи да подкрепи във

Франкфурт избора на Йозеф за крал.

— Поне помогнахме на Саксония да получи, каквото ѝ се полага по право — неохотно признах аз.

Граф Кауниц се опита да ме утеша.

— По-добре да се радваме, че изобщо беше постигнат този мир, Ваше Величество. Височайшето ви реноме няма да пострада, задето се вслушахте в гласа на разума.

— Във всеки случай този пакт поне снема от гърба ми цял куп грижи, Кауниц — с горчивина се съгласих аз, след като бяхме обсъдили всичките 21 точки на документа и бяхме приели тайните анекси. — Сега остава да намерим възможност за оздравяване на държавната хазна, та да се тури край на глада и мизерията в нашите държави. Не бих могла да ви обясня колко ме натъжава всичко това и колко съкрушена се чувствам.

— Нямате причини да сте съкрушена, Ваше Величество — тутакси възрази Кауниц. — Накрая дори прусакът е бил принуден да признае, че Австрия е била равностоен противник и го е затруднила повече, отколкото е очаквал първоначално.

— Че как тъй? — без да проявявам кой знае какъв интерес, попитах за клюката, която той размахваше като стръв под носа ми.

— Донесоха ми, че казал по адрес на Ваше Величество: „Най-послед сред Хабсбургите има мъж — и той е жена.“

— Какъв странен човек — зачудих се аз. — Наистина ли смята, че се стремя да съм мъж? Колко слабо познава жените! Бих предпочела никога повече да не чувам за него.

Не ме съдържаше зад писалището. Отидох до прозореца и разтворих двете крила, за да напълня дробовете си с острия въздух на февруарския ден. Зад мен прошумоля палтото на графа, който вдигна кожената си яка и по изключение не изрази протест срещу образувалото се въздушно течение. Затова пък зъбите му тракаха толкова красноречиво, че отново затворих прозореца. Свежият въздух не беше достатъчен да облекчи дишането ми.

— Да започваме, чакат ни куп изостанали задачи — сложих край на безделното бърбене аз.

Както реформата на армията, така и тази на държавните органи бе отишла на заден план по време на продължителната война. Цялото внимание беше съсредоточено върху празната хазна.

Конфликтът с Прусия ни бе коствал невероятната сума от 260 милиона гулдена. 160 милиона бях финансирала със заеми, поради което се наложи миналата година да се пуснат в обръщение книжни пари.

Не ми се налагаше да търся дълго умен мъж, годен да се справи с финансовата катастрофа. Възложих на Франц ръководството на службата „Погасяване на държавния дълг“ и го помолих да приложи целия си финансов талант, за да ни бъде спестен банкрутът. Задача, с която той се справи виртуозно, като поръчителства с личното си богатство за всички задължения на държавата.

Подобна трудна задача очакваше и граф Кауниц, който трябваше да подреди вътрешните дела на монархията. В хода на войната *Direclorium in pub lie is el cameralibus* се оказа твърде тромаво образувание, затова бе закрито. Аз обаче държах да запазя господин фон Хаугвиц, създаде с усърден труд и вярна служба основата за всички по-нататъшни нововъведения. Отредих му място в новосформирания Държавен съвет, където гласът и опитът му щяха и занапред да бъдат на разположение на империята.

Кауниц ръководеше вътрешните работи на държавата с помощта на „Обединената

бохемско-австрийска дворцова канцелария". Освен това имаше Дворцова камара, занимаваща се с управлението на финансите, и контролен орган — Дворцова сметна палата. Всички те бяха подчинени на Държавния съвет.

Кауниц имаше неограничена власт над новата си служба и скоро започна да разслабва централизацията в прусашки стил, чиито основни положения Хаугвиц бе заимствал от Силезия — моят държавен канцлер ги смяташе за неособено подходящи за Австрия. Според него те само насърчавали излишната бюрокрация.

— Задача на държавната власт е да се занимава изключително или поне преимуществено със същинското подобряване на вътрешното положение — заяви ми той. — Освен това съм на мнение, че австрийската монархия би си изградила силни позиции, правещи бъдещите завоевания ненужни, ако се опре на разумни и ефективни държавни институции.

Държавният съвет координираше администрацията, решенията му имаха валидност по цялата управленска стълбица надолу, чак до околийските управления. Според Кауниц същинската сила на държавата бяха нейните хора, по-точно — обикновеният човек, и той заслужаваше да се съобразяваме с него. Одобрех това мнение с цялото си сърце и изразих съгласието си да раздвижим икономиката и да дадем на частните предприятия по-голяма свобода на действие. Пристъпихме към разширяване на свободната търговия и премахване на излишните митнически ограничения в германските владения и в Бохемия.

Когато си мислех, че мога за миг да си поема дъх, съдбата отново нанесе удар на нашето семейство. След като роди малката Мария Терезия, Изабела имаше проблеми да износи следващо дете. През август пометна, през януари — отново. С увредено от злощастните помятания здраве, тя ставаше все по-крехка с всеки изминал ден. Вече беше в шестия месец на четвъртата си бременност, а аз се мъчех да отпъдя тайните си страхове. Под нежното ѝ телосложение се криеха силата и смелостта на влюбена жена, така че няхах причина за черногледството, което понякога обземаше глупавото ми сърце.

Синът ми носеше Изабела на ръце и отгатваше по очите ѝ всяко нейно желание. Мими ѝ правеше компания и дори Франц редовно ѝ поднасяше своите почитания. В този период на разбирателство и семейна хармония се появиха отделни случаи на едра шарка в „Шпителберг“ и в други предградия. „Шпителберг“ изглеждаше отдалечен от „Хофбург“ на цели светове. Човек с мъка би преодолял това разстояние, болестта обаче го стори със скоростта на вятъра.

Страх завладя многолюдното домакинство на „Хофбург“, страх от първите жертви. Най-напред се разболя малката Антония, после Мими и накрая — бременната Изабела.

Антония и Мими, и двете млади и силни, успешно се съпротивляваха на смъртоносната болест. При тях пристъпите на треска бяха силни, но не и опасни за живота, а хубавите им лица сякаш по чудо бяха пощадени от обезобразяващите пъпки, така измъчили клетата Йохана. Скоро Ван Свитен ме увери, че двете ми щерки са оставили най-лошото зад гърба си и са в процес на подобрене.

Радостта ни бе помрачена от тревогата за Изабела. Доскоро се бе молила за Мими със сестринска обич, а ето че се беше заразила от нея. Тази вест смрази напълно живота в „Хофбург“.

Испаднала в безсъзнание от треската и блънуваща, Изабела роди преждевременно на 22 ноември 1763 година — детето бе момиче. Набързо го кръстихме Кристина, преди животът му отново да е угаснал. Дори не ни остана време да скърбим, шарката с изключителна

жестокост опустошаваше тялото на младата майка. Изражението на Ван Свитен ми беше достатъчно — Изабела скоро щеше да последва малката си дъщеря.

Клетият ми син не желаше да осъзнае реалността, докато се грижеше всеотдайно за любимата си жена. Макар да не бе заплашен от заразяване, понеже беше прекарал успешно болестта, аз все пак се страхувах за здравето му. Толкова бе отдаден на Изабела, че издевателстваше над собствения си организъм. Бдеше ден и нощ над край леглото ѝ, сякаш можеше да я задържи жива с присъствието и със силата на страстната си обич.

Лично аз бях принудена да стоя далече от болната, поради което наредих на управителя на Йозеф, граф Залм, да ме информира за състоянието на децата ми по няколко пъти на ден. Съобщенията звучаха все по-безнадеждно и пет дни след злощастното раждане Изабела последва дъщеричката си. Йозеф затвори очите ѝ и изпадна в безгранично отчаяние. Никакви думи не бяха в състояние да го утешат. Само когато прегърнеше малката Мария Терезия, единственото драгоценно наследство от съпругата си, за няколко кратки мига изплуваше от морето от скръб.

„Кой може да измери каква загуба е това за държавата, за цялото ни семейство и за мен, нещастника! Непоправима загуба, защото никога не е имало принцеса и съпруга като нея...“, писа той на баща си, а Франц безмълвно ми подаде писмото му.

С мъка сдържах сълзите си.

— Знаеш ли, че самата тя е очаквала смъртта си? — унило ме попита Франц. — След раждането на Мария Терезия ми го каза — признавам си, възприех го като плод на развратената фантазия на една чувствителна млада жена. Според нея смъртта била благодат. Кой смята смъртта за благодат?

— Значи е знаела, че ще умре? — невярващо попитах аз.

— Нали знаеш, че е погребала майка си в криптата на замъка

„Кол орно“?

Кимнах.

— Е, Изабела ми сподели, че веднъж, докато се молела пред ковчегата ѝ, от отчаяние зададе въпроса колко още ще бъде разделена с любимата си майка. Някакъв призрачен глас от ковчегата ѝ назовал числото „три“ и оттогава тя се питала дали става въпрос за три седмици, три месеца или три години. Оттогава изминаха точно три години.

Потръпнах от ужас. Макар да противоречеше на вярата и разума ми, в дъното на сърцето си винаги бях изпитвала страх, че Бог няма да хареса прекомерната страст на Йозеф към Изабела. Съгрешава онзи, който поставя собствената си любов и личното си щастие над Божията благословия.

Странна мисъл, защото и аз допусках същата грешка като моя син. Цялото щастие, цялото задоволство, целия си живот като жена аз градях върху теб, *mon vieux*.

По онова време смятах, че съм под нещастна звезда, спъваща всичките ми начинания и даряваща противниците ми с успехи и победи. Ала споменех ли за това, никой не приемаше опасенията ми насериозно. Моят изповедник ме посъветва да се моля, моят съпруг — да работя по-малко. Никой не разбираше с каква горчивина, с каква тъга приемах факта, че държавните дела така често ме отдалечаваха от теб. Никой не разбираше желанието за утеха и защита, скътано в безпокойното ми, самотно сърце. Не подозирах, че ще стане още по-лошо.

А може би е добре, че не знаем какво ни готви бъдещето, *mon vieux*?

Виена, януари 1764 — Инсбрук, 18 август 1765

година

„Сърцето ми се къса от мъка “

— Злощастното ми потекло не ми дава време и свобода дори да скърбя тихомълком за моята обичана Изабела — оплака се престолонаследникът. Беше възбуден и нещастен, а аз си замълчах, противно на навика си, разкъсвана между състраданието и гнева. Оставих на Франц да обясни на сина си спешната необходимост от нова женитба.

— При цялото ми уважение за любовта ви към скъпата покойница — спокойно подзе той, — вие и сам знаете, че сте бъдещият император. Вашият дълг ви прави слуга на Короната. Престолонаследникът трябва да бъде женен, как иначе империята ще се сдобие с наследник?

— Тогава поне ще изпълня този дълг в памет на Изабела — подчини се накрая Йозеф на заповедта. — Поискайте от мое име ръката на сестрата на Изабела, Мария Луиза Пармска. Единствена тя ми е достатъчно скъпа, за да стане наследница на сестра си и майка на моята дъщеря.

— Сестрата на Изабела е сгодена за инфанта на Астурия и освен това е едва на тринайсет години — намесих се аз.

Синът ми ме изгледа, сякаш бях измислила тези пречки само за да го наскърбя.

— Трябва да съществуват дипломатически пътища за разтрогването на такава връзка — намусено отвърна той. — Още повече когато момичето е толкова малко. Бащата на Изабела е благоразположен към мен, знае какво загубих и сигурно ще подкрепи желанието ми. Изпитвам дълбока антипатия към всички принцеси, които ми предложихте.

— Ще видя какво мога да направя — обещах аз.

Ала всички дипломатически усилия се оказаха безуспешни. Мадрид не възнамеряваше да възвърне жизнерадостта на наследника на рода Хабсбург, правейки му този подарък. Проектът за женитба се разби още при първия установен контакт.

За щастие домогванията на господин държавния канцлер до нужните гласове за избора на Йозеф за крал се увенчаха с по-голям успех. След мирния договор от Хубертусбург Кауниц успя заедно с Франц да убеди и останалите курфюрсти, че мирът ще бъде циментиран, ако се подсигури хабсбургската приемственост на трона.

На 13 март 1764 година императорската делегация потегли за коронацията във Франкфурт. Всички заедно участвахме в тържествена меса в Пуркерсдорф, след което си взех довиждане с Франц, Йозеф и Леополд, придружаващ брат си и баща си. Императорът сметна за уместно да представи пред обществеността сина, който след смъртта на Карл се беше изкачил на второ място в наследяването на престола.

Почти седемнайсетгодишният Леополд предизвикваше възхищение у своите учители с будната си наблюдателност, ученолюбивост и с таланта си за езици. Имаше обаче и фаталната склонност да си улеснява живота. Непрекъснато ми се налагаше да го укорявам за недостатъчното му старание в писането и стила, за често небрежното му облекло и за предпочитанието му към общуване с хора от простолудието. Бях му дала най-подробни инструкции за пътуването до Франкфурт, надявах се да се придържа към тях.

Загледах се угрижено подир каляските, които трябваше да отведат в имперския град Франкфурт Франц и нашите синове, райхсканцлера Колоредо, интенданта Кевенхюлер и други важни господа и генерали. Кауниц бе подготвил маршрута, вземайки специално под внимание плановете за женитба. В Бавария, например, живееше една млада дама, която също трябваше да се има предвид като бъдеща императрица: принцеса Йозефа Баварска, дъщерята на покойния курфюрст Карл Албрехт и сестра на управляващия курфюрст, беше вече на двайсет и шест години, но тъй като брат ѝ нямаше наследници, можеше да донесе чрез брака си и курфюршество Бавария, факт, който господин държавният канцлер не се уморяваше да изтъква.

Нямаше голяма надежда за подобна връзка обаче, ако се съдеше по написаното от Йозеф относно престоя му в Мюнхен. Той бе отхвърлил публично всякакви идеи за нов брак.

„Положението ми е достойно за окайване, майко“, с изумление прочетох аз. „Сърцето ми се къса от мъка, а трябва да се правя на възхитен от една титла, която усещам само като бреме, но не и като предимство. Обичам самотата. Боя се да се доверявам на хора, които не познавам. Налага ми се обаче по цял ден да бърбря и да изричам благозвучни баналности.“

— Трогателно е, че ми пише всеки ден — признах пред любимата си дъщеря Мими. — Но същевременно ме е страх, задето не допуска никакъв опит да бъде изтръгнат от тъгата. Защо не проумява, че трябва отново да се ожени?

— Никога не е проумявал каквото и да било, щом не му е угодно — сухо напомни сестра му. Това изказване не допринесе особено за намаляването на грижите ми.

Дори тържествената церемония по коронацията във Франкфурт напомняше на моя син за Изабела. Той искаше да стане крал на Рим, а тя, преливащата от щастие кралица, да е до него. Без Изабела не го радваха дори изгледите за императорската корона.

„Тържественото влизане във Франкфурт ме разтърси из основи“, описваше ми той чувствата си в друго писмо. „Събрах всичките си сили, за да не рухна. Изборът ми се състоя едва четири месеца след деня, в който видях онази красива и обичана душа да напуска тялото ѝ, а на 29-и, когато трябваше да се разделя с трупа ѝ, влязох в града. Наясно сте с чувствата ми, затова можете да си представите състоянието ми и да съжалите нещастния си син.“

Но аз не се отказвах да ускоря втория му брак. Прегледах кандидатките заедно с Кауниц. Волфенбютелската принцеса и младата Вилхелмина Пруска, падаща се племенница на някогашния ми заклет враг, биха били подходящи партии, обаче принадлежаха към протестантската вяра. Навремето майка ми е била принудена да смени вярата си, за да се омъжи за баща ми, но аз не исках да насилвам никоя млада жена да избира между църквата и съпруга. Оставаше само принцеса Кунигунда Саксонска, до чиято ръка се домогваха и кандидати от Испания и Франция, понеже имаше далечно родство с двете кралски династии. Добрите ни отношения със Саксония от всяко положение щяха да дадат предимство на Йозеф.

Оказа се проблем обаче да убедим отчаяния вдовец, завърнал се във Виена като крал на Рим, да огледа лично евентуалната невеста. Както можеше да се очаква, новата титла не бе повлияла на настроението му. Е, проявяваше засилен интерес към съвещанията на Държавния съвет и към управленските дела, ала все повече ме въвличаше в излишни дебати. Макар че след коронацията във Франкфурт ми бе писал: „Няма да пробвам кое е добро и кое — не, ще се стремя да бъда също като вас; това ще ми е достатъчно както по отношение на политическите възгледи, така и на личния живот.“ Понякога ми се искаше да му припомня

тези редове, когато с дръпнат, непонасящ възражения тон критикуваше всекидневната ми работа като майка на нацията.

Всички смятаха Кунигунда Саксонска, принцеса от династията на Ветините ^[61], за добра, кротка и умна. Разглезен от Изабела обаче, Йозеф искаше жена му да бъде не само мила, но и обаятелна и красива. Заяви ми право в очите, че няма да понесе да живее с толкова непривлекателна персона като Кунигунда.

Така че се наложи да съсредоточим усилията си върху Мария Йозефа Баварска, с която Йозеф не се бе видял, преминавайки през Мюнхен. Успях да го придумам да отиде в Щраубинг ^[62]. Граф Кауниц също фаворизираше връзката с баварската династия Вителсбах, но бе принуден да признае, че баварската кандидатка в най-добрия случай е любезна, но нито е красива, нито умна, камо ли обаятелна.

— Той няма да бъде щастлив с нея — унило предположих аз. — Но пък и не може да бъде по-нешастен, отколкото е сега. Хайде да действваме поне за благо на Короната.

— Както винаги сте подкупващо умна, Ваше Величество — поласка ме канцлерът.

— Трябва да призная обаче, че сърцето ми не е в съгласие с разума ми. Трудно ми е да управлявам в такива случаи, Кауниц.

— Няма да съжالياвате, Ваше Величество.

През януари следващата година отпразнувахме сватбата на Йозеф с Мария Йозефа Баварска. Великолепието на имперските церемонии и бляскавите тържества не бяха в състояние да прикрият факта, че кралят на Рим вземаше за жена едно плахо, непохватно момиче, изглеждащо тромаво, ако не и грозно, в драгоценните си одежди. Но поне яката физика на новата ми снаха даваше надежда за внучета и за братчета на малката Мария Терезия.

Внучката ми беше вероятно единственият човек в двора, приемащ Мария Йозефа дружелюбно и без предразсъдъци. Малката Мария Терезия живееше спокойно, но и самотно, под грижите на маркиза Д'Ерзел и на графиня Шанкло, които Йозеф бе повикал от белгийска Нидерландия за възпитателки на дъщеря си. Баща ѝ я задушаваше с фанатичната си любов и я обвиваше в пашкул от обич и грижи, непозволяващ контакти с други деца. Не ѝ бе разрешено да играе дори с по-малките се лели. Новата майка и новите братчета и сестричета сякаш да я освободят от тази клетка.

След смъртта на Изабела Йозеф се надсмиваше ехидно на „ужасяващата армия от бавачки и възпитателки“, дето само го чакали да замести майката на дъщеря си с някоя от тях. Напук на всякакви традиции той нае за Мария Терезия чуждестранни възпитателки — те нямаха лични връзки с императорския двор и дължаха абсолютно подчинение на сина ми. Той отхвърли рязко майчинските ми молби да позволи на самотното момиченце да общува с други деца.

— Та да прихване техните болести и да умре от тях, както се случи с Изабела и сестра ми? Дума да не става.

— Преувеличавате, Йозеф. Изабела се разболя от едра шарка по Божията воля. Не можете да обвинявате сестра си за това.

— Във всеки случай няма да позволя дъщеря ми да бъде сполетяна от съдбата на майка си — отсеке той и с това разговорът приключи.

Може би сега Мария Йозефа щеше да предложи нормален семеен живот на малката ерцхерцогиня. Желаях ѝ го от сърце. Първите дни на новия брак обаче бързо унищожиха

надеждите ми. Йозеф беше в лошо настроение, а Йозефа изглеждаше чисто и просто нещастна.

— Трябва да говориш с него — помолих на четири очи Франц. — Чувствам се зле, задето го принудих на този брак, но се налагаше. Не може да излива недоволството си върху жена, която в крайна сметка е направила само каквото ѝ е наредил курфюрстът на Бавария.

— Ще се оправи — успокои ме Франц и с това историята за него приключи.

Не настоявах повече, защото Ван Свитен ме беше посъветвал изрично да избягвам разправииите със съпруга си и да го умолявам да води щадящ начин на живот. Лекарят ме предупреди, че посещенията на театър, вечерните хазартни игри, късните трапези, последвани от изтощителни няколкодневни ловни излети, са вредни при сегашното състояние на императора.

Франц беше меланхоличен и затворен в себе си. Как щеше да реагира, ако дръзнях да огранича забавленията му? Реших да не му съобщавам съвета на Ван Свитен и дори се отказах от тайната съпротива срещу *la belle piincesse* и от отлъчването ѝ от двора. Ще си затварям очите, щом кара Франц да се смее и допринася за доброто му настроение.

След женитбата на Йозеф дойде време да обмислим браковете и на неговите братя и сестри или да подложим на проверка вече сключените годежи. Исках заедно с Франц да решим бъдещето на нашите деца.

— Щом желаете, Тереза — прие молбата ми той.

Напоследък се отнасяхме много внимателно един към друг.

Но не и големият ни син към нас. Новото кралско достойнство го даряваше с опасно самочувствие за собствената му значимост и власт. На заседанията на Държавния съвет все по-често ме жилеше до кръв. Как бе възможно чувствителният, предан син, изплаквал пред мен мъката си в предълги писма, да се държи така дръпнато? Откъде черпеше това удивително презрение, с което отхвърляше всякакви аргументи? В сравнение с изпълненията му дори предишните сблъсъци на Франц с Кауниц изглеждаха безобидни.

— Дали горката Йозефа ще успее да поукротит краля въпреки външните си недостатъци? — попитах Франц и му отправих изпълнена с обич усмивка, на която той отвърна. Напразно чаках обаче да получа отговор на въпроса си.

Плановете за женитбата на нашите синове и дъщери се превърнаха в главната тема на 1765 година. Най-напред трябваше да се намери подходяща невеста за Петър Леополд, втория ни по възраст син след смъртта на Карл. Планираната първоначално връзка с Мария Беатрикс д'Есте, наследницата от Модена, вече не беше целесъобразна. Испанската инфанта Мария Лудовика, предвидена всъщност за Карл, за да се обвържат по-тясно родовете Хабсбурги и Бурбони, сега трябваше да се омъжи за Леополд. Нужни бяха нови дипломатически преговори.

Предстоеше Йозеф да се откаже от тосканското си наследство в полза на брат си. Наложих се създаването на *Secundogenitur*^[63], за да може Леополд да встъпи във владение на това наследство. Франц проведе няколко разговора с големия си син, докато получи съгласието му. На Мария Беатрикс д'Есте бе предложен нов годеник — следващият ни по възраст син Фердинанд. Той беше само на единайсет години, но и годеницата беше едва на петнайсет. Тя щеше да бъде в разцвета на младостта си, когато Фердинанд порасне.

— Каква бъркотия — учуди се Фрицката на тази размяна на невести. — Нужно ли е децата да се женят единствено по политически съображения?

— Всичко това е призвано да служи на мира, на запазването и укрепването на Хабсбургската династия — обясних й причината за усилията си. — Когато половин Европа е сродена с мен, а държавите се управляват от моите деца и внуци, ще имаме по-добра гаранция за мир от спечелените битки!

Кралят на Полша, Станислав II Август, искаше ръката на моята красива Лизел, но тази връзка, естествено, беше невъзможна. Полякът беше протеже на руската царица, а тя не желаше хабсбургско влияние непосредствено до границите си. Аз, от своя страна, не желаех зет, чувстващ се задължен на друга владетелка. Налагаше се най-напред да вразумя моята своенравна Амелия, която по скандален начин флиртуваше с германския принц Карл фон Цвайбрюкен, преди да й уговоря брак. Затова пък Йозефа още от дванайсетгодишна бе определена за бъдеща съпруга на Фердинанд, принц на Неапол-Сицилия, третия син на краля на Испания.

Оставаха двете ми най-големи дъщери. Мариана нямаше кандидати, родът Хабсбург разполагаше с далеч по-хубави дъщери. Мими с цялата си невинност обърка политическите ми планове — довери ми се, че се е влюбила. Не възнамеряваше да се омъжи за човека, избран за нея от баща й.

Франц си бе наумил да свърже Мими със сина на сестра си, херцог Бенедикт Морис дю Шабле. Окажех ли открита съпротива на този план, щях несъмнено да обидя съпруга си. Следователно трябваше да намеря други начини да помогна на Мими.

— Нима не ми е писано да изживея щастieto? — ридаше тя, намеквайки за първата си любов, принц Лудвиг Вюртембергски. Още седемнайсетгодишна си бе загубила ума по красивия херцогски син, който обаче не ставаше за съпруг на императорска дъщеря.

Новата й любов, Алберт Казимир Саксонски, беше син на Мария Йозефа, голямата дъщеря на чичо ми, император Йозеф I, и на курфюрст Фридрих Август II Саксонски, станал крал на Полша под името Август III, ала бидейки по-малък син, му оставаше само военната кариера.

Родството с императорското семейство му даваше достъп до двореца, така че Мими го срещаше почти ежедневно и с мъка криеше нежните си чувства към него. Налагаше се да ги крие обаче, ако не искаше да рискува без време да чуе категоричното „не“ на баща си. От своя страна, аз много държах да избягвам всяка ситуация, в която ще съм принудена да заема противна на Франц позиция.

— Мирувай и не разваляй нещата с прекомерната си припряност — посъветвах я аз. — Пази се от Йозеф и не се впускай в разговори с Алберт. Гледай да си близо до баща си и не му давай поводи да се настройва срещу теб и моето протеже, защото той е с остър слух.

— Не знам дали ще се справя, майко — въздъхна ерцхерцогинята. — Знаете колко ценя Алберт и как копнея да не крия повече чувствата си към него. А сега и това пътуване до Инсбрук. Херцог Дю Шабле също е поканен за тържествата и ако татко...

— Шът, нито дума повече — с махване на ръка накарах Мими да замълчи. — Не мога да уредя нищо за вас, докато не мине сватбата на Леополд. Бездруго баща ви е достатъчно сърдит, задето сватбата ще се състои в Инсбрук, а не в Грац, камо ли в Милано, както предпочиташе.

— Защо всъщност Леополд не може да се ожени за своята испанка във Виена? — зададе Мими въпроса, който си задаваше цяла Виена.

— Ако бяхте прочели множеството писма, разменени по този повод между Виена и Мадрид, щяхте да знаете толкова малко, колкото знам и аз — възнегодувах. — Ще рече човек,

че кралят на Испания се страхува да изпрати невинната си инфанта във Виена, да не би да попадне под въздействието на неморалността и греха, преди да се е омъжила. Очевидно в Мадрид са се наслушали на куп абсурдни истории за разюзданите нрави в нашия град. Ако не искаме да заложим на карта женитбата, трябва да се подчиним на предразсъдъците им.

— Вярно ли е, че тази годеница била стара, грозна и на всичкото отгоре страдала от епилепсия?

Мими зададе въпроса си с приглушен глас и любопитно блеснали очи. Не успях да доловя и капчица състрадание. Тя не се разбираше особено добре с братята си, чийто мъжки авторитет поставяше под съмнение при всеки повод.

— Що за глупави клюки — строго я смъмрих аз. По този начин избегнах отговора. Здравето на испанската принцеса наистина беше разклатено вследствие на тези страдания, вдъхващи сериозни опасения.

— Мария Лудовика е само две години по-голяма от Леополд и ако миниатюрата ѝ не лъже, дори прилича мъничко на клетата покойна Изабела. Надявам се само Йозеф да не направи някоя от обичайните си драматични сцени, като я види — додадох.

— Защо баща ни не иска да ходи в Инсбрук? — нахакано попита Мими.

— Един Господ знае — раздражено отвърнах аз.

Франц не се интересуваше, че обичах Инсбрук и се радвах да видя отново милата ми графиня Енценберг. Графинята, по баща Шак, ми бе служила дълги години като дворцова камериерка, а бракът ѝ с президента на Тиролската държавна администрация се дължеше не на последно място и на моите усилия. Освен това щях да използвам случая, за да уредя някои спорни въпроси с управата в Инсбрук. От известно време между градовете Триент^[64] и Бриксен тлееше конфликт, който исках да потуша.

На пети август Леополд щеше да се ожени за Мария Лудовика. Отпътуването на двора, който трябваше да остане два месеца в Инсбрук, бе планирано за четвърти юли.

— Горещо се надявам, че татко няма да уреди през главата ми брак, с който ще трябва да се съглася — изказа песимистичните си страхове Мими. — Тогава май аз ще направя драматични сцени.

— Край с глупостите! Ще вдигнем чудесна сватба в Инсбрук. Принц Карл и принцеса Шарлота ще дойдат специално от Брюксел. Баща ви ще бъде щастлив да се види с брат си и сестра си, а вие нямате причина да се съмнявате в благоразположението му към вашата особа.

Дали всичко щеше да се случи другояче, *mon vieux*, ако бракът на Леополд беше сключен в Грац или в Милано, както ти искаше? Не ми е лесно да погледна назад, този спомен е съпроводен с толкова много въпроси и съмнения. От онова лято не съм си поела нито веднъж дъх, без да усещам разкаяние и мъка.

А всичко започна толкова добре, отлично организирано и многообещаващо. През онзи юлски ден на път потегли безкрайна върволица от карети, каруци, каляски, ездачи и гвардейци. Императорското семейство махаше на зяпачите, а виенчани отвърщаха на поздрава.

— Сложно ще бъде това пътуване с целия двор, как ли ще издържим — въздъхнах аз и за миг си помислих, че Франц не е чул думите ми заради тракането на колелата и скърцането на каретата.

— Желанието да пътувате с целия двор беше ваше, мадам — хладно ми напомни той.

— Е, дворот щеше да дойде и в Милано или Грац, нали? — с раздражение отвърнах аз,

защото някъде в облака прах зад нас се движеше и каретата на *la belle piincesse*, която, естествено, не искаше да отсъства от този спектакъл. С възмутителна самостоятелност се бе присъединила към групата на собствени разноски заедно със съпруга си. — Някои хора непрекъснато ни следват по петите, а това не улеснява нещата — додадох язвително и многозначително.

Франц си замълча.

Както можеше да се очаква, мудното пътуване до Инсбрук през Клагенфурт, Линц и Бриксен се оказа същинско изпитание.

След повече от десет дни лятна жега, прахоляк и друсане по пътищата всички бяхме уморени, жадни и в лошо настроение.

Може би затова нашият дворецов управител побърза да заяви, че триумфалната арка в римски стил, издигната в чест на посещението ни, приличала на траурно скеле. Бидейки верен слуга на своя император, той, естествено, изяде Инсбрук с парцалите, а критичните му очи не се смилеха дори над празничното вечерно осветление. Стори ми се дори, че чух думата „зловещо“, но реших да не задълбавам. Всъщност исках единствено покой. Ала и дума не можеше да става за това.

Тържествата започнаха още същата вечер. Галаприемът се състоя в огромната зала на инсбрукския „Хофбург“. Кринолин до кринолина, перука до перуката — гостите бяха наблъскани толкова нагъсто, че не се виждаше и педя от пода. На всичкото отгоре вечерта не бе донесла прохлада. Каменните стени бяха задържали дневната горещина, която, в съчетание с безбройните свещи, ме караше да се чувствам като в пещ.

Празничната ми рокля с пищна бродерия и стегнатият корсет направо ми спираха дъха. Нозете ми натежаваха все повече и повече, докато започнаха да горят като огън. Измъчена и все по-нетърпелива, бях принудена да гледам как *la belle piincesse* флиртуваше, обкръжена от своите обожатели. Дори инак скованите испанци не се насищаха да възхваляват грацията и красотата ѝ. Щом правилата на учтивостта ми позволиха, побързах да се оттегля в покоите си. Личното запознанство на младоженците бе предвидено за първи август, така че можех да изчисля колко много празненства и приеми ще се наложи да изтърпя през следващите дни, докато Инсбрук, разположен в подножието на Тиролските планини, се простираше под купол от задушна лятна жега.

Пръв се разболя не друг, а Леополд, младоженецът. Стомашно-чревно неразположение, придружено с мъчителни колики и диария. Въпреки това на първи август се вдигна от леглото, за да приветства своята невеста.

Блед от вълнение и слабост, той за първи път се срещна очи в очи с Лудовика. Тихата и мила млада жена очевидно от пръв поглед бе очарована от високия хубавец Леополд. Свенлива червенина изби по страните ѝ, когато той ѝ целуна ръка, а и неговата усмивка издаваше радост. Изпълних се с надежда, че тези двама млади ще бъдат благоразположени един към друг.

На венчавката в инсбрукската енорийска църква „Свети Яков“ на пети август обаче Леополд беше толкова болен, че едва се държеше на краката си. Загрижените погледи на невестата му показваха, че вече го е обикнала от сърце. Същото се отнасяше и за Леополд, който въпреки видимата си слабост взе за съпруга белоликата русокоса принцеса с одухотворени тъмни очи, произнасяйки силно своето „Volo“.

Болестта му тутакси подложи на първо изпитание обичта ѝ, защото синът ми бе толкова немошен, че на вечерята не можа да сложи и залък в устата си. Наложих се младоженците да

прекарат първата си брачна нощ в отделни спални, а аз горчиво съжалявах, че бях оставила Ван Свитен във Виена. Тъй като бе възможно съпругата на Йозеф да е бременна, я бяхме поставили под надзора на императорския придворен лекар. Досега обаче напразно очаквахме положителна вест от столицата.

Изпратих куриер с молба до Ван Свитен да ми препоръча двама лекари, които да съпровождат Леополд в пътуването му до Флоренция. Празничната програма продължи по план въпреки заболяването на Леополд. Гражданите на Инсбрук полагаха трогателни старания да забавляват високопоставените си гости, макар не всичко да отговаряше на моя вкус. Така например напуснах театралното представление вечерта на 18 август още след първо действие.

— Не обичам да си губя времето — обясних на Франц. — Ще трябва да ме извинят. Много съм изморена и не мога да се съсредоточа върху ставащото на сцената.

— Починете си, мадам — отговори той и потисна кашлицата си. — Преди да дам цялостна оценка на представлението, искам да видя и балета. Все пак той се изпълнява специално в наша чест.

— Приятно прекарване и лека нощ, Франсоа.

— Приятна почивка, мадам — отвърна той.

С днешна дата ми се струва, че бяха изминали едва няколко мига, преди да ни сполети злата участ, но вероятно това е станало много по-късно. Императорът изгледал балета до края, преди да се върне в „Хофбург“ с големия си син. Тъкмо се канех да си лягам, когато във вестибюла настъпи суматоха. Плахото почукване на вратата ме накара да застана нащрек. Придворните дами ме бяха напуснали, така че отворих лично. Смущенията по това време рядко предвещаваха нещо добро. Внезапно ме обзе страх.

— Йозеф!

Сърцето ми заби лудо, щом зърнах бледото му, вкаменено лице. Само веднъж го бях виждала такъв — когато разбра, че Изабела го е напуснала завинаги. Първата ми мисъл беше за болника.

— Какво се е случило? Нещо с Леополд ли?

— Не, не с Леополд...

— Слава Богу — припряно се прекръстих аз. — Тогава какво? Няма ли да ми кажеш?

— Императорът... татко...

Сърцето ми разбра, преди да е изрекъл и дума. Някакъв юмрук го сграбчи и го стисна безмилостно.

— Не!

Гласът на сина ми проникна отдалече през мъглата от шок и неверие.

— Както вървеше редом с мен, изведнъж спря. Хвана се за касата на една врата, но когато го попитах какво му е, махна с ръка. Бил добре, само леко се задъхал. Ала още при следващата крачка се строполи. Едва го хванах и извиках помощ. Докато го сложим на легло и дойде лекар да му пусне кръв, беше вече късно.

— Не може да бъде. — Устните ми отказваха да произнесат съдбовната дума.

Йозеф го направи вместо мен.

— Мъртъв е, майко.

Изрече го толкова спокойно, толкова окончателно, че остана да задам само един въпрос.

— Къде е?

Профучах покрай Йозеф по коридора, към скромната слугинска стая, където ти

почиваше върху простичко легло — толкова безжизнен, толкова омиротворен. Брат ти Карл, сестра ти Шарлота, Алберт Саксонски, всички заедно ме подхванаха, за да не се строполя до леглото.

— Не! — Сърцето ми, главата ми, цялото ми тяло бяха изпълнени от едно-единствено голямо „Не“. Не беше възможно, не биваше да става така, *mon vieux*.

Лицето ти беше вече хладно под треперещите ми пръсти. Бяхме се сбогували завинаги в театъра, без да го знаем! Бях твърде уморена, твърде нетърпелива, твърде изтощена, за да споделя с теб последния ти час.

— Такава е волята Божия, Ваше Величество. Трябва да се примирим — промърмори брат ти Карл с глас, който ми се стори напълно чужд от стаената в него болка.

— Как се случи?

По-късно лекарите ми обясниха, че сърцето ти просто спряло да бие, *mon vieux*. Смъртта е била милостива, не ти е причинила страдания и мъки.

Нищо не беше в състояние да ме утеши през тази ужасна вечер, бях вцепенена, мъката ме разяждаше. Видът на познатото до болка тяло, лежащо отпуснато, сякаш потънало в сън, правеше нещата още по-трудни. Едва потисках порива да те разтърся и да се разкреця. В безмълвния ти лик сякаш съзирах чертите на младия лотарингски принц. Тогава ти беше на четиринайсет години, *mon vieux*, и един поглед на красивите ти тъмносини очи беше достатъчен да развълнува сърцето ми. Така е и до днес — онази фатална августовска вечер не го избави от магията.

— Не бива да оставате тук, Ваше Величество, моля ви...

Откъснаха ме от теб — безутешна, проливаща потоци от сълзи, бях принудена да се подчиня. В спомена ми часовете на тази ужасна нощ се сливат, ала болката още е жива, *mon vieux*. Бог бе отмерил твърде кратко време за нашето щастие. Изразих го в числа и пъгнах листчето в молитвеника си. Търся утеха в него всеки път, когато ме разтърси страданието от твоята загуба.

Ти живя 56 години, осем месеца и десет дни, *mon vieux*, преди да ме напуснеш на онзи ужасен 18 август в девет и половина вечерта. Дишал си 680 месеца, 2958 седмици, 20 778 дни, 496 992 часа. От тях прекарахме в пълноценен брак 29 години, шест месеца и шест дни. Те сложиха завинаги отпечатъка си върху мен. Равняват се на 335 месеца, 1540 седмици, 10 781 дни, 258 744 часа, всяка отделна минута от които е безценна за мен, защото тя е Любов.

Тази любов ме кара да седя на този стол, за да бъда близо до теб, колкото е възможно по-често. Тя ме зове край твоя гроб и стяга в обръч сърцето ми. Докога Господ Бог ще ме кара да чакам срещата си с теб?

Инсбрук, 19 август 1765 — Виена, декември 1770

година

„Лудата любов отминава бързо...“

— Отрежете я!

— Ваше Величество?

— Не ме ли разбрахте? Искам да ми отрежете косата. Не желая повече да я нося дълга. И без това никой няма да я вижда под вдовишкото боне. Мина времето на сложните прически.

Камериерката ми не посмя да възрази; когато завърза черните ленти под брадата ми, за първи път в тази ужасна сутрин се погледнах в огледалото. Това значи беше новата Мария Терезия. Бледа, дебела матрона със зачервени от плач очи, цялата в загрозяващо я черно. Жена без мъж. Вдовица. Щях да остана такава до края на живота си.

Вече никога нямаше да нося пъстри платове, да си слагам бижута, да участвам във весели празненства, камо ли да стъпя в театър. Реших да подаря бижутата на дъщерите си, а дрехите — на камериерките. Ако бях сама, нямаше да се поколебая да се оттегля от светската суета и да заживея в манастир, отдадена на отчаянието и потънала в спомени.

Възпираше ме чувството ми за дълг. Трябваше да изпратя Леополд и съпругата му за Тоскана, след като той се оправи достатъчно, за да тръгне на път, и да се погрижа за опечалените сирачета, оставени ми от Франц. Нямаше време за отчаяние.

Написах писма на по-малките деца, които не бяхме взели с нас в Инсбрук, без да спирам да проливам сълзи. Не смеех да помисля как ли щяха да приемат ужасната вест. Не бях при тях, за да ги утешавам и прегръщам, затова се опитах според силите си да облекча детското им отчаяние и ги посъветвах да се молят за своя баща.

Единствена 14-годишната Йозефа ми се струваше достатъчно разсъдлива да вникне и в моето злощастие. След смъртта на любимата ѝ сестра Йохана бе станала по-зряла за годините си.

„Не съм в състояние да ви утеша, любима дъще, нещастieto ни е огромно“, пишех, а перото ми се запъваше. „Вие загубихте своя несравним баща, а аз — съпруг, приятел, единствения обект на любовта ми. Толкова съм покрусена, че само религията и вие, скъпите ми деца, можете да направите поносим живота ми, който възнамерявам да посветя на своето душеспасение.“

— Императорът, Ваше Величество — прошепна една от придворните ми дами, точно когато приключвах с писмото. Стреснах се. Императорът ли? Как е възможно императорът да влезе в покоите ми? Императорът беше мъртъв!

— Йозеф...

Синът ми се хвърли в нозете ми и скри лице в скута ми, докато главата ми полека-лека възприемаше реалността. Действително той беше новият император. Франц бе иницирал коронясването на Йозеф за крал на Рим, за да може след смъртта на баща си да наследи императорското достойнство, без да е необходимо свикване на изборната колегия на курфюрстите. В този момент обаче той беше не император, а покрусен син, проливаш горчиви сълзи по загубата на своя баща.

Отчаянието му беше огромно, макар през последните месеци да бях останала с впечатлението, че все по-често проявява неуважение към баща си. Беше обвинил императора в нерешителност, безделие и слабост, понеже Франц отказваше да се държи в Съвета с онази твърда безцеремонност, отличаваща неговия син.

Следващите дни бяха удавени в море от сълзи. Тленните останки на императора бяха изложени в огромната зала на крепостта съгласно строгия дворцов церемониал. За последен път носеше омразната испанска мантия, обемистата дворцова перука и шапката с пера. В ръцете си държеше посмъртен кръст и броеница и бе обкръжен от символите на своята власт: короните на империята, на Тоскана, на Лотарингия и шапката на австрийските ерцхерцоzi.

В светлината на свещите ми приличаше на заспал. Сякаш трябваше само да го побутна леко, както бях правила толкова пъти в леглото ни, когато проспиваше изгрева.

След това потегли на последното си пътешествие към Виена. В Криптата на капуцините го очакваше големият двоен саркофаг, изготвен още преди години за двама ни от Балтазар Фердинанд Мол. Франц се върна с кораб по Ин и Дунав в града, който бе станал негова родина. Погребалните тържества бяха проведени с подобаващата имперска пищност, но в мое отсъствие.

Бях се сбогувала с него интимно още в Инсбрук. Противно ми беше да присъствам на тройното мъчение във Виена, както повеляваше испанският церемониал. И сега не искам да мисля, че тук почива само тялото ти, *mon vieux*, докато вътрешностите ти са погребани в катедралата „Свети Стефан“, а скъпото ти сърце намери вечен покой в църквата „Свети Августин“. Разкъсването на покойника е жесток реликт от стари времена; разбирам защо Изабела изтръгна от сина ми обещанието, че ще забрани да сторят същото с нея.

По време на всички тези тържества ти отдавах почит сам-самичка в параклиса на „Хофбург“. Молах се на колене за спасението на душата ти, докато работници тапицираха със сив плат стените на новите ми покои и ме преместваха в тях. Исках да посветя оставащите дни от живота си на мъката по теб, на благочестиви молитви и на благородния дълг да служа на Хабсбургската династия.

През това време Виена отдаваше тържествени почести на новия император и на неговата „управляваща императрица“, както гласеше сега официалната титла на Мария Йозефа. Вече нямаше съмнение, че наедриялата й талия не се дължи на бременност, а на изисканите лакомства от дворцовата сладкарница. Занапред тя щеше да живее с Йозеф в Леополдинските покои, които преди принадлежаха на нас с Франц — съгласно обичая беше редно те да бъдат освободени за управляващата императорска двойка. Аз вече бях само императорската вдовица и ми се полагаше вдовишката резиденция в крилото „Амалия“ на „Хофбург“.

Отказах обаче да се преместя там, където за последно бе живяла майка ми с придворните си дами. Пренесох се на втория етаж — там по-рано живееха децата, стаите бяха по-скромни, а прозорците по-малки. Всичко бе обвито в сиво платно съгласно моето желание — дори пердетата и леглото ми бяха сиви.

От децата ми единствено Мими дръзваше да ме безпокои в отчаянието ми. Настояваше да ям, да пия, да живея. А аз имах само едно наистина важно желание.

— Искам да съм в Инсбрук — признах й аз. — Там прекарах последните дни с вашия любезен баща. Сега всичко е мрачно и черно за мен. Само да не бях настоявала сватбата да се състои в Тирол. Може би тогава той щеше още да е с нас? Кой знае какво му причини

климатаът в онези планини?

Непрекъснато си повтарях този упрек, а Мими се мъчеше да ме вразуми.

— Човек не може да ви познае, майко — упрекваше ме тя. — Плашите малките и тревожите големите членове на семейството. Баща ни не би искал да се отдалечавате така от нас.

Права беше, ала това не облекчаваше положението. Шестседмичният държавен траур бе обхванал цялата империя. Вестибюлите, залите за аудиенции, трапезарията и спалните в крепостта бяха драпирани в черно, както и целият параклис на „Хофбург“. Лакеите носеха черни униформи, всички — с изключение на военните — задължително се явяваха пред мен в траурно облекло. На дамите беше забранено да се гримират и да се кичат с украшения.

Затова беше мрачна и картината на първата голяма дворцова аудиенция след смъртта на Франц. Принудена бях да изтърпя съболезнованията на висшата аристокрация и на всички важни персони от обществения и политическия живот. Особено впечатление ми направи една от дамите. Княгиня Вилхелмина фон Ауерсперг изглеждаше красива дори в черно.

Тя направи дълбок реверанс пред мен. Когато погледите ни се срещнаха, аз ѝ кимнах милостиво.

— Изправете се, княгиньо. И двете загубихме много.

— Простете, Ваше Величество... — прошепна тя толкова тихо, че само аз я чух.

— Не знам за какво — отвърнах също така тихо и насочих вниманието си към следващата благородна дама.

Въпреки това разпоредих да бъде откупена обратно лятната вила близо до Лаксенбург, която императорът бе подарил на своята фаворитка. Дамата имаше нужда от пари, вече нямаше кой да покрива дълговете ѝ от хазарт, понеже съпругът ѝ не желаше да плаща повече. Заповядах да бъде изплатена поисканата от нея абсурдно висока цена. Държах да изпратя в забвение всички публични свидетелства за благоволенieto, оказвано ѝ от императора приживе.

Нищо не биваше да петни в бъдеще репутацията ти, *mon vieux*. Репутацията на един владетел, върху чиято надгробна плоча се прославяха неговата мъдрост, великодушие и доброта, а също и любовта му към мен и нашите деца. Добродетелта дарява този гроб, а любовта го посвещава на великия и светлейши Франц I Лотарингски — това ще четат хората, когато ние ще сме само сенки отминалото, Франсоа.

— Сама не мога да се позная. Оставям се да ме носи течението, нямам чувства, нито разум. Забравям всичко.

Граф Тарука не се впечатли от думите ми. Старият ми ментор само вдигна леко тънките си вежди в намек за удивление.

— Би било от полза за Ваше Величество да се отърсите от това вцепенение надуха. Или искате да загубите всичко, за което положихте толкова усилия и хвърлихте толкова труд през последните години? Наясно сте, че императорът е още твърде млад и необуздан, за да поеме пълната отговорност.

Споменаването на сина ми беше достатъчно да ме изтръгне от летаргията. Следваше да бъдат спазени указанията от завещанието на покойния император. Очите ми се наляха със сълзи, когато видях колко предвидливо се бе разпоредил с наследството си „за облекчаване на живота“ на толкова много свързани с него хора. Щедри суми, завещани на бойни другари и приятели, на дъщерите на милата ни Лисичка и на мнозина други.

Благодарение на различните си сделки, манифактури и образцови чифлици Франц бе

нагрупал богатство, далеч надхвърлящо представите ми. Освен дохода от Тоскана, приходите от продажбата на произведените стоки и паричните сделки из цяла Европа, той бе реализирал огромни печалби като армейски доставчик за различните воюващи страни през отминалата Седемгодишна война. Богатството му, умело разпределено из банки във Венеция, Генуа и Амстердам, възлизаше общо на 18 милиона гулдена, които сега бяха в ръцете на главния му наследник, големия ни син Йозеф.

— Аз нямам нужния начин на мислене, за да продължа делата на блаженопочившия ми баща — заяви младият император и предаде дванайсет милиона от този гигантски капитал на държавната хазна, за да бъдат изплатени по-голямата част от дълговете, натрупани през войната.

Останалата част от бащиното наследство се вля във фонда за обезпечаване на семейството, защото с изключение на Леополд, който вече бе получил Тоскана, трябваше да се подсигурят по подобаващ начин и всички останали братя и сестри. Освен това Йозеф назначи управители, за да продължат да ръководят от негово име бащините му предприятия.

Първоначално намерих за похвално усърдието, с което той поведе императорския двор към нови времена. Приветствах енергичните мерки за икономии, разумното ограничаване на разточителния церемониал и логичното сливане на отделните домакинства. Трън в очите на Йозеф беше по-специално луксът, не само търпян, но и ценен от баща му. Синът ми незабавно се зае да премахне всичко, ненужно според него. Разпореди се да бъдат зачеркнати безбройните празненства по случай рождени и именни дни, както и по други поводи; намали броя на конете в конюшните, уволни Швейцарската гвардия и съкрати голяма част от многобройните дворцови пажове.

По принцип нямаше какво да се възрази срещу тези мерки, макар да не одобрявах безогледността, с която бяха реализирани. Синът ми отпращаше хора, служили ни вярно години наред. Някои от тях се обръщаха за помощ към мен, понеже не знаеха от какво ще живеят занапред. Зад гърба на Йозеф отпусках пенсии, давах субсидии и помагах, където имаше нужда, без да влизам в противоречие с разпорежданията му.

Със същото усърдие се захвана той и с управленските дела. Блазних се от мисълта да предам цялата отговорност в младите му ръце и да се оттегля. Броят на доверениците и съратниците ми намаляваше, но кой щеше да се погрижи за тях, ако оставех всичко на Йозеф? Предприетото от него безмилостно прочистване на двора ме караше да бъда предпазлива.

На 17 септември 1765 година официално провъзгласих големия си син за мой съуправител. Следващите месеци щяха да покажат дали един ден ще мога да му прехвърля и полагащото ми се владичество над неделимите за всички времена австрийски държави.

Засега върху монетите продължаваше да стои моят лик, обаче с вдовишко було, и с надписа: Мария Терезия, по Божията милост римска императрица, вдовица; кралица на Унгария, Бохемия, Далмация, Хърватия, Славония, ерцхерцогиня на Австрия, и прочее, и прочее.

Йозеф веднага се посвети на новата си задача и ми връчи писание, фиксиращо бъдещите насоки на държавата и политиката. „Занапред определящи при избора на който и да било служител ще бъдат не потеклото, роднинските препоръки и други случайни показатели, а единствено и само заслугите, знанията и препоръката от съответния висшестоящ.“

Синът ми забрани напълно хазартните игри, които навремето бях забранила само за двора. Искаше да унифицира съдебната система и да премахне цензурата върху

чуждестранните съчинения, както и да либерализира религиозните предписания. Според него беше по-добре да се действа съгласно повелите на здравия човешки разум, а не според повелите на църквата.

Не искаше да чуе за старите привилегии на аристокрацията. „Тези господа си въобразяват, че са постигнали всичко и са отгледали велик държавник, ако синът им прислужва на църковната литургия, казва си молитвите, изповядва се на всеки четиринайсет дни и не чете нищо освен онова, което позволява ограниченият ум на неговия изповедник“, четях с нарастващо удивление аз. „Кой би пропуснал да каже: Това е едно мило момче, отлично възпитано! Аз обаче бих отвърнал: Да, ако нашата държава беше манастир, а съседите ни — монаси от Картезиански орден.“

Сепнах се уплашено. Не звучеше ли това като присъда над собственото му възпитание, оставено в ръцете на йезуити и военни? Нима дръзваше да упреква майка си?

„Някои хора са увлечени по всичко ново и непознато“, продължих да чета с растящо възмущение. „Други следват сляпо предначертания от предците им път. Що се отнася до мен, аз не принадлежа към нито една от тези две секти.“

В първия момент след прочитането на този обемист памфлет не знаех дали да съм потресена или гневна. Той съдържаеше редица разумни наченки, ала радикалният характер на исканията му ме отблъскваше. Нямаше да ги отхвърля веднага обаче, още повече че произлизаха от сина ми. Потърсих съвета на Кауниц, помолих го да прочете меморандума с критично око и да ми каже какво мисли.

Отговорът му беше дипломатичен, ала недвусмислен по същество. Колкото и смислено да звучали някои предложения, пълното премахване на всякаква йерархия и на старите привилегии според него било прекалено и дори вредно. Намекна дори, че откривал в документа влиянието на прусака Фридрих, чиито деспотични мисли явно допадали на сина ми. Това беше решаващият момент: Империята и семейството щяха да останат под моето добронамерено ръководство, докато идеите на моя син не станеха по-зрели.

Мими не бе забравила любовта си към Алберт Саксонски и през дните на траура. През ноември приех курфюрст Ксавер Саксонски, големия брат на Алберт, който съгласно етикета поиска от негово име ръката на ерццгерцогинята Мария Кристина.

Преди това се бях споразумяла с Йозеф за зестрата на Мими; синът ми прояви щедрост и задоволство от планираната връзка. Една сестра по-малко, за която да се грижи. Болеше ме, като знаех, че бащата на Мими би погледнал по друг начин на този брак. Произведох Алберт във фелдмаршал и го назначих за наместник в Унгария, за да може и в бъдеще да разполага с подобаваща на ранга му резиденция. Младата двойка щеше да обитава двореца в Пресбург. Наредих да преустроят и модернизират средновековната крепост. Заради траура отложихме официалния годеж и сватбеното тържество за следващата година.

Извънредно много държах да имам в Унгария наместник, ползващ се с моето доверие, защото през последните години маджарите се бяха проявили като една от най-неблагодарните нации в империята. По тяхно желание орденът „Мария Терезия“ бе преименуван във „Висш кралски унгарски рицарски орден на Свети Стефан“. Само че не оцениха подобаващо този жест и оказаната им чест. Макар сред първите носители на ордена да имаше и трима унгарци, последният унгарски Ландтаг одобри само 700 000 гулдена за следвоенното възстановяване вместо искания от мен милион.

Кауниц отдавна ме съветваше да изпратя в Пресбург наместник, представляващ нашите интереси. Освен това пледираше да не включвам Унгария в плановете за обща митническа

зона, призвана да улесни търговията по моите земи. Щом националистически настроените маджари не се солидаризираха с Австрия, нека да си понесат последиците. Алберт Саксонски беше точният човек, който да представлява Короната в Пресбург: уравновесен, дипломатичен и любезен, но също така упорит и вярно предан на своята владетелка.

След като подсигурих щастието на Мими, беше крайно време да се заема с проблемите на голямата ми дъщеря Мариана. Назначих я за ръководителка на Колегията за благородни дами на хълма Храдчани в Прага, която бях основала през 1755 година. Тържествената церемония, състояла се на 2 февруари 1766 година, щеше да осигури бъдещата издръжка на Мариана, защото постът ѝ носеше годишна заплата в размер на 20 000 гулдена. Тя реагира по-скоро с безразличие на оказаната ѝ чест. Благодарих формално за назначението, но дори не намекна кога възнамерява да се премести за постоянно в Прага. Напротив, върна се с нас във Виена. Налагаше се да ѝ обясня, че трябва да води собствено домакинство далеч от императорския двор.

На 5 февруари внезапно почина фелдмаршал Даун. Човекът, комуто дължах моята армия и честта на войниците ми, бе живял само шейсет години.

През април бе официално оповестен годежът на Алберт Саксонски с Мими. Щастието на двамата влюбени превърна сериозния, тих празник в истинска радост за душата. Майчиното ми задоволство от благополучието на дъщеря ми обаче бе помрачено от тъга — предстоеше ни да се разделим завинаги.

Изразих благоволенieto си към Алберт, като му прехвърлих Тешинското княжество ^[65] и го провъзгласих за херцог на Саксония и Тешин. Шест дни след това двамата се ожениха в „Шлосхоф“, великолепното имение на покойния принц Ойген.

Щом се завърнах във Виена, тутакси се впуснах във всекидневната управленска дейност. Съгласих се с Йозеф, че някои от нашите страни следваше да бъдат населени по-гъсто, например Южна Унгария и Банат около Тимишоара. Възнамерявах да набирам работливи заселници-католици от съседна Германия. Там със сигурност имаше бедни селяни или занаятчии, които биха се поблазнили от възможността да изградят нов живот на изток върху собствена земя.

Започна издаването от мое име на изселнически паспорти в Улм, Кьолн, Франкфурт, Швайнфурт и Регенсбург. Срещу тях заинтересованите лица получаваха скромна сума за път, а след като пристигнеха на място — земя, къща, впрегатен добитък, сечива, посевен материал и пари за ново начало в село, планирано и построено също от държавата. През годините щяха да изплатят задълженията си към мен и да се сдобият със собственост.

Акцията стартира успешно, само дето синът ми отново започна да се престарава — не се колебаеше да обижда заслужили сътрудници.

Избрах да го смърря писмено. „Внимавайте, не се поддавайте на злобата“, предупредих го аз. „Сърцето ви още не е зло, ала ще стане такова. Крайно време е да престанете да харесвате всички тези игри на думи, тези духовити фрази, чиято единствена цел е да унижат другите и да ги направят смешни; по този начин човек се отчуждава от всички благоприлични люде и им внушава, че човешкият род не заслужава уважение.“

Защитих моите подложени на критика министри начело с граф Кауниц и укорително запитах сина си: „Смятате ли, че по този начин ще запазите верните ни служители?“

Както винаги, Йозеф реагира със страстно, объркано извинение към майката и с инатлива, упорита съпротива срещу владетелката. Държанието му беше странно. Не се сприятеляваше с никого, не се интересуваше нито от опера и театър, нито от лов, нито от

хазарт или танци, нито от приятелски разговор. Виждах как се превръща в самотник. Заповяда да се издигне преградна стена на балкона към общите покои, които споделяше със съпругата си. Не желаше да вижда никого, камо ли печалната Йозефа.

Вече никой не очакваше младата императрица да забременее. Тя водеше безкръвен живот в „Хофбург“ и в „Шьонбрун“. Когато се появяваше по официални поводи редом с императора, създаваше впечатлението, че е някаква непозната, в чието присъствие той се чувства крайно зле. Щом се опитвах обаче да окажа и най-малкото влияние върху моя син, той се надсмиваше язвително и обидно над източниците ми на информация.

— Прекалено много дами в „Хофбург“ пилеят времето си с клюки, Ваше Величество.

Какво да отвърна? Разбира се, че черпех информацията си от дворцовите клюки, след като сам той никога не си отваряше устата.

— Нямате право да наранявате съпругата си, Йозеф — пробвах да проявя майчина строгост аз. — Тя не е виновна за вашата ситуация. Забравихте ли за християнската любов към ближния?

Той сви устни и отказа да ми отговори. Какво да го правя? На всичкото отгоре между него и Леополд избухна кавга.

Йозеф поиска от брат си огромната сума от два милиона гулдена, която Франц бе депозирал във Флоренция. Възнамеряваше да я използва не за лична изгода, а за понататъшното погасяване на държавния дълг, ала Леополд не искаше да чуе за това и отказваше да даде парите. Накрая решението взех аз и Леополд бе принуден да отстъпи.

Този конфликт ми показва безпощадно ясно, че Йозеф не обича нито братята и сестрите си, нито своята съпруга. Изабела бе отнесла любовта му в гроба, а мъничкият остатък от обич беше предназначен изключително и само за единствената му дъщеря.

Тревожех се и за Леополд. Изпратих му граф Розенберг-Орсини, дипломат, ползващ се с моето доверие, който да подпомага и напътства 19-годишния ерцхерцог, преди да е предизвикал конфликти, далеч по-неприятни от свада между братя.

Всекидневието без теб, *mon vieux*, се оказа една непрестанна мъка, вероятно и защото отношенията ми с Йозеф ставаха все по-обтегнати. Неговата странна любов към униформите според мен беше трагичен символ — той живееше в постоянна война със себе си и със своето обкръжение. Така например, прекаляваше с войнишката непретенциозност до такава степен, че обедини дори свитите на императора и на императрицата. Което отново доведе до удължаване на моите списъци с отпуснати пенсии, а редиците на молителите, обръщащи се за помощ към мен, станаха безкрайни.

Мими очакваше първото си дете, а аз ден след ден копнеех все по-нетърпеливо за вестта, че се е родило второто ми внуче. Куриерът пристигна в един слънчев майски ден, малко след рождения миден. Новината, която носеше, бе жестока.

На 15 май 1767 година херцогинята на Саксония и Тешин започнала да ражда — дълго, трудно и мъчително. След изпълнени с болка часове едва ден по-късно родила момиченце, което починало, едва-що кръстено. Застрашен бил и животът на младата майка, ала лекарските умения го спасили — не и без последици. Мими никога нямаше да дари Алберт със сина, за който копнее всеки мъж. Малката Кристина оставаше нейното първо и единствено дете.

С мъка на сърцето благодарих на Господ, задето бе запазил поне живота на Мими. После се надигнах, за да съобщя на семейството лошата вест.

В двора заварих суматоха — императрицата се беше разболяла. Току-що бяха направили

кръвопускане на Мария Йозефа, която се оплакваше от неразположение и главоболие. Едва ли беше нужно да питам за причината — червените петна по ръката, която бе оголил Ван Свитен, вече бяха познати на всички ни.

През тези пролетни дни във Виена върлуваше една от най-ужасните от години епидемии от едра шарка. За пореден път страшната болест бе стигнала и до „Хофбург“. Без да ме е грижа за собственото ми здраве и за възможността да се заразя, прегърнах младата императрица, а тя тутакси избухна в сълзи.

— Трябва да бъдете много храбра, дъще моя — нежно изрекох аз. — Заради опасността от зараза ще ви отделят от семейството, но аз ще се моля за вас.

Нямах много време да спазя това обещание. Само след няколко дни се събудих с толкова силни болки в гърба и главата, че не можех да стана от леглото. Малко по-късно се появи и треската. Черната сипаница ме стисна здраво в ноктите си.

По-късно научих за загрижеността, която заболяването ми бе предизвикало из цялата империя. Организирали богослужения, издавали бюлетини за състоянието ми, хората се тълпели пред вратите на „Хофбург“. Почти не забелязали, че злощастната млада императрица починала на 28 май 1767 година от проклетата епидемия. Йозеф дори не съпроводил нелюбимата си съпруга в последния ѝ път до Криптата на капуцините — бдял до леглото на майка си.

Примамливо беше да се отпусна по течението, обещаващо избавление, и въпреки това — дълбоко в себе си се съпротивлявах на неизбежния край и изпитвах упорито желание за живот. Та нали всички още имаха нужда от мен. Почти загубих търпение, докато най-сетне се надигнах от леглото, за да чуя новините. Лоши новини, защото не друг, а съпругът на Мими се заразил и също легнал болен от едра шарка. Едва оправила се от раждането, дъщеря ми сега треперела за живота на любимия си мъж.

Но и Алберт победи в битката срещу коварната епидемия. На 22 юли в катедралата „Свети Стефан“ бе отслужена благодарствена меса, на която присъствах; всички имахме основание да благодарим за Божията милост. Беше време да настъпи по-благоприятен поврат в тази година и отново да погледнем към бъдещето.

След смъртта на Йохана Йозефа зае мястото ѝ като годеница на Фердинанд от Неапол и Сицилия. През март миналата година тя навърши шестнайсет години, годеникът ѝ също беше станал пълнолетен. Плановете за сватбата им приключваха. Йозефа трябваше да бъде поверена *per procurationem*^[66] на бурбонския си годеник на 14 октомври 1767 година във Виена, след което да отпътува за Неапол. Нейната леля, принцеса Шарлота Лотарингска, се погрижи за чеиза ѝ, състоящ се от 99 различни рокли, да не говорим за бельото, обувките, бижутата и предметите от личното ѝ домакинство. Тези дарове струваха 200 000 гулдена, но нито ценните дреболии, нито вероятността да носи корона бяха в състояние да разведрят настроението на дъщеря ми. Тя не желаше този мъж.

Многобройната делегация от Неапол пристигна на 8 септември 1767 година във Виена и бе посрещната с прием в „Шьонбрун“. Йозефа не обърна никакво внимание нито на годещия портрет на съпруга си, нито на брилянтите, с които бе украсен. Вместо това се покори печално на съдбата си; никакви тържества не бяха в състояние да изтръгнат от нея нещо повече от бегла усмивка.

Всички планове бяха сринати още на следващата сутрин: Йозефа се разболя от едра шарка! Вече не можеше да се мисли за сватба. Съобщенията до Неапол и Мадрид, твърдящи, че Йозефа ще замине напролет, след като оздравее, пътуваха по-дълго, отколкото продължи

животът на дъщеря ми.

Политиката изискваше безмилостно следващата жертва за съхраняването на мира с Бурбоните. Налагаше се Шарлота, ерцхерцогиня Мария Каролина, която догодина щеше да навърши шестнайсет, да замести починалата си сестра. Испанският крал отново даде съгласието си за тази промяна. Щял да си представя, че просто е объркал имената, както ми писа „духовито“. Нямах време да се възмутя от тази наглост, защото смъртоносната болест отново удари най-безжалостно. Този път едрата шарка нападна ерцхерцогинята Елизабет.

Господ действаше съгласно собствените си божествени представи за справедливост. Първите дни на ноември донесоха облекчение на страданията на Лизел, а впоследствие и необратимо подобрене. Тя преживя успешно смъртоносната криза. Това ли беше последната жертва?

Лизел се скри в покоите си, потънала в дълбоко самосъжаление. Заздравяващите белези от рани по кожата ѝ я обезобразяваха. Ван Свитен не познаваше лекарство, с което да предотврати това. Тя отказваше да се появява в двора и аз първоначално отстъпих пред това ѝ желание. Може би с времето щеше да се успокои, може би поне част от кожните увреждания щяха да бъдат прикрити с пудра и руж. За това и реших в крайна сметка да не прекратявам брачните преговори, водени за моята някога тъй красива дъщеря. Бидейки по изключение на едно мнение с моя син и съуправител, бяхме установили дипломатически контакти с испанския крал Карлос III. 52-годишният монарх се оглеждаше за нова съпруга, а една 24-годишна ерцхерцогиня от династията Хабсбург със сигурност би била примамлива партия. Може би императорската корона щеше да отвлече Лизел от личната ѝ трагедия.

Напразни надежди. Скоро всички брачни проекти за тази ми дъщеря бяха разбити на пух и прах. Днес тя е една извънредно ексцентрична стара мома, фиксирана върху безбройните си болести и екстремните си настроения и оплакваща се безспир колко зле се е отнесъл към нея животът. Чудя се какво ли ще стане с нея, когато ме няма. Животът в манастир за благородни дами, както би ѝ подобавало, ѝ се струва твърде скучен, а в двора чеше острия си език по адрес на всеки, който ѝ се изпречи на пътя. Особено — на своя брат, императора, овдовял за втори път преди броени месеци.

Той отхвърляше рязко всеки мой опит да събудя интереса му към нова съпруга. През февруари 1768 година съпругата на Леополд роди в Тоскана син, когото нарекоха Франц, и Йозеф ми забрани веднъж завинаги да повдигам темата.

— Има престолонаследник. Племенникът ми ще ме наследи някой ден, не е необходимо повече да ми търсите жена, Ваше Величество.

Наречеше ли ме „Величество“ вместо „майко“, значи всяка дума беше напразна. Отстъпих и се заех със следващата предстояща женитба.

Налагаше се 16-годишната Шарлота, това необуздано създание, да бъде подготвена за ролята ѝ на кралица на Неапол и Сицилия. Там я очакваше съпруг, който според всички сведения не се отличаваше нито с благородни възгледи, нито с привлекателна външност. Наясно бях, че жертвам тази си дъщеря в името на политиката, и се молех страстно тя да намери сили и да изпълни дълга си.

Брачният договор беше подписан в началото на февруари 1768 година, венчавката трябваше да се състои на 7 април. В стремежа си поне да спазя някаква привидност, в навечерието на сватбата дадох галавечеря в „Хофбург“. Трапезната музика бе подсигурана от музиканта Леополд Моцарт и децата му Волфганг и Нанерл^[67]. Всички се надпреварваха да хвалят таланта на двете сладки дечица. На другата сутрин Шарлота, в бродирана бяла

атлазена рокля, хванала под ръка брат си Фердинанд, се изправи пред олтара на църквата „Свети Августин“. Проляха се много сълзи, тъй като трябваше да се сбогуваме още същия ден.

Сега оставаше да се намери подходяща партия за Мали — караше приятелките си да я наричат Амелия и през февруари бе навършила 22 години. Тя също трябваше да сключи връзка, гарантираща мира в Европа.

— Предвидила съм за вас по-малкия брат на покойната ми снаха Изабела. Бъдещият ви съпруг е Фердинанд Пармски.

— Но той е пет години по-малък от мен — ужасено протестира Амелия. — Освен това разправят, че бил грозен дървеняк и не притежавал дори трохичка от разума на Изабела.

— Не желая да слушам подобни глупости — скастрих я аз.

И отново Фердинанд отведе една от сестрите си в църквата „Свети Августин“ и положи брачната клетва, замествайки нейния очакващ я на юг съпруг. Амелия прошепна беззвучно съгласието си.

Майчиното ми сърце беше в конфликт с владетелката. Този брак беше необходим, но дъщеря ми бе нещастна, а това дълбоко ме наскърбяваше.

Йозеф продължаваше да се съпротивлява ожесточено на майчиния ми авторитет. Безпокойството му ме тревожеше и когато сподели намерението си да тръгне на път, се съгласих с надеждата, че ще се върне по-спокоен и по-зрял.

Срещата му с Фридрих Пруски в Ниса^[68] обаче ми заприлича на момчешка лудория. Какво му беше станало, откъде накъде ще оказва чест на заклетия ми враг? На всичкото отгоре — съпровождан от своите генерали Лаудон и Ласи и от девера си Алберт. В писмата си възхваляваше любезността, бляскавостта и гения на омразния прусак. Искал не само да се мери с него, но и да го задмине. Все пак поне пишеше, че според него прусакът се стремил да запази мира. Не защото го обичал, а защото не бил в състояние да води война с предимство.

Щом се върна у дома, синът ми започна повече от всякога да ме тормози в Държавния съвет с възраженията си, с нетърпимите си настроения и с припряността си. За него никога не беше достатъчно умен, достатъчно бърз, достатъчно последователен. По едно време ми донесоха, че търсел удоволствия при хубавелките в „Шпителберг“ и из предградията. Моят син, императорът! Ужасих се и не му спестих безпощадното си мнение по въпроса. Резултатът: той отново изчезна от Виена и пое на ново пътешествие.

Твоят син, *mon vieux*! В писмата си винаги беше любезният Йозеф, който ме уверяваше в обичта си с най-елегантни фрази и се наричаше мой любещ син. Седнеше ли насреща ми в Държавния съвет обаче, направо онемях — толкова злобен, безпардонен и краен ставаше. Не преставах да си мисля, че своенравието и предразсъдъците му един ден ще му донесат нещастие.

Скоро след това, през първите дни на януари, го застигна може би най-голямата трагедия в неговия живот, разтърсила и мен, *mon vieux*. Разболя се малката Мария Терезия, единствената дъщеря на Йозеф, любимата ми кротка внучка. Отначало казаха, че ветровитите коридори на „Хофбург“ били причина за температурата и кашлицата ѝ — ставало въпрос за безобидна настинка. Както обикновено, пуснаха кръв на детето, ала тази намеса донесе само кратко облекчение на седемгодишното момиче. Дните на заболяването се превърнаха в седмици, а когато лекарите поставиха диагнозата опасно белодробно възпаление, всякаква помощ бе закъсняла. Мария Терезия умря в ръцете на отчаяния си баща така тихо и скромно, както бе прекарала малкото години на своя живот. Йозеф рухна от мъка.

Той скърбеше не само за загубата на дъщеря си, но и за последния обичан спомен от покойната Изабела. Вече нямаше никога да бъде баща — чудовищна мисъл, караша го да отблъсква всеки опит за утеха. Включително молитвите и религията, която бездруго все по-често критикуваше.

А аз? Стоях в параклиса на „Хофбург“ върху болящите ме колене в диалог с Господ и търсех да почерпя от него сили, с които да понеса това поредно бедствие.

— Занапред ще спите при мен, Антоанета. Вече се разпоредих да сложат леглото ви до моето.

Четиринадесетгодишната Мария Антония, феерична кръстоска между дете и девойка, ме погледна с големите си очи.

— Да спя при вас, майко? — напрегнато попита тя. — Но защо?

— Има куп неща, за които трябва да си поговорим, преди да заминете за Франция през април, за да се омъжите за френския дофин, дъще моя.

От три години я обучавах с оглед на тази женитба. Кралят на Франция ни бе изпратил абат Вермон — богобоязлив господин, който надзираваше възпитанието ѝ и я подготвяше за бъдещия ѝ живот във „Версай“. Не му беше лесна задачата на абата! Мария Антония беше весело, жизнено момиче; трудно бе да я убедиш, че животът се състои от множество задължения и от дисциплина.

Никоя от дъщерите ми не се движеше тъй прелестно и не танцуваше тъй грациозно като нея. Луи XVI, чиято кралица щеше да стане един ден, можеше да се смята за късметлия. Аз обаче не се чувствах добре при мисълта, че трябва да я дам на френската династия. Мария Антония отиваше в страна, разтърсвана от значителни вътрешни вълнения, Франция беше свършена във финансово отношение, а заради метресата си, мадам Дьо Помпадур, Луи XV си бе навлякъл омразата и на аристокрацията, и на народа. Имах основания да се опасявам, че привилегированите съсловия ще се вдигнат срещу краля. Налагаше се дъщеря ми да бъде подготвена за всички тези трудности, затова проведох с нея множество настоятелни разговори.

Ще ти посоча само един малък пример, *mon vieux*: понякога, когато ѝ давах съвети на френски, ми се струваше, че разбира слабо този език, който отдавна би следвало да владее перфектно. Опитвах ли се на виенски, думите сякаш влизаха в едното ѝ ухо и излизаха през другото. При което ми се усмихваше лъчезарно и обещаваше всичко, което пожелаех — същинска любеща дъщеря. Обещаваше дори да ми пише редовно, да не забравя молитвите, да четете само поучителни четива и да не действа на своя глава.

Накрая моментът настъпи. На 19 април 1770 година Фердинанд отново изигра ролята на наместник на младоженеца, този път французин, и на 21 април Мария Антония отпътува от Виена, за да се превърне завинаги в Мария Антоанета. Пращният облак над кервана ѝ потегли на запад, през Горна Австрия и Бавария, та до Рейн, към Страсбург. Там, на песъчлив остров сред голямата река, на ничия земя, булката трябваше да бъде предадена на французина — така бяха решили церемониалмайсторите в Париж и Виена.

С натежало сърце гледах подир най-малката си дъщеря. Де да беше малко по-голяма, малко по-разумна, малко по-стабилна. Дано да открие щастието.

Писмата, които след това разнасяха моите куриери между „Версай“ и Виена, успяха да ме успокоят само в едно отношение. Мария Антоанета беше спечелила както застаряващия крал, така и неговия 16-годишен внук, своя съпруг. Месец след месец се надявах да получа вест, че е бременна, ала следващото ми внуше — момиченце на име Каролина, се роди на 22

ноември 1770 година в Парма, с което ме зарадва извънредно много.

Дотогава получавах само неприятни новини за Амелия. Вместо да влезе в ролята на съдържана съпруга, тя при всеки повод усърдно се намесваше в политиката и вземаше решения на своя глава. Наричаше съпруга си „некадърен и недодялан". Съвсем разбираемо Гийом дьо Тило, министърът на незрялата млада княгиня, се възмущаваше от тази намеса в своите компетенции. Скандалът стигна дотам, че се наложи да изпратя в Парма моя камерхер, барон фон Кнебел, да изясни положението.

Нали някога казвах, че никога няма да имам достатъчно деца? Останали ми бяха шест дъщери и четирима синове, за да подсигурия империята и да стабилизирам мира, ала колкото повече те изчезваха във всички кътчета на Европа, толкова по-малко вярвах, че по този начин мога да направя услуга на моята империя.

„Нуждата закон изменя“

Нямах мира и на старини. Или децата си искаха своето, или политиката.

За кой ли път проблемът беше Полша. След кончината на крал Август III през 1763 година руската царица бе наложила с оръжие полски крал по свое благоволение. Мълвеше се, че Станислав Понятовски си заслужил честта да носи тази корона в леглото на царицата.

В полското кралство цареше опасна смесица от гражданска война и катастрофа. Поляци се биеха срещу руснаци, католици срещу османлии, протестанти срещу православни. Руските войски потушиха въстанието, но това моментално доведе на сцената турците. Те упрекнаха Русия, че е навлязла в турски земи. И двете страни се стремяха към безпрепятствен излаз на Черно море — старият конфликт между Османската империя и руския царски двор. Този път взните се накланяха към победа на руснаците, а това нямаше да бъде в интерес нито на Австрия, нито на Прусия, понеже застрашаваше мъчително постигнатото равновесие на политическите сили в Европа.

Държавният канцлер Кауниц и Йозеф застъпваха становището, че трябва да се спогодим с Прусия, за да избегнем опасността да бъдем прегазени от руснаците. И двамата бяха способни да забравят личната си антипатия, щом ставаше въпрос за общите политически цели. Според мен не можеше да става дума за съвместни действия с прусака Фридрих. Настоявах на стриктния неутралитет на моите държави. Решаваща за действията ми в крайна сметка се оказа безперспективността да получим подкрепа от Англия и Франция, ако бъдем отново въввлечени във война срещу Русия и Полша. Отстъпих пред настояванията на сина ми.

Поредната провалена реколта ме принуди да се заема по-изкъсо с вътрешната политика.

Трябваше да накараме селяните да бъдат по-отговорни. За целта следваше да се либерализират крепостничеството и ангарията. Аристокрацията оказва яростна съпротива на тази идея. Освен това предстоеше да се изгради държавна здравна система.

Ван Свитен основа „Първата виенска медицинска школа“. За тези начинания се нуждаех от пари, а тях можех да взема само от аристокрацията и духовенството. Затова премахнах необлагаемостта за тези две категории и също не си спечелих приятели с въпросната наложителна мярка.

Държах всяко дете в моята империя да умее да чете, пише и смята, затова трябваше да се построят училища. Постанових със закон задължително обучение на децата между шест и дванайсет години. Нужна ми беше помощ за реализирането на идеята за основни училища; в този случай не се поколебах да помоля пруския крал да ми позволи да назнача Йохан Игнац фон Фелбигер, абат на августинската школа за ръководители на хорове в херцогство Саган, Силезия, Фелбигер бе следвал педагогика в Берлин; казаха ми, че няма да намеря по-подходящ кандидат за тази задача. Изминаха още няколко години, преди най-сетне да бъде формулирана Всеобщата разпоредба за германските основни, средни и тривиални училища във всички императорски и кралски наследствени земи, докато се основе Издателството на германското учебно дело за отпечатване на необходимите учебници и докато се назначат учители. Въпреки дългото протакане изпитах дълбоко удовлетворение, след като дадохме началото на това грандиозно просветителско начинание.

Учебниците, по които щеше да се преподава, бяха отпечатани на всички езици на

монархията. Неприятно ми беше да отнемам езика на децата от различните мои народи и да ги принуждавам да се обучават на немски. Та нали езикът извираше от сърцето на хората? Не беше ли той майчин език? А в моите държави се говореха множество майчини езици. Наред с немския съществуваха чешки, полски и рутенски, словенски и сръбски, и още — хърватски, унгарски, румънски, италиански и, не на последно място, еврейски.

При всичките тези усилия за повече образование, повече справедливост, повече труд, повече благосъстояние и, не на последно място — за повече мир за моите народи, никога не изпусках от поглед благого на собствените ми деца.

Току-що навършилият седемнайсет години Фердинанд се ожени през 1771 година за годеницата си Мария Беатрикс д'Есте, макар тя да беше четири години по-голяма от него. Назначих Фердинанд за наместник на Короната в Милано, а Мария Беатрикс донесе като зестра херцогството Есте. Принудена бях да се примиря с обстоятелството, че занапред двамата щяха да живеят в Милано. Още един адрес за нови грижовни майчини писма.

Днес, когато си спомням за онези години, *mon vieux*, започвам леко да губя цялостния поглед върху нещата. Главата ми вече не е от най-младите; има дни, когато всяка отделна мисъл ми причинява болка. През 1773 година ли беше, когато Негово Светейшество папа Климент забрани Обществото на Исус^[69]? Какъв шок за всеки примерен католик! В последния момент успях да предотвратя връщането на материалните ценности на ордена в Църквата. Короната конфискува имуществото на йезуитите в своите държави и предостави парите за планираните нови училища. Освен това последвах съвета на Кауниц да назнача за светски учители в новите ми училища и университети онези членове на ордена, които имаха афинитет към подобна дейност.

Предишната година бе подписан позорният договор за разделянето на Полша; докато се опитвах у дома да съчета интересите на Светия Отец с тези на Короната, Йозеф отново се отправи на път. Гореше от нетърпение да види новите страни, с които бе уголемил нашата империя за сметка на Полша, и се завърна, преливащ от месиански чувства. Под неговото ръководство клетите хорица от Галиция и Лодомерия щели да вкусят от чудесата на цивилизацията и благосъстоянието, заяви той и тутакси се зае да реорганизира из основи държавното им управление. Похвални планове, ала не можех да им се зарадвам — гнетеше ме мисълта, че дължахме новите си придобивки на една срамна тактика. Гузната ми съвест не желаше да замълчи дори предвид факта, че алтернативата щеше да бъде война.

Както обикновено, заглушавах опасенията си с работа. Всичко минаваше през моето писалище — от параклиса за вълнената фабрика в Линц до въвеждането на обществено осигуряване по старост за работниците. По моя заповед бе изградена и „Къщата с ваксините“ на виенската улица „Ренвег“. Групи от по осемдесет деца, все едно дали са бедни или богати, аристократи или обикновени граждани, се ваксинираха там срещу черната сипаница, след което за тях се полагаха грижи, докато бъдат пуснати да си отидат по домовете. Може би щяхме да овладеем ужасните епидемии от едра шарка...

В този период се състояха и продължителните конференции за новата митническа политика, целяща с един удар да прочисти гъстата плетеница от налози, пътни такси и такси за минаване по мост в отделните страни на империята. Тези вътрешни мита щяха да отпаднат и да улеснят търговията, щом влезеше в сила планираната „Разпоредба за митническите и пътните такси“, засягаща всички австрийски провинции и Бохемия.

Синът ми приветстваше насърчаването на икономиката, но за пореден път изрази недоволство, че всички тези мерки не се реализирали достатъчно бързо.

— Бъдещето ще отmine, преди да се е помръднало нещо — мрачно пророкува той.

През юли 1773 година получих от Парма първата от много време лична вест от моята дъщеря. Съобщаваше ми, че е родила престолонаследник. Благодарих на Господ за тази милост и поздравих Амелия с майчинско писмо, написано на ръка. Изпратих и официални поздравления и благопожелания на нейния съпруг, пармския херцог. Мадрид реагира на внука с необузdana радост. Кралят на Испания устрои тридневен дворцов банкет и моментално присъди на малкия принц Ордена на Златното руно. Тази прелюдия към всеобщото помирение в крайна сметка доведе дотам, че започнахме отново да си пишем с Амелия. Писмата ни не бяха особено сърдечни, но все пак редовни.

От франция пристигна депеша, известяваща за смъртта на крал Луи XV на 10 май 1774 година. Налагаше се бързо да дам съвети на дъщеря ми Мария Антоанета, която на осемнайсетгодишна възраст бе станала кралица на Франция. На първо място спешно настоях да поддържа контакт с моя посланик Мерси д'Аржанто.

„Той познава двора и града, умен е и ви е изцяло предан. В този момент го считайте колкото за свой, толкова и за мой министър. Интересът на нашите две държави изисква да останем тясно свързани както в нашите интереси, така и в семейството. Вашето благополучие ми е на сърцето, както и Нашето.“

Хранех странни опасения по отношение на тази дъщеря и кралица, явно недорасла за стоящата пред нея задача. Можех ли да я направлявам и да ѝ влияя от разстояние?

Колкото и да се опитвах през всички тези години да държа войната и смъртта далече от моите поданици, за да предотвратя бунта в Бохемия, всички мерки се оказаха закъснели. Опустошена от войните, измъчвана от глад и съсипана от лоши реколти, някогашната цветуща провинция на моята империя беше повалена на земята, а селяните се обединяваха за въстание срещу властимащите.

Още през 1770 година бе отпаднало принудителното ратайство, както и принудата селските деца да работят за своите господари; ангарията бе ограничена по време и бяха орязани или напълно премахнати безброй други привилегии на феодалните владетели, ала въпреки това в Бохемия се вдигнаха на бунт 15 000 гладуващи селяни, предвождани от някой си Матиас Свойка. Те нападаха замъци, опожаряваха църкви, избиваха земевладелци и накрая се запътиха към Прага. Макар да бяха победени и водачът им да бе убит, с това на злото не се сложи край.

Духът на бунта, подхранван от Йозеф по време на пътуванията му с необмислени обещания, които не можеше да спази, беше всял смут в провинциите. Армията се мъчеше да предотврати гражданска война, а аз си блъсках главата над възможностите да премахна почвата за бъдещи въстания. Нямаше да имаме мир, докато поробвахме нашите поданици.

„Страх ме е, че ще се наложи да прибегнем до насилие“, писах на Фердинанд в Милано. „Хората, лишени от надежда, нямат какво да губят — от тях трябва да се боим. Настоявах за тяхното послушание и същевременно им предлагам известни облекчения. Казват, че било прекалено, понеже не го заслужавали. Така е, признавам, ала нуждата закон изменя.“

Пропастта между мен и Йозеф се задълбочаваше. Настроенията в „Хофбург“ ме принудиха да контактувам почти само писмено с него. По Коледа на 1775 година получих най-неприятното писмо от сина си. Императорът реагираше на упрека ми, че се отнася с непростимо безразличие към Бог и католическата религия. „Каква полза бихте имали от човек, чиито принципи не зачитате и когото възприемате като избухлив, припрян, предубеден и изтъкан от предразсъдъци? Такъв човек е не просто безполезен, той е и вреден.“

Има само едно средство срещу това — моето оттегляне."

Оттегляне! Какво ужасно недоразумение! Накрая се одобрихме и Йозеф най-сериозно ме увери, че ме обичал „повече от всичко на света".

Напредвахме стъпка по стъпка. С императорски указ бяха премахнати изтезанията във всички наследствени земи и забранени жестоките процеси срещу вещиците. Изработени бяха солидни законници. *Constitutio Criminalis Theresiana*, сиреч Наказателните разпоредби на Наказателния съд за най-тежките престъпления, бяха валидни във всички страни на монархията с изключение на Унгария — за пореден път унгарците настояваха на своята самостоятелност — и всеки съдия следваше да се придържа към тях.

При изработването на тези закони особено полезен се оказа Йозеф фон Зоненфелс, а аз от сърце приветствах думите му „Просветеният народ се подчинява, защото така иска; заслепеният от предразсъдъци народ — защото така трябва".

Йозеф все по-често си позволяваше да напуска Виена и да пътешества. Посещаваше братята и сестрите си в Италия или Франция. Писмата му описваха далечните страни, хората и видените неща толкова живо, та имах чувството, че и аз пътувам с него. При едно от тези пътувания беше убедил младия френски крал да се подложи най-после на операцията, която щеше да му даде възможност да води пълноценен брак с Антоанета. Фактът, че императорът е бил принуден да зачекне този неприятен проблем, хвърляше лоша светлина върху порядките във „Версай". Дъщеря ми не беше виновна, че не зачева — виновен беше нейният съпруг. Много неща във френския двор бяха в плачевно състояние.

Вече ми е трудно да движа натежалото си тяло, пък и дишането ми създава проблеми. Кога най-сетне ще мога да последвам онези, които си отидоха преди мен, *mon vieux*? Теб, нашите деца, моите приятели, съветници и съратници, Силва-Тарука, Даун, Ван Свитен, добряка Кевенхюлер, който почина от удар миналата година. Толкова много имена и лица, все още живи в спомените ми.

Също и княгиня Ауерсперг или *la belle piincesse*, която боготворяха, на която завиждаха и която обичаха, бе принудена да отстъпи трона на красотата, мили ми Франц. Страда от тайнствена болест — половината ѝ тяло е парализирано, не напуска палата си и почти не приема посетители.

Виена, януари 1778 — 2 ноември 1780 година

„Дори да спася само теб и остатъка от нашите земи ”

Новата 1778 година започна с политическа изненада. На първи януари моят канцлер — за такъв бях назначила княз Кауниц в знак на признателност за заслугите му към империята — ми донесе новината, че баварският курфюрст Максимилиан Йозеф е починал преди два дни в своя град-резиденция Мюнхен, без да остави наследник от мъжки пол. Така отмираше пряката кръвна линия на управляващите курфюрсти от династията Вителсбах.

Йозеф, женен навремето за сестрата на Максимилиан, злощастната Мария Йозефа, възприе неочакваната смърт на курфюрста като един вид новогодишен подарък — в този случай прояви рядко единомислие с княз Кауниц.

— Европейските сили никога няма да допуснат династията Хабсбург-Лотарингия да се възползва от ситуацията и просто да анексира Баварското курфюршество — опитах се да му обясня аз. — Това би променило постигнатото с мъка равновесие и не на последно място би предизвикало Прусия.

Кауниц се опита да смекчи думите ми, напомняйки, че година по-рано вече бяхме преговаряли с Карл Теодор, курфюрста на Пфалц. Карл Теодор беше най-близкият наследник на покойния и в хода на тези преговори бе заявил готовността си да се откаже от баварското наследство, понеже не искаше да напуска своята резиденция в Манхайм.

— Ами херцозите на Цвайбрюкен, които са следващите наследници след курфюрста на Пфалц? Несъмнено ще проявят интерес към богато наследство, каквото е Бавария — възразих на канцлера си аз. — Самите ние нямаме неоспоримо право на претенции върху Бавария.

— Като съпруг на Йозефа нямам нужда от право на претенции — изфуча синът ми. — Бавария е мое наследство и аз ще разполагам свободно с нея. Още днес ще заповядам на войската да тръгне към границата. Ще създам свършени факти.

— Ами ако създадете война? — ужасих се аз. — С този факт вие се изправяте срещу Фридрих Пруски, от чиито умения на пълководец толкова се възхищавате.

— Той е стар — възрази арогантно синът ми. — Вече на шейсет и две, изхабен е. Освен това цялото му внимание е съсредоточено върху неговата Прусия.

— Подценявате го, сине мой, макар да сте се срещали лично с него; би трябвало да го познавате по-добре. Освен това подобен начин на действие по-скоро би отслабил, отколкото укрепил собствената ви позиция в Германската империя.

— Аз ще укрепя Австрия, всичко останало ще се нареди от само себе си — отвърна той.

— Допускате грешка — предупредих, макар да знаех, че няма да ме послуша.

Младият император бе запленил от възможността най-после да докаже военните си способности. Беше привлякъл Кауниц на своя страна, така че се съгласих с нахлуването в Бавария, макар и с натежало от тревога сърце. Йозеф окупира Щраубинг, без да срещне съпротива, и с момчешка наивност си въобрази, че Франция, Прусия и Русия ще го оставят да си разиграва коня.

През това време „старият“ Фридрих бе потърсил съюзници и бе привлякъл Карл фон Цвайбрюкен на своя страна. Същият този Карл, който навремето бе искал напразно ръката на Амелия и оттогава нямаше основания да обича австрийците. Затова пък произхождаше от

рода Вителсбах и предявяваше претенции към баварския престол. С негова помощ Фридрих заклеими планираното разпокъсване на Бавария и си намери нов съюзник в лицето на Саксония, която се страхуваше от една свръхмощна Австрия.

„Отново ще се наложи да притесним нашите народи, отново ще бъде подкопан успешно възстановеният държавен кредит, отново ще трябва да прилагаме насилие и да носим неизмерими нещастия на безброй хора“, писах на Йозеф, но отговор не получих.

„Става въпрос, ни повече, ни по-малко, за загубата на нашата династия и на империята, дори за повсеместна революция в Европа. Никоя жертва не е достатъчно голяма, за да предотвратим навреме тази катастрофа. Готова съм на всичко, дори името ми да бъде стъпкано в калта. Ако щат, да ме смятат за невменяема, слабоволна или страхлива, нищо няма да ме възпре да измъкна Европа от тази опасна ситуация...“, предупреждавах го аз; драскайки с перото, сякаш изливах целия огън, обхванал сърцето ми.

В друго писмо настоявах: „Заклевам те, имай мярка! Фриц е бесен, ще накара всички да почувстват гнева му. Да сключим мир, скъпи ми Йозеф, бъди патриархът, бащата на своя народ.“

Но и императорът, и канцлерът в един глас ме уверяваха, че тревогите ми били прекалени. На 3 юли 1778 година опасенията ми, уви, се потвърдиха. За пореден път Прусия обяви война на Австрия. На 5 юли 1778 година пруската армия влезе в Бохемия.

Започна трагедията, от която се страхувах още от януари. Трагедия, от която нямаше какво да се спечели, но можеше да се загуби всичко. Дори синът ми изрази уплахата си от истинското лице на войната, която за първи път изживяваше в цялата ѝ бруталност.

„Несъмнено войната е нещо ужасно“, писа ми той с необичайно нервна ръка. „Причиняваните от нея злини са страховити.“

Повярвайте, Ваше Величество, всичките ми представи бледнеят пред това, което виждам.“

Без да се консултирам с Йозеф и Кауниц, изпратих при пруския крал един от най-опитните си дипломати — Франц фон Тугут. Колкото по-скоро започнеха мирните преговори, толкова по-малко кръв щеше да се пролее. Сигнализирах за готовността си да се откажа от част от новите ни баварски придобивки.

Императорът се развилия и нарече действията ми „позорен демарш“. Не можеше и не искаше да проумее, че дори бих се хвърлила в краката на пруския крал, само и само да постигна мир. Казаха ми, че единствено благодарение на фелдмаршал Лаудон императорът се успокоил и се отказал от намерението си да зареже всичко и да избяга в Италия.

„С радост ще легна в гроба, макар и унижена, стига да спася теб и остатъка от нашите земи. Ще разчитам на добрината на твоето сърце — да ме оплакваш и да не ме мразиш“, опитвах се в друго писмо да измоля разбирането му.

Той реагира с упорито мълчание и остана с армията си. Настъпи зима, скучаещите изгладнели войски на двете воюващи страни тормозеха населението, а преговорите се точеха изнервящо бавно.

Фридрих правеше абсурдни предложения; мирните преговори продължаваха само благодарение на посредничеството на руснаците и французите. Кауниц се присъедини към моята политическа линия и ме подкрепи на преговорите, макар да не беше склонен да се откаже от всякаква печалба заради този мир.

На 13 май следващата година, на моя 62-ри рожден ден, най-сетне беше сключен Мирът от Тешин. Австрия се изтегли от повечето окупирани баварски области и прехвърли на

Прусия правото на наследство на Хоенцолерните в маркграфствата Ансбах и Байройт. Затова пък си запазвахме северозападната част на Горна Австрия по течението на река Ин, включително град Браунау.

Йозеф определи това разделение като „нищожна утеха“ — все още фантазираше какво можел да постигне, ако не бил възпрепятстван от собствената си майка. Продължаваше да ми се сърди и се чудеше кого да обсипва с по-ядни упреци — Кауниц или мен.

Куриерът с писмата от Франция закъсня с няколко дни — калните пътища го бяха забавили. Откакто през декември 1797 година Мария Антоанета роди дъщеря, кръстена Мария-Тереза Шарлота, с нетърпение очаквах вестта, че най-после е бременна с желанието от всички престолонаследник. Обаче пристигнаха само подаръци: изискано писалище и лорнет, който ми вършеше добра работа при отслабващото ми зрение. В благодарственото си писмо ѝ напомнях още веднъж да води благоразумен и благопристоен живот.

От Милано Фердинанд пишеше много за театър и музика, но малко за управленската си дейност. Убедих го да не назначава за композитор и придворен музикант младия господин Моцарт, родом от Залцбург, който в детските си години се бе изиявявал със сестра си и във виенския двор. Не му беше сега времето да хрантутим хора, неносещи полза на държавата. Фердинанд не биваше да се обременява с музиканти и театрали.

В Неапол пък си имаха други грижи. Година след година Шарлота забременяваше и страдаше като всяка майка, че не всичките ѝ деца оцеляват. Позицията ѝ беше осигурена, понеже бе родила престолонаследник. Това, което брат ѝ Фердинанд не вършеше, тя вършеше в излишък — постоянно се намесваше в правителствените дела.

Писмата от Парма звучаха хладно и дистанцирано. Амелия ще ме упреква цял живот за съдбата си. Беше покорна съпруга на херцога, ала не бе намерила щастието. За разлика от Леополд, който управляваше умело Тоскана и имаше щастлив брак със своята Лудовика. Дватама вече бяха наредили куп синове и дъщери, така че продължаването на монархията беше осигурено въпреки бездетството на Йозеф.

През зимата на 1779–1780 година имах време да размишлявам за всички тези неща и да си направя равносметка. Нямах вече какво да се върши. Зимата отстъпи пред поредната пролет. Слънцето и топлината облекчиха болните ми стави, кашлицата ми понамаля. Доктор Щьорк, лекарят, който замени милия Ван Свитен, ми предписа ново лекарство против теготата в гърдите и в един щастлив, макар и кратък момент, се изпълних с нови, смели надежди.

Пристигналият куриер от Брюксел ми донесе нова сърдечна болка, *mon vieux*. Твоят брат Карл Лотарингски, който така успешно управляваше от мое име Хабсбургска Нидерландия през последните години, заболял тежко. Карл почина на 4 юли 1780 година.

С неговата смърт се скъса и последната връзка между мен и Лотарингия. Единствено в децата ни още течеше кръвта на бившите господари от Люневил. Сбогуването с Карл ме натъжи безкрайно. Подпирайки се тежко на бастуна си, куцуках из „Шьонбрун“, за да съзерцавам образите на любимите хора. Великолепните картини на господин Ван Майтенс и най-любимите ми — хубавите ведри акварели, изобразяващи нашето семейство и нарисувани от моята даровита Мими.

На тези картини те са с мен завинаги. Карл, Йохана, Изабела и не на последно място ти, *mon vieux*, най-обичаният ми образ, който се усмихва на коледните подаръци и седи пред мен по халат като жив, сякаш трябва само да мина през най-близката врата, за да те прегърна.

Ала това е толкова невъзможно, колкото и опитът ми да се кача по тази глупава стълба

със собствените си крака и да вляза в чакащата ме карета. Ще ми се изобщо да не ходя никъде, особено пък на лова за фазани, предвиден за следващата седмица, на 8 ноември в „Шьонбрун“. При това го насрочих лично аз, защото ще дойдат Мими и Алберт от Пресбург. Не бива да забелязват колко съм уморена, стара и болна.

Ще се преструвам, че вървя с лекота, макар водата в нозете ми да превръща всяка крачка в мъчение. Ще се усмихвам и ще аплодирам стрелковите им умения. Там ще бъде и нашата Мариана, която с кисела физиономия ще ми напомня да си пазя здравето. Нашата вечно страдаща Лизел ще се жалва от собствените си безбройни болезки, а нашата Мими ще скастри и двете да не ми ходят по нервите.

Ще се съберем за следобедна закуска в любимия ти кабинет. Нали знаещ, в онзи, където са окачени хубавите медальони, избродирани от майка ми и от мен. Там се чувствам особено близо до теб, защото много от ведрите акварели по стените са нарисувани лично от теб, а на лицевата стена виси голям твой портрет. Ще ми е нужна фантазия обаче, за да те видя, защото очите ми отслабват с всеки изминал ден. Не е никакво щастие да живееш толкова дълго.

Какво е това?... О! Шумът идва отгоре. Поправят асансьора ми.

— Ваше Величество?

Граф Пар ме вика. Адио, Франсоа, идват да ме вземат. *Adieu, mon vieux*. Сбогом, скъп образ, сбогом, обични мой съпруже!

„Човек има право да умре... ”

Столът се подаде с товара си в отвора на сводестото помещение, осветяван от трепкащата светлина на свещите и факлите, същински призрак, излязъл от дълбините на кошмар. Императрицата сякаш спеше, прегърбена, със затворени очи и така омиротворени, хармонични черти, че малката контеса Щархемберг затули удивено устата си.

Ето, това беше красотата, която напразно бе търсила преди часове. Лека меланхолична усмивка подчертаваше красивата извивка на устните, високото чело беше гладко, извивката на тъмнорусите вежди — все още изящна. Никакви признаци за горчивина, болка или гняв.

— Ваше Величество — прошепна граф Пар така плахо, че гласът му не се чу на повече от две крачки. Видът ѝ го бе озадачил. — Добре ли сте, Ваше Величество?

Беше очаквал една навъсена владетелка, която да излее с пълна сила императорското си недоволство върху хората, причинили злополуката и продължителното ѝ пребиваване в криптата. Удивителното спокойствие на неподвижната майка на империята, затворените ѝ клепачи и благочестиво скръстените ръце го изненадаха и потиснаха. Да не би все пак да ѝ се беше случило нещо, макар инцидентът да бе завършил благополучно? Дали беше в съзнание? Защо не се чуваше хъркащото тежко дишане, характерно за нея както черното вдовишко боне? Жива ли беше?

— Ваше Величество? — графиня Бройнер положи ръка върху преплетените пръсти на императрицата, макар етикетът да забраняваше стриктно подобна близост. Никой не можеше да докосва член на императорското семейство. Ръката се оказа топла и почти ненадейно тя долови онзи пръхтящ звук на крайно неодобрение, от който така се страхуваше цялата дворцова свита.

— Какво чакате? — Императрицата отвори очи. — Няма ли да ми помогнете да се измъкна от този трижди проклет стол, след като не мога да остана при моя съпруг? Да не мислите, че ще разперя крила и ще полетя като птица?

Контеса Щархемберг прехапа устни. Облекчена и развеселена едновременно, се опитваше да запази респекта си към императрицата. Изпита и мъничко завист. Каква ли любов е свързвала владетелката с нейния съпруг, щом я държи толкова след смъртта? Носеха се клюки за любовни истории, за красивата княгиня Ауерсперг и за други преди нея, от които уж бил привлечен императорът. Императрицата обаче никога не бе направила и най-малката погрешна стъпка. Тя му беше вярна дори след неговата смърт.

Прекарала беше часове пред монументалния двоен саркофаг. Безмълвна, вгълбена, потънала в молитви.

— Простете ми, Ваше Величество — извини се графинята.

— Подайте ми ръка, дете — заповяда владетелката на контесата, опирайки се на бастуна си. — Като се заседя, ми става още по-трудно да ходя. Ако искате един добър съвет от мен, не остарявайте, мила моя. Старостта не е за завиждане. Човек има право да умре, преди животът му да се е превърнал в мъчение.

— Не говорете така, Ваше Величество — намеси се усърдният граф Пар. — Не бива да предизвиквате съдбата.

— Съдбата... — Императрицата понечи да се засмее, ала ѝ липсваше въздух; закашля се

толкова силно, че придворните ѝ дами усещаха всяко разтърсване на огромното ѝ, но толкова слабо тяло. — Съдбата, драги ми Пар, е извънредно капризна дама, която на моята възраст предпочитам да избягвам. Имам доверие на Господ Бог. Той вижда в сърцето ми и знае колко болно и самотно е то. Няма да ме търпи още дълго... А сега, *allez*, скъпи дами. Контесата май е премръзнала до кости.

— Все още предпочита да се грижи за всеки друг, нежели за себе си — поклати глава Пар. — Още малко и ще започне да търси съпруг на Щархемберг. Не се отказва да омъжва своите придворни дами и камериерки.

— Какво ви дразни толкова, ваша милост? Тя е истинска майка на своите народи и поданици. Всеки ден произнасяме молитви за здравето ѝ и молим нашия Господ да ни я запази колкото може по-дълго — промълви капуцинският монах и затвори портите зад гостите от двореца.

— Дай Боже молитвите ви да бъдат чути, отче — отвърна графът.

Съобщение на ерцхерцогиня Мария Ана Хабсбургска за смъртта на нейната майка, императрицата-кralица Мария Терезия, на 29 ноември 1780 година, както го е записала в дневника си.

Нощта на 29 ноември беше толкова тежка, че се уплашихме да не би да умре. В четири часа изпрати да ни повикат и да ни кажат, че ще бъде миросана предсмъртно и че иска ние да присъстваме.

Заварихме я да седи в креслото си с боне на главата, загърната в кафявия мъжки халат, който винаги носеше и който бе принадлежал на нашия баща. Отказваше да легне да спи, защото не искала смъртта да я изненада.

Три часа преди да умре, доктор Щьорк ѝ донесе някаква микстура, а тя се усмихна и каза:

— Благодаря, но това нещо само ще ме забави, затова няма да го изпия.

И отказа да приема каквото и да било.

Пет минути преди смъртта си се надигна с мъка от креслото и направи крачка към своя шезлонг, където рухна. Вдигнахме я и ѝ помогнахме да се настани в него, доколкото беше възможно.

Тя си помогна и сама, а императорът каза:

— Не лежете никак добре, Ваше Величество.

— Да — отвърна тя. — Но достатъчно добре, за да умра.

Пое си въздух още три-четири пъти и издъхна.

Паметна плоча върху двойния саркофаг на императрица Мария Терезия в Криптата на капуцините във Виена

Тук, до своя съпруг императора, почива Мария Терезия, императрицата, справедливата и добросърдечна кралица, дъщеря на възвишения Карл VI, император на Австрия, и на Елизабет Брауншвайгска. Родена на 13 май 1717 година за благото на държавата и щастливо омъжена за светлейшия Франц III Лотарингски през 1736 година, тя съхрани до гроб святата си съпругеска любов непокътната — достоен пример за всички християнски владетели. Господ я дари с най-прелестните плодове на плътската любов, с многобройно, подобаващо

на прекрасните си родители потомство.

Тя получи апостолическата корона на Унгария на 25 юни 1741 година в Пресбург, а бохемската — на 12 май 1743 година в Прага.

Почти сама, но уповаваща се в Господ, тя защитаваше срещу могъщи врагове своите наследствени кралства с благочестие и твърдост и върна на династията си величието на Римската империя. На мъдростта на тази далновидна владетелка Отечеството дължи укрепването на религията, поощряването на военната дисциплина, развитието на свободните изкуства, справедливото разпределение на налозите и обновяването на търговските предимства, както и достъпа на благородната младеж до просвета и наука. Светът ѝ дължи почит, защото тя бе пример за подражание и притежаваше всички добродетели. Тази жена с огромни заслуги живя благочестиво и издъхна кротко на 29 ноември 1780 година. Нека почива в мир.

Информация за текста

Издание:

Gabriele Marie Cristen
Maria Theresia

Габриеле Мари Кристен
Мария Терезия. Между трона и любовта
Известните жени в историята
Превод: Величка Стефанова
Художник: Борис Драголов
Редактор: Цвета Германова
Издателство: ЕМАС, 2014 г.
ISBN: 978-954-357-280-9
Сканиране: Bridget
Форматиране: SilverkaTa

notes

„Брашнян пазар“, по-късно „Ноймаркт“ („Новия пазар“), един от най-старите площади във Виена. — Бел.прев.

Фонтанът „Предвидливост“, създаден през 1739 г. от Георг Рафаел Донер, е широко известен с името на своя автор. През 1770 г. бюстителката на строгите нрави Мария Терезия нарежда да претопят неприличните според нея разголени фигури, но те тайно са спасени и днес могат да се видят на същото място. — Бел.прев.

Свещена Римска империя на германската нация — официалното название на средновековната германска държавност, съществувала в периода 962-1806 г. и обединяваща много територии в Европа. — Бел.прев.

Контеса (ост.) — В немскоезичната система на благородническите титли — неомъжена дъщеря на граф. — Бел.ред.

Allez (фр.) — Хайде. — Бел.прэв.

„Хофбург“ — имперски дворец във Виена, днес резиденция на австрийския президент. — Бел.прев.

„Шьонбрун" — дворец във Виена, забележителен бароков ансамбъл, днес включен в списъка на световното културно наследство на ЮНЕСКО. — Бел.прев.

Прагматическа санкция — издадена през 1713 г. от император Карл VI, последен от мъжете в рода на Хабсбургите. Тя провъзгласява неделимостта на хабсбургските владения, които се предават по наследство на най-големия син, а когато няма такъв — на най-голямата дъщеря. — Бел.прев.

Фукс (нем.) — лисица. — Бел.прев.

„Germania il di che spende sagra all Augusto nome" (ит.) — „Германия, денят, който сияе в чест на височайшето име" от Антонио Калдара (1670–1736), италиански композитор, капелмайстор на Виенския императорски оркестър. — Бел.прев.

Принц Ойген — Франсоа-Йожен, принц на Савоя-Каринян, австрийски благородник и генерал, участвал активно в Австро-турската война (1667–1700), Войната за испанското наследство (1701–1714) и Австро-турската война (1716–1718). — Бел.прев.

Пресбург — немското име на Братислава, столицата на днешна Словакия. Между 1536 и 1783 г. е столица на Унгария под властта на Хабсбургите. — Бел. прев.

Mon dieu (фр.) — Боже мой, божичко. — Бел.прев.

Contenance (фр.) — сдържаност. — Бел.прев.

Двете Сицилии — Неаполитанското и Сицилианското кралство, които по-късно се обединяват в държава, съществувала в Южна Италия през периода 1816–1861 г. — Бел.прев.

„Volo!“ (лат.) — „Искам!“ — Бел.прев.

mon vieux (фр.) — старче. — Бел.прэв.

Mais non (фр.) — О, не. — Бел.прев.

il mare (ит.) — морето — Бел.прев.

Седмоградско — немското име на Трансилвания, историко-географска област, обхващаща северозападната част на днешна Румъния. — Бел.прев.

Бургау — град в Германия, провинция Бавария. — Бел. прев.

Фридрих II (1712–1786), крал на Прусия от 1740 до 1786 г., наричан още Фридрих Велики или Стария Фриц. Той е син и наследник на Фридрих Вилхелм I, крал на Прусия от 1713 до 1740 г. и курфюрст на Бранденбург. — Бел.прев.

Бреслау — днес Вроцлав, голям град в Полша. — Бел. прев.

Джордж II, роден като Георг Август Хановерски (1638–1760), е крал на Великобритания и Ирландия; той е последният британски монарх, роден извън Британия. — Бел.прев.

В германоезичните страни — парламент на провинция във федерация. — Бел.ред.

Из Послание на апостол Павла до Тимотея, Тимотей 2:11. — Бел.прев.

Azzes! (фр.) — Стига! — Бел.прев.

Moriamur pro rege nostra Maria Theresia!" (лат.) — Ще умрем за нашата владетелка Мария Терезия! — Бел.прев.

Пандури — първоначално телохранители на унгарските велможи. — Бел.прев.

Контрданс (фр.), кънтрнданс (англ.) — английски селски танц. — Бел.прев.

Mais oui (фр.) — Но да. — Бел.прев.

mon cher (фр.) — Скъпи мой. — Бел.прев.

Холич над Морава, град в Западна Словакия. — Бел.прев.

en spectacle (фр.) — на сцената, в спектакъл. — Бел.прев.

ma chere (фр.) — мила моя. — Бел.прев.

Куранта — тритактов танц от късния Ренесанс и Барока. — Бел.прев.

n 'est-ce pas, mon vieux (фр.) — Нали, старче? — Бел.прев.

Vivat Franziskus! Vivat! (фр.) — Да живее Франц! Да живее! — Бел.прев.

Хубавелки — едно от названията на проститутките; леки жени, предлагащи любов срещу заплащане. — Бел.прев.

galant homme (фр.) — галантен кавалер. — Бел.прев.

Елисавета Петровна (1709–1762), най-малката дъщеря на Петър I Велики и Екатерина I, е императрица на Русия в периода 1741–1762 г. По време на нейното управление страната участва във Войната за австрийското наследство и в Седемгодишната война. — Бел.прев.

Мартин ван Майтенс Младши (1695–1770) — художник-портретист във Виенския двор. — Бел.прев.

corps de ballett (фр.) — кордебалет. — Бел.прев.

Тропау — немското название на Опава, град в моравско-силезийската част на Чешката република, историческа столица на Чешка Силезия. — Бел.прев.

Каринтия и Крайна — исторически области в южната част на Австро-унгарската империя. — Бел.ред.

Avec plaisir (фр.) — С удовольствием. — Бел. прев.

ma chere Therese (фр.) — Мила ми Тереза. — Бел.прев.

Silence (фр.) — Тихо. — Бел.прэв.

la princesse (фр.) — принцесата. — Бел.прев.

Directorium inpublicis et cameralibus (лат.) — Управление на финансите и политиката. — Бел.прев.

Mon cher vieux (фр.) — Скъпо ми старче. — Бел.прев.

Ливония — историческа област и политически съюз на прибалтийските страни, обхващал някога областите на цяла днешна Естония и Латвия. — Бел.прев.

beaute (фр.) — красавица. — Бел.прэв.

La belleprincesse — (фр.) — Красивата принцеса. — Бел.прев.

Rien ne va plus (фр.) — Край на залаганията. — Бел.прев.

Лойтен (Лиса), град в Силезия, днес в границите на Полша. Битката при Лойтен била решителна в хода на Седемгодишната война. — Бел.прев.

Гранц — малък град на р. Дунав, провинция Долна Австрия. — Бел.прев.

Кик (нем.) — чинка — Бел.прэв.

Петър III Фьодорович е император на Русия в продължение на няколко месеца през 1762 г. и основоположник на династията Холщайн-Готорп-Романов. — Бел. прев.

Екатерина II Велика (1729–1796), родена София Фредерика Августа фон Анхалт-Цербст, е императрица на Русия от 1762 г. до смъртта си. — Бел.прев.

Ветини — немски княжески род, дал представители на династията Уиндзор, управлявала Великобритания, а също и на династията Сакс-Кобург и Гота. — Бел.прев.

Щраубинг — град в Долна Бавария, Германия, разположен на р. Дунав. — Бел.прев.

Secundogenitur — градация на наследяването, определяща дела на втория син от родовото имущество и права. — Бел.прев.

Триент — днес Тренто, град в Североизточна Италия, и Бриксен — днес Бресаноне, град в Северна Италия, провинция Южен Тирол. — Бел.прев.

Тешин — исторически град в Силезия. — Бел. прев.

per procuracionem (лат.) — задочно, чрез посредник, доверен представител. — Бел.прев.

Волфганг Амадеус Моцарт и Мария Ана Моцарт — Бел.прев.

Ниса — име на няколко реки и на един град, за който става въпрос тук: Ниса в Горна Силезия. — Бел.прев.

Обществото на Исус — Йезуитският орден. — Бел. прев.